

DICȚIONARUL DIALECTULUI MEGLENOROMÂN **LITERELE Č, D–Dr**

NICOLAE SARAMANDU, ALINA CELAC, CARMEN-IRINA FLOAREA,
MARILENA TIUGAN

(Coordonator: NICOLAE SARAMANDU)

Publicăm în prezentul număr al revistei „Fonetică și dialectologie” a patra fasciculă – **literele Č, D–Dr** – din *Dicționarul dialectului meglenoromân*. Literele anterioare au apărut în FD, XXIX, 2010 (**literele A–Ă**), FD, XXX, 2011 (**litera B**), FD, XXXI, 2012 (**litera C**), reunite în *Dicționarul dialectului meglenoromân, general și etimologic*, volumul I (**A–C**), București, Editura Academiei Române, 2013, XVI + 298 p.

SIGLE

(Surse)

- ALDM I, II = Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân*, vol. I, București, 2008; vol. II, București, 2013.
- ALR I, 1, 2 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, vol. I, Cluj, 1938 [h. 1–150]; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 150–302], (punctele 012 Liumnița, 013 Țárnareca; anchete efectuate de Sever Pop).
- ALR II, 1 = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 1, Sibiu, Leipzig, 940 [h. 1–296].
- ALR II, Supl = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 2, *Supliment. Termeni considerați obsceni*, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 1–20], (punctul 012 Luminița; anchetă efectuată de Th. Capidan).
- ALR II, s.n., 1–7 = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, întocmit de Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Populare Române sub direcția acad. Emil Petrovici, vol. 1–7, București, 1956–1972 [h. 1–2248].
- AtaM = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, 2002.
- Can¹ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/1, București, 1927, p. 175–209 (A–C).
- Can² = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/2, București, 1928, p. 381–412 (Č–Ĺ).
- Can³ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VI, București, 1933–1934, p. 163–192 (M–R).

FD, XXXIV, București, 2015, p. 134–241

- Can⁴ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VII, București, 1937, p. 194–230 (S–Ž).
- Can T¹ = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. I/2, București, 1924; p. 261–285.
- Can T² = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. II/1, București, 1925, p. 100–128.
- Can T³ = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranția, *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români*, vol. II, București, 1908, p. 163–170.
- Cap¹ = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Istoria și graiul lor*, vol. I, București, 1925.
- Cap² = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, București, 1928.
- Cap = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Dicționar meglenoromân*, vol. III, București, [1935].
- Cerna A = Anchetă efectuată cu *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român* în localitatea Cerna, jud. Tulcea, de Nicolae Saramandu în 1973 (5 caiete aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică “Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, București).
- Cerna A / Supl. = Cerna A, răspunsuri suplimentare.
- Cerna T = Texte meglenoromâne (pe bandă magnetică, aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București) din localitatea Cerna, jud. Tulcea, culese de Nicolae Saramandu și Marilena Tiugan în 1971; transcriere: Marilena Tiugan.
- Dms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicționar meglenoromân* (lucrare în manuscris, aflată în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București).
- DP = Dimitrie Papatsafa, *Prikozmur din Meglenia (Мегленско-Влашки приказни)*, Skopje, 1997 (cu *Glosar*, p. 225–261).
- Kats = Nik. At. Katsanis, *Βλάχοι του Πάϊκου (τον Βυζαντινού θέματος των Μογλενών)*, Salonic, 2001.
- MP = Maria G. Papageorgiou, *Παραμυθια απο μυθους αρχαιων ελληνικων ποιητικων εργαων που χαθηκαν και αλλα παραμυθια του βλαχοφωνου χωριου Σκρα (Λιουμνιτσα)*, Salonic, I, 1984.
- Pap¹ = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București 1900, p. 30–72.
- Pap² = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, Tom. XXV. Memoriile Secțiunii Literare, 35 [1902–1903]), București 1902, p. 185–267.
- Pap M¹ = Pericle Papahagi, [Texte], în *Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București, 1900, p. 9–29.
- Pap M² = Pericle Papahagi, *Introducere, texte, obiceiuri, basme etc.* în *Meglenoromânii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, tom. XXV. Memoriile Secțiunii Literare, 35 [1902–1903]), București, 1902, p. 1–184.
- W = Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, 1892.
- Wild = Beate Wild, *Meglenoromânischer Sprachatlas*, Hamburg, 1983.

LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

În afara dicționarilor generale ale limbii române, pentru stabilirea originii cuvintelor am apelat la următoarele lucrări lexicografice:

- Andriōtē, N.P., *Etymologiko lexico tēs koinēs neoellēnikēs*, Salonic, 1951 (citată după ediția a doua, corectată, 1971).
- Baubec, Agiemin/ Grecu, Mitică, *Dicționar turc-român*, București, 1979.
- BER I – VI. Georgiev, Iv. Gălăbov, J. Zaimov, St. Iliev, (redactor responsabil) VI. I. Georgiev, *Bălgarski etimologičen rečnik*, I, Sofia, 1971.
- Brad-Chisacof, Lia (coordonator), *Dicționar neogrec-român*, ediția a doua adăugită și revizuită, București, 2000.
- Buchholz, Oda / Fiedler, Wilfried / Uhlisch, Gerda, *Wörterbuch Albanisch-Deutsch*, Leipzig, 1977.
- CDDE – I.-A.Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, București, 1907–1914.
- DDA – Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua augmentată, București, 1974.
- Gerov – Najden Gerov, *Rečnik na bălgarskij ezik*, I, Plovdiv, 1895.
- Iovan, Tiberiu, *Dicționar bulgar-român*, București, 1994.
- Mladenov, Stefan, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija kniževen ezik*, Sofia, 1941.
- Poposki, Aleksa/Atanasov, Petar, *Makedonsko-francuski rečnik*, Skopje, 2007.
- RMJ I–III – Blaže Koneski (redactor responsabil), Todor Dimitroski, Blagoja Korubin, Trajko Stamatovski, *Rečnik na makedonskiot jazik*, I–III, Skopje, 1965–1979.
- Suciu, Emil, *Influența turcă asupra limbii române*, II. *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, 2010.
- Topciu, Renata / Maloneshi, Ana / Topciu, Luan, *Dicționar albanez-român. Fjalor shqip-rumanisht*, Iași, 2003.
- Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü. The Redhouse Turkish-English Dictionary*, Istanbul, 2007.
- Wendt, Dr. Heinz F., *Langenscheidts Taschenwörterbuch. Erster Teil, Neugriechisch-Deutsch*, Berlin / München, 1969 (citată după ediția a opta, 1978).

ABREVIERI

ac. = acuzativ	conj. = conjuncție
adj. = adjectiv, adjectival	dat. = dativ
adj. nehot. = adjectiv nehotărât	der. = derivat
adv. = adverb, adverbial	determ. = determinant
alb. = albanez(ă)	dial. = dialectal
aor. = aorist	dim. = diminutiv
ar. = aromân(ă)	dr. = dacoromân(ă)
art. = articulat	et. = etimologie (originea cuvântului)
art. dem. = articol demonstrative	et. nec. = etimologie necunoscută
art. hot. = articol hotărât	expr. = expresie, expresii
art. nehot. = articol nehotărât	expr. invar. = expresie invariabilă
art. pos. = articol posesiv	f. = feminin
bg. = bulgar(ă)	fam. = familiar
cf. = confer	fig. = figurat
cit. = citește	gen. = genitiv
col. = colectiv	

ger. = gerunziu	pl. = plural
gr. = grec(esc)	plt. = pluralia tantum
impers. = impersonal	prep. = prepoziție
interj. = interjecție	pron. = pronume, pronominal
intrans. = intransitiv	pron. nehot. = pronume nehotărât
invar. = invariabil	pron. pers. = pronume personal
ir. = istroromân	refl. = reflexiv
înv. = învechit	s. = substantiv
lat. = latin(ă)	sb. = sârb(esc)
lit. = literal	s. col. = substantiv colectiv
loc. adj. = locuțiune adjectivală	s.f. = substantiv feminin
loc. adv. = locuțiune adverbială	sg. = singular
loc. conj. = locuțiune conjuncțională	sgt. = singularia tantum
loc. pron. = locuțiune pronominală	sl. = slav
m. = masculin	s.m. = substantiv masculin
mac. = mecedonean(ă) (slavă)	s.n. = substantiv neutru
mbg. = macedobulgar, macedonean (slav); cf. mac.	subst. = substantiv
mg. = meglenoromân(ă)	s.v. = sub voce
nom. = nominativ	tranz. = tranzitiv
n. pers. = nume de persoană	tc. = turc(esc)
n. pr. = nume propriu	unipers. = unipersonal
num. card. = numeral cardinal	var. = variantă
num. col. = numeral colectiv	vb. = verb
num. ord. = numeral ordinal	vbg. = vechi bulgar
p. = pagina	vgr. = vechi grecesc
peior. = peiorativ	voc. = vocativ
p. ext. = prin extensie	vsl. = vechi slav

ALFABETUL

A, Ă, B, C, Ć, D, Đ, E, Ę, F, G, Ğ, Ħ, H, H', I, J, K, L, L', M, N, N', O, Q, P, R, S, Ș, T, Ț, U, V, X, Z.
a, ă, b, c, ă, d, đ, e, ę, f, g, ğ, ħ, h, i, j, k, l, l', m, n, n', o, q, p, r, s, ș, t, ț, u, v, x, z.

LOCALITĂȚI MEGLENOROMÂNE

R. Macedonia:

Úmă (Húma)

Grecia:

Biríslāv (Birislav), gr. *Περίκλεια*

Cúpa (Cúpa), gr. *Κούπα*

Lúnġh (Lúgunța), gr. *Λαγκαδιά*

Liumníġă (Liumnița), gr. *Σκρα*

NŃnti (Nănta), gr. *Νόντια*

Óșini (Óșani), gr. *Αρχάγγελος*

Țărnărġca (Țărnaréca), gr. *Κάρπη*

Č

čabóc vezi **čābōc**.

čabóc vezi **čābōc**.

čabúc¹ vezi **čābōc**.

čabúc² vezi **čābūc**.

čac interj. Poc. *Dǎdu I-antribó:* „*te vreș prima, scāndi?*” și „*čac*” cu *bucuválca*, și *ișǎrǎ scāndi*. (Bătrânul îi întrebă: „ce vreși mai întâi, scaune?” și „poc” cu linguroiul, și ieșirǎ [= apărurǎ] scaune.) Cap² 89/38.

Et.: onomatopee; cf. și tc. **čak**.

čacál vezi **čācál**.

čacál vezi **čācál**.

čacár, **čacárǎ**, pl. **čacár**, **čacári** adj. Can² 381; Cap 93. Sașiu.

Et.: tc. **čakır**.

čacārķéf vezi **čācārķéf**.

čacārliē vezi **čācārliē**.

čacārliǎ vezi **čācārliǎ**.

čacrǎ s.f. Cap 93; Dms. Nume de plantă. *Čacrǎ mǎcrǎ*. (Măcriș-de-grădină.) Cap 93 s.v.; Dms s.v.

Et. nec.

čacu n.pr. Cap 93. Nume de câine.

čadór vezi **čādōr**.

čadór vezi **čādōr**.

čáfcǎ vezi **čōfcǎ**.

čáfút vezi **čāfút**.

čáfútcǎ vezi **čāfút**.

čaj, pl. **čajur** s.n. ALR II s.n., 4, h. 1131/012; AtaM 83/18; Dms. Ceai. *Lǎ míni un čaj*, *lǎ el cǎvé*. (Mie un ceai, lui cafea.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **čaj**.

čáir vezi **čāir**.

Čáira lu Trǎján n.pr. Pap M² 174/33. Nume de loc în *Ōșiń*.

Et.: **čáir[ǎ]** + n. pr.

Čáirili oșinéșt n.pr. Can² 381. Nume de loc în *Ōșiń*.

Et.: **čáir** + **oșinéșt**.

čalbínǎ vezi **čālbínǎ**.

čalírǎ vezi **čālírǎ**.

čálmǎ, pl. **čálmi** și **čōlmur** s.f. Pap¹ 40; Pap² 66; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 4, h. 1185/012; Dms. **1.** Acoperământ pentru cap folosit de turci; cealma. *Čálmi puártǎ dǎji!*. (Cealmale poartǎ bătrǎnii.) Cap 93 s.v.; *Čálma óǎallǎ, șǎpca pópałǎ*. (Cealma hogii, șapca popii. = Cuvinte repetate de copii în timp ce pregătesc floricele de porumb.) Cap 93 s.v.; *Cǎ si zǎdǎdirǎ, gǎali čōalmur, cóta mulț ray*. (Când se ivirǎ, numai cealmale, atât de mulți erau.) Dms s.v.; *Vizúrǎ cǎ Sicińta cūrǎ búrǎ di șǎnđi și pri disúprǎ plivǎjēs čōlmur di criștín*. (Vǎzurǎ cǎ pe Sicińta curge val de sânge și pe deasupra plutesc cealmale de creștini.) DP 86/29. **2.** Potcap. *Čálma lu pópa*. (Potcapul popii.) Dms s.v. **3.** Bundǎ. ALR II s.n., 4, h. 1185/012.

Var.: **čǎlmǎ**, **čōlmǎ**.

Et.: tc. **čalma** (mac., bg. **čalma**).

čalǎc s. Cap 96. Plantǎ aromată folositǎ în albinǎrit; mǎtǎcinǎ. *La fricóm cōșu cu únǎ iǎrbǎ cu númșǎ čalǎc, cǎri ári mírizma ca limșǎna; z-dúnǎ albińli an coș ma crōn*. (Frecǎm stupul cu o iarbǎ cu numele *čalǎc*, care are miros de lǎmâie; se adunǎ albinele în stup mai repede.) Cap 96 s.v.

Et.: mac., bg. **pčelak**.

čam s.n. Wild h. 48/3. Pin.

Et.: mac., bg. **čam**.

čambúicǎ vezi **čāmbúicǎ**.

čambúľ vezi **čāmbúľ**.

čambúlcǎ vezi **čāmbúlcǎ**.

čámecǎ, pl. **čámki** s.f. Dms. Opincǎ din piele argăsitǎ, cu vǎrf țuguiat. *Táti ǎń cumpǎrǎčǎ čámki*. (Tata mi-a cumpǎrat opinci.) Dms s.v.

Et.: mac. **čamče**.

čampǎrés vezi **čāmpǎrés**.

čampǎrós vezi **čāmpǎrós**.

čamúgǎ vezi **čāmúgǎ**.

- čamuligă** vezi **čămuligă**.
čancón vezi **čăncór**.
čancór vezi **čăncór**.
čangu vezi **činginé**.
čanilóc vezi **čănifuc**.
čanilúc vezi **čănifuc**.
čansă *s.f.* Cap 94. Capră cu păr roșcat.
 Et. nec.
čántă, *pl.* **čánti** *s.f.* Cap 94; AtaM 83/19; Dms. Geantă, ghiozdan; pungă mică. *Čántă ári, pári n-ári*. (Pungă are, bani n-are.) Dms s.v.
 Et.: tc. *čanta* (mac., bg. *čanta*).
čanúšă vezi **čănušă**.
čanušicāv vezi **čănušicāv**.
čanušós vezi **čănušós**.
čápă¹, *pl.* **čápi** *s.f.* Dms. (În limbajul copiilor) Pas.
 Et.: tc. *čap*.
Čápă² *n.pr.* Pap M² 170/325; Cap 94. Nume de cățea. *Čápa u mučcǒ un šárpi*. (Pe Čápa a mușcat-o un șarpe.) Cap 94 s.v.
 Et.: *čápă*.
čapăróg vezi **čăpăróg**.
čapcâjés vezi **čăpcâjés**.
čapcǒn vezi **čăpcǒn**.
čápi-čúpi *interj.* Dms. Expresie care sugerează pașii unui copil; păș-păș.
 Et.: *cf.* *čápă*.
čapnés vezi **čăpcâjés**.
čapúg vezi **čăpúg**.
čarác vezi **čirác**.
čaravínă vezi **čărăvínă**.
čarc, *pl.* **čárcur** *s.n.* Pap² 66; Can² 382; Cap 95; ALR II s.n., 3, h. 850/012; Wild h. 378/6; Dms. **1.** (La moară) Roată cu măsele. *Antráj an čarc la mǒará, ũ cǎtáj [pěšti]*. (Intrai în roata morii; îi prinsei [peștii]). Cap² 40/39; *Lisița la lǒ lúpu, la dúsi lǎ mǒará sup čarc, an ápu*. (Vulpea îl luă pe lup, îl duse la moară, sub roată, în apă.) Pap M¹ 24/20; *Lúpu antrǒ sup čarc*. (Lupul intră sub roata morii.) Can T¹ 281/8. **2.** (La ceas) Rotiță. *Ál ũ rúpti čárcu lǎ sat*. (I se rupse rotița ceasului.) Dms s.v. **3.** (La om) Stomac; rânză. ALR II s.n., 3, h. 850/012.
4. Barometru. *Čárcu-ŕ cútru ploáŕă*. (Barometrul arată ploaie.) Dms s.v.
 Et.: tc. *čark* (mac., bg. *čark*).
čarčavél vezi **čărčăvél**.
čardác vezi **čărdác**.
čaréc vezi **čiréc**.
čarilă vezi **čăliră**.
čarníc vezi **čărnic**.
čarničcă vezi **čărniccă**.
čarǒp vezi **čărápă**.
čarǒpă vezi **čărápă**.
čarvínă vezi **čărăvínă**.
čas, *pl.* **časur** *s.n.* Pap² 67; Can² 382; Cap 96; Dms. Ceas; oră. *Un čas*. (Mai târziu; peste o oră.) Can² 382 s.v., Cap 96 s.v., Dms s.v.; *An čásu con si mǎncǎști mulărğa, ácu si pugudǎști di vini an casă vrin acsén [...], trubuiǎști sǎ-ŕ přasnǎscǎ treŕ ŕor*. (În ceasul când se chinuie femeia [să nască], dacă se nimereste să vină în casă un om străin [...], trebuie s-o stropească [cu apă] de trei ori.) Pap M² 116/30.
 Et.: mac., bg. *čas*.
časă, *pl.* **čǒș** și **čǒșur** *s.f.* Pap¹ 40; Dms. Păhărel pentru rachiu. *Di únă časă si ămbitǒá*. (S-a îmbătat dintr-un păhărel [de băutură].) Dms s.v.; *Cǒati čǒș frǎnsés?* (Câte păhărele ai spart?) Dms s.v.
 Et.: mac., bg. *časa*.
čască, *pl.* **čǒșcur** *s.f.* Can² 382; Cap 96; ALDM I, h. 332/1; Dms s.v. *časă*.
 Ceașcă. *Časca di zǎnúcŕu*. (Rotula genunchiului.) ALDM I, h. 332/1.
 Et.: mac., bg. *časka*.
čătă vezi **čétă**.
čătía vezi **čătiiă**.
čátmă, *pl.* **čátmi** *s.f.* Cap 96; AtaM 70/1; Dms. (La casă) Căprior.
 Et.: mac. *čatma* (tc. *čatma*).
čăt-pat *adv.* Dms. Așa și așa. *Ţǎistǎ ŕárnă ăŕ tricúm čăt-pat*. (Iarna asta o trecurăm așa și așa.) Dms s.v.
 Et.: tc. *čatpat* (mac., bg. *čat-pat*).

Čavdár *n.pr.* Pap M² 174/35; Cap 96; AtaM 97/12. Nume de loc în *Ūmă*.

Var.: **Čavdárú** (AtaM 97/12).

Et.: tc. *çavdar* ‘secară’.

čavíiä vezi **čavíiä**.

čavisés vezi **čavusés**.

čábác vezi **čábóç**.

čábóç vezi **čábóç**.

čábóç *adv.* Pap² 66; Can² 381; Cap 93; AtaM 253/8, 297/19; Dms. Iute, repede; imediat. *Vini cásă și čabóc li le fčárftli și-l táľä la cázitu cöti unęç per din toäti lócurl.* (Vine acasă și ia repede foarfeca și-i taie bolnavului câte puțin păr din toate locurile.) Pap M² 103/32; *Ácu țer s-nu ti zdrămín, čábóç ócľl' lu dęadu s-ľi dai.* (Dacă vrei să nu te fac praf, imediat să-i dai bătrânului ochii.) DP 65/39; *Čábóç cã-ț änrără vitili äñ siminát.* ([Vino] iute că ți-au intrat vitele în semănătură.) Dms s.v.; *Di cöäta maj čábóç nu si fáti.* (Mai repede de atât nu se poate.) Dms s.v.

Var.: **čabóc**, **čabóç** (Can² 381), **čabúc**¹ (Cap 93), **čábác** (AtaM 253/8, 297/19), **čábóç**.

Et.: tc. *çabuk*.

čábúc, *pl.* **čábúti** *s.n.* Pap² 66; Can² 381; Cap 93; Dms. Ciubuc, lulea. *Čábúcu äi un țigarłóç cu gáura di țigără turnátă l-änsúsu.* (Ciubucul e un țigaret cu gaura pentru țigară întoarsă în sus.) Cap 93 s.v.; *Cári-ı cã el, cu čábúcu trázi.* (Cine e ca el, trage din ciubuc.) Dms s.v.; *Lă vęa zădurmít čábúcu.* (Îl adormise ciubucul.) Dms s.v.; *Am un pom; äñ vräu lui únä óälä járbi: čubúcu.* (Am un pom, în vârful lui fierbe o oală: ciubucul. [Ghicitoare: Ciubucul].) Pap M² 49/22.

Var.: **čabúc**² (Can² 381), **čubúc**.

Et.: tc. *çibuk* (mac., bg. *čibuk*).

čacál, *pl.* **čacál'** *s.m.* Pap² 66; Can² 381; Cap 93. Șacal. *Si dunără ca țivá čacál.* (Se adunără ca niște șacali = S-au adunat precum corbii.) Cap² 172/4.

Var.: **čacál** (Pap² 66; Cap 93), **čacal** (Can² 381).

Et.: tc. *çakal* (mac., bg. *čakal*).

čacäldisés, **čacäldisiri**, **čacäldisij**, **čacäldisít** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A strica. *Nu lä čacäldisęä cã văr vęári nivólä.* (Nu-l strica, căci poate vei avea nevoie.) Dms s.v.; *Áy dęádi di pimint și-y čacäldisi.* (O dădu de pământ și o strică.) Dms s.v.; *L-ă čacäldisít črăcmácu, di țea nu buuiäști.* (Îi e stricat închizătorul [de la pușcă], de aceea nu trage.) Dms s.v.

Var.: **čacärdisés** (Dms s.v.).

Et.: alb. *çakërdisem*.

čacärdisés vezi **čacäldisés**.

čacärkéf *adj. invar.* Cap 93; ALR II s.n., 5, h. 1271/012; ALDM I, h. 531/2, 3; Dms. Cherchelit. *Läsá-ț-la cã-ı čacqarkéf.* (Lăsa-ți-l că-i cherchelit.) Dms s.v.

Var.: **čacär kef** (ALDM I, h. 531/2, 3),

čacqarkéf.

Et.: tc. *çakırkeyif*.

čacär kef vezi **čacärkéf**.

čacärlié vezi **čacärliä**.

čacärliíf vezi **čacärliä**.

čacärliä, *pl.* **čacärlii** *adj.* Pap¹ 40; Can¹ 381; Cap 93 s.v. *čacär*; Cerna A/121, 122; Wild h. 191/4, 5; ALDM I h. 64/1, 3–6, h. 65/1, 3–6; Dms. Sașiu. *Äñ drum nuıbqá un om čacärliä.* (În drum întâlnești un om sașiu.) Dms s.v.; *Și iäpa, și mqánđu ray čacärlii.* (Și iapa, și mânzul erau sașii.) Dms s.v.

Var.: **čacärliä** (Pap¹ 40; Can² 381; Cap 93), **čacärlié** (Wild h. 191/4), **čacärlié** (Wild h. 191/5), **čacärliíf** (ALR I, 1, h. 68/013; Wild h. 191/3; ALDM I, h. 64/7).

Et.: tc. *çakırlı*.

čaclaz vezi **čécláz**.

čacläs vezi **čécláz**.

čacmác vezi **črăcmác**.

čacqarkéf vezi **čacärkéf**.

čacrác, *pl.* **čacrácür** *s.n.* AtaM 83/18; Dms. Mecanism cu mișcare circulară; rodan.

Et.: tc. *çıkrık*.

čăcúri vezi **sicúri**.

čăcút s. Cap 93; Dms. Nume de plantă.

Et. nec.

čădǫár vezi **čădǫr**.

čădǫr, pl. **čădǫrǎ** s.n. Cap 93; Cerna A/Supl; Dms. Cort. *Di iúndi să știu că cǫla vǎa un čădǫár gúptǎesc.* (De unde să știu că acolo era un cort țigănesc.) Dms s.v.; *Nu si púni cása cu čădǫáru.* (Nu se compară casa cu cortul.) Dms s.v.; *Nu vǎa iúndi s-ti puimǎș di čădǫárǎ.* (Nu era [loc] unde să scoți capul de corturi.) Dms s.v.

Var.: **čadór** (Cap 93), **čădǫr** (Cerna A/Supl), **čădǫár**.

Et.: tc. **čadır**.

čăfút, **čăfútǎ** pl. **čăfút**, **čăfútǎ** s.m. și f. Pap¹ 40; Pap² 66, 67; Can² 381; Cap 93; ALR I, 2, h. 215/013; Dms. Evreu, evreică. *Múmǎ-sa li vindǎá țǎi óáúǎli la un čăfút.* (Mamă-sa le vindea ouăle acelea unui evreu.) Pap M² 140/4; *Sǎrata, cǫn viní čăfútu, zisi la múmǎ-sa: „La junglǎș púlu?”* (Seara, când veni evreul, îi zise mamă-sii: „Ai tăiat puilul?”) Pap M² 140/8.

♦ *Čăfút di sǫmbǎtǎ.* (L i t. Evreu de sâmbătă. = Se spune despre un om zgârcit.) Cap² 172/7.

Var.: **čafút**, **čafútǎ** (Can² 381).

Et.: tc. **čifut**.

čăgǎrlǫc vezi **țigǎrlǫc**.

čăir, pl. **čăirǎ** și **čăirur** s.n. Pap¹ 40; Pap² 66; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 1, h. 123/012; Cerna A/865, 1055; Wild h. 277/1–7; Dms. Loc de pășune; ceair, izlaz. *Si dúți ǎn un čăir ili vrínǎ mučǎrǎ, iúndi la lǎggǎ cállǎ, di pasc ǎn vǎrǎ.* (Se duce pe o pășune sau în vreo luncă, unde leagă caii, de pasc vara.) Pap M² 106/10; *Cǎ-ú laǐ váca di úa, cǎ-ú duș ǎn un čăir cu iǎrba pǎn di cǫálcu.* (Luai vaca de aici, o dusei pe o pășune cu iarba până la șolduri.) Cap² 114/18; *Flǎrǎ un čăir țe vǎe iǎrbǎ múltǎ și măccǎtǎ.* (Găsirǎ o pășune care avea iarbă multă și mare.) Cap²

41/28; *Si dúsi s-la páscǎ cállǎ ǎn čăir.* (Se duse să pască caii în izlaz.) Cap² 64/41; *Dúsi doi caǐ, ll ligó ǎn un čăir și la trimǎși vǎcǎru s-lǎ vǎáglǎ.* (Aduse doi cai, îi legă într-un izlaz și trimise văcarul să-i păzească.) DP 36/20.

♦ *Tu la aǐ dupǎscút čăiru.* (L i t. Tu ai terminat de păscut pășunea. = Ți-ai trăit traiul, ți-ai mâncat mălaiul.) Pap M² 65/38.

Var.: **čair**.

Et.: tc. **çayır**.

čăirlǫc vezi **čăirlǫc**.

čăirlǫc vezi **čăirlǫc**.

čăirlǫc, pl. **čăirlǫți** s.n. Cap 93 s.v. *čăir*; ALR II s.n., 1, h. 122/012, h. 123/012; Dms. Fâneată. *Čăirlǫc [ǎi] lǫcu di iúndi si cosǎști čăiru.* (Fâneată [e] locul de unde se cosește iarba de pe pășune.) ALR II s.n., 1, h. 123/012.

Var.: **čăirlǫc** (Dms), **čăirlǫc**, **čăirlǫc** (ALR II s.n., 1, h. 122/012; Dms s.v.).

Et.: tc. **çayırlik**.

čăllǎjǎ vezi **čikǎjǎ**.

čăllǎpǎn, pl. **čăllǎpǎni** s.n. Dms. Bucată mare (de pâine, carne, brânză etc.); halcă. *Di tǎmǎkǎrlǫc vǎa grǎbnǎ un čăllǎpǎn di brǫnǎđǎ.* (Din lăcomie apucase o halcă de brânză.) Dms s.v.; *Dǫa-l un čăllǎpǎn, sǎ si sǎturǎ.* (Dă-i o bucată mare, să se sature.) Dms s.v.

Et. nec.

čălbínǎ, pl. **čălbín** s.f. Pap¹ 40; Pap² 66; Can² 381; Cap 93; Cerna A/61, 92; Dms. Țeastă, craniu, căpățână; cap. *Ári čălbína gǫlǎ.* (Are țeasta goală [= nu are păr].) Cerna A/92; *Mǎrminturili sa plíni di čălbín.* (Mormintele sunt pline de craniu.) Cap 93 s.v.; *Čălbínǎ di om mort.* (Căpățână de om mort.) Dms s.v. F i g. Om prost. *Nu nǎlǎz, bra, čălbínu.* (Nu înțelege, bre, prostule.) Cap 93 s.v.; *Eǐ, čălbínu, iúndi caǐ?* (Hei, prostule, unde te uiți?) Dms s.v.

♦ *Cări si ănvirină, di lui ălbînă [să iŭă]!* (Cine se supără, de capul lui [să-i fie]!) Dms s.v.

Var.: **ălbînă** (Pap¹ 40; Pap² 66).

Et. nec.

ălbúr, *pl. călbúrá* și **ălbúrur** *s.n.* Cap 93; Cerna A/1470; Dms. Ouă ochiuri fierte în apă. *Téta dără bun ălbúr.* (Mătușa pregătea ouă ochiuri gustoase.) Dms s.v.; *Lŭ s-lă năstúpă cu plăiŭŭ, cŭpani di gălnă, ălbúr și ticúș.* (Începu să-l îndoape cu plăcinte, copane de găină, ouă ochiuri și plăcintă de lăptuci.) DP 56/23.

Et. nec.

ăldisés, **ăldisiri**, **ăldisii**, **ăldisít** *vb.* IV. *Intranz.* Dms. A se sminti, a se zăpăci. *Di cŭn lă bătúrá túrŭi!, ăldisí făkíru.* (De când îl bătura turcii, s-a smintit sărmanul.) Dms s.v.; *Ăldisí di ănvítari.* (S-a zăpăcit de [atăta] învățat.) Dms s.v.

Et.: tc. **çıldirmek**.

ălgíjă, *pl. ălgíj* *s.m.* AtaM 116/16. Lăutar. P. e x t. Ţigan.

Et.: mac., bg. **čalgija** (tc. **çalgı**).

ălíră, *pl. ălír* *s.f.* Pap¹ 41; Pap² 66, 68; Can² 381, 384; Cap 93; ALR II, 2, h. 308/012; Cerna A/2355; Dms. Mâtcă (cu care se alege untul în putinei); mustuitor (cu care se strivesc strugurii). *Si dúsiră ălírili la băcŭlă.* (Se aduseră mâtcile la stână.) Cap 93 s.v.

Var.: **ălíră** (Pap² 66), **ărilă** (Can² 382), **ărilă** (Cap 93 s.v. *ălíră*), **ăléră** (Cerna A/2355; Dms s.v.), **ălíră** (Pap¹ 41), **ărilă** (Pap² 68), **ărlă** (Cap 102).

Et.: bg. **čurilo**.

ălnés, **ălniri**, **ălnii**, **ălnít** *vb.* IV. *Intranz.* și *tranz.* Cap 93; ALR I, 1, h. 142/012; Dms. **1.** A izbi, a lovi. *Lă ălní cu rŭpa ăn cap.* (Îl izbi cu piatra în cap.) Dms s.v. **2.** A (se) sminti. *Ŭomu ălní la mínti.* (Omul s-a smintit [la mînte].) ALR I, 1, h. 142/012; Dms s.v.; *Lă ălníră ăărăvínili.* (Îl smintiră stafiile.) Dms s.v.

Et.: mac. **čalne**, bg. **čalna**.

ălnít, **ălnítă**, *pl. ălnít*, **ălníti** *adj.* Dms. Smintit. *Nu ti ănŭlíz că-ŭ ălnít.* (Nu te înŭtelegi [cu el], că e smintit.) Dms s.v. *Substantivat.* Nebun. *Cŭn să trec prin váli, óla ălnítu.* (Când să trec prin râu, iată nebunul.) Dms s.v.

Et.: vezi **ălnés**.

ălŭác vezi **ălŭc**.

ălŭám vezi **ălŭm**.

ălŭc, *pl. ălŭt* *s.m.* Dms. Lungan. *Ălŭác, s-nu lă junŭ, Dŭmnu s-ti vxăglă!* ([Este] un lungan, să nu-l poți ajunge, Doamne ferește!) Dms s.v.

Var.: **ălŭác**.

Et.: tc. **çalâk**.

ălŭm, *pl. ălŭmur* *s.n.* Dms. Grozăvie; lăudăroşenie. *Bra, ŭ-ŭ ŭsta ălŭám?* (Măi, ce-i grozăvia asta?) Dms s.v.; *Ălŭámurli lui nu vărvés lă noi.* (Lăudăroşeniile lui nu ŭin la noi.) Dms s.v.; *Pétri ălŭám ăi lă tăllari lŭámni.* (Petre e o grozăvie [= e grozav] la tăiat lemne.) Dms s.v.

Var.: **ălŭám**.

Et.: tc. **çalm**.

ămbás *s.n.* Pap² 68; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 1, h. 106/012; Cerna A/1006, 2025; ALDM II, h. 878/1-6; Dms. **1.** Mătase de porumb. *[Gărnişŭru] zăcătŭ să gripéscă ămbás.* ([Porumbul] a început să facă mătase.) Cerna A/2025; *Čumbáşu di pič ăi bun di ăaŭ di túsi.* (Mătasea de ştiulete e bună pentru ceai de tuse.) ALR II s.n., 1, h. 106/012; *Piču di gărnişŭr ări ămbás.* (Ştiuletele de porumb are mătase.) Dms s.v.; *Lăjă ămbásu di la pičur și dără ŭigŭár.* (Lua mătasea de la ştiuleŭi și făcea ŭigări.) Dms s.v. **2.** (Smoc de) păr. *Si căŭră di ămbás.* (Se apucară de păr.) Cap 93 s.v.; Dms s.v. **3.** (La cai) Coamă.

Var.: **ămbáş** (Can² 381; Cap 93 s.v.), **čumbás** (Pap² 68), **čumbáş**.

Et.: tc. **ğambas** (Cap 93).

ămbáş vezi **ămbás**.

čambulónă vezi **čambulónă**.

čambulónă, *pl. čambulóni s.f.* Cap 94 s.v. *čambúľ*. Moț mare; buclă mare de păr.

Var.: **čambulónă** (Cap 94 s.v. *čambúľ*).

Et.: din **čambúľ** + **ónă**.

čambúľ, *pl. čambúľă s.n.* Can¹ 381; Cap 94; Cerna A/Supl; Dms. **1.** Moț; moț de pasăre. *Un puľ cu čambúľ!* (O pasăre cu moț.) Dms s.v.; *Čurčulčánu ári čambúľ!* (Ciocârlanul are moț.) Dms s.v.; *Cáčúya ta áĭ cu čambúľ!* (Căciula ta e cu moț.) Dms s.v. **2.** Buclă de păr; zulf. Dms. **3.** Glugă. Dms.

Var.: **čambúľ** (Can¹ 381).

Et. nec.

čambúľcă, *pl. čambúľki s.f.* Can² 381 s.v. *čambúľ*; Cap 94 s.v. *čambúľ*; Wild h. 107/2; Dms. **1.** Moț mic. **2.** Cioc, plisc. Wild h. 107/2. F i g. Moțat; isteț. *Ľúndi ti duť, čambúľcu, di ti ángunisés?* (Unde te duci, isteato, de te grăbești?) Dms s.v.; *Ľa-ŭ, vini čambúľca!* (Uite-o, vine moțata.) Dms s.v.

Var.: **čambújcă** (Wild h. 107/2), **čambúľcă** (Can² 381 s.v. *čambúľ*).

Et.: din **čambúľ** + **-că**.

čáméntă vezi **čiméntă**.

čämpár, *pl. čämpără s.n.* Cap 94; Dms. **1.** Lemn strâmb, noduros. *Din urmán sáľdi čämpără flăa sã táľă.* (Din pădure numai lemne strâmbे a găsit să taie.) Dms s.v.; *Pisăiášti ca čämpără di smărgăcă.* (Scrie ca niște bețe strâmbे de ienupăr.) Cap² 172/8. **2.** Așchie, spin. *Áť ántroá un čämpár án călcóán.* (Îți intră un spin în călcâi.) Dms s.v.; *Vizú că viĝea, an únu pičúár, un čämpár.* (Văzu că avea o așchie într-un picior.) MP 92/22.

Var.: **čämpără** (*s.f.* Cap 94).

Et.: tc. dial. **čampara** (Suciu 346), bg. **čampara** (Mladenov s.v.), mac. **čampari**. **čämpără** vezi **čämpár**.

čämpărăs, **čämpăriri**, **čämpărĭj**, **čämpărĭt** *vb.* IV. *Intranz.* Can² 381; Cap 94; Dms. A se împletici. *Čoan čämpărăĝá, căďă fákiru.* (Când se împleticea, cădea sărmanul.) Dms s.v.; *Micu pišĭm čämpărăĝáti.* (Copilul mic mai întâi se împleticește.) Dms s.v.

Var.: **čämpărăs** (Can² 381), **čăpărăs** (Dms s.v.).

Et.: der. de la **čämpár**.

čämpárlĭv, **čämpárlĭvă**, *pl. čämpárlĭv*, **čämpárlĭvi** *adj.* Cap 94 s.v. *čämpără*; Dms. Strâmb, neregulat; contorsionat; (despre oameni) cu picioare strâmbе. *Čämpárlĭvili ľămni ľă privărtés táru.* (Lemnele strâmbе răstoarnă încărcătura.) Dms s.v.; *Ľă țela ál zic čämpárlĭv că čämpărăĝáti.* (Aceluia îi zic că e cu picioare strâmbе pentru că se împleticește.) Dms s.v.

Et.: din **čämpár** + **-lĭv**.

čämpárlĭsă, *pl. čämpárlĭsi s.f.* Pap² 69. Temenea; salut turcesc.

Et.: vezi **čämpărăs**.

čämpărăs, **čämpărăsă**, *pl. čämpărăs*, **čämpărăsi** *adj.* Can² 381; Cap 94 s.v. *čämpără*; Dms. Strâmb, neregulat; contorsionat.

Var.: **čämpărăs** (Can² 381).

Et.: din **čämpár** + **-ós**.

čámúg vezi **čámúgă**.

čámúgă¹, *pl. čámuz s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 381; Cap 94; ALR II s.n., 4, h. 1203/012; Dms; ALDM I, h. 5/1, 3, 4, 7. **1.** Ciomag; măciucă (din lemn sau fier). *Cu čámúga s-ti véglĭš di čoán.* (Cu ciomagul să te păzești de câini.) Dms s.v.; *Púsi izmikáru la pčártă sã ŝťěă cu čámúzli.* (Puse sluga la poartă să aștepte cu ciomegele.) Cap² 40/25; *Să ľeĭ čámúgu di ĩer ántro tĭni ŝi sã ántriĭn.* (Să iei măciuca de fier în fața ta [= cu tine] și să intri.) Cap² 139/5. **2.** Ciocan de lemn folosit în pielărie. ALR II s.n., 4, h. 1203/012.

Var.: **čamúgă** (Pap² 67; Can² 381), **čāmúg** (*s.n.*), **čúmúgă** (ALDM I, h. 5/1, 7).

Et.: tc. **čomak** (mac., bg. **čomak**).

čāmúgă² vezi **čāmuligă**.

čāmuligă, *pl.* **čāmulíz** *s.f.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 383; Cap 101 *s.v.* *čúmă*; ALR I, 1, h. 6/013; Cerna A/62; ALDM I, h. 5/1, 5–7; Dms. Cucui, umflătură la cap. *Ca-l' trási úna-n cap, a-l' ișó úná čamuligă*. (Când îi trase una-n cap, îi ieși o umflătură.) Cap 101 *s.v.* *čúmă*; *Ti čální vrin? aī úná čāmuligă*. (Te-a lovit cineva? Ai un cucui.) Dms *s.v.*

Var.: **čāmuligă**, **čāmúgă** (Cap 101 *s.v.* *čúmă*), **čūmuligă** (Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 383; Cap 101 *s.v.* *čúmă*; ALDM I, h. 5/1, 7; Dms *s.v.*).

Et.: de la **čúmă**.

čāncór, *pl.* **čāncóră** *s.n.* Pap² 66; Can² 381; Cap 94; Cerna A/1293, Supl; Wild h. 41/4; Dms. Buștean, lemn (ars). *Púsi undóy čāncóră pri foc*. (Puse câțiva bușteni pe foc.) Cap 94 *s.v.*; *Cumpărăi un tar di čāncóră*. (Cumpărai o sarcină de bușteni.) Dms *s.v.*; *Di la trisniri sã čāncóarli*. (De la trăznet au rămas buștenii arși.) Dms *s.v.*; *Aș turi ócl'i și, dúpu un čāncór, uzó rãčcáit di măcsóm*. (Aruncă o privire și, [de] după un buștean, auzi scâncit de prunc.) DP 72/35. F i g. Persoană cu fața închisă la culoare, persoană urâtă. *Čāncóru!* (Urătule!) Dms *s.v.*; *Čāncór aň eș*. (Îmi ești negru înaintea ochilor [= ești urât].) Cap 94 *s.v.*; *Čāncór [čāncón] négru*. (Urât rău.) Pap M² 77/34. P. e x t. Călugăr.

Var.: **čāncón** (Pap² 66), **čāncór**.

Et.: bg. **čėkor** (Cap 94), mac. **čėkor**.

čāncórcă, *pl.* **čāncórkı** *s.f.* Cap 94 *s.v.* *čāncór*; Dms. Femeie rea, urâtă, păcătoasă.

♦ *Că vrină čāncórcă*. (Ca o femeie rea, urâtă, păcătoasă.) Dms *s.v.*

Et.: din **čāncór** + **-că**.

čāncordėj, *pl.* **čāncordėjı** *s.m.* Cap 94 *s.v.* *čāncór*. Poreclă ce se dă oamenilor oacheși.

Et.: vezi **čāncór**.

čāncurleáti, *pl.* **čāncurleț** *s.m.* Dms. Buturugă mică.

Et.: vezi **čāncór**.

čāníccă *s.f.* Cap 94; ALDM II, h. 878/7; Dms. Porumb. *Águ, dca-n un șinic di čāníccă*. (Boierule, dă-mi o baniță de porumb.) Dms *s.v.*

Var.: **čīníccă** (ALDM II, h. 878/7).

Et.: mac., bg. **pčenička**.

čānilúc *s.* Pap² 66; Cap 94; Dms. Plantă erbacee cu flori cu miros plăcut albinelor, cu care se freacă stupul; mătăcină.

Var.: **čānilóc** (Pap² 66), **čānilúc** (Cap 94).

Et.: cf. **čālluc**.

čānušár, *pl.* **čānušári** *s.n.*, **čānušár** *s.m.* Cap 94 *s.v.* *čānúšă*; Dms. Loc în vatra sobei unde se strânge cenușa. F i g. Persoană leneșă, care nu face nimic și stă mai mult pe lângă vatră.

Et.: din **čānúšă** + **-ár**.

čānušárnic, *pl.* **čānušárniți** *s.n.* Dms. Loc în vatra sobei unde se strânge cenușa.

Et.: din **čānušár** + **-nic**.

čānúšă *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 381; Cap 94; Cerna A/738; ALDM II, h. 665/1–7; Dms. Cenușă. *La le [móáša] micu di la únđi pișim cu rakúđ [..] și la pãspálă tot cu čānúšă*. (Îl ia [bătrâna] pe cel mic de-l unge mai întâi cu rachiu [...] și-l presară tot cu cenușă.) Pap M² 117/24; *Ácu cáță [stróinicu] sã rómă cu máșa prin čānúšă, túntę si nřilęzi ca-ú țeri fęta*. (Dacă [pețitorul] începe să scurme cu vătraiul prin cenușă, atunci se înțelege că o cere pe fată.) Can T¹ 274/3; *Fęta-l' spúsi ca trândáfil' sa ișóť din čānúša lu méru*. (Fata îi spuse că trandafirii au ieșit [= au răsărit] din cenușa mărunții.) Can T¹ 279/38; *Fęta [..] aų dănó tóťă čānúša și-ú angrupó-n grăđínă*. (Fata [...] adună toată cenușa și o îngropă în grădină.) Can T¹

279/32; *Și faț ună pōini tu čănúșă.* (Să faci [= să coci] o pâine în cenușă.) Cap² 95/43; *Țéla fičóru scōti izmēnili, li ámplă cu činúșă.* (Băiatul scoate izmenele, le umple cu cenușă.) Cap² 36/46; *Róstu a l' ťi ámplă di činúșă.* (Gura i se umple de cenușă.) Cap² 37/1.

♦ *Ăi jar cupirit cu čănúșă.* (L i t. E jar acoperit cu cenușă. = E un om ascuns, care mocnește, nu se exteriorizează.) Cap² 217/2; *Čănúșa s-nu rămónă di tini!* ([Nici] cenușa să nu rămână din tine!) Pap M² 59/12.

Var.: čănúșă, činúșă.

Et.: lat. **cinusia*.

čănușicav vezi **čănușicāv**.

čănușicāv, **čănușicāvă**, *pl.* **čănușicāv**, **čănușicāvi** *adj.* Can² 381; Cap 94 s.v. *čănúșă*; Dms. Cenușiu. *Péru nu l-u alb, l-u čănușlicāv.* (Părul nu-i e alb, îi e sur.) Dms s.v.

Var.: čănușicāv (Can² 381), čănușicav (Cap 94 s.v. *čănúșă*); čănușlicāv.

Et.: din *čănúșă* + *-ic(āv)*.

čănușlicāv vezi **čănușicāv**.

čănușós, **čănușósă**, *pl.* **čănușós**, **čănușósi** *adj.* Can² 381; Cap 94 s.v. *čănúșă*. Plin (acoperit) de cenușă.

Var.: čănușós (Can² 381).

Et.: din *čănúșă* + *-ós*.

čăpăldisés, **čăpăldisiri**, **čăpăldisij**, **čăpăldisít** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A fura, a șterpeli, a ciordi. *Di cōati or vini, čăpăldisăști cāti ťivagóđă.* (De câte ori vine, șterpelește câte ceva.) Dms s.v.; *Țéla čăpăldisăști.* (Acela [cam] ciordește.) Dms s.v.; *Păn s-mi zăpucát, lúpu āy čăpăldisí uáia.* (Până să mă uit, lupul a șterpelit oiaia.) Dms s.v.; *Țista-ťi șej čăpăldisít.* (Ăsta-i lucru șterpelit.) Dms s.v.

Et.: tc. **čöplenmek**.

čăpăráscă, *pl.* **čăpăróșt** *s.f.* Can² 381; Cap 94; Dms. **1.** Țăpoi cu care se adună fânul. **2.** Crăcană. *Să am ună čăpăráscă di*

să-n fac ună lăștică. (Dacă aș avea o crăcană, mi-aș face o praștie [cu elastic].) Dms s.v.; *Și rășónu ári čăpăráscă.* (Și rășchitorul are crăcană.) Dms s.v. **3.** Semn în urechea oii în formă de furcuță.

Et.: mac. **čeporoška**.

čăpărés vezi **čămpărés**.

čăpăróg, *pl.* **čăpărózi** *s.n.* Pap¹ 40; Pap² 66; Cap 95; Dms. Distanța cuprinsă între degetul mare și arătător; șchioapă. *Uom mári cōt un čăpăróg.* (Om de-o șchioapă.) Cap 95 s.v.; *Ună pálmă și un čăpăróg.* (O palmă și o șchioapă.) Dms s.v.; *Si născucusăști, el āi cōat un čăpăróg.* (Se umflă-n pene [și] el e de-o șchioapă.) Dms s.v.

Var.: čăpăróg (Pap² 66; Cap 95).

Et.: mac. **čeperok**.

čăpcăiés, **čăpcăiri**, **čăpcăij**, **čăpcăit** *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 381, 384; Cap 95, 98; Cerna A/373; ALDM I, h. 316/1–7; Dms. A atinge (cu mâna), a pune mâna; a lua; (despre lână) a scărmana. *Lo s-la čăpcăiăscă c uărnu.* (Începu să atingă cornul.) MP 180/25; *S-nu čăpcăiēs úrdinğa.* (Să nu pui mâna peste tot.) Cap 95 s.v.; *Nu-ť čăpcăiá fěata, cā să mănânț kutéc.* (Nu atinge fata, că o să mănânci bătaie.) Dms s.v.; *Prot și prot [lóna] u pupărěám [...], si uscă, oť čipcăiám, oť dunám tru sac.* (Întâi de toate [lâna] o opăream [...], se usca, o scărmanam, o adunam în sac.) AtaM 368/8; *Li čăpnés [óili] cu tăčünili la ťipă și la cōdă.* (Le ating [oile] cu tăciunele pe șold și pe coadă.) Can T¹ 270/21; *La čipněști fičóru cu căpu [la jélcă] ān pátru razglóbur.* (Atinge copilul cu capul [broaștei țestoase], la [cele] patru încheieturi.) Pap M² 101/30; *Cōn s-u čăpnés [męása] cu ună buruválcă, ťi ťer, ťă să scōtă.* (Când o s-o atingi [masa] cu un linguroi, ce vrei, aceea o să scoată [= o să facă].) DP 112/13; *Cuťitășu ra blagoslovít, șă cā, sáldi s-la čăpnęij un*

om cu iel, și únășiună muriá. (Cuțitașul era binecuvântat, așa că, numai să-l fi atins pe un om cu el, și îndată murea.) Pap M² 166/7; *Lă ncālđáŭ [láptili] [...], cu zǎstu lă čăpněŭ și, cŏn ra mlac, ă'puněŭ siriști ca si cáťá.* (Încălzeau [laptele] [...], îl atingeau cu degetul și, când era calduț, îi puneau cheag ca să se prindă.) AtaM 399/20; *Ti čapniŭ cu vilița, di țea ti sculáš.* (Te-am atins cu furca, de aceea te-ai sculat.) Cap² 93/21; *Aŭ čăpní meșsa cu buruváica și ișŏră scándi.* (Atinse masa cu linguroiul și apărură scaune.) DP 112/29; *La čăpníră fičúru cu piánili.* (Îl atinseră pe băiat cu penele.) MP 62/2; *Nu mor víki lánti víti, sáldi țĕi ũ sa čapníti di nibuniľá mor.* (Nu mai mor alte vite, numai cele ce sunt atinse de strigoi mor.) Can T¹ 271/10; *Đărđálinili sa čipníti.* (Zarzărele sunt atinse [de brumă].) Dms s.v.; *Di ũáltăr ra čipnít.* (De alaltăieri era atins [= picnit, se simțea rău].) Dms s.v.; *Áncă nu-ŭ čipnítă vrăča di nári.* (Oala de miere nu e încă atinsă [= e neatinsă; nu e începută].) Dms s.v.; *S-nu mi čipnés că ti plusnés.* (Să nu mă atingi că te pleznesc.) Dms s.v. P. e x t. A atinge, a da de înțeles. *La čăpnĭŭ ĩundi trubuiá.* (L-am atins unde trebuia [= l-am făcut să înțeleagă].) Cap 95 s.v. *čăpcăiés.* F i g. A fura. *Ţișta mult čăpcăiáști, țĕári s-na vigľŏám.* (Ásta fură [= pune mâna] mult, trebuie să ne păzim.) Dms s.v.

Var.: **čapcăiés, čapnés, čăpés, čăpnés, čipcăiés, čipnés.**

Et.: mac. *čepka, čepnuva*, bg. *čepkam.*

čăpcán vezi **čăpcŏn.**

čăpcánlŏác vezi **čăpcŏnlŏc.**

čăpcŏán vezi **čăpcŏn.**

čăpcŏnlŏc, pl. **čăpcŏnlŏťi** s.n. Dms. Hoție; depravare.

Var.: **čăpcánlŏác** (Dms).

Et.: tc. *čapkinlik.*

čăpcŏn, **čăpcŏncă**, pl. **čăpcŏń**, **čăpcŏnki** adj. Cap 95; Dms. Hoț,

depravat, stricat. *S-ti vǎglă Dŏmnu di om čăpcŏán.* (Să te ferească Dumnezeu de omul stricat.) Dms s.v.; *Ěa-ŭ úbăviččă, mă ári bărbát čăpcŏán.* (Ea e frumușică, dar are bărbat depravat.) Dms s.v.

Var.: **čăpcŏn** (Cap 95), **čăpcán** (AtaM 63/3, 297/20), **čăpcŏán.**

Et.: tc. *čapkin.*

čăpés vezi **čăpcăiés.**

čăpnés vezi **čăpcăiés.**

čăpráz, pl. **čăprázur** s.n. Dms. Lanț de ceas; agrafă din argint; ceapraz. *Dără-ń un čăpráz lă sat.* (Fă-mi un lanț la ceas.) Dms s.v.

Et.: tc. *čapraz.*

čăpúg, pl. **čăpúgur** și **čăpúzi** s.n. Can² 381; Cap 95; Dms. Ciomag. *Căťŏ si-ľ trágă cu čăpúgu și măgáru nu căcă pári.* (Începu să-i tragă cu ciomagul și măgarul nu căca bani.) Cap² 89/21; *La sparg fŏcu cu čapúzili.* (Strică [= sting] focul cu ciomegele.) Can T¹ 268/19; *Ěel' aș táľă, cări di cări, cáťi un čapúg.* (Ei își taie, care mai de care, câte un ciomag.) Can T¹ 269/39.

Var.: **čapúg, čupúc** (Can² 384), **čupúg** (Cap 95 s.v.).

Et.:

čăpulěándă vezi **čupulěándră.**

čăráp vezi **čărápă.**

čărápă, pl. **čăráp** s.f. Pap² 66; Can² 382; Cap 95; ALR II s.n., 4, h. 1211/012; Cerna A/1506, Supl; Dms. Ciorap. *Cári upínca și-ŭ pirdú, cări čarŏpa.* (Unii își pierdură opinca, alții ciorapul.) Pap M² 154/20; *La pičŏri pun čarŏp, vĕra, amplititi di căsă.* (În picioare pun ciorapi, vara, împlețiți în casă.) Can T¹ 262/36; *Caměsa, șagíĭa, antiriĭa, čarŏpli, tŏťi, ĭáli-ș țas și-ș li dără.* (Cămașă, haina, rochia, ciorapii, toate, ele și le țes și le fac în casă.) Can T¹ 262/39; *Căfcu čarŏp țer tu, Ítu, dáli róși ĭli mŏrki?* (Ce fel de ciorapi vrei tu, Itu, oare roșii sau

albaștri?) Cap² 20/2; *Súlă di čăráp*. (Andrea de [impletit] ciorapi.) ALR II s.n., 4, h. 1211/012; *Bărbățeasca rúbă ra di șajică neǵgră; dulám neǵgri și bărnăvǵăță neǵgri, čăráp luńđă, păn di zănúcfl.* (Îmbrăcăminte bărbătească era din șiac negru: dulame negre, pantaloni negri, ciorapi lungi până la genunchi.) AtaM 352/16; *Čărăpa si-ŭ dar strimtă*. (Ciorapul o să-l faci strâmt.) Cap 95 s.v.; *Ăncă un úrdini să trec lă čărápă*. (Să mai trec [= lucrez] încă un rând la ciorap.) Dms s.v.; *Čărǵáp cu ǵurnéc*. (Ciorapi cu model.) Dms s.v.

Var: **čarǵp** (s.m. Pap² 66), **čarǵpă** (sg.), **čăráp**, **čăráp**, **čărǵáp**, **čărǵp** (Cap 95 s.v.; Dms), **čorǵp**, **čuráp** (Cap 95 s.v.), **čurǵáp** (Dms), **čurǵp** (Can² 382; Cap 95 s.v.).

Et.: tc. *čorap* (mac., bg. *čorap*).

čărăvină vezi **čărăvină**.

čăráp vezi **čărápă**.

čărăvină, pl. **čărăvín** s.f. Pap¹ 40; Pap² 65, 67; Can² 382; Cap 95; Dms. Stafie, strigoi. *Lisîța știá un cunác ǵundi șăđđă únă čărăvină*. (Vulpea știa un palat unde stătea un strigoi.) Cap² 37/42; *Únă čărăvină a lîșǵ ăń drum*. (Un strigoi îi ieși în drum.) Cap 95 s.v.; *Pudviit ca čarvină*. (Învăluit ca un strigoi.) Dms s.v.; *Čărăvina sta sub streǵăiă*. (Strigoiul stătea sub streșină.) Dms s.v. F i g. Femeie rea. *Ca vrínă čirvină*. (Ca o femeie foarte rea.) Pap¹ 40 s.v.

♦ *Čirvinli gudués ǵina*. (L i t. Strigoii pregătesc cina. = Se obișnuiește să se spună seara, când în casă se simte miros de untdelemn.) Pap¹ 40 s.v.; *Čirvinli s-ti la!* (Lua-te-ar strigoii! Lua-te-ar dracii!) Pap¹ 40 s.v.

Var: **čaravina** (Can² 382), **čarvină**, **čărăvină**, **červină** (Pap² 65), **čirvină** (Pap¹ 40; Pap² 67), **čirvină**.

Et.: bg. *čaruvina*.

čărăvinós, **čărăvinósă**, pl. **čărăvinós**, **čărăvinóși** adj. Dms. (Despre oameni)

Rău; (despre locuri) bântuit (de stafii). *Țǵáli raŭ čărăvinóási ǵǵăti, trimǵăsi di múma lor s-lă urbǵăscă*. (Acelea erau fete rele, trimise de mama lor ca să-l orbească.) DP 65/16; *Toŭ din țga căsă să čărăvinós*. (Toți din acea casă sunt răi.) Dms s.v.; *S-nu ámniș prin čărăvinóási lócur*. (Să nu umbli prin locuri bântuite de stafii.) Dms s.v.

Et.: **čărăvină + -ós**.

čărcărés, **čărcăriri**, **čărcărîi**, **čărcărît** vb. IV. Intrans. Cap 95; ALR II s.n., 5, h. 1462/012; Dms. (Despre păsări) A ciripi. *Vǵăra, púlll čărcărés, noi sirbím*. (Vara, păsările ciripesc, noi muncim.) Dms s.v.; *Prin vǵăłur și đǵăłur púlll čărcărǵăŭ*. (Prin văi și [pe] dealuri păsările ciripeau.) DP 76/10; *Čărcărǵă disúpră di cuiǵ, că vǵă ăńtrát un șărpi*. (Ciripea deasupra cuibului, fiindcă intrase un șarpe.) Dms s.v.

Et.: der. de la **čăr-čăr**.

čăr-čăr interj. Dms. Cuvinte care imită sunetele scoase de păsări; cip-cirip.

Et.: onomatopee.

čărcăvéł, pl. **čărcăvǵăłă** s.n. Pap¹ 40; Can² 382; Cap 96; Dms. (La uși și ferestre) Balama, țâțână; cercevea.

Var: **čărcăvéł** (Can² 382), **čirčivél** (Pap¹ 40; Cap 96; Dms.), **čurčuvél** (Dms s.v.).

Et.: tc. *çerçeve* (bg. *čerčeve*).

čărdác, pl. **čărdáț**, **čărdăți** și **čărdăcur** s.m. și n. Pap² 67; Can² 382; Cap 95; ALDM II, h. 606/1, 2; Dms. **1.** Comarnic, adăpost pentru ciobani; cort. *La amplără lócu di čărdáț*. (Umplură locul de corturi.) Cap 95 s.v.; *Ăń čărdác li mulzǵŭ [óǵli]*. ([Oile] le mulgeau în comarnic.) Dms s.v. **2.** Balcon, cerdac; terasă. *Fičóru ǵista țǵăță zúŭa stățǵă ăń un čărdác și căńtá din tămbúrá*. (Flăcăul ăsta toată ziua stătea într-un balcon și cânta din tambură.) Pap M² 162/26; *Pri čărdác să stǵam, căvé s-nă bem*. (Să stăm pe terasă, să ne bem cafea[ua]). Dms s.v.

3. Cerdac; punct de observație. *Pri còla cogan treț, ti vğadi din čardác pđáru.* (Când treci pe acolo, te vede paznicul de pe cerdac.) Dms s.v.

Var.: **čardác.**

Et.: tc. **čardak** (mac., bg. **čardak**).

čareășă vezi **čireășă**.

čaréc vezi **čiréc**.

čaréj vezi **čiréj**.

čarilă vezi **čaliră**.

čarlóac vezi **čarlóc**.

čarlóc, pl. **čarlóti** s.n. Dms. Tăciune.

Ăn loc di cərbún, gğali čarlóati. (În loc de cărbuni, numai tăciuni.) Dms s.v.

Var.: **čarlóac.**

Et. nec.

čárnés, **čárniri**, **čárnij**, **čárnít** vb. IV.

Intranz. și refl. Dms. 1. A țășni, a începe să curgă. *Apa čární cđ din țășún.* (Apa țășni ca dintr-o țeavă.) Dms s.v.; *Șimindgáuli čésmi čárniră.* (Amândouă cișmelele începură să curgă.) Dms s.v.

2. A face pipi. *Si čărneăști fičóru.* (Copilul face pipi.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. **šurvam**.

čárníč, pl. **čárníč** s.m. Pap² 67; Can² 382; Cap 95; ALR II s.n., 1, h. 216/012; Cerna A/1193; ALDM II, h. 1034/1–6; Dms. Dud. *Lğ únă frónđă di čárníč plínă cu búbi și-ų dúsi ға.* (Luă o frunză de dud plină cu gândaci de mătase și o aduse aici.) Pap M² 152/7; *Dinjúr di Lumnița ári múlti vínur și gárdínur cu čárníč.* (În jurul satului Lumnița sunt multe vii și grădini cu duzi.) Can T² 113/7; *Noj, fičuręameș, cđ nă sculám diminęáta, dunám práčki di čárníč și dărám foc.* (Noi, copiii, când ne sculam dimineța, adunam crengi de dud și făceam foc.) AtaM 360/21; *Cărnea-ų punęám ăn mățali di pğorc cu únă virđęáųă di čárníč.* (Carnea o băgam în mațele de porc cu o vergea de dud.) AtaM 372/16; *Lă gnoim*

čárníči! (Gunoim duzii.) Cap 95 s.v.; *Báhča di čárníč tribuiăști si u săpóm.* (Livada de duzi trebuie să o săpăm.) Cap 95 s.v.; *Grădină di čárníč.* (Grădină [= livadă] de duzi.) Cap 95 s.v.; *Cu frúnzali di čárníč si rănés búbili.* (Cu frunzele de dud se hrănesc gândacii de mătase.) Cap 95 s.v.; *Báfča noăștră ári muľ čárníť.* (Livada noastră are mulți duzi.) Dms s.v.; *La țę simínța ă! drubém frúnđă di țárníť.* (La sămânța aceea [de viermi de mătase] îi mărunțeam frunză de dud.) AtaM 400/19.

Var.: **čárníč**, **čárníč** (ALDM II, h. 1034/1-7), **țárníť**.

Et.: bg. **černica**.

čárníčcă, pl. **čárníčki** s.f. Can² 382; Cap 95 s.v. *čárníč*; Cerna A/1192; ALDM II, h. 1033/1–7; Dms. Dudă. *Ári čárníčki și neágri și álbi.* (Există dude și negre și albe.) Dms s.v.

Var.: **čárníčcă** (Can² 382), **țárníčcă** (ALDM II, h. 1033/7).

Et.: din **čárníč** + **-că**.

čarğáp vezi **čarápă**.

čárońisít, **čárońisítă**, pl. **čárońisít**, **čárońisítí** adj. Dms. Uscat; slab, stafidit. *Pimíntu ra čárońisít, nu dănğám ič tíva.* (Pământul era uscat, n-am adunat absolut nimic.) Dms s.v.; *Făkíru, cğat ăj čárońisít.* (Sărmanul, cât e de slab.) Dms s.v.; *Buțmánu mári, ămă čárońisítí gărńúțili.* (Ciorchinele [este] mare, dar boabele [sunt] stafidite.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. **čeren** 'negru; (fig.) întunecat, funest'.

čarğp vezi **čarápă**.

čarpés, **čarpíri**, **čarpíj**, **čarpít** vb. IV.

Intranz. Can² 382; Cap 95; A scoate lichid dintr-un vas; a turna.

Et.: bg. **čerpja**.

čarșáf, pl. **čarșáfur** s.n. ALDM II, h. 698/1; AtaM 83/21. Față (de masă). *Čarșáf di másă.* Față de masă. ALDM II, h. 698/1.

Var.: **čaršáv** (AtaM 83/21).

Et.: tc. **čaršaf** (mac. **čaršav**, bg. **čaršaf**).

čaršáv vezi **čaršáf**.

čaršijă, *pl.* **čaršij** *s.f.* Dms. Piață, târg.

S-lă tállă și s-l-u dúcă cǎja ăn čaršijă. (Să-l taie și să i-o ducă pielea la târg.) DP 58/4.

Et.: mac., bg. **čaršija** (tc. **čarši**).

čarvís vezi **čirivís**.

čășmă vezi **čěsmă**.

čátál, *pl.* **čátáli** *s.n.* Wild h. 42/2;

Dms. Ramificație. P. e x t. Ramură. *Vča un prun cu trei čátáli.* (Era un prun cu trei ramuri.) Dms s.v.; *Un čátál lu núca da ăn triúša nǎastră.* (O ramură a nucului dă în curtea noastră.) Dms s.v. F i g. Crac; pas. *Nu lă jung că ári čátál mári.* (Nu-l ajung că are pasul mare.) Dms s.v.; *Idváj fčási un čátál căpidánu și, că la sfitní cu un lemn ăn cap, cǎta-l fu.* (Abia făcu un pas căpetenia [hoților] și, când îl arse [= pocni] cu un lemn în cap, atâta-i fu.) DP 47/33.

Var.: **catále** (Wild h. 42/2).

Et.: mac., bg. **čatal** (tc. **čatal**).

čätărúoc vezi **četăróc**.

čätíă vezi **čätíjă**.

čätíjă, *pl.* **čätíj** *s.f.* Cap 96; Wild h. 407/2, 4, 7; Dms. Acoperiș la casă; tavan. *Nă ăngunisím să púnim čätíjă, s-nu nă căřă iárna.* (Ne grăbim să punem acoperișul, să nu ne prindă iarna.) Dms s.v.; *Măncă, ma an čitíjă s-nu ti pucăř.* (Mănâncă, dar în tavan să nu te uiți.) MP 82/21. F i g. Partea superioară a corpului; cap. *L-ancălicără řčáli di čätíje.* (L i t. L-au copleșit cele din cap. = Se spune despre cineva care s-a enervat rău.) Cap 96 s.v.

Var.: **čatía** (Wild h. 407/2), **čätíă** (Wild h. 407/4), **čätíje**, **čitie** (Wild h. 407/7), **čitíjă**.

Et.: mac. **čatija** (tc. **čati**).

čätíje vezi **čätíjă**.

čăúș, *pl.* **čăúș** *s.m.* Dms. Grad militar în armata turcească; sergent.

Et.: tc. **čavuş** (mac., bg. **čauš**).

Čăvdáru vezi **Čăvdár**.

čăvîjă, *pl.* **čăvîj** *s.f.* Pap² 67; Can² 382;

Cap 96; ALDM II, h. 643/1–3, 5–7; Dms. Cui (de lemn); pană de despicat lemne. *Dără șápti čăvîj cǎt mijlucánu jčjit lu micu.* (Face șapte cuie de lemn cât degetul mijlociu al copilașului.) Pap M² 107/5; *Čăncóru si dispică cu čăvîjă.* (Buturuga se despică cu pana.) Dms s.v.; *Anřápáj únă čăvîjă.* (Bătui un cui.) Cap 96 s.v.

♦ *Al traș únă čăvîjă.* (L i t. I-am tras un cui [= o țeapă]. = L-am păcălit.) Cap 96 s.v.

Var.: **čăvîjă**, **čivîjă** (AtaM 297/23, ALDM II, h. 643/2), **čuvîjă** (ALDM II, h. 643/1).

Et.: mac., bg. **čivija** (tc. **čivi**).

čăvisés vezi **čăvúses**.

čăvré, *pl.* **čăvréjur** *s.n.* AtaM 197/16, 297/21. Batistă.

Et.: tc. **čevre** (mac. **červe**).

čăvusés, **čăvusíri**, **čăvusíj**, **čăvusít** *vb.* IV. *Tranz.* Can² 382; Cap 96 s.v. *čăvîjă*; Dms. A bate în cuie, a lega strâns; a cetlui. *Sta ca čăvusít.* (Stă ca bătut în cuie.) Dms s.v.; *Lă čăvusíř nódu lă řărvétă.* (Ai legat strâns nodul la batistă.) Dms s.v.; *Lă čăvusíř măgáru.* (Am legat bine măgarul.) Dms s.v.

Var.: **čavisés** (Can² 382), **čăvisés** (Cap 96 s.v. *čăvîjă*).

Et.: der. de la **čăvîjă**.

čăzbín, *pl.* **čăzbín** *s.m.* Pap² 65; Can² 382; Cap 98; Wild h. 61/1; Dms. Ienupăr. *Iřó lúpu an urmán ři măncǎ vrină iárbă ři vrină bųápčă di čăzbín.* (Ieși lupul în pădure și mănă ceva iarbă și vreun bob [= ceva fructe] de ienupăr.) MP 86/21; *An čăzbínu říăla vřca un řăpuri.* (În ienupărul acela era un iepure.) MP 242/17; *Cu lăsářca vřăřca, fičúru căzú pri un čăzbín.* (Aplecând(u-se) creanga, băiatul căzu pe un ienupăr.) MP 242/17.

Var.: **čespín** (Pap² 65; Cap 98 s.v.), **čezbín** (Can² 382), **čijbín** (Wild h. 61/1), **čispín** (Cap 98 s.v.), **čizbín** (Cap 98), **čuzbín** (Can² 382 s.v.).

Et. nec.

Čebi *n.pr.* Cap 96. Nume de bou.

čecán vezi **čucán**.

čéclās vezi **čéclāz**.

čéclāz *s.* Cap 96; Cerna A/1024; ALDM II, h. 893/1, 3-6; Dms. (La grâu) Mustața a spicului; țeapă. *Ári un soi di grȃn fār di čéclaz.* (Există un soi de grâu fără mustăți.) Dms s.v.

♦ **Čéclaz ān óclī.** (Țeapă [= gunoi] în ochi. = Praf în ochi.) Dms s.v.

Var.: **čāclaz** (Cerna A/1024), **čāclās** (ALDM II, h. 893/3), **čéclās** (ALDM II, h. 893/1, 4-6), **čiclāz** (Cap 96 s.v.).

Et.: mac. **čeklas**.

čecmeğēu vezi **čicmiğē.**

čelic, *pl. čelīzi s.n.* W 24/16. Grindă (de oțel).

Et.: tc. **čelik** (mac., bg. **čelik**).

čénā *s.f.* Pap² 65; Pap M² 170/30; Can² 382; Cap 96. **1.** Oaie sau capră seină, sură, cu lâna amestecată. **2.** Nume de cățea.

Et. nec.

čengél vezi **čingél.**

čéngu vezi **čingíné.**

čep, *pl. čépur s.n.* Cerna A/2179. Dop de lemn; cep (la butoi.)

Et.: mac., bg. **čep**, dr. **cep**.

Čépa *n.pr.* Pap M² 170/31; Cap 96. Nume de cățea.

čeréc vezi **čiréc.**

Čerēs *n.pr.* Can² 382. Nume topic.

Et.: **čirés.**

čergár vezi **čirgár.**

čérgā, *pl. čerz s.f.* Pap² 65; Can² 382; Cap 96; Dms. Țol, plapumă, cergă. P. e x t. Cort. *Čérgā giuptăscă.* (Cort țigănesc.) Cap² 218/30.

♦ **Čérgā pri mágár.** (L i t. [Cu] cortul pe măgar. = Se spune despre cei care duc o viață nomadă.) Cap² 172/11; *Zer ān ārsi čérga di tīni.* (L i t. Parcă mi-a ars cortul pentru tine. = Sufăr mult.) Can T² 107/29.

Et.: mac., bg. **čerga** (< tc. **čerge, čerģi**).

černár, **černārā**, *pl. černár, černári* *adj.* ALR I, 1, h. 66/012. Zbârlit. *Péru i-uī černár ca buf.* (Părul îi e sbârlit ca al bufniței.) ALR I, 1, h. 66/012.

Et. nec.

červínā vezi **čarāvínā.**

čespín vezi **čazbín.**

češālā vezi **čišālā.**

češēālā vezi **čišēālā.**

Češma albā *n.pr.* Cap 97 s.v. **čēšmā.** Nume de fântână în *Óšiñ.*

Et.: **čēšmā + albā.**

Češma-di-Crimiját *n.pr.* Can² 382 s.v. **čēšmā.** Nume topic.

Et.: **čēšmā + n.pr.**

Češma-di-Grāmāticu *n.pr.* Can² 382 s.v. **čēšmā.** Nume topic.

Et.: **čēšmā + n.pr.**

Češma-di-Sturlác *n.pr.* Can² 382 s.v. **čēšmā.** Nume topic.

Et.: **čēšmā + n.pr.**

Češma Néscālā *n.pr.* AtaM 215/3. Nume de fântână în *Óšiñ.*

Et.: **čēšmā + n.pr.**

čēšmā, *pl. čēšmi s.f.* Can² 382; Cap 97; Dms. Fântână; cișmea. *Lo sapa ši începu să strice fântāna.* (Luă sapa și începu să strice fântâna.) Cap² 43/41; *Īa, maj ncōla, ĩa, āri únā čēšmā.* (Iacă, mai încolo, iacă, e o fântână.) Can T¹ 278/21; *Únā zúyǎ li flo sȃđīli lui la čēšmā, cāri si fālēǎy cum frāđi l'lor la vęǎy cumpārāt lucrī.* (Într-o zi le întâlni pe prietenele ei la fântână, care se laudau că frații lor le cumpăraseră lucruri.) DP 195/31; *Ay zālīpī cārte pri čēšmā.* (Lipi biletul de cișmea.) Cap² 43/15; *Ay știtā lámna s-uǎ mánčā, cā s-lĭǎ lāntu insān āpu di la čāšmā.* (Îl aștepta pe zmeu să-l mănânce, ca să ia [și] ceialți oameni apă de la fântână.) MP 18/18; *Țēla doǐ l' frađ amnārā, amnārā, flārā doǐ čēšmi.* (Cei doi frați merseră ce merseră, găsiră două cișmele.) Cap² 48/22; *U duțēy nivēsta pri la čēšmi, u*

șătăiáú nivésta pri la čéšmi. (Duceau mireasa pe la cișmele, plimbau mireasa pe la cișmele.) Cerna T; *Si dúsi la țela cu čéšmili.* (Se duse la cel cu fântânile.) Cap² 60/11; *Túcu si ań fácă Dómnu țxásti čéšmili úna vin, álta rakíja.* (Dacă mi-ar face Domnul aceste fântâni, una [cu] vin, alta [cu] rachi.) Cap² 97/35; *Án nqástri cătúni sáldi čéšmi vxa.* (În satele noastre erau numai cișmele.) Dms s.v.

♦ *La čésmă ápu pçártă.* (L i t. Duce apă la fântână. = Taie frunză la câini.) Cap² 172/13.

Var.: **čásmă, čísmă** (Cap 97 s.v., Dms s.v.), **čósmă** (Cap 97 s.v.).

Et.: mac., bg. *češma* (tc. *ceșme*).

čéština, pl. **čéštiń** s.f. Pap¹ 40; Pap² 65; Cap 97; Cerna A/1427; Dms. Sită cu găuri mari; ciur. *Cu čéština si țxárni fárina di gárnișór.* (Cu ciurul se cerne făina de porumb.) Cap 97 s.v.

Et.: bg. *čaština*.

čétă, pl. **čéti** și **čótur** s.f. Pap¹ 40; Cap 307 s.v. *țxátă*; ALR II s.n., 3, h. 676/012; Cerna A/1354; ALDM II, h. 1158/4, 5, 7; Dms. Grup, ceată; bandă; haită. *Ișó cumít ńn múnti, ăș fęsi únă čétă di dđsprăț di úamín.* (În munți se făcu comitagi, își făcu [= alcătui] o bandă de doisprezece oameni.) Cerna T; *Pri drum nuǐbó únă čátă di fičór.* (Pe drum întâlni un grup de copii.) Cap² 76/40; *Únă čétă di cumít.* (O ceată [= bandă] de comitagii.) Dms s.v.; *Čétă di lup.* (Haită de lupi.) Pap¹ 40 s.v., ALR II s.n., 3, h. 676/012, Cerna A/1354, ALDM II, h. 1158/4, 5, 7; *Drúmu cum mirčáú, dđđara di únă țétă di cumít.* (Cum mergeau pe drum, dădură de o bandă de comitagii.) MP 224/17; *Cătilin-cătilin z-dúsara lângă țeta di cumít.* (Încet-încet se duseră lângă ceata de comitagii.) MP 224/19.

Var.: **čátă, țxátă** (Cap 307), **țétă**.

Et.: mac., bg. *četa*.

četăróc, pl. **četăróți**, **četărqáță** s.n. Cap 97; ALDM I, h. 330/2; Dms. Pas. *Mai*

prqápi četăróțili! (Mai aproape [= apropiati] pașii!) Cap 97 s.v.

Var.: **četărqóc** (ALDM I, h. 330/2).

Et.: cf. **čăpăróg**.

čétcă, pl. **čétki** s.f. Can² 382; Cap 97; AtaM 83/22, 286/5; Dms. Perie. P. e x t. (La animale) Păr în formă de coamă, de smoc. *Aú lq [lisíța] di čétcă și vru să-ú turqáscă ńn bunár.* (O luă [vulpea] de smocul de păr și vru s-o arunce în fântână.) DP 38/24.

Et.: mac., bg. *četka*.

čétnic, pl. **čétniț** s.m. Dms. Comitagi. P. e x t. Partizan. *Án drum bătú di čétniț.* (Pe drum întâlni partizani.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *četnik*.

čezbín vezi **čăzbín**.

čfárnés, **čfárniri**, **čfárníj**, **čfárnít** vb. IV. Intrans. Pap² 67; Can² 382; Cap 97; Dms. A sfârâi. *Prima púni lu Dómnu [rópa] și, acú čifárnęsti, si zíți că niputérea-ı di la Dómnu.* (Mai întâi pune piatra Domnului și, dacă sfârâie, se zice că boala e de la Domnul.) Pap M² 109/21; *Úntu čifárni ńn tigánă.* (Untul sfârâi în tigaie.) Cap 97 s.v.; *Cu birbqáțili fris, ńncă čifará di pri foc, lă vicni sótu-su, Mítri.* (Cu berbecul fript, încă sfârâia de pe foc, îl strigă pe tovarășul său, Mitri.) DP 55/4; *țxástă rqápă cabí' nu-ı s-nu čifárnqáscă.* (Nu e cu puțință ca piatra asta să nu sfârâie.) Dms. s.v.; *Cqan să čfárnqáscă, să-ı șupárnęș ápu.* (Când o să sfârâie, să-i picuri apă.) Dms s.v.; *Čfárnqá unqác bíbă di porc.* ([Pune de] sfârâie [= frige] puțină carne de porc.) Dms s.v.

Var.: **čfărqás** (Dms), **čfărós** (AtaM 188/15), **čifărés**, **čifárnés**.

Et.: onomatopee.

čfărqás vezi **čfárnés**.

čfărós vezi **čfárnés**.

čfin, **čfin** interj. AtaM 83/26. Cuvinte care imită ciripitul pițigoiiului.

Et.: onomatopee.

čfincă, pl. **čfínki** s.f. Pap² 68; Can² 382; Cap 97 Dms. Pițigoii. *Čifínkili nu fug iárna*. (Pițigoii nu pleacă iarna.) Cap 97 s.v.; *Čfínca nu fáti záján*. (Pițigoii nu face stricăciuni.) Dms s.v.; *Púsi primcă lă čfínki*. (A pus laț pentru pițigoii.) Dms s.v.

Var.: **čifincă**, **čufincă** (Cap 97 s.v.), **čufingă** (Pap² 68).

Et.: cf. bg. *čínka*.

čjáclás vezi **čécláz**

čicláz vezi **čécláz**.

čiclazát vezi **čiclázát**.

čiclázát adj. Pap² 67; Can² 382; Cap 96 s.v. *čécláz*. (Despre grâu) Cu boabe negre. *Grøn čiclazát*. (Grâu în al cărui spic se găesc boabe negre.) Cap 96 s.v. *čécláz*.

Var.: **čiclazát**, **čiclizát** (Can² 382).

Et.: der. de la *čécláz*.

čiclizát vezi **čiclázát**.

čicmiğé, pl. **čicmiğéiur** s.f. Cap 96; ALDM II, h. 697/1; AtaM 48/4, 83/21, 197/16, 297/22; Dms. Sertar.

Var.: **čecmeğéu** (Cap 96).

Et.: tc. *čekmece* (mac., bg. *čekmeđe*).

čictisés, **čictisíri**, **čictisíj**, **čictisít** vb. IV. Intrans. Dms. A înnebuni, a se sminti. *Čictisi di frică*. (A înnebunit de frică.) Dms s.v.

Et. nec.

čicuiés vezi **čučájés**.

čičă, pl. **čiči** s.m. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 382; Cap 98; ALR I, 2, h. 165/012; Cerna A/480, 483; Wild h. 471/1, 2, 4–7, h. 472/6, 7; ALDM I, h. 423/1–6; Dms. Unchi din partea tatălui; fratele tatălui. *La iel a l'viní an criél ca ve un čičă cári ra murár an un cătún turčesc*. (Lui îi veni în minte că avea un unchi care era morar într-un sat turcesc.) Can T² 104/27; *Čiča Váni și cu táti sa fraț*. (Unchiul Váni și cu tata sunt frați.) Dms s.v.; *A, bra, la čiča nu vizúș vrin măgar?* (Hei, mă, la unchiul nu văzuși vreun măgar?) Pap M² 152/28; *Čiči, cøn tręi, idváj trájés*. (Unchiul, când

trece, abia mai rabd.) Cap² 57/17; *Mi, cum si ziț, bra čiču?* (Dar, cum să zici, măi unchiule?) DP 45/10; *Čiči, ańcă si stom aųá?* (Unchiule, o să mai stăm aici?) MP 40/11; *Čiču, cøn s-nă dúțim ń Sărúnă?* (Unchiule, când o să mergem la Salonic?) Dms s.v.

Var.: **čičcă** (Wild h. 472/7), **čičco** (Wild h. 471/7), **čičo** (Wild h. 471/6).

Et.: mac. *čiče*, *čičo*, *čičko*, bg. *čičo*, *čičko*.

čičcă vezi **čičă**.

čičco vezi **čičă**.

Čičicája n.pr. Dms. Vârf muntos în masivul *Cójuc*.

Et.: *čičicájă*.

čičicájă s.f. Pap² 67; Cap 98; Dms. Pasăre care seamănă cu cioara.

Et.: din *čičă* + *gájă*.

čičir-pičir interj. Cap 98. Cuvinte care imită ciripitul păsărilor, cirip-cirip. *Čičir-pičir, čičir-pičir, crat! únă cămășă lă*. (Cip-cirip, cip-cirip, hap! luă o cămașă.) Cap 98 s.v.

Et.: onomatopee.

čičo vezi **čičă**.

čičóc, pl. **čičóť** s.m. Pap² 67; Can² 382; Cap 98 s.v. *čičóť*; Dms. Scai, scaiete. *Nu ű-u frică di čičóť cá sãm cu upinț*. (Nu mi-e frică de scaieți pentru că sunt cu opinci.) Dms s.v.; *Stárníșțea ăj plínă di čičóť*. (Miriștea e plină de scaieți.) Dms s.v.; *S-mi ńncálț și ácu gázés čičóť*. (O să mă încalț chiar dacă pășesc [ca] pe scaieți [= mă strâng pantofii].) Dms s.v. *gázés*.

Et.: bg. *čiček*.

čičór vezi **pičór**.

čičuór vezi **pičór**.

čičurúș vezi **pičurúș**.

čifărés vezi **čfárnés**.

čifárnés vezi **čfárnés**.

čifč vezi **čifčijă**.

čifčie vezi **čifčijă**.

čifčijă, pl. **čifčij** s.m. Can² 382; Cap 97 s.v. *čifț*; Wild h. 256/3, 5; Dms. Plugar

(care are o pereche de boi.) *Je l'sa toț čifčij și bubár.* (Ei toți sunt plugari și crescători de gândaci de mătase.) Can T¹ 262/5.

Var.: **čifč** (Wild h. 256/5), **čifčie** (Wild h. 256/3), **čiftčijă** (Dms).

Et.: mac., bg. **čifčija** (tc. **čiftçi**).

čifncă vezi **čfncă**.

čiflicár, pl. **čiflicár** s.m. Can² 382; Cap 97 s.v. *čiflikă*; Dms. Moșier. *Lă noi, čiflicári l' raŭ turf.* (La noi, moșierii erau turci.) Dms s.v.

Et.: **čifliki** + **-ar** (cf. și mac., bg. **čifligar**).

čiflik vezi **čifliki**.

čiflikă vezi **čifliki**.

čifliki (**čiflik**), pl. **čifliť** și **čiflikur** s.f. și n. Cap 97; Dms. Moșie. *Ađi, Méno, čingí Méno, la nqástră čiflikă.* (Haide, Méno, Méno țiganco, la moșia noastră.) Cap² 21/13; *Lámna picási ca ŭom axén ári pri luť čifliki.* (Balaurul înțelese că pe moșia lui se află om străin.) Cap² 151/7; *Ţéla rápu aŭ lo [ŝeáta] cu zórlęa și fuzí án luť čifliki.* (Arapul o luă [pe fată] cu forța și plecă la moșia lui.) Cap² 128/14; *Al'zisi [...] să-l ducă kúbiniťă din čifliku lu ună lámná.* (Îi zise [...] să-i aducă pepene verde de pe moșia unui balaur.) Cap² 150/42; *Sirbím la čifliku lu bégu.* (Muncim la moșia boierului.) Dms s.v.

Var.: **čiflik**, **čiflikă**.

Et.: tc. **čiftlik** (mac. **čiflig**, bg. **čiflik**).

čift, pl. **čiftur** s.n. Can² 382; Cap 97; ALR II s.n., 4, h. 935/012; Cerna A/1382; AtaM 83/22, 297/23; Dms. Pereche. *Láră cu iăť trăťi fuă l' di vin și póini și un čift di tómpăni.* (Luară cu ei trei burdufuri de vin și pâine și o pereche de tobe.) MP 36/18; *Čift ili liŭ.* (Cu pereche sau fără pereche; cu soț sau fără soț.) Cap 97 s.v.

Var.: **čiftu** (AtaM 83/22, 297/23).

Et.: tc. **čift** (mac., bg. **čift**).

čiftčijă vezi **čifčijă**.

čifté, pl. **čiftéur** s.n. Dms. Armă de vânătoare. *Un luváč cu čifté.* (Un vânător

cu armă de vânătoare.) Dms s.v.; *Cu čiftéja lă tálčqá.* (Îl omorî cu arma de vânătoare.) Dms s.v.

Var.: **čiftéjă** (s.f.).

Et.: tc. **čifte** (mac., bg. **čifte**).

čiftéjă vezi **čifté**.

čiftilijă, **čiftilijă**, pl. **čiftilij**, **čiftilijki** adj. Dms. Rău; îndărătnic, nesupus. *Čiftilijă fičór.* (Copil rău.) Dms s.v.; *Nu mi ánțilég, ať čiftilijă mulłari.* (Nu mă înțeleg [cu ea], e o femeie îndărătnică.) Dms s.v.

Et.: tc. **čifteli**.

čiftu vezi **čift**.

čirlóe vezi **čairlóe**.

čijbín vezi **čazbín**.

čijdijes, **čijdiiri**, **čijdiij**, **čijdiit** vb. IV. *Tranz.* Wild h. 243/1. A onora, a cinsti.

Var.: **čisdijes** (Wild h. 243/1).

Et.: mac. **česti**.

čikijă, pl. **čikij** s.f. Cap 97; ALR II s.n., 4, h. 1049/012, h. 1050/012; Dms. Briceag.

Var.: **čăkijă** (Cap 97 s.v.).

Et.: mac. **čakija**, bg. **čekija** (tc. **čaki**).

čil n.pr. Pap M² 170/34; Cap 97. Nume de cal (sur la culoare).

Et.: tc. **čil**.

čilibí vezi **čilibijă**.

čilibija vezi **čilibijă**.

čilibijă, pl. **čilibij** adj. și s.m. și f. Cap 97; Dms. Nobil; elegant; cilibiu. *Čilibijă ať țista om.* (Omul ăsta este elegant.) Dms s.v.; *Vizij un čilibijă.* (Am văzut un [om] elegant.) Dms s.v.; *Trimeási doť suvarij sa-l spúnă că čilibí ampírat nărănčăști să si ducă án fiłán cazá.* (Trimise doi jandarmi să-i spună că nobilul împărat poruncește să se ducă în cutare district.) DP 73/38.

Var.: **čilibí**, **čilibija** (Cap 97).

Et.: mac., bg. **čelebija** (tc. **čelebi**).

čilic, pl. **čilij** s.n. Cerna A/Supl; Dms. Țurcă; lemn care sare, în jocul de copii cu același nume.

Et.: tc. *čelik* (bg. *čelik*).

čiljiă, pl. **čilji** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 382; Cap 101; Dms. Ciulin, spin.

Var.: **čila** (Pap¹ 40), **čilă** (Pap² 67), **čuliă** (Cap 101).

Et. nec.

čila vezi **čiljiă**.

čilă vezi **čiljiă**.

čim adv. AtaM 260/11. Cum, din moment ce; imediat ce. *Čim să-l vez, spuni-l că ȳo sãm ȳa*. (Cum îl vezi, spune-i că eu sunt aici.) AtaM 260/11; *Čim iť căta flãmungă, áidiť si mãnčãm*. (Din moment ce sunteți atât de flãmânzi, haideți să mãnčãm.) AtaM 260/12.

Et.: sb. **čim**.

čimentă s.f. Cap 94; Dms. Ciment; tencuială.

Var.: **čământă** (Cap 94).

Et.: tc. **čimento** (it. **cemento**).

čimičoc, pl. **čimičoji** și **čimičojiă** s.n. ALR I, 1, h. 16/013; ALDM I, h. 72/7. Urcior la ochi.

Et. nec.

čimilés, **čimiliri**, **čimilji**, **čimilit** vb. IV. Intrans. și tranz. Pap² 67; Can² 382; Cap 97; Dms. 1. A glumi; a păcăli. *La čimilji*. (Îl păcălii.) Pap M² 65/41. 2. A se mișca, a se agita. *Ácu-i moș, čimilčasti și el*. (Chiar dacă e bătrân, se [mai] mișcă și el.) Dms s.v.; *Čimilés prin casă*. (Mă agit prin casă.) Dms s.v.

Et. nec.

čimirică s.f. Pap² 67; Can² 382; Cap 97; Dms. Plantă otrăvitoare cu flori purpurii; stirigoaie.

Et.: mac., bg. **čemerika**.

čimpu s.m. AtaM 61/12. Robinet.

Et. nec.

čincinár, pl. **čincinár** s.m. Can² 382; Cap 97; Wild h. 115/2; Dms. 1. Pițigoi. *Ĵundi lă scunsésť čincináru?* (Unde ascunseși pițigoiul?) Dms s.v.; *Niři cȳata nu řtiĳă, cări-i vrăpcán ři cări-i čincinár*. (Nici atâta nu știe, care e vrăbie și care e pițigoi.) Dms s.v. 2. Vrăbie. Wild h. 115/2.

Et. nec.

čincupercă, pl. **čincupeărki** și **čincupérť** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 382; Cap 98; Dms. Ciupercă. *Dunáĳ únă řărvetă di čincupérť*. (Am adunat o basma [= cât încape într-o basma] de ciuperci.) Cap 98 s.v.

Var.: **čunčupercă** (Can² 382; Cap 98 s.v.; Dms).

Et.: cf. mac., bg. **pečurka**.

čing vezi **ging**.

čingél, pl. **čingălă** s.n. Cap 96; Cerna A/Supl; Dms. Cârlig, cange. *Di čingél lă zăcăčóará*. (Îl atârna în cârlig.) Dms s.v.; *Virígili aȳ čingél lă márđini*. (Lanțurile [de la ceaun] au cârlig la cap.) Dms s.v.

Var.: **čengél** (Cap 96).

Et.: tc. **čengel** (mac., bg. **čengel**)

činginé, pl. **činginéi** s.m. Pap M² 89/7; Cap 94; Dms. Țigan. *Da pȳáni lă činginéi*. (Dă pâine țiganilor.) Dms s.v.; *Méno, móri, nu ti scúndi cu pucróvu-n cap, cu pérnita pri númiri, amán, čingí Méno*. (Bre, Méno, nu te ascunde cu velința-n cap, cu perna pe umeri, aoleu, Méno, țiganco.) Cap² 21/16; *Áĳdi, Méno, čingí Méno, amán, čingí Méno, dúpu míni, čingí Méno, la nȳastră čiflikă*. (Haide, Méno, țiganco Méno, după mine, țiganco Méno, la moșia noastră.) Cap² 21/12-14.

Var.: **čangu** (Cap 94), **čengu** (Cap 94 s.v.; Dms s.v.).

Et.: tc. **čingene**.

činičcă vezi **čaničcă**.

Činmičin s.f. Dms. 1. China. 2. Poporul chinez.

Et.: cf. tc. **čince**, **činli**.

činšún num. card. AtaM 223/2. Cincizeci și unu.

Et.: din **řinř** + **ři** + **un**.

čínúřă vezi **čănúřă**.

čipcăjés vezi **čăpcăjés**.

čipnés vezi **čăpcăjés**.

čir, *pl. čirur s.n.* ALDM I, h. 394/1.

1. Furuncul. 2. Ulcer. AtaM 152/4, 167/25.

Et.: mac., bg. **čir**.

čirác, *pl. čiráť s.m.* Cap 95; Cerna A/1800; Dms. Ucenic; cîrac. *Șa čirácu ișó mai murafetliță și mai crielát di cõt májstoru.* ([Și] așa, ucenicul ieși [= se dovedi] mai îndemânatic și mai deștept decât meșterul.) Pap M¹ 22/26; *Čirácu ișó mai májstur di májsturu cári ra drácu.* (Ucenicul se dovedi mai meșter decât meșterul care era dracul.) DP 119/29; *Ţista drac nu scutcă niți un čarác.* (Dracul ăsta nu scotea nici un ucenic.) Cap² 127/9; *Lă dăđdiră čirác ăń Fúștiń.* (Îl dădură ucenic în [localitatea] Fúștiń.) Dms s.v.

Var.: **čarác**.

Et.: tc. **čirak** (mac., bg. **čirak**).

čirăcnés, **čirăcníri**, **čirăcníj**, **čirăcnít** *vb.* IV. *Intranz.* DP 154/16. A fi ucenic; a-și face ucenicia.

Et.: mac. **čirakuva**, bg. **čirakuvam**.

čirčivél vezi **čărčăvéf**.

čiré, *pl. čiréur s.n.* Dms. Mijloc, modalitate; leac.

Et.: tc. **čare** (mac. **čare**).

čiréaj vezi **čiréj**.

čiréap, *pl. čiréapi s.n.* Pap² 67; Cap 98; Dms. Cuptor.

Var.: **čiréjp** (Cap 98 s.v.), **čiréjp** (Pap² 67).

Et.: sl. **črěpŭ**.

čiréașă, *pl. čirés* și **čiréași** *s.f.* Can² 383; Cap 98; ALR II s.n., 1, h. 208/012; Cerna A/1150, 1169; ALDM II, h. 1010/1–7; Dms. Cireașă. *Ancărcó barbaróști ăń loc di čirés.* (Încărcă căcăreze de capră în loc de cireșe.) Cap² 45/17; *Fičúru, că ra mic și cus, nu puțéj si júncă di s-măncă čiriășă.* (Copilul, dacă era mic [de ani] și scund, nu putea să ajungă să mănânce cireșe.) MP 242/15; *Păńă vęa čăręășă, mi duțęám e zúyă la*

čăręășă. (Cât erau cireșe, mă duceam în fiecare zi la cireșe.) AtaM 388/20; *Mésu di čiręși.* (Luna cireșelor; iunie.) Cerna A/1550; *Čiręași álbi.* (Cireșe albe.) ALR II s.n., 1, h. 208/012; *Čiręași bęálbiți.* (Cireșe albe.) Dms s.v.; *Čiręași rápkí.* (Cireșe negre.) Dms s.v.; *Róșcăvă că čiręășă.* (Rumenă ca o cireașă.) Dms s.v.

Var.: **čăręășă**, **čiréșă**, **čiriășă**.

Et.: lat. **ceresia**.

čiréașcă, *pl. čiréașki s.f.* Pap² 67; Can² 383; Cap 98 s.v. *čiręășă*; Dms. 1. Cireșică, cireașă mică. *Ca čiręșca.* ([Rumenă] ca cireșica.) Pap² 67 s.v. 2. Nume de floare. 3. Model de broderie.

Var.: **čiréșcă** (Cap 98 s.v.), **čiréșcă**.

Et.: **čiręășă** + - *că*.

čiréaj, *pl. čiréajă* și **čiréajur** *s.n.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 98; ALR I, 1, h. 25/012; ALR II, 1, h. 117/012; Cerna A/451; ALDM I, h. 394/2–6; Dms. Buboii, furuncul. *Ári un čirę ăń gúșă.* (Are un furuncul pe gât.) Cap 98 s.v.; *Cuțótu căzú ístum pri rána ráslánițălă șa că-l si licú čiręu.* (Cuțitul căzu taman pe rana leoaicei, așa că i se vindecă buboiul.) Pap M² 166/37; *Áj plin di čiręájă.* (Este plin de furuncule.) Dms s.v.; *A'căzú cuțótu pri un čirę ři ra plin di gnoi.* (Îi căzu cuțitul pe un buboi care era plin de puroi.) DP 42/8.

Var.: **čăréj** (ALDM I, h. 394/2), **čiręj**.

Et.: bg. **čirej**.

čiréc, *pl. čirét s.m.*, **čirécur** *s.n.* Sfert, pătrime. Can² 382, Cap 98, ALR II s.n., 3, h. 755; 757; 759; 938, Dms. *Cásă la muhtáru sta un čaréc di sat.* (Acasă la preceptor stă un sfert de oră.) Can T² 119/16; *Ańcă trei čirét di nõápti si vęa, tot va s-mi măncă.* (Încă trei sferturi de noapte să fi fost, m-ar fi mâncat de tot.) Cap² 63/28; *Ácu řer s-la lęj, un čiréc di líră.* (Dacă vrei să-l iei [= să-l cumperi], [costă] un sfert de liră.) Cap² 137/13;

Trimită din cîréc ăn cîréc di sat un curdón să si pucătă di pri cúlă. (Trimetea din sfert în sfert de oră o santinelă ca să se uite de pe turn.) DP 82/31; *Trei și un cîréc.* (Trei și un sfert.) ALR II s.n., 3, h. 757/012; *Trei și trei cîréc.* (Trei și trei sferturi [de oră]) ALR II s.n., 3, h. 759/012; *Ăn cumpărăi un cîréc di ócă lăcúm.* (Îmi cumpărai un sfert de oca de rahat.) Dms s.v.

Var.: **čaréc, čăréc** (Cap 95 s.v.; Dms.); **čeréc** (Can² 382 s.v., Dms s.v.)

Et.: tc. **čeyrek** (mac. **čerek**).

čiréjp vezi **čiréap**.

čirés, *pl. čirés s.m.* Pap² 67; Can² 383; Cap 98; Cerna A/1170; ALDM II, h. 1011/1-7; Dms. Cireș. *Cuála, pruápi, vięa un čiriáš.* (Acolo, aproape, era un cireș.) MP 242/14.

Var.: **čiriáš.**

Et.: lat. **ceresius*.

čiréscă vezi **čiréaşcă.**

čiréj vezi **čiréaj.**

čiréjp vezi **čiréap.**

čirésă vezi **čiréaşă.**

čiréscă vezi **čiréaşcă.**

čirgár, *pl. čirgár s.m.* Can² 382; Cap 96 s.v. *čérgă*; Dms. Țigan care locuiește în cort; corturar. *Lă vęau furát ništi čirgár.* (Îl furaseră niște țigani.) Dms s.v.

Var.: **čergár** (Can² 382).

Et.: mac., bg. **čergar**.

čiriáš vezi **čirés.**

čiriášă vezi **čiréaşă.**

čirişár, *pl. čirişar s.m.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 98 s.v. *čirášă*; Dms. **1.** Luna iunie. *Pórŕi I si bucăjés pri čirişár.* (Porcii se mârlesc în luna iunie.) Cap 98 s.v. *čirášă*. **2.** Vânzător de cireșe. **3.** Numele unei păsări care se hrănește cu cireșe; botgros.

Et.: **čirášă + -ár.**

čirişarcă, *pl. čirişórŕi s.f.* Can² 383; Cap 98 s.v. *čirášă*; Dms. Nume de pasăre care se hrănește cu cireșe; botgros.

Et.: **čirişár + -că.**

čirivínă vezi **čărăvínă.**

čiriviş *s.n.* Cap 96; Dms. Zeamă; must. *Mánęa-ŕi búnă și cu slač çoan ári čiriviş.* (Mâncarea e bună și cu gust când are zeamă.) Dms s.v.

♦ *A' scusés čărvişu.* (L i t. I-ai scos mustul. = Ai scos untul din el.) Cap² 205/28.

Var.: **čărviş.**

Et.: tc. **červiş** (mac., bg. **červiš**).

čirvínă vezi **čărăvínă.**

čispín vezi **čăzbín.**

čist, čistă, *pl. čišt, čisti adj.* Curat. *Nóstru cătún prot ra čistu vlăşescu, ni gărŕă, ni măkidónŕă no avęá.* (La început, satul nostru era curat meglenoromân, nici greci, nici slavi macedoneni nu erau.) AtaM 366/24.

Var.: **čistu.**

Et.: mac., bg. **čist**.

čistéş, čistiri, čistj, čistit vb. IV. *Tranz și intranz.* Pap² 68; Can² 383; Cap 98; Dms. A face urări, a felicita. *Ŧéla ŕi vin să čistéşcă zic, dúpu ŕi li ved dárurli, la sócri: čiştítă-vă!* (Cei ce vin să facă urări, după ce văd darurile, le zic socrilor: să fiți cinstiți [= onorați].) Can T¹ 274/40–41; *Cáŕă si zăurisęăscă insán mult ca s-I-ŕu čistéşcă nóua nóřă la stăpónu núnŕălă.* (Încep să arunce orez pe mulți oameni, ca s-o felicite pe nora cea nouă a stăpânului nunții.) Can T² 122/15; *Čiştirę si fáŕi únă săptămónă, nápcunŕa li mútă dárurli di pri fúnă.* (Urările se fac [timp de] o săptămână, apoi darurile sunt mutate de pe frânghie.) Can T¹ 274/42; *Ca sfărşós di vărviři la čiştiri, si dúnă toŕ fartáŕi!* (Când se termină de perindat la urat, se adună toți fărtații.) Can T² 122/17; *Aŕi să-I čistím núnęa.* (Hai să-i facem urări pentru ziua numelui.) Dms s.v.

Var.: **čistéş.**

Et.: mac. *čestita*, bg. *čestitja*.

čistít, čistítă, pl. **čistít, čistítí** adj. Pap² 68; Can² 383; Cap 98 s.v. *čisté*; Dms. Onorat, stimat. *Čistítă-vă nunta*. (Onorată să vă fie nunta.) Cap 98 s.v. *čisté*; Dms s.v.; *Čistítă-vă niverăsta*. (Onorată să vă fie mireasa.) Dms s.v.; *Čistítă-vă bucurilă*. (Onorată să vă fie bucuria.) Pap M² 57/8; *Čistítă-vă nóvǎ númi*. ([La botez] Onorat să vă fie numele cel nou.) Pap M² 56/35. P. e x t. Sfânt. *Lemn čistít*. Lemn sfânt, din crucea pe care a fost răstignit Iisus Hristos. Pap M² 92/9.

Var.: **čistít** (Can² 383).

Et.: vezi *čisté*.

čistu vezi **čist**.

čišălă, pl. **čišáli** și **čišól** s.f. Can² 383; Cap 70, 97, 98; ALR II, 2, h. 315/012; Cerna A/841; Dms. Țesală. *La káptiň cáľ cu kišălă*. (Caii îi piepteni cu țesala.) Cap 70 s.v.

Var.: **češălă** (Cap 97 s.v.; Dms), **čeșălă** (Cap 97), **kišălă**.

Et.: mac. *češalo*.

čišăléz, čișălári, čișălái, čișălát vb. I. *Tranz.* Cerna A/842. A țesăla.

Et.: der. de la *čišălă*.

čišđișés vezi **čijđișés**.

čišít, pl. čișitur s.n. Dms. Soi, exemplar. *Turlij di čișitur*. (Fel de fel de soiuri.) Dms. s.v.; *Cáfcu čișít di om ra!* (Ce exemplar de om [= ce mai om] era!) Dms s.v.

Et.: tc. *česit*.

Čišma Bégului n.pr. Pap M² 174/39. Nume de fântână în *Úmă*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

Čišma Córbului n.pr. Pap M² 174/40. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

Čišma čumărească n.pr. Pap M² 174/13; Cap 101. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + der. de la *Čúmă*².

Čišma-di-cúlă n.pr. Pap M² 174/40; Cap 97 s.v. *čěsmă*. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + di + *cúlă*.

Čišma-di-pádi n.pr. Pap M² 147/41. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + di + *pádi*.

Čišma-di-váli n.pr. Pap M² 174/2; Cap 97 s.v. *čěsmă*. Nume de fântână în *Cúpă*.

Et.: *čišmă* + di + *váli*.

Čišma-l-Bádu n.pr. Pap M² 174/1; Cap 97 s.v. *čěsmă*. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

čišmă vezi **čěsmă**.

Čišmúrca n.pr. Dms. Nume de loc în *Lúnđiň*.

Et.: *čišmúrca*.

čišmúrca, pl. čișmúrki și čișmúrț s.f. Dms. Fântână sau cișmea mică.

Et.: mac. *češmurka*.

čištés vezi **čisté**.

čištinár, pl. čiștinár s.m. Cap 97 s.v. *čěstină*. Țigan ciurar. Fig. Om zdrențaros.

Var.: **čestinar** (Cap 97 s.v. *čěstină*).

Et.: *čěstină* + -ár.

čištít vezi **čistít**.

čítie vezi **čătíjă**.

čítijă vezi **čătíjă**.

čivijă vezi **čăvijă**.

čizbín vezi **čăzbín**.

član, pl. článi s.n. ALR I, 1, h. 59/013. Gleznă.

Et.: bg. dial. *član*, mac. *člen*.

čqáfcă vezi **čqfcă**.

čqálmă vezi **čálmă**.

čqamp vezi **čqmp**.

čqără, pl. čor și čqári s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 98; Dms. Cioară.

♦ *Țe-ț mănć qqára criélu?* (L i t. Ce, ți-a mâncat cioara creierul? = N-ai minte în cap? Te-ai prostit de tot?) Cap² 218/31.

Et.: cf. alb. *sorrë*.

Čóba n.pr. Cap 98. Nume de vacă.

čóclă, pl. čócli s.f. Can² 383; Cap 99; Dms. Ciocârlie. *Čóclă neágră*. (Ciocârlie neagră.) Can² 383; Cap 99 s.v.; *Čóclă roșă*. (Ciocârlie roșie.) Can² 383; Cap 99 s.v.

Var.: **čócle** (Dms s.v.), **čóle** (Dms).

Et. nec.

čócle vezi **čóclă**.

Čóča *n.pr.* Pap M² 174/37; Cap 99.

Nume de loc în *Úmă*.

čófcă vezi **čófcă**.

čolár vezi **čoułár**.

čóle vezi **čóclă**.

čólmă vezi **čálmă**.

čomp vezi **čomp**.

čop, *pl.* **čópur**, **čópit** și **čópi** *s.n.* Pap² 67; Can² 383; Cap 99; Cerna A/736, Supl.; ALR II s.n., 4, h. 1209/012, 1059/012; ALDM II, h. 858/4; Dms.

1. Cârlig (de lemn sau de fier). *Lúpu picăsi că tivă nu-l la lisíță și tăl'ó un čop sã-ú scóťă lisíța din gáură*. (Lupul înțelese că ceva nu e [bine] cu vulpea și tăie un cârlig de lemn ca să scoată vulpea din gaură.) Can T¹ 281/24; *Maj micu fráti [...] dăró un čop di ȳer și aȳ zăvlicăști mímă-sa*. (Fratele cel mic [...] făcu un cârlig de fier și o târăște pe maică-sa.) Cap² 30/19; *Ăȳ zăcăt'ó sétra cu čópu și ș-aȳ scóási prin băgă*. (Apucă haina cu cârligul și și-o scoase prin horn.) Cap² 96/23; *Púsi čópu ăn gáură sã-ú scóátă lisíța*. (Puse cârligul în gaură ca să scoată vulpea.) Cap² 41/18; *Ăȳ trăgni din gáură cu un čop*. (O trase din gaură cu un cârlig.) Dms s.v.; *Zăcăcăȳ tórba di țéla čópu*. (Agățau traista de cârligul acela.) Dms s.v.; *Súlă cu čop*. (Sulă cu cârlig; igliță.) Pap M² 31/34; Cap 99 s.v. *Súlă cu čop di mplítiri*. (Igliță pentru împletit.) ALR II s.n., 4, h. 1209/012. **2.** Băț, baston. *Lă știrnu cu čópu prísti dinăpóju*. (Îl lovi cu bastonul peste spate.) Dms s.v. **3.** Cociorvă. **4.** Cioc. ALDM II, h. 858/4.

Var.: **čop** (Pap² 67; Can² 383), **čųăp** (MP 84/20), **čųop** (ALDM II, h. 858/4).

Et.: bg. **čop**.

čópcă, *pl.* **čópk** *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 99; ALR II, 2, h. 375/012;

ALR II, 1, MN 872/012; Cerna A/979; Wild h. 107/1, 3; ALDM II, h. 858/1–3, 6, 7; Dms. **1.** Cioc, plisc. *Čópcă di puł*. (Cioc de pasăre.) Cap 99 s.v.; *Čópcă di ștrăc*. (Plisc de barză.) Dms s.v. **2.** Cioc la urcior. *Bărdăcu ări čópcă*. (Urciorul are cioc.) Dms s.v. **3.** (La copii) Puță. *Cu čópca goálă*. (Cu puța goală, în fundul gol.) Dms s.v. **4.** Model de broderie în zig-zag. Pap M² 33/34.

Čópca córăfă. Can² 383; Cap 99 s.v. **a.** Ciocănitoare; **b.** Floare roșie.

Var.: **čųăpcă** (ALDM II, h. 858/3), **čųópcă** (ALDM II, h. 858/2, 6).

Et.: bg. **čovka**.

Čópri, **Di** ~ *n.pr.* Can² 383. Nume de loc în *Lúnđín*.

Čor¹ *n.pr.* Can T¹ 262/2; Cap 99. Nume de loc în *Úmă* și *Lúnđín*.

Et.: **čor²** (s.v. **pičór**).

čor² vezi **pičór**.

čorbađí vezi **čurbađíjă**.

čorbađía vezi **čurbađíjă**.

čorbađíja vezi **čurbađíjă**.

čorbađíjă vezi **čurbađíjă**.

čorbađóĭ vezi **čurbađíjă**.

čorbađóĭă vezi **čurbađíjă**.

čorbađóĭă vezi **čurbađíjă**.

čorbađóĭ vezi **čurbađíjă**.

čorbă, *pl.* **čórbi** *s.f.* Pap² 67; Can² 383; Cap 99; Dms. Ciorbă. *L'á-la cóĭnili și la púni ăn čųărbă*. (Ia câinele și pune-l în ciorbă.) Cap² 123/21; *Cu țe sã-ȳ dăróm ună čórbă la țísta yom?* (Cu ce să-i facem o ciorbă omului ăsta?) Pap M² 160/30; *Țăli lără cārni, dărără țină, čórbă víkí ca di ȳáspiȳ*. (Acelea luară carne, pregătiră cina, ciorbă, ce mai, ca pentru oaspeți.) Cap² 81/13; *Biba curó și rămási čórba*. (Carnea se scurse și rămase ciorba.) DP 111/11. F i g. Leorcă. *Čórbă lă dărčá ploáia*. (Leorcă l-a făcut ploaia.) Dms s.v.

♦ *ȳíndi-ȳ čórbă, țel lingură*. (L i t. Unde e ciorbă, el [e] lingură. = Se spune

despre persoane băgărețe, obraznice.) Pap M² 72/38; Cap² 218/33; *Čurbăgîiă fără cōrbă*. (L i t. Om bogat fără ciorbă. = Boier fără parale.) Cap² 172/15.

Var.: **čųărbă**.

Et.: mac., bg. *čorba* (tc. *čorba*).

čorobără, pl. **čorobări** Dms. Coțofană. *Čorobără, bără, đoa-n un [dinti] di bliznă să-ș dau un [dinti] di os*. (Coțofană, fană, dă-mi un [dinte] de oțel, să-ți dau un [dinte] de os.) Dms s.v.

Et. nec.

čoróp vezi **čărápă**.

Čorvi n.pr. Cap 99. Nume de loc în *Úmă*.

čósmă vezi **čěsmă**.

čótcă vezi **čútcă**.

čótră, pl. **čótri** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Dms. Ploșcă. *Fáti moáșa únă pugáčă gárnáťă, aų ámplă [...] cōtra cu vin și, di ručóc, si dúți la cālísiri lu mumúșu*. (Face moașa o plăcintă de grâu, umple [...] ploșca cu vin și, la prânz, se duce să-l invite pe naș.) Pap M² 120/40.

Et.: tc. *čotra*.

čoulár, pl. **čoulár** s.m. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 99 s.v. *čóulă*; Cerna A/1764; Wild h. 386/1, 2, 4–7; Dms. Cizmar; pantofar. *Nărăncă la un čoulár si-l făcă únă zăgîiă di cōuli*. (Porunca unui cizmar să-i facă o pereche de ghete.) Cap² 104/6; *Ăn Óșin vęa un čoulár, ăI spunęău Čilipétru*. (În Óșin era un cizmar, îi ziceau Čilipétru.) Dms. s.v.

Var.: **čolár** (Wild h. 383/4), **čoulár** (Pap¹ 40; Pap² 67), **čulár** (Wild h. 383/1, 2, 4–7), **čouplár** (Cerna A/1764).

Et.: bg. *čehlar*.

čoular vezi **čoulár**.

čoulă vezi **čóulă**.

čóulă, pl. **čóuli** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 99; ALR II s.n., 4, h. 1190/012; Cerna A/1505; Dms. Gheată;

pantof. *Să bęa unęc ápu din dirępta čóulă lu bărbátu-su*. (Să bea puțină apă din gheata dreaptă a bărbatului său.) Pap M² 117/7; *ĂI cumpărără fes cu túfcă și silęfi și čóuli nálti*. (Îi cumpărără fes cu ciucure și sileaf [= chimir de piele] și ghete înalte.) Pap M² 140/10; *Ancălțămintu la-i, lătórlu zóli, upinț, árá sərbătórlu, cōuli*. (Încălțămintea le e, în zilele de lucru, opinci, iar în zilele de sărbătoare, pantofi.) Can T² 262/38; *Nărăncă la un čoulár si-l făcă ună zăgîiă di cōuli*. (Porunca unui cizmar să-i facă o pereche de ghete.) Cap² 104/6; *Scoási únă cōulă din picór și aų turi ántru iel*. (Scoase o gheată din picior și o aruncă înaintea lui.) Cap² 142/12; *Maį búnă priminiri ra cãn nă duțęám la bisęárică; túntęa punęám cōuli și țivá maį zánóu pri noi*. (Îmbrăcăminte mai bună era când ne duceam la biserică; atunci puneam pantofi și ceva mai nou pe noi.) AtaM 352/21; *Con li punięá fičúru čųăulili, la mučóc din čųăulă șárpili și tíniru muri*. (Când copilul își punea ghetetele, șarpele din gheată îl mușcă și tânărul muri.) MP 204/6; *Meų fráti-n cumpuró cōuli*. (Fratele meu îmi cumpără pantofi.) DP 195/32; *Iel să-n dără, mámu, móri, cōuli*. (El o să-mi facă, mamă, măi, ghete.) Cap² 22/2; *Trupcăiáști un, văr vęári cōuli*. (Tropăie unul [= cineva], o fi având ghete.) Dms s.v.

Var.: **čoulă**, **čóulă**, **čųăulă**.

Et.: bg. *čehál*.

čouličcă, pl. **čoulički** s.f. Cap 99 s.v. *čóulă*; Dms. Ghetuță, pantofior.

Var.: **čouličcă** (Dms).

Et.: **čóulă** + **-lčcă**.

čouličcă vezi **čouličcă**.

čófcă, pl. **čófti** și **čoft** s.f. Pap² 67; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 3, h. 690/012; Cerna A/1383, 1384; ALDM II,

h. 1181/1, 3, 5, 6; Dms. Stăncuță. *Čáfcă nă lă Ța púlu din triușă*. (Stăncuța ni-l luă puiul (de găină) din curte.) Dms s.v.; *Și Dómnú [...] zísi: „Țe ra si si fácă”*. *Și și fșiră áră čófti*. (Și Domnul [...] zise: „Ce a fost să se facă [din nou]”. Și se făcură din nou stăncuțe.) Pap M² 155/23; *Mára, ți sa țesti yáyu di čófti?* (Bre, ce sunt ouăle astea de stăncuțe?) Cap² 46/9; *Ca amnárá, amnárá, bătúrá di niști čófti*. (Dacă merseră ce merseră, dădură de niște stăncuțe.) Cap² 59/17; *Vizú niști čoff primúlti*. (Văzu foarte multe ciori.) DP 39/13; *Țesti čóftili să iță să si fácă Țoi, di Țo să li pasc*. (Fie ca stăncuțele astea să se facă oi, ca eu să le pasc.) Cap² 53/11; *Čáfcă máscuri* (Cioroi.) Cerna A/1384.

Var.: **čáfcă** (Pap² 67; ALDM II, h. 1181/1, 3, 5, 6), **čóáfcă** (Dms), **čófcă**.

Et.: mac., bg. *čavka*.

čólmă vezi **čálmă**.

čómp, pl. **čómpur** s.n. Pap² 67; Can² 383; Cap 99; Dms. Cep. *Ál dăróá un čóamp*. (Îi făcu un cep.) Dms. s.v.; *Buțéáyu cu dóáú čóámpur*. (Butoi cu două cepuri.) Dms s.v. P. e x t. Jet. *Vínu cãțó si cúră cõmp din buțéáyu*. (Vinul începu să curgă [ca un] jet din butoi.) Cap 99 s.v.

Daș čõmp. A țâșni. [*Vínu*] *dęádi čõamp*. ([Vinul] țîșni.) Dms s.v.

Var.: **čõamp**, **čõmp** (Pap² 67).

Et. nec.

čõp vezi **čõp**.

čóplă vezi **čóplă**.

črăcmác, pl. **črăcmáti** s.n. ALDM II, h. 650/1-3, 5-7; Dms. **1**. Pușcă sau pistol cu cremene; (la pușcă) închizător. *L'-ă čăcăldisít črăcmácu, di țxa nu buuíăști*. (Îi e stricat închizătorul, de aceea nu trage.) Dms s.v. **2**. Brichetă (de aprins țigări); amnar. *Dúsi din Sărúnă un črăcmác*. (A adus de la Salonic o brichetă.) Dms s.v. **3**. Pușcă de soc; pușcoci.

Var.: **čăcmác** (ALDM II, h. 650/7).

Et.: tc. **čakmak** (mac., bg. *čakmak*).

črăcnés, **črăcníri**, **črăcníj**, **črăcnít** vb. IV. *Intranz.* Cerna A/726; ALDM II, h. 653/1, 3-7; Dms. A scăpăra. *Asán, cu črăcnăști, bun, s-mi tálčóáš, mi ácu nu črăcnăști, pústu, áu vez măstăgarca!* (*Asán*, dacă scapără [= ia foc pușca], bine, o să mă omori, dar dacă nu ia foc, nenorocitul, o vezi bâta!) Dms s.v.

Var.: **črăcnjás** (ALDM II, h. 653/3).

Et.: tc. **čakmak**.

črăcnjás vezi **črăcnés**.

črăngés, **črăngíri**, **črăngíj**, **črăngít** vb. IV. *Intranz.* A zornăi, a zângăni. *Ța, vini álba Măru, anvescútă, năridítă și črăngăști*. (Iată, vine frumoasa Măru, îmbrăcată, împodobită [cu șiraguri de galbeni] și zornăiește.) W 62/4.

Et.: tc. **čingirdamak**.

čyáp vezi **čõp**.

čyápca vezi **čõpcă**.

čyárbă vezi **čõrbă**.

čyáplă vezi **čóplă**.

čubrică s.f. Pap² 68; Can² 383; Cap 99; Dms. Cimbru. *Čubrica si mănăncă cu báclă*. (Cimbrul se mănăncă cu fasole.) Cap 99 s.v.; *Čubrica dă slač lă bob și lă línti*. (Cimbrul dă gust la fasole și la linte.) Dms s.v.

Et.: mac. **čubrika**.

čubúc vezi **čăbúc**.

čuc, pl. **čúcur** s.n. Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99; Cerna A/2029; ALDM II, h. 876/5, 6, h. 1123/5; Dms. Știulete fără boabe; ciocălău. *Cu čúcur fáțim fõcu*. (Cu ciocălăi facem focul.) Dms s.v.

Et. nec.

Čúca n.pr. Pap M² 174/3. Nume de deal în *Lúnđin* și *Birislăv*.

Et.: **čúcă**.

čucán, pl. **čucáni** s.n. Pap² 68; Can² 383; Cap 96; Cerna A/714, 1097; Wild h. 345/1, 3-7; ALDM II, h. 644/1, 7, 953/1-7; Dms. Ciocan. *Dõu trei fęti aȚ fúră tucála, čucánu di la biserică*. (Două trei fete fură

toaca, ciocanul de la biserică.) Can T¹ 269/19; *Aș lo un cuțăt, únă cúti și un čecán.* (Își luă un cuțit, o cute și un ciocan.) Cap² 112/31; *Čucánu și mistryia sa aláturli lu májsturu.* (Ciocanul și mistria sunt uneltele zidarului.) Dms s.v.

Var.: **čecán.**

Et.: mac. **čekan.**

Čucárca din čirnič n.pr. Cap 100. Nume de loc în *Úmă.*

Et.: din **čucárcă** + **din** + **čirnič.**

čucárcă, pl. **čucárță** și **čucórtș** s.f. Cap 100; Dms. Delușor, ridicătură de teren. *Júnsiră ăń un loc dinjurát tot di čucárță nálti.* (Ajunseră într-un loc înconjurat peste tot de vărfuri înalte.) Cap² 115/6; *Si vęa scuns dípu únă čucárță.* (Se ascunsese după un delușor.) Dms s.v.

Var.: **čucárță.**

Et.: vezi **čúcă.**

čucárță vezi **čucárcă.**

čúcă s.f. Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99; Wild h. 30/3; Dms. Vârf de deal; deal. *Ań am un gulúb alb, túcu di pri čúcă, čúcă mețárđi.* (Am un porumbel alb, mereu umblă din deal în deal. [Ghicioare: Briciul.]) Cap² 153/5; *Di pri únă čúcă pruțápóá.* (De pe un deal începu să strige.) Dms s.v.

Et.: cf. alb. **čukë**, mac., bg. **čuka.**

čucăés vezi **čucăjés.**

čucăjés, **čucăjiri**, **čucăjiri**, **čucăjít** vb. IV. *Tranz.* Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99; ALR II, 1, h. 296/012; Cerna A/857; ALDM I, h. 243/2, 6, ALDM II, h. 1032/1-3, 5, 6; Dms. **1.** A bate, a lovi; a ciocni, a atinge; a ciocăni. *Čucăés cu colídili [...] pána la day culáť.* (Ciocănesc cu ciomegele de colind [...] până le dau colaci.) Can T¹ 268/23; *Čucăjá vrin la poárta noastră.* (Bătea cineva la poarta noastră.) Dms s.v.; *Ái vácótu s-li čucăim núțli.* (E timpul să batem nucii.) Dms s.v.; *Čucni puápa la puártă și la lo anđóia anúntru.* (Bătu popa la poartă și hangiul îl

luă înăuntru.) MP 144/5; *Púsiră, únă séră, catrán mult la poártă și, cęn vini țerbu să čucnăscă, a' si lipi córnú di catrán.* (Puseră, într-o seară, multă smoală la poartă și, când veni cerbul să bată, i se lipi cornul de smoală.) Pap M¹ 16/20; *Tréja [fęátă] la čucni un rupt, urót, ái spunęu Kělci din čánúșă.* (A treia [fată] lovi pe unul rupt, urât, îi ziceau *Kělci* din cenușă.) Cerna T; *Ĭel a' čucni cu țeli męri ăń frúnti și e' anđiră.* (El îi lovi [= atinse] cu merele acelea în frunte și ei înviară.) Cap² 48/43; *S-li čucnim uáuli.* (Să ciocnim ouăle.) Dms s.v.; *Uzó ca la puártă čucuiáști.* (Auzi că bate [cineva] la poartă.) MP 74/6; *Túnțea lisíta lo un căbrán și lo s-čucuiáscă, dum-dum-dum, pri túmcă-túmcă.* (Atunci vulpea luă o creangă și începu să lovească, poc-poc-poc, din deal în deal.) MP 90/28; *Con júnsiră cásă, láră si čucuiáscă la poárta di nafără cári ra ancłsă.* (Când ajunseră acasă, începură să bată la poarta de afară, care era închisă.) DP 172/38; *Á' čucăjști ínima.* (Îi bate inima.) ALDM I, h. 243/2, 6; *La púsi și căpácu și lo s-li čucuiáscă cārřili.* (Puse și capacul și începu să bată cuiele.) MP 116/2; *Lę să čucăjăscă: tac-tuc, tac-tuc, lă măsturisiră sándúcu.* (Începu să bată: poc-poc; poc-poc, îl meșteriră cufărul.) DP 92/14; *La stricórá [lápțili] prin stricătoári și nápcunta a' pun siriște și la čucăjés și la nclágă.* (Îl strecoară [laptele] prin strecurătoare și apoi îi pun cheag și îl bat și îl încheagă.) Can T² 126/17. **2.** A scăpăra. ALDM II, h. 1032/2. **3.** A jugăni. *Bóil' si čucăjés; și birbéțil' si čucăjés.* (Boii se jugănesc; și berbecii se jugănesc.) Dms s.v.; *Mérci nóstru la čucăim.* (Pe *Mérci* al nostru îl jugănim.) Cap 99 s.v.

♦ *Axęánă sicáră čucăjăști.* (L i t. Bate secara străină. = Se spune despre cineva care lucrează pentru străini.) Cap² 202/44.

Var.: **čicuĭés** (ALDM II, h. 1032/3), **čučăés**, **čucnés**, **čucués** (Pap¹ 40), **čucuĭés**.

Et.: mac. **čuka** (*čukne*), bg. **čukam** (*čukna*).

čucăĭit, **čucăĭită**, *pl.* **čucăĭit**, **čucăĭiti**
adj. Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99 s.v. *čucăĭés*; Dms. Bătut, lovit; jugănit. *Birbėti čucăit* (Berbec jugănit.) Can² 383 s.v.; Cap 99 s.v. *čucăĭés*. *F i g.* Prost, tămpit. *Čucnit ăn cap.* (Bătut în cap; tămpit.) Cap 99 s.v. *čucăĭés*.

Var.: **čucnit**.

Et.: vezi **čucăĭés**.

Čucă Đăna *n.pr.* Cap 99 s.v. *čucă*.
Nume de loc.

Et.: **čucă** + **Đăna**.

čucăș vezi **čuncăș**.

čucmă, *pl.* **čucmi** *s.f.* Bătaie. *Ay lo [lisija] di urécl, a l' pusi únă čucmă ši-y tălcó.* (O luă [vulpea] de urechi, îi trase o bătaie și o omorî.) DP 74/39.

Et.: der. de la **čucăĭés** (**čucnés**).

čucnés vezi **čucăĭés**.

čucnit vezi **čucăĭit**.

čucș vezi **čuncăș**.

čucurés, **čucuriri**, **čucurii**, **čucurít**
vb. IV. *Refl.* Can² 383; Cap 100; Dms. A se răsacăra. *Aň am únă bábă, túcu ši čucurėsti pri foc.* (Am o babă, mereu se răsacără pe foc. [Ghicioare: Pirostia].) Can T¹ 273/15.

Et.: mac. **čekori**.

čucut, *pl.* **čucuti** *s.n.* Cap 100. Ciocan.

Et.: der. de la **čucăĭés** (**čucnés**).

čucutíc, *pl.* **čucutiți** *s.n.* Pap² 68; Can² 383; Cap 100 s.v. *čucut*. Ciocănel.

Var.: **čucutír** (Pap² 68).

Et.: **čucut** + *-íc*.

čucutír vezi **čucutíc**.

čucués vezi **čucăĭés**.

čucuĭés vezi **čucăĭés**.

čuč, *pl.* **čučur** *s.n.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 383; Cap 102; Dms. **1.** Grămăjoară de pământ. **2.** Suport de pământ ars ce susține țestul în care se coace pâinea.

♦ *Că vrin čuč.* (L i t. Ca o grămăjoară. = Se spune despre o persoană scundă de înălțime.) Dms s.v.

Var.: **čučă** (*s.f.* Pap² 68).

Et. nec.

čučă vezi **čuč**.

čučăĭés, **čučăiri**, **čučăii**, **čučăit** *vb.* IV. Can² 383; Cap 102; ALDM II, h. 1032/3; Dms. *Intranz.* A sta jos, a se așeza; a sta pe vine. *Čučngá unğác.* (Stai jos puțin.) Dms s.v.; *Îc nu putii si čučnés.* (N-am putut să mă așez de loc.) Dms s.v.

Var.: **čičuĭés** (ALDM II, h. 1032/3), **čučnés**.

Et.: mac. **čuči**, bg. **čuča**.

čučcă¹, *pl.* **čučki** *s.f.* Cerna A/1120; ALDM II, h. 1123/1–7; Dms. Ardei.

Var.: **șușcă** (Cerna A/1120, ALDM II, h. 1123/3).

Et.: mac., bg. **čuška**.

čučcă² *s.f.* Cap 102; Dms. Numele jocului de copii, „de-a dusul în cărcă”. *Pri drum nuĭbó únă cătă di fičór cári si jucáu čučcă.* (Pe drum întâlni un grup de copii care se jucau „de-a dusul în cărcă”.) Cap² 76/40.

Et.: **čuč** + *-că*.

čučnés vezi **čucăĭés**.

čučór vezi **pičór**.

čučór vezi **pičór**.

čučúlă vezi **čučúf**.

čučuleán, *pl.* **čučuleán** *s.m.* Pap² 68; Can² 383; Cap 102; Dms. Ciocârlan; ciocârlie. *Čučuleánu, [...] ácu la manáncă vrin cóni, cónli antúrbă.* (Pe ciocârlan, [...] dacă-l mănâncă un câine, câinele turbează.) Can T² 101/12; *Čučuleánu si náľă an sus, si dúți pána la vintu turbát.* (Ciocârlia se înălța în sus, se duce [= ajunge] până la vântul turbat.) Can T² 101/10; *Tălcórá un čučuleán, un sácól ši un púriř.* (Omorără o ciocârlie, un vultur și un purice.) Cap² 95/17; *Si dúsiră ára la lov ši tălcórá un čurčuleán.* (Se duseră din nou la vânat și omorără un ciocârlan.) DP

111/13; *Čučulǵánu ái unǵác mai mári di vrǵpčán.* (Ciocârlia e puțin mai mare decât [o] vrăbie.) Dms s.v.; *Čučulǵánu aș la dǵrǵ cúibu prin pǵimínt.* (Ciocârlia și-l făcu cuibul prin pământ.) Cap 102 s.v.

Var.: **čučulén** (Pap² 68), **čurčulǵán**, **čurčulǵi** (Pap² 68).

Et.: **čučúl** + **-ǵán**.

čučulén vezi **čučulǵán**.

čučúl, *pl.* **čučúlǵá** *s.n.* Cap 102 s.v. *čučúlǵá*; Dms. Vârf; extremitate superioară; moș.

Var.: **čučúlǵá** (Cap 102).

Et.: bg. **čučul**.

Čučulán *n.pr.* Pap M² 174/7. Nume de loc în *Úmǵá*.

Et.: **čučulǵán**.

čučúlčǵá, *pl.* **čučúlčǵi** *s.f.* Can² 383; Cap 102 s.v. *čučúlǵá*. Vârf; extremitate superioară.

Et.: din **čučúl** + **-čǵá**.

čúďǵá, *pl.* **čúďi** *s.f.* Pap² 68; Can² 383; Cap 100; ALR I, 1, h. 101/012, 013; Dms. **1.** Minune, miracol. *Și șa, cu múltǵi čúďi ři řeși řičóru, lǵrǵá múltǵi pári.* (Și așa, cu multele minuni pe care le făcu băiatul, luară mulți bani.) Pap M¹ 22/16; *A! zisirǵ la ǵmpirǵtu s-la trimǵǵǵǵá si-l la řurǵ pucróvu di la lámǵǵǵá, si vǵǵǵǵǵǵá cáfcu čúďǵ di pucróv ári.* (Îi ziserǵ împǵratului să-l trimițǵ să-i fure velințǵ zmeului, să vadǵ ce minune de velințǵ are.) DP 90/36; *Si priuzó úrdina víkǵm cǵti čúďi ři řǵřǵǵǵ.* (În fine, se zvoni peste tot de câte minuni ce făcea.) DP 30/30; *Ři s-va spun, čúďǵ lucrú: pri řǵmǵia turřǵǵǵǵá stǵřǵǵǵ, cu péňli řǵșirǵiti, únǵ řǵǵǵǵǵǵ.* (Ce să vă spun, lucru de mirare: pe geamia turceascǵ stǵtea, cu penele rǵsfireate, o gǵinǵ.) DP 62/2; *Cǵřǵ an sus cǵřtu řer ři zǵřǵ: „bre! ři mári čúďǵ!”* (Se uitǵ în sus spre cer și zicea: „bre, ce mare minune!”) Pap M¹ 26/5; *Minčunóșǵi!, ca vizúřǵ řeștǵ čúďǵ, si*

anřricǵrǵ. (Mincinoșii, dacǵ vǵzurǵ acest miracol, se speriarǵ.) Pap M² 159/40; *Tuǵř priúnǵ cunuscúřǵ čúďba.* (Toți împreunǵ (re)cunoscúřǵ [= înțeleserǵ] miracolul.) MP 198/26; *Mi čúďiř di čúďǵ.* (Încremenii de mirare.) ALR I, 1, h. 101/012; *Mi řirǵiř di čúďbǵ.* (Rǵmǵseii uimit de minune.) ALR I, 1, h. 101/013. **2.** *Pl.* Bunǵtǵți, delicatese. *Io si mi duc si-ń la řtet tǵti, ca si-ń dúcǵ čúďi.* (Eu o să mă duc să-l aștept pe tata, cǵ o să-mi aducǵ bunǵtǵți.) Cap² 130/23; Pap M² 128/21.

Var.: **čúďbǵ.**

Et.: mac., bg. **čudo**.

čúďbǵ vezi **čúďǵ.**

čúďen, **čúďnǵ**, *pl.* **čúďni**, **čúďni** *adj.*

Minunat. *Mǵșǵa scǵșǵsi čúďni mǵncǵtúr.* (Masa scoase [= dǵdu la ivealǵ] mǵncǵruri minunate.) DP 113/19.

Et.: mac., bg. **čuden**.

čúďés, **čúďiri**, **čúďiř**, **čúďit** *vb.* IV. *Reřl.* Pap² 68; Can² 383; Cap 100; ALR I, 1, h. 140/012; Dms. **1.** A se mira, a fi uimit, a se minuna, a încremeni (de mirare). *Fičóru lu mpirǵtu si čúďe cǵři nu bǵ řista cal ápu.* (Fiul împǵratului se mira de ce acest cal nu bea apă.) Can T¹ 278/33; *Įel mult si čúďiř di řista lucrú.* (El se mirǵ mult de acest lucru.) Cap² 28/15; *Aș čúďiř čúďiř mǵm-sa.* (Foarte tare se mirǵ mamǵ-sa.) MP 128/4; *Ōǵmiňiř ampirǵteřt, ca vinǵřǵ mǵșinista, si čúďiriř cǵň vizúřǵ tapóla áncǵ cǵřta mai řrǵșǵ.* (Oamenii împǵratului, când venirǵ în ziua urmǵtoare, se mirǵrǵ când vǵzurǵ plopul încǵ pe atǵta mai gros.) Pap M¹ 16/7; *Di čúďiri lucrú ca, di řúndi murǵu i zúřǵ cǵřti řinř, řǵșǵi viti, di ca la tǵlčó [vǵmpirú], nu murǵi řiři únǵ vitǵ víkǵ.* (De mirare lucru cǵ, de unde mureau în fiecare zi câte cinci, șase vite, dupǵ ce îl omorǵ [pe vampir], nu mai muri nicio vitǵ.) Can T¹ 271/16; *Si čúďeřti ca řúbǵr.* (Se mirǵ ca prostul.) Pap M² 72/3; *Nǵrǵdu řǵłdi si*

čudǎ. (Lumea numai se mira.) Atam 373/10; *Și lui a' ra frică di ȕista čudít fičór.* (Și lui îi era frică de acest băiat minunat [= fermecat, deosebit; ciudat].) Pap M² 153/34. **2.** A se gândi, a reflecta, a se întreba. *Îǎ mi čudiǎs cum s-uǎ liǎǎ [lǎbinița] di čuǎla.* (Eu mă gândesc cum să iau [pepenele] de acolo.) MP 202/1; *Îa stǎ și si čudǎsti: „țe mǎncări sǎ-ǎ fac ȕo la moșu meu?”* (Ea stă și se gândește: „ce mâncare să-i fac eu moșului meu?”) Cerna T; *Îe' si čudǎǎ cum si la pǎrǎ fačiru di fičór.* (Ei se întrebau cum să-l omoare pe bietul băiat.) Cap² 78/25; *Dupǎ țe si čudǎ unǎc vacót, a' zisi.* (După ce se gândi puțin timp, îi zise.) Can T² 108/26; *Si čudǎ iǎndi si áflǎ tǎri scand.* (Se gândi unde o să găsească asemenea scaun.) Cap² 86/13; *Pópa toátǎ noǎptǎ si čudǎ și dimingǎta lǎ trimǎsi cu bóil.* (Popa toată noaptea se gândi și dimineța îl trimise cu boii.) DP 44/2; *Fičóru lu mpirátu [...] cațó sǎ si čudǎscǎ cum sǎ făcǎ sǎ-ǎ disfǎcǎ [fǎta].* (Fiul împăratului [...] începu să se gândească cum să facă s-o dea jos [pe fată].) Can T¹ 279/3; *Ló si čudǎscǎ, árǎ, cum s-la piárdǎ.* (Începu din nou să reflecteze cum să-l omoare.) DP 44/8. **3.** A se văicări, a se văita. *Nu ti čudǎǎ, cǎ iǎ s-mi duc an toǎ lǎǎc.* (Nu te [mai] văicări, că o să mă duc eu în locul tău.) MP 68/23; *Nu ti čudǎǎ! Cóti si-ț trubuiǎscǎ, iǎǎ ȕa sam!* (Nu te văita! Câte or să-ți trebuiască, eu sunt aici!) MP 248/16; *Mi čudǎs.* (Mă vaiet.) ALR I, 1, h. 140/012. **4.** Imper. A se păzi. *Cátǎ neǎa; na-ǎ ȕǎstǎ lǎǎcǎ și si nu-ǎ distǎp, lumíntra, čudǎ-ti; ȕo di toǎ bun ǎț zic.* (Fii atent; ia tigva asta și să n-o destupi, altfel, păzește-te; eu îți zic pentru binele tău.) DP 120/39.

Var.: **čudiǎs.**

Et.: mac. **čudi** (*se*), bg. **čudja** (*se*).

čudiǎs vezi **čudǎs.**

čudǎlǎ, pl. čudǎlur *s.f.* Can² 383; Cap 100 s.v. *čudǎs*; Dms. Minune. *Čudǎlǎ lu Dómnu.* (Minunea lui Dumnezeu.) Dms s.v.; *ȕel fǎsi ma mǎri čudǎlǎ.* (Acela făcu o minune [și] mai mare.) Cap² 107/46.

Et.: **čudǎ** + **-lǎ.**

čudǎri, pl. čudǎr *s.f.* Cap 100 s.v. *čudǎs*; Dms. Mirare, uimire. *ȕi-ǎ ȕǎstǎ čudǎri pri tǎni?* (Ce-i mirarea asta pe tine?) Dms s.v.; *ȕi vizú ra di čudǎrǎ lúcru.* (Ce văzu era lucru de mirare.) DP 66/24.

Et.: vezi **čudǎs.**

čudǎsít, čudǎsítǎ, pl. čudǎsít, čudǎsítǎ *adj.* Cap 100 s.v. *čudǎs*; Dms. Uimit. *ȕǎrlu, cum aǎ vizú, rǎmǎsi čudǎsít.* (Împăratul, cum o văzu, rămase uimit.) Cap² 108/32.

Et.: vezi **čudǎs.**

čudǎviști, pl. čudǎvišt *s.f.* Ciudățenie; ființă ciudată, arătare. *La zǎnvǎrtǎ buzdugǎnu și mǎǎni la ȕǎ čudǎvištǎ și-ǎ pugudǎ.* (Învârti buzduganul și azvârli în ciudățenia aia și o nimeri.) DP 166/32; *ȕǎ čudǎvištǎ ra unǎ lámǎǎ cǎri aǎ durǎ pičóru mult.* (Arătarea aceea era un balaur pe care îl dorea tare piciorul.) DP 166/33.

Et.: mac., bg. **čudovište.**

čuf, pl. čúfi *s.m.* Dms. Păr încâlcit.

Et.: it. **ciuffo.**

čufíncǎ vezi **čfíncǎ.**

čufíngǎ vezi **čfíncǎ.**

Čúkiti *n.pr.* Pap M² 174/16; Cap 100. Nume de loc în *Cónțco.*

čul¹, pl. čúlor *s.n.* Can² 383; Cap 100; Dms. Velință mică așternută pe spinarea calului sau a măgarului, sub samar. *Úni' lǎ gunés [scuculǎǎ] și lǎnți' štǎǎ cu čúlu și di cǎla lǎ dúnǎ an sac.* (Unii le gonesc [lăcustele] și ceilalți așteaptă cu velnița și apoi le adună în sac.) Can T² 116/6.

Et.: tc. **çul** (mac., bg. **čul**).

čul², *pl. čulur s.n.* Pap² 68; Cap 101; Dms. În expr. *Pun un čul*. A marca un punct, a câștiga un avantaj în jocul de copii *a măčca*. *Băjă čulur ă' pusi*. (I-a marcat multe puncte.) Dms s.v.

Et. nec.

čul³, **čulă**, *pl. čul, čuli adj.* Pap¹ 41. (Despre animale) cu o singură ureche.

Et.: bg **čul** (mac. **čulav**).

čul⁴, **čulări**, **čulăj**, **čulát vb.** I. *Tranz.* Pap¹ 41; Pap² 68; Cap 101; Wild h. 194/4, 5; Dms. A asculta (cu atenție). *Čulă si-ț spun*. (Ascultă cu atenție să-ți spun.) Cap 101 s.v.; *Ič nu mi čulă fičóri!*. (Copiii nu mă ascultă deloc.) Dms s.v.; *Pricázma čulátă*. (Poveste ascultată cu atenție.) Dms s.v.

Var.: **čulés** (Pap¹ 41; Pap² 68).

Et.: mac. **čuli**.

čulác, *pl. čulát s.m.* ALDM I, h. 270/1, 5; Dms. Ciung.

Et.: tc. **čolak** (mac., bg. **čolak**).

čulár vezi **čoglár**.

čulă *n.pr.* Pap¹ 40; Pap² 68; Pap M² 170/35; Cap 101. Nume de oaie.

Et.: **čul³**.

čulés vezi **čul⁴**.

čuldisés, **čuldisiri**, **čuldisij**, **čuldisit vb.** IV. *Tranz.* Dms. A acoperi calul sau măgarul cu velință. *Čon ișqá din cásă, lă čuldisiră [čálu] și nu vizú řivá*. (Când ieși din casă, îl acoperi [pe cal] și [acesta] nu văzu nimic.) Dms s.v.; *Pruubidj, să čuldisit toř cář!*. (Am controlat, toți caii sunt acoperiți cu velințe.) Dms s.v.

Et.: tc. **čullamak**.

čuléră vezi **čalíră**.

čulijă vezi **čilijă**.

čulín, *pl. čulín s.m.* Pap¹ 41. Ciulin.

Et. nec.

čulíră vezi **čalíră**.

čultár, *pl. čultáră și čultor s.n.* Dms. Velință.

Et.: cf. **čul¹**.

čumát, **čumátă**, *pl. čumát, čumáti adj.* Pap² 68. Bolnav de ciumă; ciumat.

Et.: der. de la **čumă¹**.

čumă¹, *pl. čumi s.f.* Pap² 68; Can² 383; Cap 101; Dms. 1. Ciumă. *Čuma cătínu řista la zăpustí*. (Ciuma a pustiit satul ăsta.) Cap² 144/39; *Nu sam neágra čumă, că sam ila ta řea búnă*. (Nu sunt ciuma neagră, că sunt fiica ta cea frumoasă.) Cap² 101/2; *Dintru ca si scápă di čumă, [cupinéři!] la lăsără cătínu*. (Ca să scape de ciumă, [locuitorii din Cúpă] părăsiră satul.) DP 222/34; *Făřla čumă*. (Ciumă.) Cap 101 s.v. F i g. Persoană rea și urâtă. *Čumu!* (Urătule; urăto!) Dms s.v. 2. Flocc de lână.

♦ *Čot čuma-n leč*. (L i t. Cât ciuma de leac.= De loc, foarte puřin.) Pap M² 65/42; *Čuma s-ti bătă!* (Lovi-te-ar ciuma!) Pap M¹ 13/5; Pap M² 59/23; *Čuma s-la dúnă!* (Ciuma să-l adune [= să-l omoare].) Cap² 191/12.

Et.: lat. **cyma**.

Čumă² *n.pr.* Pap M² 174/11; Cap 101. Nume de loc în *Óřin*.

Et.: **čumă¹**.

čumbás vezi **čămbás**.

čumbăș vezi **čămbăș**.

čumúgă vezi **čămúgă**.

čumuligă vezi **čămuligă**.

čunc vezi **čung**.

čuncaș vezi **čăuncaș**.

čuncaș interj. Cap 101; Dms. Strigăt cu care se opresc măgarii: „stai”, „stop”. *Iel túcu si-ț cacă pári până čon si-l zif „čuncaș”*. (El o să-ți cace într-una bani până când o să-i zici „stai”.) Cap² 89/11; *Ářă dčádu ař zis-ař „čuncaș” și [micu fráři] si fát-ař măgár*. (Iar bătrânul i-a zis „stop” și [fratele cel mic] s-a transformat în măgar.) Cap² 102/11.

Var.: **čucăș** (AtaM 261/18), **čucș** (Cap 101 s.v.; Dms), **čuncaș** (Cap 101 s.v.).

Et.: onomatopee.

Čuncutělu *n.pr.* Pap M² 174/15; Cap 101. Nume de loc în *Cúpă*.

čunķi *conj.* Dms. Pentru că.

Et.: mac. **čunķi** (tc. **čünkü**).

čunčupércă vezi **činčupércă**.

čung, **čungă**, *pl.* **čunz**, **čunzi** *adj.* Pap² 68; Can² 384; Cap 101; ALDM I, h. 270/2–4, h. 271/2–4; Dms. Ciung.

♦ **Čung s-ti ved!** (Vedea-te-aș ciung!) Cap 101 s.v.; **Čungă să-ți porți!** (L i t. Ciungă s-o duci [mâna]. = Să olegești.) Pap M² 60/26.

Var.: **čunc** (ALDM I, h. 270/2).

Et. nec.; cf. it. **cionco**.

Čunga *n.pr.* Cap 101. Nume de capră.

Et.: **čung**.

čungár, *pl.* **čungár** *s.m.* Cap 101; Dms. Copac bătrân, uscat.

Et.: din **čung** + **-ár**.

čupop vezi **čop**.

čupocă vezi **čopcă**.

čup, **čupă**, *pl.* **čup**, **čupi** *adj.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 101; Cerna A/2385; Dms. (Despre oi sau capre) cu urechi mici. **Čaprá čupă**. (Capră cu urechi mici.) Pap¹ 41 s.v.; Pap² 68 s.v.; Dms s.v.; **Cumpărăi ună uaiă čupă**. (Am cumpărat o oaie cu urechi mici.) Cap 101 s.v. P. e x t. Bleg. **Un moș aș vea ună čaprá čupă**. (Un moș avea o capră bleagă.) Cap 101 s.v.

Et.: alb. **čup**.

Čupa *n.pr.* Pap M² 170/36; Cap 101 s.v. **čup**. Nume de oaie sau capră cu urechi blegi.

Et.: **čup**.

čupcăies, **čupcăiri**, **čupcăii**, **čupcăit** *vb.* IV. *Tranz.* ALDM II, h. 851/7. A ciuguli; a ciupi.

Et.: der. de la **čopcă**.

čupél, *pl.* **čupčálă** *s.n.* Cerna A/733, 1231; Dms. Bețișor, vreasc, surcea. **Cu čupélu, čoat să măieș, nu dčári**. (Cu bețișorul, oricât ai lovi, nu doare.) Dms s.v.; **Cu čoativa čupčálă prinsim focu**. (Am aprins focul cu câteva surcele.) Dms s.v.

Et.: bg. **čupilo** (Mladenov, s.v. **čupene**).

Čupitónă *n.pr.* Cap 102. Nume de persoană.

čuplés, **čuplíri**, **čuplíj**, **čuplít** *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102; ALR II s.n., 1, h. 45/012, h. 230/012; ALR II s.n., 2, h. 370/012; Cerna A/151, 971; ALDM II, h. 851/1–6; Dms. A ciuguli; a ciupi; a ciocăni. **Púll čuplés úuli**. (Păsările ciugulesc strugurii.) ALR II s.n., 1, h. 230/012; „**Turčá šikér**” *io, mámu, čuplé-la găllíli*. („Aruncă zahăr” eu, mamă, găinile să-l ciugulească.) Cap² 17/6; **Ună găllínă čuplé prin triúšă**. (O găină ciugulea în bățatură.) DP 61/28; **Con čupléu, fățéu mári cãlbãloc**. (Când ciuguleau, făceau mare gălăgie.) DP 182/5; **La púniť [Čúsi-Cučóti] an cucóti! nóstri si la čupléscă și s-la tãlčáscă**. (Puneți-l [pe Cocoșelul-fără-coadă] printre cocoșii noștri, să-l ciugulească și să-l omoare.) Pap M² 137/34; **Ca tricú unčác vrčámi, si dunárã mulť puť [...]** și **lárã si čupléscă me!** (După ce trecu puțină vreme, se adunară multe păsări [...] și începură să ciugulească mei.) DP 182/4; **Gállíli lã čuplírã gãrnišóru**. (Găinile au ciugulit porumbul.) Dms s.v.; **Turčá-la unčác me!** să **čupléscă púll!** (Aruncă-le puțin mei, ca să ciugulească păsările.) Dms s.v.; **Čuplitóarcã čupléști án cčája di pom dúpu gčerm**. (Ciocănitorea ciocănește în coaja pomului după viermi.) Cap² 102 s.v.; **Čuplít di sípcă**. (Ciupit de vărsat.) ALR II, 1, h. 45/012; **Čuplít di sipăniťă**. (Ciupit de vărsat.) Dms s.v.

Et.: bg. **čoplja**.

čuplitór, *pl.* **čuplitór** *s.m.* Dms. Cioc, plisc. **Čoan ț-u da una cu čuplitóru!** (Când ți-o da una cu ciocul!) Dms s.v.

Et.: din **čuplés** + **-itór**.

čuplitóará vezi **čuplitórcă**.

čuplitóarcă vezi **čuplitórcă**.

čuplitóári vezi **čuplitórcă**.

čuplitórcă, *pl.* **čuplitórtș** și **čuplitórkí** *s.f.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102 s.v. **čuplés**; ALR II s.n., 3, h. 705/012;

Cerna A/1389; ALDM II, h. 1185/1–6; Dms. Ciocănitore. *Čuplitóarcă čuplěști ăn cōja di pom dúpu germ.* (Ciocănitorea ciocănește în coaja pomilor după viermi.) Cap 102 s.v. *čuplés.*

Var.: **čuplitóará** (Can² 384 s.v.), **čuplitóarcă**, **čuplitóári** (ALDM II, h. 1185/3, 4).

Et.: din *čuplitór* + *-că*.

čuplitúrá, pl. **čuplitúr** s.f. Dms. Loc unde se pun grăunțe pentru a fi ciugulite de păsări.

Et.: din *čuplés* + *-itúrá*.

čupúc vezi **čápúg**.

čupúg vezi **čápúg**.

čupuleándră, pl. **čupuleándri** s.f. Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 95; Dms. Organ genital al băieților; puță.

Var.: **čăpuleándă** (Cap 95), **čupuleándă** (Can² 384; Cap 95 s.v.), **čupuleáti** (Dms s.v.), **čupuléndă** (Pap¹ 41), **čupuléndă** (Pap² 68).

Et.: din *čupél* + *-gándră*.

čupuleándă vezi **čupuleándră**.

čupuleáti vezi **čupuleándră**.

čupuléndă vezi **čupuleándră**.

čupuléndă vezi **čupuleándră**.

čupurnigă, pl. **čupurníz** s.f. Wild h. 87/3. Ciupercă.

Et.: cf. *čincupercă* și ar. *čupéronică*.

čur, pl. **čúrur** s.n. Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102; Cerna A/1427; Dms. Ciur. *La řirnú říptu cu čúru.* (A cernut grâul cu ciurul.) Cap 102 s.v.; *Lă tricúm prin čur năútu.* (Cernurăm năutul prin ciur.) Dms s.v.; *Li púni toáti cumátili an un čur ři-ŭ řon [túrta] să-ŭ mănăncă řiúnca.* (Pune toate bucățile într-un ciur și o řin [turta] ca s-o mănânce lăuza.) Pap M² 119/1; *Săřbiřca řási cu un čur ři cu únă ŭřlă plínă cu ápu.* (Gospodina iese cu un ciur și cu o oală plină cu apă.) Can T¹ 269/29; *Mullăre ři aŭ dúři túrta męřđi ántru rudíta, cu čúru la ócř luř, ca ři si*

věđă, si věđă prin čur. (Femeia care duce turta merge înaintea lăuzei, cu ciurul la ochii ei, ca, orice o să vadă, să vadă prin ciur.) Can T² 116/29–30; *Ař la lo bába čúru ři si dúsi la čăřmă.* (Își luă baba ciurul și se duse la fântână.) MP 102/7; *Ăn lăřă ápu cu čúru, áři că dăbřám, năpcúnda mi culcám.* (Îmi lua [= aducea] apă cu ciurul, beam de mă săturam, apoi mă culcam.) MP 102/5; *Řéla din sindúk, dunát gřem, čur la dăró.* (Pe cel din cuřar, adunat ghem [= ghemuit] ciur îl făcu [= îl găuri].) DP 57/14.

Et.: lat. *cibrum*.

čuráp vezi **čărápă**.

čurăbăřie vezi **čurbařiă**.

čurbařiř vezi **čurbařiă**.

čurbařiă vezi **čurbařiă**.

čurbařiă, pl. **čurbaři** adj. și s.m. Pap² 67; Can² 383; Cap 99 s.v. *čorbă*; ALR II s.n., 6, h. 1608/012, h. 1612/012, h. 1614/012, h. 1617/012; Wild h. 395/1–6; Dms. Bogat; bogătaș, bogătan. *Řéla pářă ra mult čurbařiă.* (Acel pașă era foarte bogat.) Cap² 42/3; *Ra, únă ŭără, un pópă mult čurbaři.* (Era, odată, un popă foarte bogat.) Cap² 34/6; *Io sam viniă strořnic [...] dúpu un ŭom mult čorbařó.* (Eu am venit peřitoare [= în peřit] după un om foarte bogat.) Cap² 132/6; *Júnsiră di čurbaři mai čurbaři.* (Ajunseră [=deveniră] din bogaři și mai bogaři.) Cap² 34/4; *Ca raŭ mult čorbaři, bărbátu, mullăre ři fičóru vrăŭ si s-dúcă tu ař ilóki.* (Pentru că [= dacă] erau foarte bogaři, bărbatul, nevasta și feciorul voiau să se ducă în hagiălăc.) Cap² 69/35; *Fičúru řista ra čurbuřóia ři ař dăró la řiătă dŭăŭă cŭăłbi.* (Băiatul ásta era bogat și ři făcu fetei două brăřari.) MP 34/18; *řuván nu-ř cóta čurbuřóia.* (řuván nu e atât de bogat.) ALR II s.n., 6, h. 1612/012; *Ómu řéla mai čurbuřóia an cătún la noř.* (Omul cel mai bogat în sat la

noi.) ALR II s.n., 6, h. 1614/012; *Țéla mai muļ qámiñ din cătún sa vácătli, čorbăǵóı.* (Cei mai mulți oameni din sat sunt cu stare, bogați.) ALR II s.n., 6, h. 1617/012; *Eı ray úamiñ čurbugǵı bun.* (Ei erau oameni bogați bine.) Cerna T; *Din sirumáš júnsiră čurbăǵıı.* (Din săraci au devenit bogați.) Dms s.v.; *Cári čorbaǵı la fěsi řista bun cu noi?* (Care bogătaș [il] făcu binele ăsta pentru noi?) W 68/12; *Si uzó cā un čorbaǵııa ve un izmikár.* (Se auzi că un bogătaș avea un servitor.) Cap² 27/26; *Ca si sculó čurbaǵııa, vizú [...] un bilíc di úamiñ junglăř.* (Când se sculă bogătașul, văzu [...] o grămadă de oameni omorâți.) Cap² 33/37; *Să furóm pári di la filėn čurbaǵııa.* (Să furăm bani de la cutare bogătaș.) Cap² 33/25; *Nărăncóřă nărăcniřili cā řista fičyór, ři si fěasi án řăstă seřără, s-lă mánăncă lu řista čurbăǵııa málu.* (Ursitoarele ursiră că acest copil, care se născu în această seară, o s-o mănânce averea acestui bogătaș.) AtaM 395/7; *Cóla flo un yom, mári čurbăǵııa, cári vea un pămpúr di pri mári.* (Acolo întâlni un om, mare bogătaș, care avea un vapor foarte mare.) DP 189/32; *Cář la čurbugǵıı sa grař.* (Caii oamenilor bogați sunt grași.) ALR II s.n., 6, h. 1608/012.

♦ *Păn si-l' vină kéřu la čorbaǵııa, a'l iási súřliti la surumáu.* (Până să-i vină poftă celui bogat, sărmanului îi iese sufletul.) Can T² 112/19; *Čurbăǵııă řără čórbă.* (L i t. Om bogat fără ciorbă. = Boier fără parale.) Cap² 172/15.

Var.: **čorbaǵı, čorbaǵıa, čorbaǵııa, čorbaǵııă** (Cap 99 s.v. *čórbă*).

čorbaǵóı, čorbaǵóıă (Cap 99 s.v. *čórbă*), **čorbăǵóıă** (Dms s.v.),

čorbăǵóı, čurăbăǵıe (Wild h. 395/5), **čurbaǵıı, čurbaǵııa, čurbaǵóıă** (Can² 383), **čurbăǵıe** (Wild h. 395/3, 6, 7),

čurbăǵóıa, čurbugıe (Wild h. 395/2), **čurbugóıa, čurubăǵıe** (Wild h. 395/4), **čurubăǵóı** (Wild h. 395/1), **čurubugóı** (Wild h. 395/1).

Et.: tc. *çorbacı* (mac., bg. *čorbaǵııa*).

čurbaǵılóc vezi **čurbăǵılóc**.

čurbaǵóıă vezi **čurbaǵııă**.

čurbăǵıe vezi **čurbaǵııă**.

čurbăǵılóac vezi **čurbăǵılóc**.

čurbăǵılóc, pl. čurbăǵılóti s.n. Cap 99 s.v. *čórbă*; Dms. Bogăție. *Nu-ř la vuyı ni biřııcu, ni čurbugălócu, ni řivá guđđę.* (Nu-ți vreau nici turma, nici bogăția, nici nimic.) MP 58/19.

Var.: **čurbaǵılóc** (Cap 99 s.v. *čórbă*), **čurbăǵılóac** (Dms), **čurbugălóc**.

Et.: tc. *çorbacılık*.

čurbăǵóıa vezi **čurbaǵııă**.

čurbugălóc vezi **čurbăǵılóc**.

čurbugás, čurbugásă, pl. čurbugásř *adj.* Bogat. *Řista fičyăr ra mult čurbugásř fičyăr.* (Băiatul ăsta era un băiat foarte bogat.) MP 54/1.

Var.: **čurbugásć**.

Et.: din *čurbaǵııă* + *-és(c)*.

čurbugásć vezi **čurbugás**.

čurbugıe vezi **čurbaǵııă**.

čurbugóıa vezi **čurbaǵııă**.

čurčuleán vezi **čučuleán**.

čurčuléı vezi **čučuleán**.

čurčuvéř vezi **čărčăvéř**.

čurilă vezi **čăliră**.

čúrlă vezi **čăliră**.

čurqáp vezi **čărápă**.

čuróp vezi **čărápă**.

čurubăǵıe vezi **čurbaǵııă**.

čurubăǵóı vezi **čurbaǵııă**.

čurubugóı vezi **čurbaǵııă**.

čurúć, pl. čurúćur s.n. Dms. Lucru fără valoare; ciuruc.

Et.: tc. *čürük* (mac., bg. *čuruk*).

čuș *adv.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102; ALR II, 1, h. 55/012; Cerna A/Supl. În cârcă, în spinare; în spate. *La laj čuș*. (Îl luai în cârcă.) Pap¹ 41 s.v.; Pap² 68 s.v.; *Túcu-ț mi rog, lúpuli, s-mi lěj uněj čuș*. (Numai rogu-te, lupule, să mă iei puțin în cârcă.) Can T¹ 281/19; *S-mi zălěj uněc ăň čuș, s-mi pórřă*. (Să mă iei puțin în spinare, să mă duci.) Cap² 118/21; „*Frați*”, *ziți*, „*nu mai pot*”. *Ăl lě ăň čuș, tricú còla, tricú gáura*. („*Frate*”, zice, „*nu mai pot*”. Îl ia în spinare, trecu acolo, trecu de gaură.) Cerna T; *La duc [micu] an čúșcă*. (Îl duc [pe cel mic] în spate.) ALR II, 1, h. 55/012; *Lă laj čúčca*. (Îl luai în spinare.) Cerna A/Supl.; *Și kutiăc măncaș, și an čúșcă mi purtăș*. (Și bătaie mâncași, și-n cârcă mă duseși.) MP 84/19; *Ăl laj ăň bráță și-l purtăj ăň čúșcă*. (Îl luai în brațe și-l dusei în spinare.) Cerna T.

♦ *Ăň Majdá si porț čuș*. (L i t. O să mâni măgarul în *Majdá*. = O să fii slugă la alții.) Cap² 219/35.

Var.: **čúčca**, **čúșcă**.

Et.: bg. *čuș*.

čuș-čuș *interj.* Dms. Ciuș-ciuș; strigăt cu care se îndeamnă măgarii.

Et.: onomatopee.

čúșcă *vezi čuș*.

čușt-čușt *interj.* Cap 102; Dms. Ni-ni, strigăt cu care se alungă calul.

Et.: onomatopee.

čut *vezi șut*.

čútă, *pl. čúti* *s.f.* Dms. Cerboaică.

Et.: *čut* (s.v. *șut*).

čútcă *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 384; Cap 102; Dms. **1.** (În limbajul copiilor) Mână. **2.** Numele unui joc de copii; poarca. *Nuĭbó còtva fičór cări păștēju porț și cări jucăju čútca*. (Întâlni câțiva copii care pășteau porci și jucau poarca.) Can T² 103/10.

Var.: **čótcă**, **șútcă** (Dms s.v.).

Et.: din *čut* (s.v. *șut*) + *-că*.

čutnés *vezi șutnés*.

Čútura *n.pr.* Pap M² 174/17; Cap 102 s.v. *čútură*; Dms s.v. *čútură*. Nume de loc în *Nónti*.

Et.: **čútură**.

čútură, *pl. čútur* *s.f.* Pap² 68; Can² 384; Cap 102; Dms. Măsură de capacitate pentru cereale; baniță. *Jo s-mi culc ăň čútura di gărnișór*. (Eu o să mă culc în banița de porumb.) Cap² 64/7; *S-mi duc să-ų țer čútura să fi mirim miğĭji!*. (O să mă duc să cer banița ca să măsurăm banii de argint.) Cap² 146/41; *Ăflă, bábu, ună čútură s-li mirim [lirili]*. (Găsește, babo, o baniță să măsurăm [lirele = galbenii].) Pap M² 138/28; *Ūňă furlină si vęa lipit ăň cúru di čútură și, cõn I-u dúsi čútura, țęa mõșa au antribó bába*. (Un ban de aur se lipise pe fundul baniței și, când îi duse banița, bătrâna o întrebă pe babă.) DP 133/26–27.

♦ *Ăň la dărõá cãpu čútură*. (Mi-a făcut capul baniță; m-a amețit de cap.) Dms s.v.

Et.: lat. * *cytola* (mac., bg. *čutura*).

čuplár *vezi čoqlár*.

čuvĭiă *vezi čävĭiă*.

čuzbín *vezi čăzbín*.

D–DR

da *adv.* AtaM 255/9. Afirmație; da.

Et.: mac., bg. *da*.

dábiter *adv.* Dms. Mai rău. *Di dábiter s-ti vęágľă Dómnu*. (Să te ferească Dumnezeu de mai rău.) Dms s.v.; *Dábiter s-ti ved*. (Să te văd și mai rău.) Dms s.v.

Et.: din *da* + *bítér*.

dácă *vezi dęăca*.

dafinav *vezi dafinäv*.

dafinäv, **dafinävă**, *pl. dafinäv*, **dafinävi** *adj.* Care se referă la dafin. *Ări an miğĭjlucu di mări Čurá-lámňă și ună dafinävă dărvă*. (În mijlocul mării se află balaurul *Čurá* și un ciot de dafin.) MP 42/28.

Var.: **dafinav**.

Et.: mac., bg. **dafinov**.

dafs vezi **davg**.

dăiă *s.m.* Pap² 73; Can² 384; Cap 102; Dms. Unchi. *Țista n-ăi dăiă*. (Asta îmi e unchi.) Cap 102 s.v.; *Ți dără dăia?* (Ce face unchiul?) Dms s.v.

◆ „*Cări Ț-u băbăică, mósucu?*”; „*Atu n-ăi dăiă*”. (L i t. „Cine îți e tată, catărul?”; „Armăsarul îmi e unchi”. = Se spune despre cel care se rușinează de familia sa.) Pap M² 62/35.

Et.: bg. **daja**.

Dăițoană *n.pr.* Pap M² 175/8; Cap 103. Nume de fântână în *Ōșin*.

dăima *adv.* Cap 103; Dms. Mereu, întotdeauna. *Dăima au trimité [fēja] pri iúndi să nu si toárnă*. (Întotdeauna o trimitea [pe fată] pe unde [= acolo de unde] să nu se [mai] întoarcă.) Cap² 38/11; *Si-n la duț dăima yóu la mini*. (Oul să-l aduci întotdeauna la mine.) MP 146/13; *Añ am un cal roș și dăima la chuțuăști álbi' cal' ți sa dijúr di el*. (Am un cal roșu și mereu îi lovește cu copita pe caii albi care se află în jurul lui. [Ghicitoare: Limba.] Pap M 9/17; *Cása lu sirbičúásăiă mulári ai dăima pac*. (Casa femeii muncitoare e întotdeauna ordonată.) Kats 66/17; *Cón-con añ ți fáti, dăima s-mjerc*. (Ori de câte ori îmi vine [poftă], întotdeauna o să plec.) Kats 77/7.

Et.: tc. **daima** (mac., bg. **dajma**).

dăiré vezi **dăiré**.

dalác vezi **dălác**.

dáli vezi **dáli**^{1,2}.

dam, *pl.* **dámur** *s.n.* Dms. Grajd. *Toáti vítili sa ăn dam*. (Toate vitele sunt în grajd.) Dms s.v.

Et.: tc. **dam** (bg. **dam**).

dámba-dúmba *interj.* Pap² 73. Cuvinte care imită sunetul tobelor. *La bătúră, că țe șa să zică și nápcum al' zisiră să zică „dámba-dúmba” și să strígă, că șa si fáti la nuntă, iúndi-í*

bucurilă. (Îl bătură, că de ce să zică așa și apoi îi ziseră să zică „dámba-dúmba”, că așa se face la nuntă, unde e petrecere.) Pap M² 157/27.

Et.: onomatopee.

damcalif, **damcalifă**, **damcalif**, **damcalifi** *adj.* Wild h. 149/3. Pistruiat.

Et.: din **dámcă** + **-lif**.

dámcă, *pl.* **dómț** și **dámki** *s.f.* Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Wild h. 149/3, 7, h. 438/7; ALDM I, h. 94/1, 4–7; Dms. 1. Semn punctiform care se face pe fruntea oilor sau a vitelor. 2. Pată (pe piele); pistrui. *Trúpu ái pusipít cu dómț minúti*. (Trupul [îi] e presărat cu pete micuțe.) Cap 103 s.v.

◆ *Ál púsi dámcă*. (L i t. I-a pus semn. = I-a agățat tinicheaua de coadă.) Cap² 175/13.

Et.: mac., bg. **damka** (tc. **damga**).

Damián *n.pr.* Cap 103. Nume de persoană, Damian. *Că-n la ȣer Damián năridítu; Damián năridítu cu múlti ávflur*. (Că-l vreau pe Damian cel înstărit; Damian cel înstărit [și] cu multe case.) Cap² 19/21.

damlá vezi **dămlá**.

danác vezi **dănác**.

danáčcă vezi **dănáčcă**.

dancá vezi **dăncá**.

dándal vezi **dándăl**.

dándăl *s.m.* Cap 103; Cerna A/460; Dms. Putere de a cugeta, minte, gândire. F i g. Tulburare mentală.

Áñ la ȣa dándálu. (L i t. Îmi ia mintea. [= A-și pierde cunoștința.] *Ál' ți lȣ dándalu și căzú*. (Își pierdu cunoștința și căzu.) Cerna A/460; *Áñ la lără dándálu*. (Mi-am pierdut cunoștința.) Cap² 175/14. **Că lat di dándăl**. (L i t. Ca luat de tulburare mentală. [= Tulburat, zăpăcit]. *Că lat di dándăl s-dúsi la césșmă*. (Zăpăcit se duse la fântână.) DP 66/26.

Var.: **dándal**.

Et.: bg. **dandal**.

dang *interj.* Dms. Cuvânt care imită zgomotul produs de o lovitură; bang.

Et.: onomatopoe.

dánuc, *pl. dănuți s.n.* ALDM II, h. 911/1-7. Impozit.

Et.: mac., bg. dial. **danok**.

dap, **dăpări**, **dăpâi**, **dăpât** *vb.* I. *Tranz.* Pap¹ 41; Pap² 73; Can² 384; Cap 104; ALR II s.n., 2, h. 1854/012, h. 2035/012; Cerna A/867; ALDM II, h. 763/2, 4, 7; Dms. A adăpa. *Dúpu ți la dápă [căli], ies năfără cúscri!* (După ce îi adapă [caii], cuscii ies afară.) Can T² 120/5; *Ngársi lă cal, aș scărkină șu aș dápă cu in.* (Merse la cal, îl țesălă și îl adapă cu vin.) Cap² 112/45; *Dú-ti și la dápă călu!* (Du-te și adapă calul!) Cap² 85/10; *El si vină si la dápă călu.* (El o să vină să adape calul.) Cap² 85/8; *Ca luvî mult, si dúsi s-la dápă călu la izvórca țga.* (După ce vână mult, se duse să adape calul la acel izvor.) Pap M¹ 14/35; *Ĭe! țer ca s-la la dápă căli!* cu vin. (Ei cer să li-i adape cailor cu vin.) Can T² 120/5.

Var.: **dăp** (ALDM II, h. 763/7).

Et.: lat. **adaquare**.

dar¹, *pl. dărur s.n.* Pap¹ 41; Pap² 73; Can² 385; Cap 104; Dms. 1. Dar, cadou. *Drep fuzire, feta la dăruiaști și ia, di cútru ia țoți námurli, cu căti un dar.* (Înainte de plecare, fata le dăruiește și ea, pe toate neamurile din partea ei, cu câte un cadou.) Cerna T; *Pudvėskili li țas mai mult fėtili tuemiti și li dau dărur.* (Betele le țes mai mult fetele logodite și le dau cadouri.) Can T¹ 264/27; *Ă! ded ăn dar un birbăți.* (I-am dat în dar un berbec.) Dms s.v. *Ăcu poț, ăi bun să faț dărur.* (Dacă poți, e bine să faci daruri.) Dms s.v. 2. Însușire, talent. *Maisturloacu ăi un dar lă yom.* (Priceperea e o însușire a omului.) Dms s.v.; *Țela om ăi cu dar.* (Acel om are talent.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **dar**.

dar², **dărări**, **dărâi**, **dărât** *vb.* I. *Tranz., intranz. și refl.* Pap¹ 41; Pap² 73; Can² 384–385; Cap 104; ALR II s.n., 6, h. 1746/012; Cerna A/2318; Wild h. 252/1, 3–7; ALDM I, h. 517/1–7; Dms. 1. A face. *Ți dar, dăduli? Ți să dar? ambitărnés.* (Ce faci, moșule?; Ce să fac? îmbătrânesc.) Pap¹ 31 s.v. *ambitărnés; Lisitu, tu să-n li mănănt țoți párli și năpcum nu știu ți si dar.* (Vulpeo, tu o să-mi mănânci toți banii și pe urmă nu știu ce o să fac.) Cap² 147/7; *E, mo, dăduli, cum să dăróm? Vem căvgă cu túrcu.* (Ei, acum, moșule, cum o să facem? Avem război cu turcii.) DP 28/26; *A, izmikăruli meu, ți-n dărăș di-n nicăș mulărē?* (Ah, slujitorul meu, ce-mi făcuși de mi-ai înecat nevasta?) Cap² 35/18; *Nu putiți si dorm di săclét, că mult foc veaț dărât.* (N-am putut să dorm de surescitare, pentru că ați făcut prea mult foc.) DP 27/34; *Dăronda.* (Făcând) Pap¹ 41 s.v. F i g. A se aranja, a se potrivi. *Că-ș si zănvitō, mămă, e zúyă aș vingă, până çon, mămă móri, lucră nă si dărō.* (Și dacă s-a obișnuit, mamă, venea în fiecare zi, până când, mamă dragă, treaba ni s-a aranjat [= a ieșit cum trebuie].) Cap² 17/12. 2. A face; a construi, a confecționa. *Túntșea fiçóri! dără tópkı di nēo.* (Atunci copiii fac bulgări de zăpadă.) W 78/21; *Ĭărna, lunțineți! dără strămur di bōfçur.* (Iarna cei din Lúnțin fac pari pentru grădini.) Can T¹ 262/29; *Si-l dar un çujóc la mulări.* (O să-i fac nevastei un cojoc.) Pap M² 141/4; *Cătunșii! aș dărât pătru mórur.* (Sătenii au făcut patru mori.) Can T¹ 262/17; *Picási că țista lucră lă ări dărât fiçóru.* (Înțelese că băiatul făcuse acest lucru.) DP 48/10; *Ĭel dărō un an păn di lui çunác.* (El făcu un han alături de palatul său.) Cap² 27/17; *Çon vini țela pășa, ți la ve dărât çunácu, dúsi doț cal!* (Când veni pașa, care făcuse palatul,

aduse doi cai.) Cap² 42/17; *Tát-su [...] aḡ viḡa dǎrát un sindúk și aḡ anclică [fǎta] an sindúk nǎptḡa.* (Tată-său [...] îi făcuse un cufăr și noaptea o înclăia [pe fată] în cufăr.) MP 70/31; *Vem dǎrát un cutár pǎn di váli.* (Făcusem un staul lângă râu.) Cap² 55/6; *Mo, dǎrǎ un cunác cǎ sǎ șidét.* (Acum, fă un palat ca să stați [= să locuiți].) Cap² 37/41; *A' vicni la frǎti-su: „frǎti, dḡḡ gróbur dǎrǎ”!* (Îi strigă fratelui: „frate, fă două morminte!”) Cap² 30/21–22; *Dǎrǎti-ń únǎ bǎrcǎ!* (Faceți-mi o barcă!) Cap² 126/3; *Maḡ márli frǎti cáḡǎ sǎ dǎrǎ gróbu.* (Fratele mai mare începe să facă mormântul.) Cap² 30/17; *Pórtu lunḡinés cǎ [...] darát di pónḡǎ di cásǎ.* (Portul din *Lúnḡín* [...] e făcut din pânză de casă.) Can T¹ 262/33; *Tḡti cásili sa darǎti cu zidur di rop.* (Toate casele sunt făcute cu ziduri din pietre.) Can T¹ 262/5.

3. A face; a găti, a prepara (mâncare); a pregăti. *Muráru, cum darǎ cásǎ, cǎ sǎ mǎnǎncǎ, vizú cǎ mḡára nu máḡinǎ.* (Morarul, în timp ce gătea ciulama, ca să mănânce, văzu că moara nu macină.) Pap M¹ 24/23; *Dǎrǎḡ búnǎ ḡinǎ.* (Am gătit o cină bună.) W 64/20; *La cáḡǎrǎ di la junglǎrǎ și dǎrǎrǎ ḡinǎ búnǎ din cárnḡa lui.* (Îl prinseră, îl tăiară și făcură o cină bună din carnea lui.) Pap M¹ 16/21; *Muráru árǎ aș vút-aḡ dǎrát unḡác cáḡǎnǎ.* (Morarul însă își făcuse niște jumări de ouă.) Cap² 117/43; *ḡoḡ ḡer sǎ dar ručóc.* (Eu vreau să gătesc prânzul.) W 72/14. „*Aḡ sǎ dǎróm bǎcǎdǎrnic, cǎ mo dḡrmi Lúdi*”. *Și aḡ púsirǎ cǎldǎre pri foc și lǎrǎ s-la dǎrǎ bǎcǎdǎrnic.* („Hai să facem mămăligă, că acum *Lúdi* doarme”). Și puseră căldarea pe foc și începură să facă mămăliga.) Cap² 31/43–44; *Aḡi Dómnu flḡ únǎ mulǎri ḡe nu știǎ sǎ dǎrǎ bun rázbóḡu.* (Și Domnul întâlnește o femeie care nu știa să facă [= să pregătească] bine războiul de țesut.) Pap M¹ 155/17; *Si*

dǎróm únǎ bucuriḡǎ ástǎz! (Astăzi o să facem [= o să pregătim] o petrecere.) MP 18/24; *ḡe na vini cárnǎ azór la pičór!* *Sǎ nǎ dǎróm dinḡi!* (Ce ne veni carne de-a gata la picioare! Să ne pregătim dinții!) Pap M² 161/22; *ḡel cǎ si sculḡ, únǎșjunǎ la dǎrḡ cálu și, cǎ ncalicḡ pri el, fuzi budǎḡindara.* (El, dacă se sculă, de îndată pregătește calul și, când încăleacă pe el, pleacă galopând.) Cap² 128/28. F i g. A aranja pe cineva; a-i face felul. *La dǎrḡ șárpili lisíḡa.* (Vulpea l-a aranjat pe șarpe [= i-a făcut-o].) Cap² 40/19; *Fḡǎta ál ǎmpirátu aḡ dǎrḡ cu crǎstǎ și nu si pḡǎti licuiri.* (Pe fata împăratului a aranjat-o cu [= a umplut-o de] răie și nu se poate lecu.) DP 173/32.

4. A împodobi; a (se) găti, a se îmbrăca. *ḡo s-la dar ninélu cu pașprǎḡ di rap.* (O să împodobesc inelul cu paisprezece pietre prețioase.) Cap² 16/7; *Aḡ dǎrǎ mirḡása cu párgḡfǎ, a' uḡ púhi ǎn cap; cǎ-ḡ dudǎrǎ párgḡfǎ, ḡes nǎfǎrǎ cu mirḡása.* (Împodobesc mireasa cu voal roșu, i-l pun pe cap; după ce termină de împodobit cu voalul roșu, ies afară cu mireasa.) Cerna T; *Și ḡela fičóru si dǎrḡ ǎn únǎ rúbǎ mult búnǎ.* (Și băiatul se gătește cu o haină foarte frumoasă.) Cap² 26/10; *Sǎ si dǎrǎ tḡti fḡtǎli ǎn únǎ rúbǎ; ácu pḡ sǎ-ḡ cunḡș cári áḡ me ilǎ, sǎ-ḡ lḡ.* (Să se îmbrace toate fete în aceeași haină [= la fel]; dacă poți s-o recunoști care e fiica mea, să o iei.) Cap² 28/20.

5. A se face; a se transforma; a prefăce. *Túcu dǎrǎḡ-vǎ árǎ șa cum raḡ.* (Doar faceți-vă din nou așa cum arați.) Cap² 40/13; *Prínsirǎ fḡta ḡe nu ra fḡǎ, cǎ ra fičór dǎrát fḡǎ.* (O prinseră pe fata care nu era fată, pentru că era băiat transformat în fată.) Pap M² 156/19; *Pidúclu aḡ biḡú sǎnḡili șu si dǎrǎ cǎt un bívul.* (Păduchele bău sângele și se făcu cât un bivol.) Cap² 110/41; *Túcu sǎ-ń li fǎcǎ Dómnu ḡǎști cḡffili ḡoḡ, di sǎ dar únǎ bǎcḡlǎ ḡa, ǎn drum.* (Dacă mi le-ar

face [= mi le-ar preface] Domnul ciorile astea [în] oi, ca să fac aici, în drum, o stână.) Cap² 97/29.

Spârđi-dără. (L i t. Strică-face. = Se spune despre cineva care mai mult strică decât repară.) Cap² 175/20. **Dar láfu.** A stabili (ceva). Dms s.v. **Dar pázari.** A face o înțelegere, o învoială. *Să dăróm pázari să nu na pișmândisim vrin di noi.* (Să facem o înțelegere ca să nu ne căim [de ce am făcut] niciunul dintre noi.) Cap² 31/12; *Noi [...] vem dărát pázare [...] ca să nu ne nvirinóm.* (Noi [...] făcusem învoiala [...] ca să nu ne supărăm.) Cap² 31/20. **Dar únă cárti.** A scrie o scrisoare. *Dăró únă cárti la săibîca.* (Îi scrisse gospodinei o scrisoare.) Cap² 95/40; *Stoi să videm, io pot túcu să-ț dar únă cárti și să ti duț la fráti-ńu.* (Stai să vedem, eu pot doar să-ți scriu o scrisoare și să te duci la frate-meu.) Cap² 136/15. **Dar cápu.** A se îmbăta. *Aș la dăró cápu.* (S-a îmbătat.) Cap² 175/19. **Dar pri únă vînă.** A-i suge sângele, a-i lua puterile. *La dăró pri únă vînă.* (L i t. L-a făcut printr-o venă. = I-a luat puterile.) Cap² 26/31; *Drácu a! la súpsi tot sónzili, la dăró pri únă vînă.* (Dracul i-a supt tot sângele, i-a luat puterile.) Cap² 26/31. **Dar fărînă** [cu cineva]. A isprăvi un lucru. *Nu dar fărînă cu íel.* (L i t. Cu el nu faci făină. = Nu faci nici o ispravă cu el.) Cap² 178/36. **Dar drujđělă** [pe cineva]. A snopi în bătaie. *La dărără drujđělă.* (L i t. L-au făcut chisăliță. = L-au snopit în bătaie.) Pap M² 69/15. **Dar kófti** [pe cineva]. A bate rău. *Kófti la dăró.* (L i t. L-a făcut chiftele. = L-a bătut rău.) Cap² 171/45. **Dar sac di pálă** [pe cineva]. A snopi în bătaie. *La dărără sac di pálă.* (L i t. L-au făcut sac cu paie. = L-au snopit în bătaie.) Pap M² 82/19. **Dar di kutéc.** A snopi în bătaie. Dms s.v. **Si dără noáptea.** A se face noapte. *Si dără noáptea și Ćáğa si*

sculă si ay lęa cáulu. (Se făcu noapte și Ćáğa se sculă să ia calul.) Cap² 112/41.

Et.: lat. **dolare.**

daravéră, pl. daravér s.f. Dms. Litigiu; daraveră. *S-nu sáră vrină daravéră.* (Să nu se iște vreo daraveră.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **dalavera** (tc. **dalavere**).

dără s.f. Cap 105; Dms. Greutatea ambalajului; dară, tară.

Et.: mac., bg. **dara** (tc. **dara**).

dárbină s.f. AtaM 285/32. Dar, talent, har.

Et.: mac. **darbina.**

dári s.f. Pap M² 170/1; Can² 385 s.v. *dári.* Ivire; răsărit. *Únă dimineță, pri la dăre sórli, túcu vîni la noi Hrista lu Muráru.* (Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi Hrista lu Muráru.) Can T¹ 270/28; *Pri la dăre stéua, toț fičóri! si dúnă cup și, toț din glas, pruțópă di trei or: cólida, bábo!* (Pe la răsăritul luceafărului, toți copiii se adună grămadă și, toți într-un glas, încep să strige: colinda, babo!) Can T¹ 268/12; *Di cútru dári sóriluț aț G'ivgílija.* (Spre răsăritul soarelui e Ghevghelia.) Can T² 112/32.

Et.: vezi **day**

dári-lári s.f. invar. Dms. L i t. Dat-luat = Afacere.

Et.: **dári** (s.v. **day**) + **lári** (s.v. **lęau**).

darmădán adv. Dms. Harcea-parcea, talmeș-balmeș. *Lă fgásină darmădán.* (L-au făcut harcea-parcea.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **darmadan** (tc. **Darma-dağın**).

darués vezi dăruiés.

dárvă, pl. dárvi s.f. Ciot de lemn. *Ári an miđjlucu di mári Ćurá-lámńă și únă dařinavă dárvă.* (În mijlocul mării se află balaurul Ćurá și un ciot de dafin.) MP 42/28.

Et.: mac. **drvo**, bg. **dárvo**.

dáscal vezi dáscăl.

dăscăl, *pl. dăscăi* *s.m.* Pap² 73; Can² 385; Cap 105; Cerna A/1661; Wild h. 494/1–5; Dms. Învățător, dascăl. *Că-ni pruțirúj, mámu, dăscălu Nicóla, áma viděám, mámu, móri, că ȝel nu mi vręa.* (Îl cerui [de bărbat], mamă, pe învățătorul Nicola, dar vedeam, măi mamă, că el nu mă vrea.) Cap² 17/1; *La puně cătúnu dăscal.* (Satul [= sătenii] îl punea dascăl.) Can T¹ 266/15; *Vem fičór cări cāntără și ȝęră dăscăl.* (Avem băieți care au învățat și au ieșit [= s-au făcut] învățători.) AtaM 390/13; *Țéla dăscal' la nvițáyu fičóri' di bisęrică.* (Dascălii îi învățau pe copii despre biserică.) Can T¹ 266/27.

Var.: **dăscal**.

Et.: mac., bg. *daskal*, gr. *δάσκαλος*
dascălítă vezi **dăscălítă**.

daskiură *s.f.* Wild h. 101/6. Nevăstuică.

Et. nec.

daș¹, *pl. daș* *s.m.* Pap² 73; Can² 385; Cap 105; Cerna A/2282 bis; Dms. Miel sau berbecuț crescut pe lângă casă. *Táti, țęr un daș.* (Tată, vreau un berbecuț.) W 71/23; Can T¹ 284/17; DP 48/17; *Mómi si spárđi duháya, ȝi ver cu dáșu? ai s-lă junglóm și s-lă mănćóm.* (Măine e sfârșitul lumii, ce vrei cu mielul? Hai să-l tăiem și să-l mâncăm.) AtaM 369/5; *Cőan s-lă vez cu dáșu dúpu el, țéla-ȝi lui fičór.* (Când o să-l vezi cu mielul după el, acela e băiatul lui.) Dms s.v.

Et.: alb. *dash*.

daș² *interj.* Pap² 73. Cuvânt prin care berbecii sunt îndemnați să se izbească cu carnele.

Et.: vezi **daș¹**.

dașclíd vezi **dișclíd**.

daș, **dári**, **ded**, **dat** *vb.* I *Tranz.*, *intrans.* și *refl.* Pap¹ 41–42; Pap² 74; Can² 385; Cap 105–106; ALR II s.n. 6, h. 1574/012, h. 1575/012, h. 1576/012, h. 1625/012, h. 1628/012, h. 1630/012, h. 1650/012; ALR II s.n., 7, h. 2203/012, h. 2203/012, h. 2207/012, h. 2208/012;

Cerna A/1543, 1863; ALDM I, h. 300/7, h. 301/7; Dms. 1. A da. *La dai măgáru, ili nu la dai?* (Dai măgarul sau nu-l dai?) Cap² 90/10; *Dáscalu da năút și șikér la minúți' fičór.* (Dascălul dă năut și zahăr copiilor mici.) Can T¹ 267/3; *Pudvéskili li ȝas mai mult fęteli tućmíti și li daș dárur.* (Betele le ȝes mai mult fetele logodite și le dau cadouri.) Can T¹ 264/27; *Stără să-ȝ la daș toț gálbiini'.* (Deseară o să-ȝi dau toți galbenii.) Cap² 40/10; *Ácu poț s-au cāndisęș fęáta, să-ȝ daș pári młti.* (Dacă poți s-o îndupleci pe fată, o să-ȝi dau bani mulți.) Cap² 70/3. *Cări an la fęși ȝista bun la mini [...] súflit să-n ȝęră și să-l' daș.* (Cui mi-a făcut mie binele ăsta [...] suflet[ul] să-mi ceară și o să i-l dau.) Cap² 33/39; *La cări trițęá pri cőla, la toț dăđęá bustán.* (Cui trecea pe acolo la toți le dădea pepene.) Cap² 99/32. *ȝoy să mi duc să fur gălńh, să z-daș și la tını.* (Eu o să mă duc să fur găini, să-ȝi dau și ȝie.) W 74/9; *Cmo să ȝ-u dőm pártę ta.* (Acum o să ȝi-o dăm partea ta.) Can T¹ 283/41; *Ca si čucněș la pőártă și ca si ȝásă [táti și máma], únășȝună si l-u dai cártęa.* (Când o să bați la poartă și când or să iasă [tata și mama], deindată să le dai scrisoarea.) Cap² 79/14. *Con fãȝiá [căriálu] „crac”, a' dăđiá cárni.* (Când [vulturul] făcea „crac”, îi dădea carne.) Cap² 120/32; *I zúă sfiré și a' dedé pári șárpili.* (În fiecare zi cânta din fluier și șarpele îi dădea bani.) W 69/24; *La dăđięá cāti únă mućcátă di póȝni.* (Le dădea câte o îmbucătură de pâine.) MP 12/14; *La didęá lápti di cápřă an loc di la múmă.* (Le dădea lapte de capră în loc de [lapte] de mamă.) Pap M² 146/16; *Aȝ spúsi ca ai dȝăt-la la únă mȝáșă.* (Îi spuse că i-a dat-o unei babe.) MP 214/31; *ȝo cőn vă la ded măgáru ra bun.* (Eu când v-am dat măgarul era bun.) Cap² 52/19; *Aȝ la dęđi dęđu sfriélu.*

(Moșul îi dădu fluierul.) Cap² 24/42; *Nu si săturó cu țĩáli búni di șĩără ți ai li didiăș.* (Nu s-a săturat cu bunătățile pe care i le-ai dat seara.) MP 178/2; *Dóمني, cóți nu-n didéș și la míni un tári zíniri?* (Doamne, de ce nu mi-ai dat și mie un astfel de ginere?) Cerna T; *Li lāsó cȳála [mul'lerli] și la dđđdi lónă niăgră.* (Le lăsă acolo [pe neveste] și le dădu lână neagră.) MP 12/12; *Án dđđđi únă udájă di púriț plínă.* (Mi-ați dat o odaie plină de purici.) Can T¹ 283/9; *Ĭel, vrăău-nu-vrăău, a' u dđđdiră niveăsta.* (Ei, vrând-nevrând, îi dădură nevasta.) Cap² 60/2; *Ántru si iăsă ai vıęa dat triăi piăr la fičȳăr.* (Înainte să iasă îi dăduse băiatului trei fire de păr.) MP 18/12; *Dó-n, dódo Máro, unéc túrtă.* (Dă-mi, dodă Maru, puțină turtă.) W 60/1; *Dó-n, pópi, rúba ta și ț-u daȳ męa.* (Dă-mi, popă, haina ta și ț-i-o dau pe a mea.) Cap² 76/1; *Tu țér-la múlți pári, sáldi áta s-nu-ȳ daȳ.* (Tu să le ceri bani mulți, numai ața să nu o dai.) Pap M¹ 22/8; *Ábra, dđđu, nu ver să-ț dóm un tagarģic di pári?* (Bre, moșule, nu vrei să-ți dăm o desagă de bani?) Cap² 44/24; *Ácu nu ti dom, s-na júnglă tuăț din căsă.* (Dacă nu te dăm, o să ne înjunghie pe toți din casă.) MP 220/18; *Túcu si dăđđám ĩo la toț cári trițăȳ, nu vęa rămás la míni țivá.* (Dacă le-aș fi dat la toți care treceau, mie nu mi-ar fi rămas nimic.) Cap² 60/6.

2. A da; a împărți (de pomană). *Tátu lu fičóru, la e Pașt și Crăcún, dăđđá la sirumás tot țe la tribuájă di țęáli zóli.* (La fiecare Paște și Crăciun, tatăl băiatului împărțea celor săraci tot ce le trebuia pentru acele zile.) Cap² 83/18.

3. A da; a vinde. *Țista fustán cot la daȳ?* (Cu cât vinzi rochia asta?) Cap 105–106 s.v.; *[Șărveța] dă la optsprăzóț di líri maȳ mult si-ȳ daȳ.* ([Batista] s-o dai cu mai mult de optsprezece lire.) Cap² 79/5.

4. A da; a

produce. *Ágrili din cômčúć [...] daȳ mult bun birikét.* (Ogoarele din câmp [...] dau recoltă foarte bună.) Can T¹ 262/21.

5. A da; a lovi (în ceva sau cineva). *Cón si daȳ án úșă și să iăsă sónzi, túntę noi im morț.* (Când o să lovești în ușă și o să iasă sânge, atunci noi suntem morți.) Cap² 55/30; *Că fęsi să da cu córnil-n pórtă, si zălipiră di catrán.* (Când se rezezi să lovească cu coarnele în poartă, se lipiră de smoală.) Can T¹ 279/21; *Și măini táti cu sęțira dúpu ĩel și dđđi sęțira án ĩel.* (Și aruncă tata cu secera în el și secera îl lovi.) Cap² 30/6; *La zămăncără cu băltiți, dó și áră dó!* (Îl loviră cu securile, dă[-i] și iar dă[-i]!) Cap² 43/34; *Mára, nu dó, că ĩo sam, bra, Lúde!* (Măi, nu da, că sunt eu, bre, Lúde!) Cap² 32/14.

6. A începe (să). *Ĭa-I' si dđđdi la cótiț și căntó, căntó până la săturó.* (Ea începu să cânte și cântă, cântă, până îl sătură.) Cap² 23/18. În construcție cu prepoziții. **Daȳ di, daȳ pri.** A întâlni. *Dát-aȳ di únă váli.* (Au dat de [= au întâlnit] un râu.) Cap² 101/22; *Dđđi pri un luváč și a' dđđi un kutéc.* (Întâlni un vânător și-i trase o bătaie.) Pap M² 157/16. **Daȳ dúpu. a.** A da în căsătorie. *Nu ti daȳ dúpu uminétu [...], si ti daȳ dúpu ușinéț.* (Nu te dau în căsătorie celui din Úmă [...]; o să te dau celui din Óșih.) Cap 106 s.v. **b.** A se lua după cineva. *Tátă-su și múmă-sa, că anțilęsiră că fuziră, si dđđdiră dúpu ĩel' s-la cáță.* (Tatăl și mama, dacă înțeleseră că au fugit, s-au dat [= s-au luat] după ei să-i prindă.) Pap M¹ 14/16; *Si dđđdiră niști óamiñ dúpu ĩel.* (Niște oameni s-au dat [= s-au luat] după el.) Pap M² 154/4.

Daȳ drúmu. A da drumul, a elibera. *Ácu pȳăț s-la ridiț țista căzánu [...], si-ț dom drúmu.* (Dacă poți să ridici acest cazan [...], o să-ți dăm drumul.) Cap² 124/8; *Acmȳă si-ț dom drúmu s-fuz căsă.*

(Acum o să-ți dăm drumul să pleci acasă.) MP 36/9; *Că-l dădiră drumu, tista si năspirli.* (Dacă îi dădură drumul, acesta se burzului.) DP 63/20. **Daḡ kutéc.** A bate, a trage o bătaie. *Ácu aḡ mijlucánu [frati], un kutéc bun si-l daḡ.* (Dacă e mijlociul [frate], o să-i trag o bătaie bună.) Cap² 128/41. **Daḡ foc.** A da foc, a aprinde. *Aḡ pusi [tămóna] án únă smărăcă și ă'l dădi foc.* (O puse [tămâia] pe un ienupăr și o aprinse.) Cap² 30/40; *Ná-u țéstă cutiă; [...]* să-î dai foc cu un spirt. (la cutia asta; [...] s-o aprinzi cu un chibrit.) Cap² 28/8; *Ĭel ra nviit án ruguziń, ra uns cu cătrán și-l vḡaḡ dat foc si árdă.* (El era înfășurat în rogojini, era uns cu smoală și-i dăduseră foc să ardă.) Cap² 93/28. **Daḡ ġ eváp.** A răspunde. *Cum s-la daḡ ġevápu la táti și la máma?* (Cum să le răspund tatei și mamei?) Cap² 16/8. **Daḡ rusát.** A permite, a da voie. *Ampirátu dădi la toḡ rusát; mo, pri lu anpirátu ġiġáġă, Románi'l pri limbă să-și anvġă.* (Împăratul le-a dat voie tuturor; acum, împăratul să trăiască, românii învață în limba [lor].) Pap M¹ 29/27. **Daḡ tiġál.** A da de veste prin intermediul unui telal [= purtător de cuvânt]. *Șu túmḡa țárlu dădi tiġál că țe si fġási éstu om.* (Și atunci împăratul dădu de veste ce se alesese de acest om.) Cap² 107/42. **Dă plóġă.** A ploua. *Cucóġi'l cōn cōntă sġrata [...], ácu-ġ vrēḡe búnă, da plóġa.* (Când cocoșii cântă seara [...], dacă e vreme frumoasă, plouă.) Can T² 101/9. **Daḡ zḡórli.** A se crăpa de ziuă. Cerna A/1543. **Daḡ di bilġá.** A da de necaz. Cap² 175/28. **Daḡ de drácu.** A da de dracul, a da de necaz. Cap² 175/29. **Daḡ ăncqá, daḡ ăncóla.** A merge de colo-colo. *Cmóġi ți si fac, ded ăncuá, ded ăncuóla, con mi pribidġi án ġep, flai un siġim.* (Acum ce să fac, umblai [eu] de colo-colo, când mă căutai în buzunar,

găsii o sfoară.) Cap² 104/27. **Ăń daḡ láfu.** A-și da cuvântul. *Múltă mōncă a'l căzú la mímă-sa, áma dintru că-ș dădi láfu, di țḡa a'l la dădi [răsláni!].* (Mamă-sii îi veni foarte greu, dar pentru că își dădu cuvântul, i-i dădu [leii].) Pap M² 167/4. **Ăń daḡ súflitu.** A-și da sufletul, a muri. DP 114/6. **Ăń da mōna.** A-i da mâna, a-și permite. *Nu la didġă mōna si-ḡ țġră fġta, cōġi tátu-su ra mai sus ca ie'l.* (Nu le dădea mâna s-o ceară pe fată, căci tatăl ei era mai sus ca ei [= le era superior].) Pap M² 163/10. **Ăń da di mōna.** A-i da mâna, a-și permite. Cap² 188/34. **Ăń si da di cap.** A-i da prin cap, a-și aduce aminte. Pap M² 64/23. **Ăń mi daḡ.** A se apuca de (ceva), a se pune pe (ceva), a se deda. *Și fiġóru a'l ți dădi, bġ bġ bġ nu putú să-ḡ țe tḡátă [ápa].* (Și băiatul se puse pe [băut], bea, bea, bea, nu putu s-o bea toată [apa].) Cap² 145/28. **L'-u daḡ prísti cap.** A lovi, a-i da la cap. *Antró capidánu și ġel l'-u dădi prísti cap, la tálġó [...]. Trġi un, dō-l'-u prísti cap, trġi lant, dō-l'-u și nu rămási niġiún.* (Intră căpetenia și el îi lovi la cap, îl omorî [...]. Trece unul, dă-i la cap, trece altul, dă-i-o [și lui] și nu rămase niciunul.) Cap² 33/28–29. **N-u dat.** A-i fi dat. *Ġiġáști și nu l'-u dat să mōáră.* (Trăiește și nu-i e dat să moară.) DP 89/26; *Șa-l fu dátă.* (Așa i-a fost dat.) Dms s.v.; *Nu-ġ dátă să ġă.* (Nu-i dat să fie.) Pap M² 67/3.

◆ *Ehġ, țe dai, țe leai.* (L i t. Ehei, ce dai, ce iei. = Se spune despre cineva care nu-și cunoaște lungul nasului.) Cap² 175/22; *Dḡḡ nu-l daḡ.* (L i t. Nu-i dau două. = Imediat, cât ai zice două.) Cap² 175/25; *Dḡ-l, dḡ-l, vintu súflă tot.* (L i t. Dă-i, dă-i, vântul suflă tot. = Muncești, muncești și nu-ți rămâne nimic [= profită alții de munca ta].) Pap M² 69/5; *Ă'l dădi bḡáșili.* (L i t. I-a dat boașele. = Nu i-a dat nimic.) Pap M² 63/16. *Șa da-n ver iri!*

(Dar-ar să fie așa! = Așa să dea Dumnezeu!) Pap M² 55/14; *Da-n va da Dom' di abérurli să-ț vină!* (Dar-ar Domnul să-ți vină veștile [de moarte]!) Pap M² 60/19; *Țoc s-ti faț, da-n ti fățiri!* (Nimic să ajungi, făcea-te-ai [așa]!) Pap M² 60/23.

Et.: lat. *dare*.

dauc vezi **davg**.

dăuc vezi **davg**.

davg, **dăvđiri**, **dafș**, **dafs** (și **dăfsăt**)
vb. III *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 106; AtaM 95/16; Dms. A adăuga, a înnađi. „*Țo sam crălu Vlúke-Stefán, áră jel ái crălu Delibána-Báșa*”, *dăfsi lántu*. („Eu sunt împăratul *Vlúke-Stefán*, iar el e împăratul *Delibána-Báșa*”, adăugă celălalt.) DP 86/20; *Dăvđi mai mult, că čărăpa s-ı dar strımtă*. (Adăugă mai mult [= mai multe ochiuri], că o să faci ciorapul strămt.) Cap 106 s.v.; *Ău dafș imána*. (Am adăugat-o [= am sporit-o] averea.) Dms s.v.; *S-lă davđ káđinu*. (Să înnađești ața.) Dms s.v.; *Țısta káđini ái dafs*. (Ața asta e înnađită.) Dms s.v.

Var.: **dăuc** (Cap 106; Dms s.v.), **dauc** (Pap² 74).

Et.: lat. *adaugere*.

davıjă vezi **dăvıjă**.

dă^{1,2} vezi **di^{1,2}**.

dăbărés, **dăbăriri**, **dăbărıj**, **dăbărıt**
vb. IV. *Intranz.* Dms. A umbla de colo colo; a alerga. *Dăbăreăști di ıa di cıla*. (Umblă de colo colo.) Dms s.v.; *Dúpu căsă dăbărés fıčóri!* (Copiii aleargă în spatele casei.) Dms s.v.

Et. nec.

dăbărqări vezi **dăbărqri**.

dăbărqás vezi **dăbărqș**.

dăbărqri, pl. **dăbărqr** s.f. Dms.

Înșelăciune.

Var.: **dăbărqári** (Dms).

Et.: vezi **dăbărqș**.

dăbărqș, **dăbărqri**, **dăbărqı**, **dăbărqt**
vb. IV. *Tranz.* și *intranz.* Cap 102; Dms. A păcăli, a înșela. *La dăbărq*. (L-a păcălit.) Cap 102 s.v.; [*Uómu*] *dăbărqá cot putéa*. ([Omul] înșela cât putea.) DP 206/36; *Dăbărqá-la ácu poț*. (Păcălește-l dacă poți.) Dms s.v.

Var.: **dăbărqás** (Dms).

Et.: der. de la **dubără**.

dăbęáu vezi **dubęáu**.

dăcád vezi **ducád**.

dăcádéri s.f. Leșin. *Si faț ca dăcádereș și si cas și si front lúcrılı și si lıái si plonț*. (Să te faci că leșini și să cazi și să spargi lucrurile și să începi să plângi.) MP 214/2.

Et.: vezi **ducád**.

dăcónt vezi **ducónt**.

dăcúlc vezi **ducúlc**.

dădár vezi **dudár**.

dăkicá vezi **dékicá**.

dăfác vezi **dufác**.

dăfsătúrá, pl. **dăfsătúr** s.f. Pap² 74; Can² 384; Cap 102, 106 s.v. *dăuc*; Dms. Lucru adăugat; rest. *Din dăfsătúr aș fıási fustán*. (Și-a făcut rochie din resturi.) Dms s.v.

Et.: din **dăfsăt** (s.v. *davg*) + **-úră**.

dăgă, **dăgă** *interj.* Cuvinte care sugerează trăncăneala; taca, taca. *Ca si dunără ıa, pri groápă, di cățără si dăngărească, dăgă, dăgă, dăgă ..., idváj pătúı si trăiés*. (Când se adunără aici, pe groapă, și începură să trăncănească, taca, taca, taca ..., de-abia am putut să suport.) DP 182/12.

Et. onomatopee.

dăgărés vezi **dăngărés**.

dăjác, pl. **dăjáci** s.n. Dms. Proptea; sprijin. *Dirécu ái dăjác la căsă*. (Stălpul este proptea pentru căsă.) Dms s.v.; *Dăjác să aı lă bitărneță, nu lă tinireță*. (Să ai sprijin la bătrânețe, nu la tinerețe.) Dms s.v. P. e x t. Protecție. *Om cu dăjác*. (Om cu protecție.) Dms s.v.

Et.: tc. *dayak* (mac., bg. *dajak*).

dăiăndisės vezi **dăindisės**.

dăindisės, dăindisiri, dăindisij, dăindisit vb. IV. *Intranz.* Dms. A rezista. *Țista dirēc nu dăiăndisēcăști.* (Stâlpul ăsta nu rezistă.) Dms s.v.; *Dușmănu idvâi dăindisēcă până la kindiă.* (Dușmanul abia rezista până la apusul soarelui.) DP 68/13; *Cum poț să dăiăndisēs la cōata kutēc?* (Cum poți să reziști la atâta bătaie?) Dms s.v.; *Mûsa, țăista yăra, nu pûtu dăiăndisiri și-l fu răvnit căpu.* (De data asta, Mûsa nu putu rezista și-i fu retezat capul.) DP 82/20; *Nō-ari tăcăt să dăiăndisēcă.* (N-are putere să reziste.) Dms s.v. *tăcăt.*

Var.: **dăiăndisės.**

Et.: tc. *dayanmak* (bg. *dajanja*).

dăiré, pl. dăiréiur s.n. Cap 103; Dms. Tamburină. *Ăn cunác si uzăy dăiréiur turțést.* (În palat se auzeau tamburine turcești.) Dms s.v.

Var.: **dăiré** (Cap 103).

Et.: tc. *daire* (mac., bg. *dajre*).

dăkicá vezi **dékicá.**

dălác, pl. dăláci s.n. Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Cerna A/Supl; Dms. Dalac. *Io am un bilíc di uoi, toáti sa lóși di dălác, di sipăniță și di mití!* (Eu am o turmă de oi, toate sunt bolnave de dalac, de vărsat și de gălbează.) Cap² 141/19; *Óili și căprili, cōn ay dalác [...], li trec prin gúu foc.* (Oile și caprele [...] le trec prin focul viu când au dalac.) Can T¹ 270/10; *Ia cum la tălécăști vampirgúia dalácu, vampíru ili nibuníla din víti.* (Uite cum stârpește vânătorul de vampiri dalacul, vampirul sau strigoii din vite.) Can T¹ 270/37.

♦ *Dalácu s-ti bátá!* (Bătu-te-ar dalacul!) Pap M² 59/26.

Var.: **dalác.**

Et.: mac., bg. dial. *dalak* (tc. *dalak*).

dălác, pl. dăláci s.m. Cap 119; ALR II, 1, h. 211/012; Wild h. 369/7; Dms.

Dulgher; tăietor de lemne. [*Dulác*], *yómu ți doără lămnili an pădúr.* ([Tăietor de lemne], omul care taie lemnele în păduri.) Cap 119 s.v.

Var.: **dulác** (Cap 119; ALR II, 1, h. 211/012; Dms s.v.).

Et.: mac. *dlabač.*

dălcăgúă, pl. dălcăgú s.m. Dms s.v. *dălác.* Dulgher.

Et.: din *dălcăiēs + -gúă.*

dălcăiēs, dălcăiri, dălcăij, dălcăit vb. IV. *Tranz.* Dms. A ciopli, a tăia (lemne), a dăltui. *Si umăró di dălcăiri.* (A obosit de [atâta] cioplit.) Dms s.v.; *Din suruvíța dălcăitú si dără cólida.* (Din lemnul de stejar cioplit se face bățul de colindat.) Dms s.v.

Et.: cf. mac. *dlabi*, bg. *dălbja.*

dăldisės, dăldisiri, dăldisij, dăldisit vb. IV. *Tranz.* Dms. A risca. *Că dăldisi, nu lă poț zăpăróari.* (Dacă a riscat, nu-l poți opri.) Dms s.v.

Et.: mac. *daldisa*, bg. *daldisam* (tc. *dalmak*).

dăldisít, dăldisítă, pl. dăldisít, dăldisítí adj. Dms. Hotărât. *Ra dăldisít, ți va lăs [s-]iúă.* (Era hotărât, ce-o vrea să fie.) Dms s.v.

Et.: vezi **dăldisės.**

dăldisiri, pl. dăldisír s.f. Dms. Confruntare; conflict.

Et.: vezi **dăldisės.**

dáli¹ conj. Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Dms. Dacă. *Múma ay antrébă fěta dáli la va țela cupilăș.* (Mama o întreabă pe fată dacă îl vrea pe acel tânăr.) Can T¹ 274/15; *Púsi căpu [pri gaură] si vędă dáli gúim, dáli im gúj.* (Băgă capul [prin gaură] să vadă dacă trăim, dacă suntem vii.) Cerna T; *Tinsi mōna și alní si vędă dáli ári ili nō-ari áncă di mășinat.* (Întinse mâna și pipăi să vadă dacă mai e sau nu de măcinat.) Can T² 104/35; *Tu la ntribăș, dăđđi, dáli va?* (Moșule, tu l-ai întrebat

dacă vrea?) MP 226/14; *Si dúsi căsă și la antribără [fičóru] dăli aṽ jungl'ó [fęáta].* (Se duse acasă și îl întrebară [pe băiat] dacă a omorât-o [pe fată].) Cap² 70/29; *Ai să la ubidés dăli huvęsti.* (Hai să-l caut [ca să văd] dacă vânează.) Cap² 50/11; *Să videm dăli si cădi să la múčkış.* (Să vedem dacă se cade să-l muști.) Cap² 40/14; *Ampirătița antribó la únu din lui cavăș dăli ári mulári.* (Împărăteasa îl întrebă pe unul dintre paznicii ei dacă are nevastă.) Pap M² 142/15.

Var.: **dăli.**

Et.: mac., bg. **dali.**

dăli² adv. Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Dms s.v. Oare, nu cumva. *Lisitu, dăli tu n-u stirpiș ápa di stătú móra?* (Vulpeo, nu cumva tu mi-ai secăt apa de s-a oprit moara?) Can T¹ 281/7; *Cári nă-ṽ trázi cuprăva, dăli tu?* (Cine îmi trage velința, nu cumva tu?) Cap² 112/35; *Dqámni, Dqámni, dăli mi uz?* (Doamne, Doamne, oare mă auzi?) DP 55/28; *Dăli plqáia męărđi?* (Oare plouă?) DP 35/3.

Dăli... ili. Oare... sau. *Cáfcu čoróp țer tu, İtu, dăli roș ili mórki?* (Ce fel de ciorapi vrei tu, İtu, oare roșii sau albaștri?) Cap² 20/4; *Ți ț-u ligát căpu, Múșu? dăli mult ti dqári ili șa ver di faț.* (De ce ți-e capul legat, Múșu? Oare te doare sau așa vrei tu să faci?) Cap² 17/13–15; *Dăli cumnátu mai micu ili tátca áiă?* (Oare cumnatul mai tânăr sau taica este?) MP 14/12.

Var.: **dali.**

Et.: mac., bg. **dali.**

dămánč vezi **dumánánč.**

dămár, pl. **dămáră** s.n. Dms. Neam. *Di lu cári dămár sa?* (Din al cui neam sunt?) Dms s.v.; *Dămár di gupc.* (Neam de țigan.) Dms s.v.

Et.: tc. **damar** (mac., bg. dial. **damar**).

dămărloác vezi **dămărloč.**

dămărloč, pl. **dămărloči** s.n. Dms. Înrudire.

Var.: **dămărloác** (Dms).

Et.: din **dămár** + **-loč.**

dămcusés, **dămcusíri**, **dămcusíi**, **dămcusít** vb. IV. Tranz. Dms. A păta; a însemna, a pune un semn. *Cári ț-u dămcusi cămęáșa?* (Cine ți-a pătat cămașa?) Dms s.v.; *Dămcusá-la s-lă știm cári sa nóștri.* (Înseamnă-i ca să-i știm care sunt ai noștri.) Dms s.v.; *Tot ra dămcusít, fčkíru.* (Sărmanul, era tot pătat.) Dms s.v.

Et.: mac. **damkosa**, bg. **damkosam.**

dămiğánă, pl. **dămiğáni** s.f. Cerna A/802; ALDM II, h. 721/2, 4. Damigeană.

Var.: **dimiğánă** (Cerna A/802), **drămiğánă** (ALDM II, h. 721/4).

Et.: it. **damigiana**, dr. **damigeană.**

dămlá s.f. Can² 384; Cap 103; ALR I, 1, h. 128/013; Dms. Leșina, dambla.

Án cădi dămlá. A leșina. Can² 384 s.v.; ALR I, 1, h. 128/013.

♦ *Vrină dămlá s-ti căță, da-n-ti cățári!* (Apuca-te-ar damblaua să te apuce!) Dms s.v.

Var.: **damlá** (Can² 384).

Et.: tc. **damlá** (mac., bg. dial. **damlá**).

dămór vezi **dumór.**

dămuzloác vezi **dămuzloč.**

dămuzlóc vezi **dămuzlóc.**

dămuzlóc s.n. Cap 103; Cerna A/2401; Dms. Animal de soi; prăsilă. *Lui víti să di dămuzlóc.* (Vitele lui sunt de prăsilă.) Dms s.v.; *Di dămuzlóc ái bun.* (E bun de prăsilă.) Dms s.v.

Var.: **dămuzloác**, **dămuzlóc** (Cap 103), **dumuzloác** (Dms), **dumuzlóc** (Cerna A/2401).

Et.: tc. **damızlık** (bg. **damazlák**; cf. și mac. **damazlak**).

dăn vezi **dun.**

dănác, pl. **dănát** s.m. Pap² 74; Can² 384; Cap 103; Wild h. 313/2; ALDM II, h. 754/1–7; Dms. 1. Vițel de un an. *Țișta doi' raṽ em cu inát, em linós; aș vęaṽ un dănác; bun, ma diminęáta, vęcáru*

sabăiŃa iŃa cu Ńel, ni un nu vră s-la gunăscă. (AceŃtia doi erau Ńi încăpăŃanaŃi Ńi leneŃi; aveau un viŃel de un an; bine, dar dimineaŃa, văcarul ieŃea cu el dis-de-dimineăŃă, niciunul nu voia să-l mâne.) Cap² 81/41; *Móni dimineăŃă, cări si zăzburăscă mai piŃim, Ńela s-la gunăscă la văcaru dănăcu.* (Măine dimineăŃă, cine o să înceapă să vorbească mai întâi, acela o să mâne viŃelul la văcar.) Cap² 81/44; *Mónitza dimineăŃta vini văcŃtu di guniră dănăcu.* (A doua zi de dimineăŃă veni vremea de mânat viŃelul.) Cap² 82/2.

2. Taur, buhai. Wild h. 313/2.

Var.: **danác** (Pap² 74; Wild h. 313/2).

Et.: bg. dial. **danak** (cf. tc. **dana**).

dănăccă, pl. **dănăccă** s.f. Can² 384; Cap 103 s.v. *dănác*; Cerna A/859; Wild h. 312/1–6; ALDM II, h. 754/1–7; Dms. ViŃică de un an; junincă.

Var.: **danăccă** (Can² 384; Wild h. 312/1–6).

Et.: bg. dial. **danačka**.

dănăinti vezi **dinainti**.

dănăpói vezi **dinăpói**².

dănăpăi vezi **dinăpăi**².

dăncă adv. Cap 103; Wild h. 27/3; Dms. Adânc. *Ūa măica cu tăti sãn angrupăŃ. [...] Priznă si veŃ căt sãn dăncă.* (Aici sunt îngropaŃi mama cu tata. [...] Uită-te să vezi căt de adânc sunt [îngropaŃi].) Cap² 113/44.

Var.: **dancă** (Wild h. 27/3).

Et.: ar. **adîncă** (cf. lat. **aduncus**).

dândănă, pl. **dândănói** Ńi **dândănójur** s.f. Dms. Dandana; zarvă, întâmplare neplăcută.

Et.: tc. **tantana** (dial. **dandana**), bg. **dandana**.

dăngărál s.m. Dms. Om flecar, gură spartă. *TaŃ, dăngăráluli!* ([Mai] taci, gură spartă!) Dms s.v.

Et.: cf. gr. **νταγλαράς** (ar. **dînglirá**), tc. **dangalak**.

dăngărés, **dăngăriri**, **dăngărîi**, **dăngărít** vb. IV. *Tranz.* Pap² 74; Can² 384; Cap 103 s.v. *dăngărłóc*; Cap 116; ALR II, 1, h. 40/012; ALR II s.n., 2, h. 353/012; ALDM I, h. 110/3; Dms. 1. A suna; a zdrăngăni. *Lă scăłb dăscălu lă dăngărăŃti brăncélu.* (La școală învăŃatorul sună clopoŃelul.) Dms s.v.; *Tășca tămburğ ija dăngărăŃti lă tămbură.* (Tășca toboșarul zdrăngănește la tambură.) Dms s.v. F i g. A trăncăni; a flecări. *Ca si dunără [púlŃ] ūa, pri grăpă, di căŃără si dăngărăscă, dăgă, dăgă, dăgă, făŃău mări călbălóc [...], idváj pătúŃ si trăes.* (Când se adunără aici, pe groapă [păsările], de începură să trăncănească, taca, taca, taca, făceau mare hărmălaie [...], de-abia am putut să rabd.) DP 182/12. 2. (Despre căruŃă) a hurduca. Cap 116; Dms.

Var.: **dăgărés** (ALDM I, h. 110/3), **drăngărés** (ALR II s.n., 2, h. 353/012), **tăcărés** (Dms), **tăncărés** (Dms s.v. *tăcărés*), **trăcătés** (ALR II, 1, h. 40/012).

Et.: tc. **dangildamak**.

dăngărği vezi **dăngărğiiă**.

dăngărğiiă, pl. **dăngărğii** adj. Ńi s.m. Ńi f. Cap 103 s.v. *dăngărłóc*; Dms. Om care face glume proaste; flecar. *Ūom drăngărği.* (Om flecar.) Cap² 175/16.

Var.: **dăngărği** (Cap 103 s.v. *dăngărłóc*), **drăngărği**.

Et.: der. de la **dăngărés**.

dăngărít, pl. **dăngărítur** s.n. Dms. Flecăreală.

Et.: vezi **dăngărés**.

dăngărłóc vezi **dăngărłóc**.

dăngărłóc s.n. Cap 103; Dms Flecăreală, clevetire. *Ţe-Ń Ńista dăngărłóc di tîni?* (Ce-i cu flecăreala asta pe tine?) Cap² 218/50.

Var.: **dăngărłóc** (Dms).

Et.: tc. **dangalık** (Cap 103 s.v.); cf. Ńi tc. **dangalaklık**.

dănglît vezi **dunglît**.

dăpă vezi **dúpu**.

dăpărôri vezi **dupărôri**.

dăpărôș vezi **dupărôș**.

dăpătúră, *pl. dăpătúr* *s.f.* Can² 384; Cap 104 s.v. *dap*; Dms. Adăpare.

Et.: din *dăpăt* (s.v. *dap*) + *-úră*.

dăpriminés vezi **dupriminés**.

dăpu vezi **dúpu**.

dărác, *pl. dăráři* *s.n.* Dms. Darac.

Et.: tc. dial. *darak* (bg. *darak*).

dărári, *pl. dărôr* *s.f.* Can³ 384; Cap 105 s.v. *dar*; ALR II s.n., 6, h. 1746/012; Dms. Facere, construire; pregătire, preparare. *Si iásă la dăráreŃa la drum.* (Să iasă la construirea drumului.) ALR II s.n., 6, h. 1746/012; *CăŃă si-Ń dără álva Ńi, dúpă dăráreŃ álvăŃla, aŃ pun sinía Ńi mănâncă.* (Încep să prepare halvaua Ńi, după prepararea halvalei, pun masa Ńi mănâncă.) Can T² 123/37.

Et.: vezi *dar*².

dărámint, *pl. dărámintur* *s.n.* Dms. Lucrare artistică, monument. *Ān Stămból sa múlŃi dărámintur.* (La Istanbul sunt multe monumente.) Dms s.v.

Et.: vezi *dar*² + *-ámint*.

dărătură, *pl. dărătur* *s.f.* Cap 105 s.v. *dar*. Făcătură.

Et.: din *dărăt* (s.v. *dar*²) + *-úră*.

dărdărál vezi **dărdărál**.

dărdărál, **dărdărálcă**, *pl. dărdărál*, **dărdărólŃ** *adj.* și *s.m.* și *f.* Pap² 74; Can² 385; Cap 105 s.v. *dărdărés*; Dms. Persoană bârfitoare; farfara.

Var.: **dărdărál** (Pap² 74).

Et.: der. de la *dărdărés*.

dărdărés, **dărdăriri**, **dărdăriri**, **dărdărít** *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 105; Dms. A bârfi. *Côata dărdăríș că-Ń lă âmplăș căpu.* (Atăta ai bârfit că mi-ai făcut capul calendar.) Dms s.v.

Et.: mac. *drdori*, bg. *dărdorja*.

dărgăuă vezi **dărjăuă**.

dărjăuă, *pl. dărjól* și **dărjáli** *s.f.* Pap² 77; Can² 390; Cap 105; Dms. Coadă de topor. *Să vină să Ń-o árdă drăjăuă.* (Să vină să-Ńi ardă coada.) W 75/8; *L-u rupș dărjăuă lă báltiă.* (I-am rupt coada toporului.) Dms s.v.

Var.: **dărgăuă** (Cap 105 s.v.); **drăjăuă**, **drăjăuă** (Cap 105 s.v.), **drujăuă** (Can² 390).

Et.:bg. *dăržalo* (BER I 460, s.v. *dărža*), mac. *držale*.

dărjává *s.f.* AtaM 96/13, 287/29. Stat, țară.

Et.: mac. *država*, bg. *dăržava*.

dărmă vezi **dôrmă**.

dărmón vezi **drămón**.

dărnés, **dărniri**, **dărnii**, **dărnít** *vb.* IV. *Intranz* și *tranz.* Dms. A da de înțeles; a apostrofa. *L-u dărni pri dinălát.* (I-a dat de înțeles pe departe.) Dms s.v.; *Côan lă dărniș, si ânvirinôă.* (Când l-ai apostrofat, s-a supărat.) Dms s.v.

Et.: mac. *drne*, bg. *dărnim*.

dărpés vezi **drăpés**.

dărslív vezi **drislív**.

dărtăv, **dărtăvă**, *pl. dărtăv*, **dărtăvi** *adj* și *s.m.* și *f.* Cap 117; Dms s.v. *drătliív*. Slăbănog, neputincios. *Ári Ńi el únă dărtăvă măgărôăŃă.* (Are Ńi el o măgăriŃă slăbănoagă.) Dms s.v.; *Cu țoar dărtăv nu fac lucrú.* (Cu așa neputincioși nu fac treabă.) Dms s.v. P . e x t . Stărpitură. *Bra, čiči, tu tărčáj bélkí di vrină ubdviŃă cu muŃŃ fičór, cări ári cōátiva dărtăvi, di la ia Ńirčáj si manŃ?* (Măi, unchiule, tu te gândeai poate la vreo văduvă cu mulŃi copii, care are câteva stărpituri, de la ea voiai să mănânci?) DP 155/30.

Var.: **drătăv** (AtaM 71/30), **drătliív** (Cap 117), **drătliív** (Dms), **đrătliív**¹ (Dms s.v.).

Et.: bg. *dărtav* (BER I 465, s.v. *dărt*), mac. *drtlja* (Cap 117 s.v. *drătliív*).

dărtoări vezi **dărtôri**.

dărtôri, *pl. dărtôr* *s.f.* Cap 105, 115 s.v. *dor*²; Dms. Secure mică.

Var.: **dărtôari** (Dms).

Et.: lat. *dolatoria*.

dărudés vezi **durudés**.

dărués vezi **dărujés**.

dărujés, **dăruiri**, **dăruji**, **dăruít** *vb.* IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 104 s.v. *dar*; Dms. A oferi un dar, a face cadou, a dăruí. *Drep fuzîre, fêta la dărujăști și ia, di cûtru ia toăti námurli, cu căti un dar.* (Înainte de plecare, fata dăruiește și ea, tuturor neamurilor din partea ei, câte un dar.) Cerna T; *La fuzîre la dărujău dâscalu cu un çarôp.* (La plecare îi făceau cadou dascălului un ciorap [= o pereche de ciorapi].) Can T¹ 266/25; *Al dăruí çărâp cu răsînic.* (Îi dăruí ciorapi [brodați] cu fir de argint.) Cap 104 s.v. *dar*; *Țăsiçá pistîră di z-durujâscă sâjău lu fiçûrulu.* (Țesea prosoape ca să ofere daruri rudelor băiatului.) MP 220/10. F i g. A bate zdravăn; a se ține mare, fudul. *Dúpu unçac vâcôat vîni și cucótu, ați și el lă dăruí țea mulărça cu țea vçârga.* (După puțin timp veni și cocoșul și femeia îl bătut și pe el zdravăn cu nuiaua.) DP 140/8; *Sănătós lă dăruiră fâkîru.* (Îl bătută zdravăn, bietul [de el].) Dms s.v.; *Nu la dărujés?* (Nu-l bați?) Pap M² 67/33; *Si dăruí.* (Se ținu mare [= se crezu important].) Pap² 74 s.v.

Var.: **darués** (Pap¹ 41), **dărués** (Pap¹ 41 s.v.), **durujés**.

Et.: mac. *daruva*, bg. *darjavam*.

dăruít, **dăruítă**, *pl. dăruít, dăruíti* *adj.* și *substantivat.* Can² 385 s.v. *dăruiri*; Dms. Dăruít; cel care primește un dar. *Toț dăruíți! a! dau la fçă căti únă pári, cári çot va.* (Toți cei care primesc daruri îi dau fetei câte un ban, care cât vrea.) Can T¹ 274/36.

Et.: vezi **dărujés**.

dărvár, *pl. dărvár* *s.m.* Dms. Tăietor de lemne. *Lă trimçási ân țéla urmánu cu patruzôț di cáră și patruzôț di dărvár să tállă lçámni.* (Îl trimise în acea pădure cu patruzeci de care și patruzeci de tăietori de lemne să taie copaci.) DP 74/11.

Et.: mac. *drvar*, bg. *dărvár*.

dărvíč, *pl. dărvíč și dărvíčur* *s.m.* și *n.* Wild h. 40/3; ALDM II h. 1035/7, h. 1110/7. **1.** Arbore. **2.** Pom fructifer. ALDM II h. 1035/7.

Var.: **dervíč** (Wild h. 40/3).

Et.: bg. *dărvíçe* (BER I 458, s.v. *dărvo*).

dăscálic vezi **discálic**.

dăscápit vezi **duscápit**.

dăscárc vezi **discárc**.

dăscáț vezi **discáț**.

dăscăçári vezi **discăçôri**.

dăscăçôri vezi **discăçôri**.

dăscăçôs vezi **discăçôs**.

dăscáliç, *pl. dăscáliç* *s.m.* Dms.

Învățător tânăr.

Et.: din *dăscál* + *-iç*.

dăscáliță, *pl. dăscáliți* *s.f.* Cap 105 s.v. *dăscál*; Cerna A/1662; Dms. **1.** Învățătoare. **2.** Soția învățătorului.

Var.: **dăscáliță** (Cap 105 s.v. *dăscál*).

Et.: din *dăscál* + *-iță*.

dăscântári vezi **discântári**.

dăscăpitári vezi **duscăpitári**.

dăscărcătúrá vezi **discărcătúrá**.

dăsclíđ vezi **dișclíđ**.

dăsclíč vezi **dișclíč**.

dăscônt vezi **discônt**.

dăscúlț vezi **dișcúlț**.

dăscupirés vezi **discupirés**.

dăscusătúrá vezi **discusătúrá**.

dăscínc vezi **dișting**.

dăscíng vezi **dișting**.

dăsfác vezi **dișfác**.

dăsfârșôs vezi **dusfârșôs**.

dăslîág vezi **dizlég**.

dăsmărçás vezi **dizmărçôs**.

dăsmărçári vezi **dizmărçôri**.

dăsmărqát vezi **dizmărqót**.
dăsmărós vezi **dizmărós**.
dăsmărqóri vezi **dizmărqóri**.
dăsmărót vezi **dizmărót**.
dăsmurós vezi **dizmărós**.
dăspärtqóri vezi **dispärtqóri**.
dăspärtqós vezi **dispärtqós**.
dăspíc vezi **dispíc**.
dăspriminés vezi **dispriminés**.
dăstínc vezi **distíng**.
dăstíng vezi **distíng**.
dăšárt vezi **dišórt**².
dăšclfid vezi **dišclfid**.
dăšclft vezi **dišclfid**.
dăšclúč vezi **disclúč**.

dăšicós *s.m.* AtaM 390/16. Pădurar.
Láltu fičúor, ši ĭăl dăšikós aĭ. (Celălalt băiat, și el e tot pădurar.) AtaM 390/16.

Et.: gr. *δασικόσ*.

dăšfid vezi **dišclfid**.

dăšqód vezi **dušqód**.

dăšórt vezi **dišórt**¹.

dăšórt vezi **dišórt**².

dăštitát vezi **dištitát**.

dătréc vezi **dutréc**.

dăťín vezi **duťín**.

dăvác vezi **divéč**.

dăvăġiă, *pl. dăvăġi* *s.m.* Dms.
 Reclamant. *Vini dăvăġiă să-ń li țeară párlı.* (Vine reclamantul să-mi ceară banii.) Dms s.v.

Et.: bg. *davaġja* (BER I 312, s.v. *davija*), (tc. *davaci*).

dăvăġilqác vezi **dăvăġilqóč**.

dăvăġilqóč, *pl. dăvăġilqóti* *s.n.* Dms.
 Reclamație.

Var.: **dăvăġilqác** (Dms).

Et.: tc. *davacılık*.

dăvăjés, **dăvăiri**, **dăvăij**, **dăvăit** *vb.*
 IV. *Tranz.* și *intrans.* Pap² 74; Can² 388;
 Cap 106 s.v. *dăvîă*; Dms. A suferi, a pătimi. *Tu fuziș, ma tát-tu si dăvăjásčă pri*

tini. (Tu ai plecat, dar tată-tău o să sufere pentru tine.) Cap 106 s.v. *dăvîă*; *Mulț nifăti dăvăjés.* (Mulți pătinesc pentru fapte pe care nu le-au făcut.) Dms s.v.; *Mult dăvái an așțaná.* (A pătimit mult în închisoare.) Dms s.v.

♦ *Căli' cön si cluțăjés, măgari' u dăvăjés.* (L i t. Când caii bat din picioare, măgarii suferă.= Unul face, altul trage.) Pap M² 64/6.

Var.: **dăvăjés** (Can² 388 s.v.; Cap 106 s.v. *dăvîă*).

Et.: mac. *davi*, bg. *davja*.

dăvîă, *pl. dăvîi* *s.f.* Cap 106; Cerna A/592; Dms. Judecată; proces; reclamație, plângere. *Mulărca țe ti anurăș cu un mes di đăli ma nainti si n-au daĭ că ĭo as nérgu la dăvîă șu mulărca as ț-au laŭ.* (Să-mi dai femeia cu care te-ai însurat cu o lună de zile mai înainte, că eu o să merg la judecată și o să ți-o iau.) Cap² 107/13; *Dăvîa işó și pănă la ampirátu.* (Plângerea ajunsă chiar până la împărat.) Cap² 135/17; *Ți dăvîă veț?* (Ce reclamație aveți?) Dms s.v.; *Si dúsiră la dăvîă an Ćivġilia.* (S-au dus la proces la Ghevghelia.) Dms s.v.

Fac dăvîă. A face proces; a face plângere, a reclama. *S-dúsi s-facă dăvîă la ampirátu.* (Se duse să facă plângere la împărat.) MP 148/28; *Aŭ căťó, si fġási dăvîă și u junglără.* (O prinse, se făcu proces și o omorără.) MP 60/20; *ĭel căťó si făcă dăvîă.* (El se apucă să facă plângere.) Cap² 135/17; „*ĭo să fac dăvîa*”; „*Amán, ġănăm, să-ț dau ținți súti di líri, túcu nu fô dăvîa*”; „*Bún-ăĭ, nu fac dăvîă*”. („Eu o să fac plângere”; „Vai, dragule, o să-ți dau cinci sute de lire, numai nu face plângere”; „E bine, nu fac plângere.”) Cap² 46/2–4; *Dintru ți să mi ancľdiț? ĭo să fac dăvîa di tını.* (De ce

să mă închideți? o să te reclam.) Cap² 46/21. **Calc dāvija.** A merge la judecată. *Ūnă zūyă, țela fičóri! trimșasiră ca si vină [tātă-su] cōla si-ŭ cālcă dāvija.* (Într-o zi, copiii trimiseră ca să vină acolo [tată-su] să meargă la judecată.) Cap² 135/18. **Daŭ ăn dāviiă.** A da în judecată. *La dădiră și pri ôğa ăn dāviiă.* (Și pe hooea l-au dat în judecată.) Dms s.v.

♦ *Dŭ și fuĭ di dāvija.* (L i t. Dă și fugi de judecată. = Fă tot posibilul să nu ajungi la judecată.) Cap² 175/31.

Var.: **dāviiă.**

Et.: mac., bg. *davija* (tc. *dāva*).

dāviiēs, dāviiiri, dāviiĭ, dāviiit vb. IV.

Refl. Dms. A se judeca. *Cŭat s-ti dāviiēs, țiva nu faț.* (Oricât te judeci, nu faci [= nu obții] nimic.) Dms s.v.

Et.: der. de la **dāviiă.**

dāvrană, pl. dāvrani s.f. Întrecere.

Dms. *S-nă cățŭam la dāvrană.* (Să ne luăm la întrecere.) Dms s.v.

Et.: bg. *davranma* (tc. *davranma*).

dāvrandisēs, dāvrandisiri, dāvrandisii, dāvrandisii vb. IV. *Tranz.* Dms. A îndrăzni, a cuteza. *Dāvrandisă tu di să videm.* (Îndrăznește tu și o să vedem.) Dms s.v.; *Dāvrandisi și la mini.* (A cutezat și la mine.) Dms s.v.

Et.: bg. *davrandisam* (tc. *davranmak*).

dăzlég vezi **dizlég.**

dăzliăg vezi **dizlég.**

dăzmărŭs vezi **dizmărŭs.**

dăzmărŭt vezi **dizmărŭt.**

dăzmintēs vezi **dizmintēs.**

dăzmurŭs vezi **dizmărŭs.**

dăzvŭm vezi **dizvŭm.**

de interj. Pap² 74; Can² 385; Cap 106, 107; ALR II s.n., 2, h.280/012; Dms. Hei; hai, haideți. *Di, va si cățŭam un căŭl cu fșăta voăstră și cu fičŭru meŭ.* (Haideți, o să facem o înțelegere cu fata voastră și cu băiatul meu.) Cap² 59/26; *E, de! e, de! ti uzŭm. Dŭsta viki.* (Ei, hai! ei, hai! te-am auzit. Ajunge!) Pap M² 60/17; *De, bra,*

bic! (Hai, măi, voinice!) Dms s.v.; *De! biru, de!* (Hai! voinice, hai!) Cap² 167/43; *De, zisiră, si cățŭm căŭl.* (Hai, ziseră, să punem rămășag.) Cap² 59/31; *De, bra, nu ti spări! İri ġiĭ maj minūti!* (Hai, bre, nu te descuraja! Să trăiască cei mai micuți!) Pap M² 57/24; *İdi dăduli, deĭ, ŭa cŭt trec, tucu si dădăm la toț, ți armăngă la mini?* (Măi, moșule, hei, câți trec pe aici, dacă aș fi dat la toți, mie ce-mi rămânea?) Cap² 98/21; *İdi lūduli, deĭ, cŭn să-ț vină criēlu?* (Măi nebunule, hei, când o să-ți vină mintea?) Dms s.v.; *Zășŭz unăc, dă s-na zălăfim.* (Șezi puțin, hai să stăm de vorbă.) Cap 102/7; *Nu s-ti fățim grămătic, di!* (N-o să te facem grămătic, hai!) Dms s.v. *grămătic.*

Var.: **dăa, deĭ, di³, diĭ** (Dms s.v.).

Et.: mac. *de*, bg. *de, dja, dej.*

dăa vezi **de.**

dăca conj. *Dacă. Ți dăca vini din ġ indēm un ŭom?* (Ce dacă veni un om din iad?) Cap² 67/1; *Vini și-i spūni dacă ări văcŭt să-ĭ văpsescă și la șa unēc lŭnă.* (Vine și-i spune dacă are puțin timp să-i vopsească și ei puțină lână.) Cerna T.

Var.: **dăcă.**

Et.: din **de [di²]* + *că.*

dăad, pl. dăaj s.m. și adj. Pap² 73, 76; Can² 384, 386; Cap 102, 106; ALR I, 2, h. 169/012, 013; ALR II, 1, h. 64/012; ALR II s.n., 4, h. 1125/012; ALR II s.n., 6, h. 1579/012, h. 1580/012, h. 1675/012; Cerna A/485, 619; Wild h. 465/1, 2, 4-7; ALDM I, h. 561/1-7, h. 562/1-7; Dms.

1. Moș, bătrân. *Țela dăadu ă! lă dăadi băstūnu.* (Bătrânul îi dădu toiagul.) DP 25/26; *Bătū pri un bręg mări, ca zidu ra nalt, și ăn bręg vę un dęd c-un băstūn ăn mŭi.* (Întâlni un deal mare, ca zidul era înalt, și pe deal era un bătrân cu un baston în mână.) Cap² 23/24; *Deșclđi ūșa la dędo.* (Deschide-i ușa moșului.) W 60/15; *Țista dăadu nu ra ca lănti! dăaj.* (Bătrânul ăsta nu era ca alți bătrâni.) DP 66/9;

E, mo, deduli, cum să dăróm; cávgă vem cu túrcu. (Ei, acum, moșule, cum să facem; avem război cu turcii.) Cap² 44/17; *Dédoli, cóți ț-aj țor roș ókll!*? (Moșule, de ce îți sunt ochii așa de roșii?) W 65/10; *Djádoli, ácu mi vjăr, si stau.* (Moșule, dacă mă vrei, o să stau.) MP 162/6; *Djáduli, spúni-ń-la ágru!* (Moșule, arată-mi[-l] ogorul!) Kats 64/22; *Un đed moș cu bárba-n pimínt.* (Un moș bătrân cu barba până la pământ. [Ghicitoare: Prazul].) Pap M¹ 10/25; *Am un đead, nõáptea jási, zúya si scúndi.* (Am un moș, noaptea iese, ziua se ascunde. [Ghicitoare: Zăvorul de la ușă].) Cap² 157/18; *Am un đead cu trei par án grób.* (Am un moș cu trei pari în spate. [Ghicitoare: Scaunul].) Cap² 159/31; *Un đed c-úná stéáyuá-n cap.* (Un moș cu o stea pe cap. [Ghicitoare: Lumânarea].) Pap M² 51/24. **2.** Bunic. *S-mi duc s-lijăy ápu gjíă, cá djádu ájă lujăș.* (O să mă duc să iau apă vie, că bunicul e bolnav.) MP 24/32; *Djăt-su la zisi: dúț-va!* (Bunicu-său le zise: duceți-vă!) MP 24/24; *Djáduli, jélă cu nujă!* (Bunicule, vino cu noi!) Kats 65/11; *Djádi, șos ya!* (Bunicule, șezi aici!) Kats 64/20. **3.** Socru. *Țista jă lu fráti-ńu djăt [sujăcru].* (Acesta e socrul lui frate-meu.) Kats 69/1. **4.** (La porc) Stomac. *Đeadu di porc.* (Stomac de porc.) ALR II, 1, h. 64/012; ALR II s.n., 4, h. 1125/012. **5.** (La moară) Posadă. Cap 106 s.v. **6.** Cocoloș de mămăligă cu brânză, bulz. Dms. s.v.

Di đej. Din bătrâni. *Las s'sta ya bunáru, cá șa nă si flo di dej.* (Lasă să stea aici fântâna, că așa ni s-a aflat din bătrâni.) Can T¹ 282/20.

♦ *Cóți? Cá șa zisi đalu Gófi.* (L i t. De ce? Pentru că așa a zis moșul Gófi. = De ce? De-aia.) Pap M² 66/40.

Var.: ded, đed, đedi (Wild h. 465/2), **djat**¹ (ALR II, 1, h. 64/012), **djäd, djät.**

Et.: bg. *djado*, mac. *dedo*.

đeádă, pl. **đeádi** și **dédăn** s.f. Can² 386; Cap 106 s.v. *đead*; Wild h. 463/5; ALDM I, h. 428/7; Dms. **1.** Bunică; babă. **2.** Bunic. Wild h. 463/5; ALDM I, h. 428/7. **3.** Mătușă. *Nu vujă, dée!* (Nu vreau, mătușă.) MP 246/24.

Var.: deă, dedă (Can² 386).

Et.: vezi *đed*.

đeal¹ pl. **đeálur** s.n. Can¹ 386; Cap 106; Cerna A /1646; Dms. *Disupra di urácu, jündi ará, ve un đeal nalt.* (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M¹ 26/3; *Únu fur si púsi pri đeal și lo să țópă cõt puté.* (Unul dintre hoți se sui pe deal și începu să țipe cât putea.) Pap M¹ 26/4; *Únășjună si disfési di pri đeal și lăgă anjósu.* (Dintr-odată coborî de pe deal și alergă în jos.) Pap M¹ 26/14; *Dijós di cătún sa niște đeálur.* (În josul satului sunt niște dealuri.) Can T¹ 262/1.

Var.: đel (Can² 386; Cerna A/1646).

Et.: sl. *dělŭ* (bg. *djal*, mac. *del*).

Đeal² n.pr. PapM² 175/9; Cap 106 s.v. *đeal*; Dms s.v. *đeal*. Nume de loc în *Birislăv, Óșin* și *Lunđin*.

Et.: *đeal*¹.

đeáltă, pl. **đeálti** s.f. AtaM 68/3, 71/20; Dms. Daltă.

Et.: vsl. **delta*.

đeámi s.f. pl. Pap² 74; Cap 107; Dms. (La războiul de țesut) Sfori care leagă iepele de fusceii itelor.

*Var.: démi*¹ (Pap² 74).

Et.: bg. dial. *dema*.

đeápin, dipinári, dipináj, dipinát vb. I. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387; Cap 107; ALR II s.n., 7, h. 1888/012; Cerna A/1248, 1252; ALDM I, h. 222/7; ALDM II, h. 1071/1–6; Dms. A depăna. *Fęátili áy dipináră țóátă ustúra.* (Fetele au depănat toată urzeala.) Cap 107 s.v.; *Țóátă zúya dipinóá și áncă nu sfărșóá.* (A depănat toată ziua și încă nu a

terminat.) Dms s.v. F i g. A fura. *Tot la depinără.* (L-au furat de tot.) Pap M² 67/34; *Lă dipinără di pári.* (L-au furat de bani.) Dms s.v.

Var.: **dépin, dépin** (Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387; ALDM II, h. 1071/6).

Et.: lat. *depanare*.

dępir, dipirári, dipiráj, dipirát vb. I *Tranz. și refl.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387; Cap 107; ALR I, 1, h. 92/013; Dms. 1. A jumuli. *Găllna aų dipirără.* (Au jumulit găina.) Cap 107 s.v.; *Táti li júnglă și noj li dipiróm [gălinli].* (Tata le taie [găinile] și noi le jumulim.) Dms s.v. 2. A țipa, a se văita; (despre câine) a urla. *An țela saát si pugudí di viní și țea coștiviță și, că-ų vizúră țela puł din culb, lără si dępiră.* (În acel timp [= ceas] se nimeri să vină și șarpele și, când îl văzură puii din cuib, începură să țipe.) Pap M² 149/2; *Nápunta si zăđđđđ și maj mica [fătă] și lo si dđđđđ.* (Apoi se ivi și cea mai mică [fată] și începu să se vaite.) MP 64/26; *Mulțrea lő si dępiră.* (Femeia începu să se vaite.) Cap 107 s.v.; *Cóinili si dępiră.* (Căinele urlă.) Pap¹ 42 s.v.; Pap² 74 s.v. P. e x t. A (se) scărpină. ALR I, 1, h. 92/013.

Var.: **dęper** (ALR I, 1, h. 92/013),

dępir (Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387); **dđđđđ.**

Et.: lat. *depilare*.

dęat, pl. dęátur s.n. Cap 108; Dms. Împrumut.

Lęau ăń dđat. A lua cu împrumut. *Laj pári ăń dđat.* (Au luat bani cu împrumut.) Cap 108 s.v. **Daų ăń dęat.** A da cu împrumut. Dms s.v.

Var.: **dđat².**

Et.: lat. *debitum*.

děă vezi **dęądă.**

Děba n.pr. Pap M² 175/13; Cap 107. Nume de fântână în *Cúpă.*

decárico s.f. AtaM 221/20. Hârtie de 10 drahme.

Et.: gr. *δεκάρικο*.

dékică, pl. dékiki și dekácal s.f. Cap 107; Dms. Secundă, clipă. *La trēja dikică al flără la un căviné.* (La a treia secundă [= după trei secunde] îl găsiră la o cafenea.) Cap² 107/43; *Io, ju si mi pitrét nérgu șu tru ținți dékiki ăs ță duc gųápi.* (Eu, unde o să mă trimiți merg și în cinci secunde îți voi aduce răspuns.) Cap 107/37; *Ăń ună dăkică si fęási lucrú.* (Treaba se făcu într-o clipă.) Dms s.v. *lucru*.

Var.: **dăkică, dđkică, dukică** (Dms s.v.).

Et.: mac. *dekika*.

ded vezi **dęad.**

def s.invar. în expr. *Def di tını.* (Praful [să se aleagă] de tine.) Dms.

Et.: bg. *def* (tc. *defi, def*).

děfa s.f. AtaM 297/28. Oară, dată.

Et.: tc. *defa*.

dej vezi **de.**

délki vezi **délmi.**

délmi conj. Pap² 74; Can² 385; Cap 107; Dms. Dacă; fiindcă, pentru că. *Délmi țor mőń ări di tráziri, maj bun las' s'ta ųa.* (Dacă are de tras asemenea chinuri, mai bine lasă să stea aici.) DP 26/1; „Ăđ, délmi șa”, *zisi dęđu*, „sirbė și fısta an la mını”. („Ei, dacă [-i] așa”, zise bătrânul, „muncește și anul ăsta la mine.”) Cap² 24/26; *Ampirátu ał zisi: „bun ăđ, délmi cőta ađ vrut să l-ų dau fęta męa, las' s-vină”.* (Zise împăratul: „e bine, pentru că ai vrut atât [de mult] să i-o dau pe fata mea, lasă [-l] să vină.”) Cap² 54/35; *Délmi májstur, să-ń zică lúmea.* (Dacă [sunt] meșter, [așa] o să-mi zică lumea.) Pap M² 74/31; *Dilmi mi ntređ, ăs ță spun: dă-ń-li pęánili șu pója ăs ner ăs gőc.* (Pentru că mă întreb, o să-ți spun: dă-mi penele și apoi o să merg și o să joc.) Cap² 109/42; *Dilmi cőta-đ dđlți cárne di om, ađ să ncđđim un fıcőr și ună fęță, să la rănım bun, di să la junglóm.* (Dacă e atât

de dulce carnea de om, hai să închidem [în coteț] un băiat și o fată, să-i hrănim bine și să-i tăiem.) Can T¹ 277/29; *Lisița-l zisi*: „a! lúpuli, la tîni țivă nu-ț ai dîlmi căpu ț-ai sănătós”. (Vulpea îi zise: „ei! lupule, tu nu ai nimic dacă îți e sănătós capul”) Can T¹ 281/15; *Dîrmi singură anvîș tu, un an di z_oli si lucréz*. (Pentru că ai învățat singură, o să lucrezi un an de zile.) Pap M² 155/31; *Ej, dilki nă-ș trađ [puc_ova], nălét si eș*. (Ei, fiindcă mi-o tragi [velința], să nu rămâi cu nimic.) Cap² 112/37; *Ej, gîdi măjcu, dilki mi ntrég, si aș spun*. (Ei, bre mamă, fiindcă mă întrebi, o să-ți spun.) Cap² 109/31.

Délmi că. Fiindcă, pentru că, de vreme ce. *Popa zisi*: „noș cum vem dărát pázari, délmi că ti anviriň, să ti bilés”. (Popa zise: „după cum ne înțeleseserăm, fiindcă te superi, o să te omor.”) Cap² 34/22; *La fista nu l-ăj frică di țîște mpirát dîlmi ca mpirátu Cad la ubidéști*. (Ăstuaia nu-i e frică de acești împărați, de vreme ce îl caută pe împăratul Cad.) Can T¹ 283/31; *Démi că pristi púnte țe tricú, s-la tálčóm*. (Pentru că a trecut peste acea punte, o să-l omorăm.) Cap² 145/42.

Var.: **délki** (Cap 107 s.v.), **démi**², **dérmi** (Cap 107 s.v.; Dms s.v.); **dilki**, **díłki**, **dîlmi**, **dími** (Cap 107 s.v.), **dîrmi**.

Et.: mac. *delmi*, bg. *delmi, dilmi, dilki*.

deméc vezi **diméc**.

démi¹ vezi **dejami**.

démi² vezi **délmi**.

deng, pl. **déngur** s.n. Cap 107; Dms.

1. Fiecare din cei doi desagi care se pun pe samar, echilibrându-l; pachet mare, balot. *Amálu p_ortă un deng*. (Hamalul duce un balot.) Dms s.v. 2. Pereche echilibrată, făcută din două părți egale. *Deng că lu Pétri boi runc si áflă*. (Pereche precum boii lui Pétri rar se întâlnește.) Dms s.v.

♦ *Cătă-ț déngu ca s-nu rămón sádi la čánúșă*. (L i t. Ai grijă de perechea ta de boi ca să nu rămâi doar la cenușă [= ca să nu fii un prăpădit.] Fă-ți vara sanie și iarna car.) Cap² 175/35.

Et.: tc. **denk** (mac., bg. **denk**).

dépin vezi **depin**.

dérmi vezi **délmi**.

dert, pl. **dértur** s.n. Cap² 175/33;

Dms. Dificultate, suferință. *Toș dert nu si trázi*. (Suferința ta e greu de suportat.) Dms s.v.

♦ *Sfăca căsă ș-ári dertu luș*. (Fiecare casă își are suferința [= necazurile] ei.) Cap² 175/33.

Et.: tc. **dert** (mac., bg. **dert**).

dervič vezi **dărvič**.

des, deasă pl. **deș, deasi** adj. și adv. Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 107; Cerna A/74, 75; ALDM I, h. 17/1–7, h. 18/1–7; ALDM II, h. 1108/2–7; Dms. Des. *Călăuzu la purtá pri urmánu des*. (Călăuza îi ducea prin pădurea deasă.) Cap 107 s.v.; *Fičóri l antráră an un urmán mult des, jündi si scúnsiră*. (Copiii intrară într-o pădure foarte deasă, unde se ascuseră.) Pap M¹ 14/26; *Antráră tru únă urmáni multu deasă și culó si scúnsiră*. (Intrară într-o pădure foarte deasă și acolo se ascuseră.) Cap² 105/20; *Amnáră je l trei z_oli și trei nopt p_ónă júnsiră an un urmán des, des*. (Merseră ei trei zile și trei nopți până ajunseră într-o pădure deasă, deasă.) Pap M² 166/19; *Núcă cu frúnčili deasi*. (Nuc cu frunzele dese.) Dms s.v.; *P_ánđă deasă*. (Pânză deasă.) Dms s.v.; *Pl_óájă deasă*. (Ploaie deasă.) Dms s.v.; *Vii des*. ([Tu] vii des [= deseori].) Pap¹ 42 s.v.; *Nu putém járnata să ișóm năfără să amnóm c_ota des*. (Iarna nu putem să ieșim afară să umblăm atât de des.) W 78/17.

Var.: **djäs** (ALDM I, h. 17/2, 3).

Et.: lat. **densus**.

desmintés vezi **dizmintés**.

Déstor *n. pr.* Pap M² 175/15; Cap 107. Nume de loc în *Nónti*.

deşclíd vezi **dişclíd**.

deşórt vezi **dişórt**¹.

deşórt vezi **dişórt**¹.

detelínă vezi **ditilínă**.

deříndea vezi **diříndea**.

devré vezi **divré**.

dęd vezi **dęad**.

dędă vezi **dęádă**.

dędi vezi **dęad**.

dęl vezi **dęal**.

dęper vezi **dęápir**.

dępin vezi **dęápin**.

dępir vezi **dęápir**.

di¹ *prep.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 108–109; ALR II s.n., 5, h. 1351/012; ALR II s.n., 6, h. 1615/012, h. 1616/012, h. 1844/012; Cerna A/1999. Dms. 1. De, din. *Cumát di furlínă*. (Bucată de aur.) Cap² 179/26; *Cáfcu fustán řer tu, Téęu, dáli di cadifé ili di mătási?* (Ce fel de rochie vrei tu, *Téęu*, oare din catifea sau din mătase?) Cap² 20/30–31; *Pórtu lunřínesc [...] ář darát di pónřă di căsă*. (Portul din *Lunřín* [...] e făcut din pânză de casă.) Can T¹ 262/34; *Darără řină búnă di cărnęa luř*. (Din carnea lui au pregătit [o] cină bună.) Pap M¹ 16/21; *Únă ře la lăsó ácu di moń, la flo fičóru*. (De îndată ce lăsă acul din mâini, îl găsi pe copil.) Cap² 62/18; *La lo fičóru di căsă*. (Luă băiatul de acasă.) Pap M¹ 20/3; „*La vind, áma řer únă sută di furlín*”. *Di mirác mári e! á! dęádiră [la luvác] ři la cumpărără*. („Îl vând, dar vreau o sută de lire de aur”. Din dorință mare, ei îi dădură [vânătorului] și-l cumpărară.) Pap M¹ 22/14. 2. Dintre. *Únu di noř tribuřáři z-dúcă la pázăriři*. (Unul dintre noi trebuie să meargă la târg.) ALR II s.n., 6, h. 1844/012; *Di řęa ře! zísiră să la púnă únu di ře! [...] an únă udăřă*. (De aceea ei

ziseră să-l pună pe unul dintre ei [...] într-o odaie.) Pap M¹ 14/5. 3. Pentru. *Fęřili leř căti un busiřlic di sfáca om din căsă*. (Fetele iau câte un [fir de] busuioc pentru fiecare om din casă.) Can T² 106/31; *Zer án ársi čęrga di tını*. (Parcă mi-a ars cortul pentru tine.) Can T² 107/29; *Ioř nu am níři di míni*. (Eu nu am nici pentru mine.) W 63/6; *Límba gręcă [...], di noř řęa nu-ř*. (Limba greacă [...] ea nu e pentru noi.) Pap M² 28/6; *Io vin řa sáldi di tını*. (Eu vin aici numai pentru tine.) DP 95/27; *Lără cărni, dărără řină, čórbă, víki, ca di úaspiř*. (Luară carne, pregătire cină, ciorbă, mă rog, ca pentru oaspeți.) Cap² 81/14; *Noř řęřă ápă nř-o vem sáldi di noř, că-ř di tořă lumęa*. (Noi nu avem apa asta numai pentru noi, că e pentru toată lumea.) Cap² 140/18; *Si dúsiră áră prin urmán să luvęcă di móřnista*. (Se duseră iar prin pădure ca să vâneze pentru a doua zi.) Pap M² 147/4; *Bábu, ář loc řęářă sęără di míni, si vin la tını?* (Babo, ai loc pentru mine astă seară, să vin la tine?) Cap² 84/33; *Io sam vinit di un lucrú*. (Eu am venit pentru un lucru.) Cap² 80/35; *Vini vácótu di guniřę dănácu*. (A venit vremea pentru mánatul viřelului.) Cap 109 s.v.; *Cári řom să treácă, la toř să dau di sánătáti*. (Care om o să treacă, la toți o să le dau, pentru sănătate.) Cap² 53/2; *Mult si mănčó, stăcúnu, di míni*. (Mult s-a străduit, sármanul, pentru mine.) Cap² 187/11; *Di cőáta nu nă řirtőám*. (Nu ne certăm pentru atât.) Dms s.v. 4. Cu. *Uzó că lupu si fálęáři di júnřla luř*. (Auzi că lupul se laudă cu vitejia lui.) Pap M¹ 18/6; *Am un főáli plin di alb măčcář*. (Am un burduf plin cu bucăți mari albe. [Ghicitoare: Făina de grâu alb].) Cap² 155/8; *Fęřa, di młltă mőncă, ař dănó tořă čănúřa*. (Cu multă trudă, fata adună toată cenușa.) Can T¹ 279/32. 5. Din cauza; de.

La șădgări, tátu, di umărălă, fěsi „oh”. (Când se așează, tatăl, de oboesală, făcu „oh”.) Pap M¹ 20/5; *Cări si anrușonă di luĭ trubușonă.* (Cine se rușinează din cauza burții sale.) Pap M¹ 13/11; *Ĭa vizú múm-sa [...] an țea al ray di mónico.* (Mama-sa îi văzu [...] în ce hal erau din cauza suferințelor.) MP 14/31; *Mi bătúĭ cu únă sútă di onș, di cumiț și di curșumi sam șa rupt.* (M-am luptat cu o sută de inși, de comitagii, și din cauza gloanțelor sunt atât de sfărtecat.) Cap² 55/1; *Dú-u țea meără, că am un fićór țe plónđi di ĭa.* (Adu acel măr, că am un băiat care plânge din cauza ei.) Cap² 72/45; *Lȯ un lemn și si dúsi di la putrizó di kútéc.* (Luă un băț și se duse de-l snopi în [de] bătaie.) Pap M¹ 24/25. **6.** De la; de pe urma. *Di uráču toț si rănesc.* (Toți se hrănesc de pe urma plugarului.) Pap M² 155/37. **7.** Despre. *Țéla dascăl' la nvițáŷ fićóri' di biserică.* (Dascălii îi învățau pe copii despre biserică.) Can T¹ 266/28. **8.** De către, de. *Țăstă fěată ra furată di draț.* (Fata asta era furată de draci.) Pap M² 20/20. **9.** În construcția genitivului. *Mănúșa di stúmnićcă.* (Mânerul ulciorului.) Cap² 158/1; *Si dúsiră la mărziņa di cătún.* (Se duseră la marginea satului.) Cap 111 s.v. *dirépt; Lisíța si fěsi ca moărtă și si tinsi an méjlucu di drum.* (Vulpea se prefăcu ca moartă și se întinse în mijlocul drumului.) Pap M¹ 24/3; *Lě-la, lě-la, Méno móri, Rıza di lu Zéțea.* (Ia-1, ia-1, Méno dragă, pe Rıza al lui Zéțea.) Cap² 20/30; *Ĭel ș-u lę, mámu móri, Fíłea di lu Vínęa.* (El o ia, mamă dragă, pe Fíłea a lui Vínęa.) Cap² 21/2; *Asán-beĭ di Ágoș-ága.* (Asán-beĭ al lui Ágoș-ága.) Cap 108 s.v.; *Ibraím-beĭ di Gázi.* (Ibraím-beĭ al lui Gázi.) Cap 108 s.v. În urări. *Dómnu di bun, răkĭă-n rost să pun!* (Domnul cu bine, rachiu să pun în gură!) Pap M¹ 55/35; *Di bun Dómnul!*

(Cu bine [și cu] Domnul!) Pap M² 56/2; *Tot di bun.* (Toate cu bine!) Pap M² 56/2.

Di la. 1. De la; din. *Am únă nivęástă, di la ŷom la ŷom meărđi.* (Am o nevastă, merge din om în om. [Ghicitoare: Ulciorul].) Cap² 161/12; *Si dúsi dúpu moărti ca să-I ĭa súflitu la fićór di la moărti.* (Se duse după moarte ca să ia sufletul băiatului de la moarte.) Cap² 23/6; *Să țirém di la prinált.* (O să cerem de la Preainaltul.) Pap M¹ 29/7; *Lisíța zisi: „ań li cătáj di la moărá [pěști!].”* (Vulpea zise: „peștii” i-am prins de la moară.) Cap² 24/17; *Fićóru [...] nvițó múlti zănăgáti di la drac.* (Băiatul [...] a învățat de la drac multe meserii.) Pap M¹ 20/1; *Di la pȯártă la pȯártă s-ti ved.* (Să te văd [cerșind] din poartă în poartă.) Pap M¹ 43/19; *Pimintu [...] dúnă nou cuvét di la viniri primavérăłă.* (Pământul [...] adună puteri noi din venirea primăverii.) W 77/4. **2.** Din. *Di la țę frúnză ișȯ únă núcă mári.* (Din frunza aceea a ieșit un nuc mare.) Cap² 29/41. **3.** Despre. *Di la nuăĭ, șa na ra pișiit, auă s-murim.* ([Cât] despre noi, așa ne era scris, să murim aici.) MP 14/22. **4.** Din cauza. *Únă albină ve rănă la gúșă di la jug.* (O albină avea rană la gât din cauza jugului.) Cap² 29/40. **Di pri (dúpri).** De pe. *Am un brić; di pri rámură, rámură meărđi.* (Am un brici; merge de pe [= din] ramură în ramură. [Ghicitoare: Cosorul].) Cap² 155/5; *Ań am un puł; ámnă di pri túmbă, túmbă.* (Am o pasăre; merge de pe un deal pe altul. [Ghicitoare: Briciul].) Cap² 152/26; *Ca-ŷ vizú fěta ampirátuluĭ, fěta di pri tapólă si candisĭ și si disfěsi.* (Când o văzu pe fata împăratului, fata de pe [din] plop se îndură și se dădu jos.) Pap M¹ 16/13; *Lisíța ĩ turĭ toț pěști! an drum și sări și ĭea di pri cal.* (Vulpea aruncă toți peștii pe drum și sări și ea de pe cal.) Pap

M¹ 24/5; *Áři ăș disfěsi Cúsi-cucóti di pri grindă.* (Cocoșelul-fără-coadă se dădu jos de pe grindă.) Pap M² 137/28; *Ampirátu, cõn si pricátõ di pri cunác, la vizú júnili.* (Împăratul, când se uită de pe palat, îl văzu pe voinic.) Pap M² 146/20; *Dõarmi ca dúpri lântă lúmi.* (L i t. Doarme ca de pe altă lume. = Doarme dus.) Pap M² 73/30; *Di pri cõmp ănsús siminám grõnur, sicără și lálti siminátúr.* (De la câmp în sus semănam grâne, secară și alte semănături.) AtaM 398/8. **Păn di. 1.** Lângă. *Ĭel dărõ un an păn di luĭ cunác.* (El ridică un han lângă palatul lui.) Cap² 27/27. **2.** Până la. *Turnătúra aĭ di tort di lõnă și-ĭ lărgă di la únă mõnă pan di únă pálmă.* (Adaosul e din fir de lână și e lat de la o mână până la o palmă.) Can T¹ 265/27–28. **Făr di.** Fără. *Tódur nalt, făr di cõásti.* (Tódur înalt, fără coaste. [Ghicitoare: Fumul].) Pap M² 50/19. În construcții cu verbe. **Bat di.** A întâlni. *Bătú di un cătún turfés și flo cõla treĭ fraĭ.* (Întâlni un sat turcesc și acolo găsi trei frați.) Cap² 34/8; *Bătú di un dęd moș, áma țela ra Dõmnu.* (Întâlni un moș bătrân, dar acela era Domnul.) Cap² 24/8; *Bătúrá di un dęd moș și la ntribó.* (Întâlniră un moș bătrân și îi întrebă.) Cap² 59/14. **Daĭ di.** A întâlni, a da de ceva sau cineva. *Dęd di únă casă ĩúndi ra únă bábă.* (Întâlni o casă unde era o babă.) Cap² 121/10; *Dęd di máĭstur.* (L i t. Și-a întâlnit stăpânul. = Și-a găsit nașul.) Cap² 187/33. **Sam di.** A urma să, a fi pe punctul de a face ceva. *Țę mullári ra di rudiri.* (Nevasta urma să nască.) Cap² 50/38.

Var.: **dă¹** (Pap¹ 42), **dúpri** [= **di pri**].

Et.: lat. **de**.

di² conj. Pap² 74; Can² 386; Cap 107–108; Dms. **1.** De, să, și. *Na țęásti cãrpulín, ĩá-li di li spēálă.* (Na ciorapii ăștia, ia-i și

spală-i.) Cap 109 s.v.; „Ah, máĭcu”, *zisi fićõrlu, „țe dărás di lă li dides pęánili?”* („Ah, mamă”, zise băiatul, „ce făcuși de dăduși penele?”) Cap² 110/3; *Dõmnu aĭ zisi: „dú-ti dă le súflitu di la mullári-ta.* (Domnul îi zise: „du-te de ia sufletul nevestei tale”.) Cap² 50/25; *Ĭăș di n-u spuń stĭăya.* (Ieși să-mi arăți steaua.) MP 44/19; *Uzõm că vút-aĭ niști fėti ăń un loc, di na dũĭm ăș la lõm.* (Am auzit că erau niște fete undeva și ne ducem să le luăm.) Cap² 48/4; *Si dúsi curõn casă, di triměsi únă mõșă să-ĭ candisęască fęta.* (Se duse repede acasă și trimise o babă s-o înduplece pe fată.) Pap M¹ 14/41; *Si dúsi di-ĭ spúsi la fráti-su.* (Se duse și-i spuse lui frate-său.) Pap M¹ 14/8; *Lõ un lemn și si dúsi di la putrizõ di kutéc.* (Luă un băț și se duse de îl snopi în bătaie.) Pap M¹ 24/24; *Fęta si dúsi di li lõ lucrili ĩ-ĭ vęa zis fráti-su.* (Fata se duse și luă lucrurile de care îi zisesse frate-său.) Pap M¹ 14/14; *Ná-u țęásta męása di, cõn s-la ziĭ țista laf, si ámplă di põĭni și di bunitõf.* (Na fața asta de masă și, când o să zici vorba asta, o să se umple de pâine și de bunătați.) DP 30/19. **2.** Dacă. *Ampiratiĭa antribõ cavásu: „di să trimęă vrină cãrti cmõĭ ilu lu páșă, cõn să trimęă, túńțea cãrtęa si-ĭ duĭ la míni”.* (Împărăteasa îl întrebă pe portar: „dacă fiul pașei o să trimită acum o scrisoare, când o să [o] trimită, atunci să aduci scrisoarea la mine.”) Pap M² 142/18; *Ácu ti spúrcă cücü, di sta pri uscátă vęĭcă, să mor.* (Dacă te spurcă cucul, dacă stă pe o creangă uscată, o să mori.) Can T¹ 268/37; *Cõn si aĭ zor, di si aĭ zăńvartés [cãlõcca], un tăbúr di lúmi si tállă.* (Când o să ai nevoie, dacă o să-l rotești [paloșul], o să taie un batalion de oameni.) Cap² 25/1; *Țista uõmu, ca ș-lo un lemn, di lo s-ĭa bătă, măĭă con la*

mulări, con la bábă-sa. (Omul ăsta, când luă un lemn, dacă începu să lovească, lovea când în nevestă, când în bunică-sa.) DP 176/20. **3.** Încât. *Ári un fur; túcu s-ancľz, nu s-ancľdi, di el aș ánră.* (E un hoț; dacă închizi, nu se închide, [așa] încât el intră. [Ghicitoare: Soarele].) Cap² 160/3; *Móniľli li vizés pri ópcu, di, la purtáre ľli printórnă di ĵes pri fářă.* (Mânețile le brodează pe dos, [așa] încât, la purtat, le întoarce și ies pe față.) Can T¹ 265/32; *Caťó di linsi tótă nóptea di-ľ fěsi [tapóla] áncă cóta maĵ grósă.* (Începu și linse toată noaptea încât îl făcu [plopul] încă pe atât mai gros.) Pap M¹ 16/6; *Dómnu aĵ đęádi pri mǔltă putęári la fićór, di, cęon sáręă, di stroľ si gudęă.* (Domnul îi dădu băiatului prea multă putere, încât, când sărea, se lovea [= de grindă].) Cap² 98/4. **4.** Datorită. *Di timinćurli ře li fářă, aľsi lipi la buric.* (Datorită temenelelor pe care le făcea, i se lipi de suflet.) Cap² 83/34. **5.** Decât. *Drácu đęádi maĵ multi pári di toť.* (Dracul dădu bani mai mulți decât toți.) Pap M¹ 22/21; *Un lup vru si spúnă, únă óară, că el áĵ maĵ júni di toťati vítılı.* (Un lup vru să arate, odată, că el e mai voinic decât toate vitele.) Pap M¹ 18/2; *Di tını maĵ júni nu ári.* (Nu există [altul] mai viteaz decât tine.) Pap M¹ 18/9; *Si fęási un cal di júni maĵ júni.* (Se făcu un cal mai voinic decât [unul] voinic [= foarte voinic].) Pap M¹ 22/17; *Di el ma dúľfi nę-ári.* (Mai dulce decât el nu există.) Cap² 160/13; *An řea sęără dărără un cunác áncă cóta maĵ bun di lu ampirátu.* (În seara aceea făcură un palat încă pe atâta mai frumos decât al împăratului.) Cap² 79/36; *Ári maĵ mǔlnic di iľ?* (Există [ceva] mai drag decât fiul?) Cap² 189/15; *Ca lără si buuĵăscă cu tufęăcu, ĵă [fęăta] pugudęă maĵ mult di eĵ.*

(Dacă începură să tragă cu pușca, ea [fata] nimerea mai mult decât ei.) DP 198/13.

6. De la. *Treĵ pátru zóli di řęstă zúyă, óamiňiľ cumpără bacám si vupsés óăuli.* (Cu trei patru zile de la [= înainte de] această zi, oamenii cumpără bacam [= vopsea de culoare roșie] și vopsesc ouăle.) Pap M² 115/28; *Cútru scăpit-sóřli di řista stařion [...] junđ an un cătún.* ([Mai] spre apus de la [= față de] gara asta [...] ajungi într-un sat.) Can T¹ 261/3.

Di că (di ca). După ce, de vreme ce, dacă. *Di ca si disgustęscă [mumúșu], [...] vini mőășa căsă răsľăbită.* (După ce o să se ospăteze [nașul], [...] vine bătrâna acasă liniștită.) Pap M² 121/3; *Přisti undóu sáti, di ca să ntunęrică, si dúňă toť an méľlucu di cătún.* (Peste câteva ceasuri, după ce se întunecă, se adună toți în mijlocul satului.) Can T¹ 268/4; *Di ca la ľăĵă án gáura luĵ ři di ca la nviťă, la mǔncă.* (După ce îl lua în gaura lui și după ce îl învăța, îl mânca.) Cap² 127/10; *Doĵ frať, di ca sa rudĵ, si cătă, áma niťi únă óară nu si pot vidęári.* (Doi frați, după ce s-au născut, se caută, dar niciodată nu se pot vedea. [Ghicitoare: Ochii].) Pap M¹ 11/4; *Di că ľă mǔncără lupiľ, řa-ĵ căsmét.* (Dacă îl mâncară lupii, așa-i [= așa i-a fost] soarta.) Dms s.v. *dică*; *Di că fuzím din Lúnćňň, ĵľo zăám sirbít ři űăťi.* (După ce am plecat din Lúnćňň, eu am muncit puțin și aici.) AtaM 399/24; *Di ca si fęsiră lántili mőľur turť ři rămási sáldi řęsta málă criștín, căřără să la facă ři la ĵeľ zăľúm.* (După ce se turciră celelalte mahalale și rămase[ră] creștini numai mahalaua asta, începură să-i jefuiască și pe ei.) Can T¹ 263/23; *Di ca la ardicăľ [fićóru] di treĵ or pri mőň, [...] řăđęľ la siniă.* (După ce îl ridicau [pe băiat] de trei ori pe mâini, [...] se așezau la masă.) Can T¹ 266/24. **Di ĵúndi.** De unde; cum.

Di jündi amná, áră dędi di un cőjini. (Cum mergea, din nou întâlni un câine.) Cap² 30/23; *Di jündi raŷ fucaráj, júnsiră di čurbağjı maj čurbağjı.* (De unde erau săraci, ajunseră din bogați mai bogați.) Cap² 34/3; *Di čudiri lucrú ca, di jündi muręu i zúŷă căti fiņŷ șási viti, di ca la tálčó [vămpiru], nu múri niți únă vítă víkí.* (De mirare lucru că, de unde mureau câte cinci șase vite în fiecare zi, după ce l-a omorât [pe vampir], nu a mai murit nicio vită.) Can T¹ 271/16; *Și dindinăŷără, di jündi curá čęșma rakjıa, túcu lő să cıră ápu.* (Și dintr-odată, de unde [până atunci] fântâna „curgea” [= producea] rachiul, începu să „curgă” [= să producă] apă.) Cap² 53/24. **Di să.** Ca să. *Dómnú a'zısı: „dú-ti dă lę súflitu di la mulári-ta, di să la duŷ.”* (Domnul îi zise: „du-te de ia sufletul nevestei tale, ca să-l aduci.”) Cap² 50/25; *Ţe-ŷ pús-aŷ di să áfli?* (L i t. Ce ai pus, ca să găsești? = Ce ai investit ca să câștigi?) Pap M² 61/35. *Să vinim mőjini să-ŷ trantım tapóla di să-ŷ lőm fęta.* (O să venim mâine să doborâm plopul ca să o luăm pe fată.) Pap M¹ 16/4; *Ţőni-mi pănă să nfurlés di să-ŷ spun cútru jündi lő mőárte.* (Ţine-mă până o să înfloresc ca să-ți arăt încotro a luat-o moartea.) Cap² 23/12. **Di ęea.** De aceea. *Zic că nŷ-ári Domn. Di ęea și Dómnú nu da mo birikét.* (Zic că nu există Dumnezeu. De aceea și Dumnezeu nu dă acum belșug.) Can T² 276/25; *Di ęea, je' zısiră să la púnă únu di je' [...] an únă udájă.* (De aceea, ei ziseră să-l pună pe unul dintre ei [...] într-o odaie.) Pap M¹ 14/5; *Díntru ca zısı: „cu fi dát-aŷ Dómnú”, di ęe Dómnú la criscú maj mári di lántili zęjsti.* (Pentru că zise: „cu ce a dat Domnul”, de aceea Domnul îl crescú mai mare decât pe celelalte degete.) Can

T² 272/7. **Di ęi (di ęe).** De ce. *Di ęe tu nu ziŷ tivá di măritáreă?* (Tu de ce nu zici nimic despre măritiș?) Cap² 88/8; *Di ęi șa cőņŷ, lisıŷu?* (De ce cânti așa, vulpeo?) Cap² 59/7.

Var.: dă².

Et. nec.

dı³ vezi **de**.

dı⁴ vezi **din**.

dıac, *pl. dıaŷ s.m.* Cap 108; Dms. Diacon.

Var.: gac (Cap 108 s.v.).

Et.: bg. *djak*, bg. dial. *gjak*.

diamán vezi **diamánt**.

diamánt, *pl. diamánti s.n.* Pap² 75; Can² 386; Cap 108; ALR II s.n., 2, h. 573/012; Dms. Diamant. *La căpu lu ęéla fičór vút-aŷ vrin diamént.* (La capul băiatului era un diamant.) Pap M² 152/16.

Var.: diamán (Cap 108; ALR II s.n., 2, h. 573/012), **diaménd** (Dms s.v.), **diamént**.

Et.: mac. *dijamant*, bg. *diamant*.

diaménd vezi **diamánt**.

diamént vezi **diamánt**.

dıat¹ vezi **dęad**.

dıat² vezi **dęat**.

dıād vezi **dęad**.

dıāpir vezi **dęāpir**.

dıās vezi **des**.

dıāt vezi **dęad**.

dıātăgı, *pl. dıātăgiur și dıātăgı s.n.*

Dms. Ordin (de încorporare). *Á' vinı dıātăgı.* (I-a venit ordin de încorporare.) Dms s.v.

Et.: gr. *διαταγή*.

dıb *s.n.* Pap¹ 42; Can² 386; Cap 108;

Dms. Fund, capăt. *Pőnă-n dib.* (Până la fund.) Pap¹ 42 s.v.; *Lő din dib ápu.* (Luă apă de pe fund.) Cap 108 s.v.

Áflum dibu. A da de capăt, a înțelege.

Poŷ să-l áfli dibu? (Poți să-i dai de capăt?) Pap¹ 42 s.v.; *Nu-l áflă dibu.* (Nu-i dă de capăt.) Dms s.v.

Var.: **dip**¹ (Can² 386; Cap 108 s.v.; Dms s.v.).

Et.: tc. **dip**.

dibés, **dibíri**, **dibíj**, **dibít** *vb.* IV. *Tranz.* Cap 108; Dms. A pândi. *Úně noǵapti lă dibíj; din gáură nu ișǵá.* (Într-o noapte l-am pândit; n-a ieșit din gaură.) Dms s.v.; *Mult lă dibíră pănă lă cățără.* (L-au pândit mult până l-au prins.) Dms s.v.

Et.: bg. **debja**.

dibidús *adv.* AtaM 253/110; Dms. Complet, absolut. *Díbitus, țíva nu lăsără.* (Nu lăsară absolut nimic.) Dms s.v.

Var.: **díbitus** (Dms).

Et.: tc. dial. **dibidüz** (mac., bg. **dibidus**).

dibinda *adv.* Can² 386; Cap 108 s.v. *dibés*; Dms. Tiptil, pe furiș, pe dibuite. *Si prukǵ Défu di luǵ fičór dibinda.* (Défu se apropie de băiatul lui pe furiș.) Cap² 96/14; *Si prukǵ dibinda și vizú únă cárti.* (Se apropie tiptil și văzu o scrisoare.) Can T¹ 281/38; *Dibinda la floa drúmu.* (Pe dibuite găsi drumul.) Dms s.v.; *Dibinda máța la cățǵá șǵáricu.* (Tiptil pisica prinse șoarecele.) Dms s.v.

Et.: vezi **dibés**.

dibíri, *pl.* **dibír** *s.f.* Dms. Pândă, așteptare.

Et.: vezi **dibés**.

dibít, **dibítă**, *pl.* **dibít**, **dibítí** *adj.* Dms. (Care este) pândit, supravegheat.

Et.: vezi **dibés**.

díbitus vezi **dibidús**.

díca vezi **dí**².

dicáňă, *pl.* **dicǵň** *s.f.* Dms. Tăvălug, sanie cu care se zdrobesc paiele la treierat.

Et.: bg. **dikanja** (gr. **τηκάνη**).

dicără, *pl.* **dicǵr** *s.f.* Dms. Monedă de zece bani. *Cu únă dicără nă cumpărám kíkiríki.* (Cu zece bani ne cumpărăm alune americane.) Dms s.v.

Et.: gr. **δεκάρα**.

dicastís *s.* ALDM I, h. 536/2–7. Judecător.

Et.: **δικαστής**.

dicát *s.n.* Dms. 1. Grijă, atenție. *Țéla fičór ăǵ cătát cu mári dicát.* (Copilul e îngrijit cu multă atenție.) Dms s.v. 2. Efort. *Cu unǵac dicát s-lă dusișirǵám grǵánu.* (Cu puțin efort o să terminăm de secerat grâul.) Dms s.v.

Fac dicát. A se strădui. *Cǵat putúǵ feș dicát.* (M-am străduit cât am putut.) Dms s.v.

Et.: tc. **dikkat** (mac., bg. **dikat**).

dicát vezi **dicǵt**.

dicǵát vezi **dicǵt**.

dicǵt *prep.* Can¹ 203 s.v. *cǵt*; Can² 386; Cap 78 s.v. *cǵt*; Cap 108; Dms. Decát. *Șa čírăcu eșǵ máǵ murafetliǵă și máǵ crielăt dicǵt máǵstoru.* (Așa ucenicul se dovedi mai bun meșteșugar și mai isteț decât meșterul.) Pap M¹ 22/26; *Čarǵpli multréșt [...] sa máǵ șarǵti dicǵt barbatéștli.* (Ciorapii de femeie [...] sunt mai împodobiți decât cei bărbătești.) Can T¹ 266/5; *La strínsu máǵ bun mǵártǵa fără dári dicát cu dat scăpári.* (Pentru zgârcit e mai bine moartea fără să dea [ceva] decât să scape cu datul.) Cerna T; *Míni máǵ mi ličăști dicǵát tini.* (Mie îmi stă mai bine decât ție.) Dms s.v.

Var.: **dicát**, **dicǵát**.

Et.: din **dí** + **cǵt**.

dicsés vezi **dixés**.

dicutót *adv.* Dms. Cu totul, în întregime. *Čirǵășili li mănćăǵ dicutót.* (Cireșele le-am mâncat cu totul [= cu sămburi cu tot].) Dms s.v.

Et.: din **dí** + **cu** + **tot**.

didinapǵi vezi **dinăpǵi**¹.

didínțea *adv.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 109 s.v. *dințea*; Dms s.v. *dințea*. Dincoace. *Didínțea-dițindǵea.* (Dincoace-dincolo.) Pap¹ 42 s.v.

Var.: **didínțe** (Can² 386).

Et.: **dí** + **dințea**.

didínțe vezi **didínțea**.

diés vezi **dijés**.

dif vezi **div**.

diftéră vezi **tiftér**.

diftérică s.f. ALR II, 1, h. 119/012.
Anghină pectorală.

Et.: dr. **difterică**.

dígi vezi **gídi**.

dígós vezi **dijós**².

dij vezi **de**.

dijás vezi **dijés**.

dijés, **diiri**, **dijj**, **diit** vb. IV. Intrans.
Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 108;
Dms. 1. A respira. *Ái gíu, áncă dijăști.*
(E viu, respiră încă.) Dms s.v. 2. (Despre
vânt) A adia. *Diinéști unğac vintu.* (Adie
puțin vântul.) Dms s.v.

♦ *Uómu, pănă dijăști túcu lă umút ăi.*
(Cât respiră, omul are nădejde.) Cap²
214/1.

Var.: **diés** (Can² 386), **diés** (Can²
386), **dijás** (Cap 108 s.v.), **diinés**.

Et.: bg. **diham**, **dihna**.

Dijla n.pr. Pap M² 175/16; Cap 109.
Nume de fântână în *Óșin*.

diiindea vezi **diiindea**.

diinés vezi **dijés**.

diiri s.f. Can² 386; Dms s.v. **dijés**.
Respirație. *Nu l-u búnă diirca.* (Nu îi e
bună respirația.) Dms s.v. **dijés**.

Et.: vezi **dijés**.

diit s.n. Dms. Respirație. *Ácu l-ă bun
diitu, scápă.* (Dacă respirația îi e bună,
scapă.) Dms s.v.

Et.: vezi **dijés**.

dijós¹, **dijósă**, pl. **dijós**, **dijósi** adj.
AtaM 351/24. Inferior, de jos, de
dedesubt; din vale. *Dijóasa párti [...] ra
loc rávnic.* (Partea inferioară [...] era loc
neted.) AtaM 351/24; *Dijóasa bisérică.*
(Biserica din vale.) Pap M² 175/27.

Dijóasa lúmi. Lumea cealaltă (de
după moarte). *Cu țca fună si disfărēju
ánjós, án dijóasa lumi.* (Cu funia aceea se

duceau jos, în lumea cealaltă.) Pap
M² 148/25.

Et.: din **di** + **jos**.

dijós² adv. Pap¹ 49 s.v. *jos*; Pap² 74;
Can² 386, 389; Cap 108, 161 s.v. *jos*;
Dms. *Jos*; dedesubt. *Ia ți si-l fáțim: s-nă
culcóm nópti pri únă púnti, si la púnim
dijós și să la nicóm.* (Uite ce o să-i facem:
o să ne culcăm noaptea pe o punte, o să-l
dăm jos și o să-l înecăm.) Cap² 35/10;
*Cázú dijós și țela óğa, că la zământó cu
lémnu, dğ, árá dğ, și udvám scápó cumítu.*
(Căzu jos [tâlharul] și hogea, când îl lovi
cu lemnul, dă, și dă, abia scăpă tâlharul.)
Cap² 51/38; *Am únă bábă cupirită cu únă
scóndură dijós și di disúpra.* (Am o babă
acoperită cu o scândură dedesupt și
deasupra. [Ghicitoare: Broasca țestoasă].)
Cap² 156/23; *Dijós [sub górnit] ray doț
primatár; primatári si spărgără și fuziră.*
(Dedesubt [sub părul sălbatic] erau doi
negustori; negustorii se speriară și fugiră.)
Cap² 116/39; *Șárpile ișó dinjuás [di sub
rópă] și-l si anvárti di gúșă.* (Șarpele ieși
de dedesubt [de sub piatră] și i se încolăci
de gât.) Cap² 123/4; *Ia [lámna] si dúsi
dijós, la mánco [calu] și vini la fičór.*
([Balaurul] se duse jos [= coborî], îl
mâncă [calul] și veni la băiat.) Cap²
76/19; *Ligát-mi míni cu fuártăma s-mi
dăsfác dijúás.* (Legăți-mă pe mine cu o
funie, ca să mă cobor jos.) MP 16/26; *Aų
turí dijúós.* (O aruncă jos.) Cerna T;
*Cuțótu diđđi an fuártămă și căzú fičúru
dijúás.* (Cuțitul lovi în funie și băiatul
căzu jos.) MP 38/3.

An dijós. *Jos*, dedesubt. *Aų púsi rúba
an dijós.* (Puse haina dedesubt.) MP
26/17. **Dijós di**. În josul. *La ncréțire s'órl
și dijós di cătún sa niști dğalur.* (Spre
răsărit și în jos de sat sunt niște dealuri.)
Can T¹ 261/7.

Var.: **dígós** (Can² 386; Cap 108 s.v.;
Dms s.v.), **dijúás**, **dijúós**, **dinjuás**.

Et.: vezi *dijós*¹.

Dijoása-biserică *n.pr.* Pap M² 175/27.
Nume de biserică în *Lúnđín*.

Et.: din *dijóasă* + *biserică*.

dijúás vezi *dijós*².

dijúg, dijugári, dijugáj, dijugát *vb.* I.
Tranz. Can² 389; Cap 19 s.v. *anjúg*, 109;
Dms. A dejuga. *Dizjúgă-ła bóii și páști-ła pănă stără.* (Dejugă boii și paște-i până deseară.) Cap² 77/23; *Țéla fúru țe ra scuns a! ła dijugó únu boi și fuzi ănjós pri váli.* (Hoțul care era ascuns îi dejugă un bou și fugi în jos pe vale.) Cap² 83/11; *Să dijugám di să zărăpusám.* (Să dejugăm ca să ne odihnim puțin.) Dms s.v.

Var.: **dizjug.**

Et.: lat. *disjugare*.

dijugát, dijugátă, pl. dijugát, dijugáti *adj.* și *s.m.* și *f.* Dms. Animal care a fost scos din jug.

Et.: vezi *dijúg*.

dijugátqári, pl. dijugátór *s.f.* Cap 19 s.v. *anjúg*, 112. Loc de popas unde se dejugă boii pentru a se odihni; dejugătoare.

Et.: din *dijúg* + *-ătqáre*.

dijulés, dijulíri, dijulí, dijulít *vb.* IV.
Tranz. și *refl.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 389; Cap 109; Dms. A coji, a jupui; a se juli. *Lă dijulíră čiréșu.* (Au cojit cireșul.) Dms s.v.; *Ăți ca la zământă lúpu, dă, dă, cu lóstu, tot grăbu la dijulí.* (Și când îl lovi pe lup, dă-i, dă-i, cu băta, [îi] jupui toată spinarea.) Cap² 118/6; *Mi dijulí lă zinúclu.* (M-am julit la genunchi.) Dms s.v.

Et.: cf. mac. *žuli*, bg. *žulja*.

dijulítură, pl. dijulítúr *s.f.* Dms. Julitură. *Dijulítúra áncă nu tricú.* (N-a trecut încă julitura.) Dms s.v.

Et.: din *dijulés* + *-ítură*.

dijúós vezi *dijós*².

dikéł, pl. dikéłă *s.n.* Pap² 74; Can² 386; Cap 108; Cerna A/1112; Dms. Târnăcop cu doi dinți; săpăligă cu doi dinți. *Si dúsi Ména la vînă [...] cu dikélu*

pri númir. (Ména se duse la vie [...] cu târnăcopul pe umăr.) Cap² 21/21; *Con măúni, zăcătó dikélu di un kup.* (Când izbi, agăță târnăcopul de un chiup.) MP 182/9; *Țiriță z-dúcă an lant cătún s-li dără pálišnicu și dikélu la un cuvăț.* (Trebuia să se ducă în alt sat ca să facă brăzdarul și târnăcopul la un fierar.) MP 218/16; *Cu dikélu li scqátim pătátli.* (Cu săpăliga scoatem cartofii.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *dikel*.

dikéo (dikéom) *s.* AtaM 295/21.

Drept; dreptate. *Țiră si vin si ubidiás dăli am vrină dikéomă, ămă nu vini si ubidiás.* (Trebuia să vin să caut dacă am vreun drept [= drepturi], dar n-am venit să caut.) AtaM 272/4; *Mullărça ári dikéo, ári putgári.* (Femeia are drept[uri], are putere.) AtaM 376/14.

Et.: gr. *δικαιο, δικαιομα.*

díkică vezi *dékică*.

diladí *adv.* AtaM 44/2, 272/23. Adică.

Ăn țeă seără si vęa pugudít un yáspiț ăń căsă, ra émbur, diladí di viti émbur. (În acea seară se nimerise [să fie] în casă un oaspete, era negustor, adică negustor de vite.) AtaM 395/3–4.

Et.: gr. *δηλάδή.*

dílki vezi *délmi*.

dílmi vezi *délmi*.

díłki vezi *délmi*.

dimbéł vezi *timbél*.

Dímcă *n.pr.* AtaM 76/33. Nume de bărbat.

diméc *adv.* Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. Adică. *Vizú că șa-ı lucrú fičóru lu ampirátu, diméc kósu.* (Fiul împăratului, adică spânul, văzu că așa stă treaba.) Cap² 91/12; *Flo doj munț cări si bătéu ăńtri ieł, deméc si bătéu únă lał.* (Întâlni doi munți care se băteau între ei, adică se băteau unul cu celălalt.) Pap M² 144/18; *Múma ili mullári-sa turęști ápu*

ántru cal, ca si făcă kar, diméc, cum cūră ápa, řa si cūră káru. (Mama sau nevastă-sa aruncă apă înaintea calului, ca să facă câștig [= avere], adică, așa cum curge apa, așa să curgă câștigul [= averea].) Can T² 101/17; *Și řa, júnsi di lă mancó málu lu tuğáru, diméc cum vęau zis năroșnițili.* (Și așa, ajunse de-î mână averea negustorului, adică, așa cum ziseseră ursitoarele.) DP 33/6; *Diméc řa nă ra láfu.* (Adică așa ne-a fost vorba.) Dms s.v.; *Diméc, dúpu táli zbórá, řo sãm cábătlîă.* (Adică, după spusele tale, eu sunt vinovat.) Dms s.v.

Var.: **deméc, dimék** (Cap 109 s.v.)

Et.: tc. **demek** (mac., bg. **demek**).

dimék vezi **diméc**.

dími vezi **délmí**.

dimiğánă vezi **dămiğánă**.

diminá vezi **timiná**.

dimineásta *adv.* Pap¹ 42 s.v. *dimineáță*; Pap² 75; Can² 386 s.v. *dimneță*; Cap 109 s.v. *dimineățata*; ALR II s.n., 3, h. 763/012; ALR II s.n., 6, h. 1654/012, h. 1834/012; Cerna A/1543, Supl; Wild h. 519/1-7. Dimineăta, în timpul dimineții. *Li scųot dimineásta [vátli] cőtí vrin sat, li zăpásc.* ([Vacile] le scot dimineăta câte vreun ceas, le pasc puțin.) AtaM 392/21; *Si scoală nápcura dimnețata (dimneșta).* (Se scoală apoi dimineăta.) W 77/9; *Si privizú, că si privizú, dimneșta, si sculá táti.* (Se crăpă de ziuă, când se crăpă de ziuă, dimineăta, tata se sculă.) Cerna T; *La pátruli zóli dimneșta.* (A patra zi de dimineăta.) Can² 386 s.v. *dimneță*; *Dimineățata vácáru sabáileá ișá.* (Dimineăta vécáru l ieșea cu noaptea în cap.) Cap 109 s.v. *dimineățata*; *Dimnețta, cęn iási ómu la ágru, ácu la núibă pópa-n drum, tótă zúua nibún să-l ři dúcá.* (Dimineăta, când iese omul la câmp, dacă întâlnește pe popa în drum,

toată ziua o să-î meargă rău.) Can T² 268/25; *Dimineățta si sculó mai manicát.* (Dimineăta se sculă mai devreme.) DP 28/3; *Si dúsi ampíratu si spēálă dimineățta la bunár, aų vizú góscá ánuntru.* (Dimineăta se duse împăratul la fântână să se spele, vazu gásca înăuntru.) Cap² 25/40; *Diminețata, ca si sculó čurbağiia, vizú án triúșă un bilíc di yamiñ junglăt.* (Dimineăta, când se sculă notabilul, vazu în curte o grămadă de oameni omorâți.) Cap² 33/37; *Ca si sculó dimineățata, la anumiró [cálfi]; un cal nu ra.* (Când se sculă dimineăta, îi numără [câii]; un cal lipsea.) Cap² 36/14; *Căn mi sculáí, la dimneățata, flai nélu ca řápă an tăriști flámúndu.* (Când mă sculai, de dimineăta, am găsit mielul că țipă flămând în obor.) Can T² 128/2; *Ca si privizú, dimnețata, ișó řeta la úșă.* (Când se crăpă de ziuă, dimineăta, fata ieși la ușă.) W 61/27; *Dimnețata cu pátru pičóari, la náđăt cu đóau, sęrta cu trei.* (Dimineăta cu patru picioare, la amiază cu două, seara cu trei. [Ghicitoare: Omul].) Pap M¹ 10/21; *Stęua di dimineșta.* (Steaua de dimineăta, luceafărul.) Cerna A/1592.

Var.: **dimineățata, dimineățta, diminățata, dimneățata, dimneățata, dimneățata, dimneșta, dimnețata, dimnețata** (Can² 386 s.v.), **dimnețta**.

Et.: din **dimineățtă** + **-ta**.

dimineățata vezi **dimineásta**.

dimineăță, *pl. diminăț și diminățur s.f. și adv.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109 s.v. *dimineățata*; ALR II s.n., 3, h. 764/012; Cerna A/1543, 1592; Wild h. 217/2, 4-6; Dms. 1. Dimineăță. *Lánta dimneță z-dúsi cu căfálu la viñă lui.* (În dimineăta următoare se duse cu cavatul la via lui.) W 71/4; *Bună diminețta.* (Bună dimineăta.) Pap M² 54/25, Can² 386 s.v.; *Bună dimnețta, frății! me!!* (Bună

dimineața, frații mei!) Can T¹ 283/6; *Fęsi únă úajă țeastă dimneță doĭ né!*. (O oaie a făcut doi miei în dimineața asta.) Can T² 127/30; *Únă dimnĕță, pri la dárę sŕli, túcu víni la noi Hrísta lu Muráru.* (Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi *Hrísta lu Muráru.*) Can T¹ 270/27; *Cum aș rămá, únă dimnĕță, aș flo [cucótu] an gnoi únă spríčcá.* (În timp ce scurma în gunoi, într-o dimineață, [cocoșul] găsi un bănuț.) Pap M² 136/7; *Únă dimineță, mulăręa si dúsi si la gunăscă bóu.* (Într-o dimineață, femeia se duse să mâne boul.) Cap² 66/21; *S-muără până móĭni dimniĕță.* (O să moară până mâine dimineață.) Kats 79/7; *La ștĭăt móĭni diminiăță (diminĕstă).* (Îl aștept mâine dimineață.) Kats 67/17; *Mŕni dimineță, cári si zăzburăscă mai pișim, țela s-lă gunăscă la văcáru dănácu.* (Mâine dimineață, cine va începe să vorbească mai întâi, acela o să mâne vițelul la văcar.) Cap² 81/43. 2. Mic dejun. Wild h. 217/2, 4–6.

Var.: **diminešta** (Wild h. 217/2,6), **dimineštă** (Wild h. 217/4, 5; h. 519/1, 4–7), **dimineță** (Can² 386), **diminiăstă**, **diminiăță**, **dimneță** (ALR II s.n. 6, h.1654/012), **dimneță**, **dimnĕță**, **dimniĕță**, **diminiăța** (Wild h. 519/3).

Et.: lat. *de* + **manitia*.

diminețăta vezi **diminešta**.

diminešta vezi **dimineță**.

dimineštă vezi **dimineță**.

diminețata vezi **diminešta**.

dimineță vezi **dimineță**.

diminiăstă vezi **dimineță**.

diminiăță vezi **dimineță**.

Diminic *n.pr.* Pap M¹ 175/16; Cap 109. Nume de loc în *Nŕnti*.

diminiăța vezi **dimineță**.

dimítnic, **dimítnică**, *pl.* **dimítniț**, **dimítniți** *adj.* Dms. Gros. *Șáicu lu Néda áĭ dimítnic.* (Abaua lui *Néda* e groasă.)

Dms s.v.; *Plŕáĭa nu ti pribáti că porț dimítniți rúbi.* (Ploaia nu te pătrunde dacă porți haine groase.) Dms s.v.

Et.: vezi **dimítniț**.

dimítniț *s.n.* Cap 109; Dms. Aba groasă. *Dimítniți áĭ șáic mai gros cu pátru Iți.* (*Dimítniț* este aba mai groasă, în patru ite.) Cap 109 s.v.

Var.: **dimítniți**.

Et.: mac. **dimítnici** (apud Cap 109).

dimítniți vezi **dimítniț**.

Dimítri *n.pr.* ALR II s.n., 5, h. 1519/012. Nume de bărbat; Dumitru.

dimnețăta vezi **dimineță**.

dimnețătata vezi **diminešta**.

dimnețăță vezi **dimineță**.

dimnețăăta vezi **diminešta**.

dimnĕšta vezi **diminešta**.

dimnĕțata vezi **diminešta**.

dimnĕță vezi **dimineță**.

dimnĕțăta vezi **diminešta**.

dimnĕțta vezi **diminešta**.

dimniĕță vezi **dimineță**.

dimniăța vezi **dimineță**.

dimoticó *adj.* AtaM 378/24. Primar.

Dimoticó scuió. (Școală primară.) AtaM 378/24; *La 1939/40 la sfărșŕi dimoticó scuió.* (În 1939/40 am terminat școala primară.) AtaM 378/24.

Et.: gr. **δημοτικός**.

dimpriúnă vezi **dipriúnă**.

dimúlt *adv.* Dms. Odată, demult.

Dimúlt ra țeastă. (Asta a fost odată.) Dms s.v.

Et.: din *di* + *mult*.

din *prep.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109; ALR II, s.n., 4, h. 937/012, h. 939/012; ALR II s.n., 5, h. 1333/012; Cerna A/1998; Dms. 1. **Din.** *Nu la ișá din criél fičóru ți si fęsi țerb.* (Nu le ieșea din minte băiatul care se făcu cerb.) Pap M¹ 16/25; *Țérbu [...] picăsi, din múnti, că sóra-sa si maritŕ dúpu fičóru lu ampirátu.* (Cerbul [...], din munte, înțelese că soră-sa

s-a măritat cu băiatul împăratului.) Pap M¹ 16/16; *Din țista loc să viñ să-ț la lăi fičóru.* (Din acest loc să vii să-ți iei băiatul.) Pap M¹ 20/15; *Raḡ únă ȳără doi ȳámiñ minčunóș [...]; únu ra ca din Lugúnța, áră áltul ca din Úmă.* (Erau odată doi oameni mincinoși [...]; unul era ca din Lugúnța, iar altul ca din Úmă.) Cap² 45/14; *Ișó vǎmpiru din coș.* (Vampirul ieși din coș.) W 64/6; *Cári ra ampírat ve și mulǎreǎ mai úbavǎ din ampíráțólǎ.* (Cel care era împărat avea și nevasta mai frumoasă din împărăție.) Pap M² 141/29; *Din vrénța țéstǎ criélu lu fičóru țela nu ra dicót la fęta.* (Din acest moment mintea băiatului nu era decât la fată.) Pap M² 163/4; *Mulǎreǎ zǎcǎțǎ iǎrǎ sǎ-ȳ mǔlgǎ și din vǎcǎ iǎrǎ vicǎiǎ.* (Femeia începe s-o mulgă [vacă] din nou și din vacă [se aude că] iar striga.) Cap² 116/9; *Sǎ ti duț și sǎ leǐ tambúra din iúndi si bat múnți!* și *nǎpcum sǎ viñ sǎ-l cónț.* (Să te duci și să iei tambura de unde [= din locul în care] se bat munții și apoi să vii să-i cânti.) Pap M² 146/25; *Di buf socól, din socól buf.* (Din bufniță șoim, din șoim bufniță.) Pap M² 63/26; *Únu din trei.* (Unul din trei. [= O parte din trei, o treime.]) ALR II s.n., 4, h. 937/012; *Únu din ținț.* (Unul din cinci. [= O parte din cinci, o cincime.]) ALR II s.n., 4, h. 939/012. **2.** Dintre. *Niști din Mǎnǎstíręñ si puturčǎrǎ.* (Unii dintre locuitorii din Mǎnǎstír [= Bitolia] s-au turcit.) Can T¹ 263/25; *Cári puǐ din vǎǐ la puǎti scǎțtiri fičóru an Álba Duńǎ?* (Care pasăre dintre voi îl poate scoate pe băiat în Lumea-de-Afară?) MP 20/5. **3.** De la. *Fičǎru spúsi tȳǎt, din cap pǎnǎ-n mǎrzinǎ.* (Băiatul spuse tot, de la cap până la sfârșit.) Cap² 124/29; *Am un frǎti; toǎtǎ zúȳa din cur ǎn cap meǎrzi.* (Am un frate; toată ziua merge de la cur la cap. [Ghicitoare = Rășchitorul.]

Cap² 164/3–4; *Scǎndala-mǎndala, din pimínt pónǎ la Dómnu.* (Scǎndala-mǎndala, de la pământ până la Domnul. [Ghicitoare = Fumul].) Pap M² 50/24. **4.** După, pe baza. *Nu pot sǎ anțilég din spus, cǎ sam grǎsǎ ǎn cap.* (Nu pot să înțeleg după vorbe [= pe baza spuselor], că sunt grea de cap.) Cap² 40/13. **5.** Din cauza. *Din bǎrbǎlǎțǐ di turț, fuzírǎ din cǎtún.* (Din cauza barbariilor turcilor, plecară din sat.) Can T² 101/19. **6.** De. *Áncǎ a! ra sirviǎta din zǎst ligátǎ.* (Batista îi era încă legată de deget.) MP 28/18. **7.** Prin, pe. *ǐe! fęásirǎ si iǎsǎ din poǎrtǎ.* (Ei porniră să iasă prin poartă.) Cap² 66/11. **8.** Împreună cu un participiu, *din* se folosește pentru construcția supinului. *Din niștiúut.* (Din necunoaștere, neștiind.) AtaM 235/28; *Din nivrút.* (Pentru că n-a vrut, nevrând.) AtaM 235/28; *Din vrut.* (Pentru că a vrut.) AtaM 235/28.

Din glas. Într-un glas. *Toț fičóri! si dúnǎ cup și toț, din glas, pruțópǎ di trei or: „cóoolida, bábo!”* (Toți copiii se adună grămadă și toți, într-un glas, strigă de trei ori: „colinda, babo!”) Can T¹ 268/12. **Din minút.** Cu amănuntul. ALR II s.n., 5, h. 1333/012. **Din picǎri.** În picioare. *Toț fǎrtǎți! sar din picǎri și țópǎ.* (Toți fărtații sar în picioare și țipă.) Can T² 123/1. **Din zúȳǎ țe meǎrđi.** Pe zi ce trece. *Fičóru țela, [...] din zúȳǎ țe mirzǎ, tot mai mult slǎbeǎ.* (Băiatul, [...] pe zi ce trecea, tot mai mult slăbea.) Pap M² 163/4. **Din timp.** La anul. *Lǎsǎ-n la la míni și, din timp ca ástǎz, árǎ din țista loc sǎ viñ sǎ-ț la lăi fičóru.* (Lasă-mi-l mie și, la anul ca azi, tot din acest loc să vii să-ți iei băiatul.) Pap M¹ 20/15; *Și fičór din timp.* ([Urare care se face la nuntă] Și băiat [să aveți] la anul.) Pap M² 56/21.

◆ *Si vinǎ mai din timp.* (L i t. O să vină mai la anul. = O să vină la Sfântul Așteaptă.) Cap² 208/1.

Var.: **di**⁴.

Et.: lat. *de* + *in*.

dinainti^{1,2} vezi **dinainti**^{1,2}.

dinalát vezi **dinalát**.

dinapói vezi **dinapói**¹.

dinǎdǎjnic, pl. **dinǎdǎjnit** s.m. Dms. Încurcă-lume. *Că vrin dinǎdǎjnic.* (Ca un încurcă-lume.) Dms s.v.

Et.: cf. mac., bg. *nedej*.

dinainti¹, pl. **dinainti** adj. Can² 386 s.v. *dinainti*. Important, de frunte. *Áncǎ-n țela saát, vlǎdica cu toț dinainti/ ómiñ si puturčǎrǎ.* (Chiar în acel ceas, episcopul și toți oamenii mai importanți se turcirǎ.) Can T¹ 263/19; *Unǎ órǎ, ca vinít-ay an cǎtún [bașbuzúcu], la dunát-ay toț dinainti/ ómiñ și mult la bǎtút-ay an méjlucu di cǎtún, ca să la da pári.* (Odatǎ, când a venit [bașbuzucul] în sat, i-a adunat pe toți frunțașii și i-a bǎtut rău în mijlocul satului, ca să le dea banii.) Can T¹ 275/12–13.

Var.: **dinainti**¹.

Et.: vezi **dinainti**².

dinainti² adv. Can² 386; Cap 109; 201 s.v. *nainti*; ALR II s.n., 6, h. 1664/012. Dms. 1. În față, înainte. [*Fanela*]-i *álbǎ, lúngǎ pǎnǎ pri crúți, dișcǎsǎ dinainti.* ([Flanela] e albǎ, lungǎ pǎnǎ la șale, deschisǎ în față.) Can T¹ 264/13; *Zǎbúnu [...] dinainti si ncǎpčǎ cu copč.* (Zǎbunul [...] se încheie cu copci în față.) Can T² 264/20. 2. Înainte, mai demult. *Dinainti știiám.* (Mai demult știam.) Dms s.v.; *Dinainti țirǎ si ziț.* (Trebuia să spui înainte.) Dms s.v. 3. Din timpurile trecute. AtaM 254/8.

Var.: **dinainti**², **dǎnǎinti** (ALR II s.n., 6, h. 1664/012.)

Et.: din *di* + *nǎinti*.

dinalát adv. Dms. Deoparte, la o parte, într-o parte. *Dǎ-ti dinǎlát și cǎtǎ-ț lucrú.* (Dă-te la o parte și vezi-ți de treabǎ.) Dms s.v.; *Cǎn si bǎțǎy, el stǎțǎ dinǎlát și cǎtǎ.* (Când se băteau, el stătea deoparte și privea.) Dms s.v.; *An*

buǎc, di únǎ párti și di lǎnta, șǎdǎy doț yámiñ, nu di únǎ pǎrǎrǎ, árá dinalát, pri únu di zidur, un yom ligát cu șingǎrǎ. (La cǎmin[-ul] sobei, de o parte și de alta, ședeau doi oameni, nu de aceeași vǎrstǎ, iar într-o parte, pe unul din ziduri, un om legat în lanțuri.) DP 89/8.

Pri dinǎlát. Pe departe. *L-u dǎrni pri dinǎlát.* (I-a dat de înțeles pe departe.) Dms s.v. *dǎrnés*.

Var.: **dinalát**.

Et.: din *di* + *nǎ* + **lat* (< lat. *latus*).

dinǎqǎra vezi **dinǎqǎrǎ**¹.

dinǎqǎrǎ¹ adv. Can² 386; Dms. Odinioarǎ. *Vǎcǎturli ray mai búni dinǎqǎra.* (Odinioarǎ vremurile erau mai bune.) Dms s.v.

Var.: **dinǎqǎra**.

Et.: lat. *de una hora*.

dinǎqǎrǎ² adv. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. 1. Dintr-odatǎ, deodatǎ, imediat. *ǎel [...] dinǎqǎrǎ la ardicǎ cazánu și la ardicǎy ǎel pátru ǎnș.* (El [...] dintr-odatǎ a ridicat cazanul pe care îl ridicau ei patru inși.) Cap² 33/22; *Áma yómu, di únǎqǎrǎ, la priștitǎ cu piștǎlu și sǎblǎ și la lasǎ mort an loc.* (Dar omul, dintr-odatǎ, îl întâmpinǎ cu pistolul și [cu] sabie și îl lǎsǎ mort pe loc.) Pap M¹ 18/22; *Ca zǎsfiri, di únǎqǎrǎ tot insánu si dunǎ cǎla.* (Când începu să cânte din fluier, imediat toți oamenii se adunǎrǎ acolo.) Cap² 25/15. 2. O (singurǎ) datǎ. *Áncǎ dinǎqǎrǎ si joc.* (O să joc încǎ o datǎ.) W 71/13.

Din dinǎqǎrǎ. Dintr-odatǎ, deodatǎ, îndatǎ. *Și din dinǎqǎrǎ, di ǎndi curǎ cǎșma rakǎia, túcu lǎ sǎ curǎ ápu.* (Și deodatǎ, de unde [pǎnǎ atunci] cișmeaua [= din cișmea] curgea rachiul, începu să curgǎ apă.) Cap² 53/24; *Zisi: „e, sǎ da Dómnú tǎti yoi sǎ vǎ fáțit” și din dinǎqǎrǎ si fǎsirǎ [čǎfǎili] un biľic di*

uoj. (Zise „ei, să dea Domnul să vă faceți toate oi” și dintr-odată [ciorile] se făcură o turmă de oi.) Cap² 53/14; *Toț trei!* *priăpără din dinăqară*. (Toți trei începură să țipe deodată.) W 61/25–26; *Ținț mi!* *din dinăyară tălçó*. (A omorât cinci mii dintr-odată.) Cap² 43/11; *Iel din dinăyară lăgó cóla*. (El alergă acolo îndată.) Cap² 33/17. **Di dinăqară**. Deodată, dintr-odată. Can² 386 s.v. *dinăqară*. **La dinăqară**. Dintr-odată. *Ca s-la zăúđă [mícu] cu unęc pișát, la dinăqară-! tręți*. (Când începu să-l ude [pe prunc] cu puțin pișat, dintr-o dată îi trece.) Pap M² 108/16.

Var.: **dinăyară, diúnăqară, diúnăyară**.

Et.: din *di* + *únă* + *qáră*.

dinăpóĭ¹, dinăpóĭe *adj.* Can² 386; Cap 228 s.v. *póĭa*. Ultim, cel din urmă. *Ca vini la dinapóĭa úară, a! zísi*. (Când ajunse la cea din urmă oară, îi zise.) Cap² 130/21; *Dinapóĭa úară u scósi și mica*. (Ultima oară o scoase și pe cea mică.) Cerna T; *Áma con ánró án cunác nu u ancłsi prima úșă, túcu u ancłsi dinapóĭa, lăngă fęúă*. (Dar când intră în palat nu închise prima ușă, o închise doar pe cea din urmă, de lângă fată.) DP 180/1; *Dúpu țe sęĭră antrég ágru, didinapóĭa mánátă ay lăsă nităłtă*. (După ce seceră tot ogorul, ultimul mănunchi îl lasă netăiat.) Can T² 106/29.

◆ *Substantivat*. Fund, dos. *Di pri par, par, án dinapóĭu*. (L i t. [A sărit] din par în par [până i-a intrat] în fund. = A dat de dracul.) Cap² 175/30; *Con si-n ved dinapóĭu*. (L i t. Când o să-mi vād fundul. = Când o să-mi vād ceafa; niciodată.) Cap² 175/37.

Var.: **dinapóĭ, didinapóĭ**.

Et.: vezi *dinăpóĭ²*.

dinăpóĭ² *adv.* Pap² 75; Can² 386; Cap 109, 203, 228 s.v. *póĭa*; Dms. În urmă (de

tot), în cele din urmă; la spate. *Zămutri ca si vęáđă dănăpóĭ cât aĭ vătămát*. (Se uită să vadă cât e de bătut la spate.) Can T² 127/28; *Dănăpúđĭ-dănăpúđĭ ay pișii númęa și la sųáfu-su*. (În urmă de tot scrise și numele tovarășului său.) MP 252/28; *Țęa pruiăpó din pingercă*: „nu, bre, di la cap, di dănăpóĭ!” (Acea începu să țipe din fereastră: „nu, măi, de la cap, de la spate!”) Cap² 81/11; *Țirú să si vęđă an ápu dinăpóĭ, cọt áĭ bătút, și con să-ș puvęđă, căzú án váli și si nicó*. (Vru să se vadă în apă la spate, cât e de bătut, și când să se vadă, căzu în râu și se înecă.) Pap M² 157/31; *Mai dinăpóĭ di tóati júnsiră și an un cătún próapi di țea căsábă*. (În cele din urmă ajunseră și într-un sat aproape de acel oraș.) Pap M² 144/3.

◆ *Mai bun pázari pișim dicót cávgă dănăpóĭ*. (Mai bine târguia! înainte decât ceartă după aceea.) Cap² 171/30; *Si șatăiáști cu mónli dinăpóĭ*. (L i t. Se plimbă cu mâinile la spate. = [Se spune despre cineva care] face pe grozavul.) Cap² 188/29; *Aț țóni dinăpóĭ?* (L i t. Îți ține la spate? = Ai spatele tare? Cutezi?) Pap M² 68/8.

Var.: **dănăpóĭ, dănăpúđĭ, dinăpúđĭ** (AtaM 254/9).

Et.: din *di* + *năpóĭ*.

dinăpúđĭ vezi *dinăpóĭ²*.

dinăqară vezi *dinăqară*.

dinăúntru, dinăúntră, pl. dinăúntri *adj.* AtaM 351/25. Interior, din interior. *Dinăúntra párti várnița si unęá cu lut*. (Varnița se ungea cu lut pe partea interioară.) AtaM 351/25.

Et.: din *di* + *năúntru*.

dincló vezi *dincóla*.

dincqá vezi *dincó*.

dincqáți vezi *dincó*.

dincóla *adv.* Can² 386; Cap 76 s.v. *cóla*, 109; Dms. Dincolo; de cealaltă

parte. *Dincóla di mǎră ra voăstră gărdină.* (Dincolo de moară era grădina voastră.) Dms s.v.

Var.: **dincló** (AtaM 254/7), **díncola** (Cap 76 s.v. *cóla*.)

Et.: din *dî* + *ăncóla*.

díncola vezi **dincóla**.

dincó *adv.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. Dincoace. *Zalágă-ti ancó, zalágă-ti dincóla, spár-ti dincó, spár-ti dincóla, până la dúnă [vampíru] ăn vrin loc strimt.* (Fugi încoace, fugi dincolo, sperie-te dincoace, sperie-te dincolo, până îl adună [= îl înghesuie pe strigoi] într-un loc strâmt.) Can T¹ 271/5; *Dincó di váli vǎ un cîrész.* (Dincoace de râu, era un cîrész.) Dms s.v.

Var.: **dincǎá, dincǎáți** (Pap¹ 42; Dms), **dincóți** (Can² 386).

Et.: din *dî* + *ăncó*.

dincóți vezi **dincó**.

díndi vezi **dițîndea**.

dincǎvra *adv.* Dms. Adineaori. *Dincǎvra ram cóla, cǎți nu viniș?* (Adineaori eram acolo, de ce n-ai venit?) Dms s.v.

Et.: lat. *de-in-illa-hora*.

díng vezi **díngu**.

díngǎ *prep.* AtaM 256/18. De lângă. *Fuzi díngǎ noi.* (A plecat de lângă noi.) AtaM 256/18.

Et.: din *dî* + *lángǎ* (var. *ningǎ*).

Díngu¹ *n.pr.* Pap M² 41/17; Cap 109; Dms. Nume de loc în *Úmă*.

Et.: vezi **díngu**.

díngu² vezi **díngu**.

díngil, *pl. díngilǎ* și **díngilur** *s.n.* Cap 109; Cerna A/825; Wild h. 376/3, 7; Dms. 1. Osie. 2. (La roată) butuc.

Var.: **díngie** (*s.f.* Wild h. 376/3), **díngil** (Wild h. 376/3).

Et.: tc. *díngil* (bg. *díngil*).

díngu, *pl. díngur* *s.n.* Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. Mașină pentru curățatul cerealelor.

Var.: **díng** (Pap² 75; Can² 386), **díngu**² (Dms).

Et.: tc. *díng* (bg. *díng*, mac. *dínka*).

díngie vezi **díngil**.

díngil vezi **díngil**.

dínjuás vezi **dijós**².

dínjúr^{1,2} vezi **dinzúr**^{1,2}.

dínti, *pl. díntș* și **díntǎ** *s.m.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 110; ALR I, 1, h. 29/012, 013, h. 69/013; ALR II s.n; 6, h. 1572/012, h. 1686/012; Cerna A/239, 246, 1026; Wild h. 159/1–7, h. 160/3, 6; ALDM I, h. 182/1–7; ALDM II, h. 895/1–7; Dms. *La stǎpónu nóstru a l'antró un dínti ăn keptș și murí.* (Stăpânului nostru i-a intrat un dinte în piept și a murit.) Cap² 64/32; *Nu știu cum a l'antró țela díntili ăn slăbínă și fičóru murí.* (Nu știu cum i-a intrat acel dinte în șale și băiatul a murit.) Cap² 64/28; *Dómnu túntșe la duré díntili.* (Atunci, pe Dumnezeu îl durea dintele.) Cap² 30/4; *Ăn am un đead cu un dínti-n gorb.* (Am un moș cu un dinte în spate. [Ghicitoare: Cosorul].) Cap² 155/3; *Cu țíșta díntș ıoy tını s-ti mǎnǎnc.* (Cu dinții ăștia eu o să te mănânc pe tine.) W 65/20; *Ăn am únă bábă cu doi díntș măccátș.* (Am o babă cu doi dinți mari. [Ghicitoare: Cleștele de foc].) Cap² 158/7; *El cǎțó sǎ si fǎlǎscǎ la toț că, cu lui díntș, pǎți nu sǎldi s-li spǎrǎ vítılı, ăma pǎți s-li dispǎrǎscǎ.* (El începu să se laude la toți că poate, cu dinții lui, nu numai să sperie vitele, ci poate să le sfășie.) Pap M¹ 18/4; *Cóți tǎr măccátș ț-ai díntșil?* (De ce îți sunt dinții atât de mari?) W 65/19; „E, bini că viniș; sǎ-n li zǎtučós díntșil” și *cǎțó, a l'mǎncó lǎ cal un picór.* („Ei, bine că ai venit; o să încep să-mi ascut dinții” și se apucă, îi mănă un picior calului.) Cap² 36/43; *A l'spúsi că díntșil sǎ-l ń șcǎtǎ.* (Îi spuse că o să-i scoată dinții.) Cap² 24/1.

Dínti cǎsniț [= cǎtnic]. Măsea. Pap² 75 s.v. **Díntil bábăi**. Nume de floare; dinții babei. Cap 110 s.v. **Ăn ıeău súflitu-n**

dinț. A-și lua inima în dinți; a prinde curaj. *Aș la lo sūflitu-n dinț și sări.* (Își luă inima în dinți și sări.) Cap² 123/42.

♦ *Dinți! din rost a! Ia știți.* (L i t. Îi cunoaște dinții din gură. = Îl cunoaște foarte bine.) Cap² 175/40; *Ăncă dinți! lă lăpti aț mirusés.* (L i t. Îți miros încă dinții a lapte. = Se spune despre cineva care își ascunde etatea, vrând să pară mai în vârstă.) Cap² 175/42; *Jára cu dinți! s-la lăxaj și nu ti viruies.* (L i t. Să iei jarul cu dinții și nu te cred. = Nu te cred chiar dacă iei foc în gură.) Cap² 216/14; *Dinț crățăiaști pri tîni.* (L i t. Scrașnește dinți[i] asupra ta. = Te amenință.) Pap M² 67/38; *Sănătós s-anțapó dinți!* (L i t. Și-a înfipt dinții sănătos. = Se spune despre cineva care s-a fixat bine într-o anumită poziție, situație.) Pap M² 67/40; *L'a tučóji dinți!* (L i t. Mi-am tocit dinții. = Se spune când se mănâncă de dulce în post.) Pap M² 67/42.

Et.: lat. *dens, -tem.*

dîntri vezi **dîntru**.

dîntru *prep.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 110; ALR II s.n., 5, h. 1395/012; Dms. **1.** Pentru, din cauza, datorită. *Dîntru frică, tóti cătuníčkili si dunără an țista loc.* (Din cauza fricii, toate sătucurile se adunară în acest loc.) Can T¹ 263/13; *Ai, io mi culc și mor dîntru únă pără.* (Hai, eu mă culc și mor pentru un ban.) Cap² 47/5; *Fičóri! ná-l măncaji dîntri tîni.* (Din cauza ta mi-am mâncat copiii.) Cap² 113/6; *Dîntru tîni nu vręa si vină la noi.* (Nu vrea să vină la noi din cauza ta.) AtaM 256/16; *Dîntru mai mári salamlóc.* (Pentru mai mare siguranță.) Cap 110 s.v.; *Dîntru búnu țî-n la fásés tu, ástăs vinii și io să-ț fac la tîni un bun.* (Pentru binele pe care mi l-ai făcut tu, astăzi venii și eu să-ți fac ție un bine.) Can T¹ 280/16; *Dîntru múlta ápu țî-y ári Lúnđhîu, cătunęii! aț dărát pátru*

móru. (Datorită apei multe pe care o are *Lúnđhî*, sătenii au făcut patru mori.) Can T¹ 262/16; *Să iță gîy Súltan Amid nóstru tátă țel miluít, tótă lúmęa țî aț proslăvít dîntru bunitátęa lui.* (Să trăiască Sultan Hamid tatăl nostru cel iubit, pe care toată lumea l-a proslăvit pentru bunătatea lui.) Pap M¹ 29/12. **2.** Din. *Țerbul, cãn kícási, dîntru múnțá, cã sór-sa si mărită, nírdá cáti sęără la pőarta țaręáscă.* (Cerbul, când înțelese, din munți, că sor-sa se mărită, mergea în fiecare seară la poarta împărătească.) Cap² 106/5; *Mi scurnés dîntru sómnu.* (Mă trezești din somn.) Cap² 113/3. **3.** Dintre. *Dúpu țî lovirá cu el cőtiva zili, únă zúçă perí dîntru e! și si dúsi áră cásă.* (După ce vânară cu el câteva zile, într-o zi dispăru dintre ei și se duse din nou acasă.) Pap M² 22/15. **4.** Din fața. *Dîntru míni ná-l furára sácu.* (Mi-au furat sacul din fața mea.) AtaM 256/15.

Dîntru si. Ca să. *Dîntru si pőată išóri vlága.* (Ca să poată ieși umezeala.) Cap 110 s.v. **Dîntru că.** Pentru că, deoarece. *Li sęinină ia gărnișór, ia me!, dîntru cã emén tot cőmpu lunđinés la cáță ápa și si pot vądiri siminătúrli.* (Seamănă sau porumb, sau mei, pentru că aproape tot câmpul din *Lúnđhî* e cuprins de apă și se pot curăța semănăturile de buruieni.) Can T¹ 262/23; *Dîntru cã țista túcu ș-pisăiá, cătílín cătílín júnsi áră páșă.* (Pentru că acesta numai [= tot timpul] scria, încet, încet ajunse pașă din nou.) DP 36/37; *Dîntru cã ángălu aț călcó nărăncătúra Dómnului, Dómnu aț dát-aț gízá.* (Pentru că îngerul a încălcat porunca Domnului, Domnul i-a dat pedeapsă.) Cap² 104/1; *Dinjur di cęșmă criscú iarbă múlta dîntru cã lócu nu ra călcát.* (În jurul fântânii cresc multă iarbă pentru că locul nu era călcat [= umblat].) Cap² 75/27; *Fęta ra anvirinătă dîntru cã cupiláșu nu va si cúlca priúnă cu ia.* (Fata era supărată

pentru că tânărul nu vrea să se culce cu ea.) Cap² 150/38; *Sáldi di Mănăstir mála, díntru cá raŷ maĭ fucărâĭ și la ĩel' nu ve cǒta zálum, nu si puturčǒră únășună.* (Doar [cei] din mahalaua *Mănăstir*, pentru că erau mai săraci și la ei nu se făcea atâta jaf, nu se turciră imediat.) Can T¹ 263/21; *Díntru cá zisi: „cu ři dát-au Dómnu”, di ře Dómnu la criscú maĭ mári di lántili zéĭsti.* (Pentru că zise: „cu ce a dat Domnul”, de aceea Domnul îl crescú [= îl făcu să crească] mai mare decât celelalte degete.) Can T¹ 272/7; *Si dúsi maĭ míca și púlu státú díntru cá ra maĭ úbavă și řeáta la řo púlu.* (Se duse [fata] cea mai mică și pasărea státu, pentru că era mai frumoasă și fata luă pasărea.) Cap² 72/3; *Tát-su și má-sa si řeásiră tot di sánzi [...] áamá ĩel' nu băgáŷ tru mínti díntru cá vřeaŷ si-l' ĝ úngă řicǒrlă.* (Tată-su și mamă-sa se umplură de tot de sânge [...] dar nu băgau de seamă pentru că voiau să-i ajungă pe copii.) Cap² 105/15; *Řista, díntru cá cumpără víti, státú cǒla cǒtiva ser.* (Deoarece cumpăra vite, acesta státu acolo câteva seri.) AtaM 395/4; *Díntru cá řápa ra princărcátă, drúmu la rudí mónčú mórtu.* (Deoarece era prea încărcată, pe drum iapa născu mánzul mort.) DP 175/39; *Nu-ŷ putúĭ cumpărári cása díntru cá nu-n junđeáŷ pářili.* (N-am putut să cumpăr casa pentru că nu-mi ajungeau banii.) AtaM 260/6; *Díntru cá ra mári súșă, řál gránu ĩč nu criscú.* (Pentru că era secetă mare, acel grâu n-a crescut deloc.) AtaM 260/8; *Díntru cá ra mic řăķiru, toř ál vătámáŷ.* (Pentru că era mic, bietul [de el], toři îl băteau.) AtaM 260/9. **Díntru cáři.** De aceea, pentru care. *Ářřili din cǒmčuc sa mult bun cătáti și díntru cáři daŷ mult bun biríkét.* (Ogoarele din câmp sunt foarte bine îngrijite și de aceea dau recoltă foarte bună.) Can T¹ 262/21. **Díntru řea.** De aceea. *Fric mult si fáři*

níști or ĩárnata și řámiňi'l díntru ře si cupirés cu gręři rúbi. (Uneori iarna e foarte frig și de aceea oamenii se acoperă cu haine grele.) W 77/18; *Și díntru ře și maĭ řumínře si řirbé.* (Și de aceea se lucra și altminteri.) AtaM 399/25; *L'a tălără cápu, díntru ře řel aĭ maĭ mic di lántili zéĭsti.* (Îi tăiară capul, de aceea el e mai mic decât celelalte degete.) Can T¹ 272/6; *Lunđinéři'l sa și mult bisiricǒș, díntru ře, sərbătóřli și duminřili, biserică nu řa řóni.* (Locuitorii din *Lunđin* sunt și foarte bisericóși, de aceea, în zilele de sărbătoare și duminicile, biserica nu-i încape.) Can T¹ 263/1; *Řo nu virués an băbėřt adėtur, díntru ře mult cătáĭ să ved ři fáři vampirģia.* (Eu nu cred în obiceiuri băbești, de aceea am încercat mult să văd ce face vânătorul de vampiri.) Can T¹ 271/15. **Díntru ři.** De ce? Pentru ce? *Díntru ři vini?* (De ce vine?) Pap¹ 42 s.v.; *Díntru ři să mi ancľdiř?* (Pentru ce să mă închideři?) Cap² 46/21; *Alaĭķili ampirátuluĭ au pizmăŷ ampirátıřa, díntru ře să ĩă řa úbavă.* (Curtenele împăratului o invidiau pe împărăteasă, [că] de ce să fie așa de frumoasă.) Pap M² 143/18. **Díntru řeásta.** De aceea. Can² 386 s.v. **Díntru vácót.** De mult timp. *Řa la řitá si vină Kăřli, cá řa řtiřá díntru vácót.* (Ea îl aștepta să vină pe *Kăřli*, pentru că îl cunoștea de mult timp.) MP 24/7.

Var.: **dínři, dítru** (Dms s.v.).

Et.: lat. **de intro.**

dínřea adv. Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 109; Dms. Dincoace, aici. *Cǒři, bra, míil, řa pri gnoĭ řădėř? ádiř dínřea.* (De ce, măi, dragilor, staři aici pe gunoi? haidėři dincoace.) Cap² 58/2; *Ádiř dínřea.* (Veniři aici.) Cap 109 s.v.; *Treř dínřea s-ti ved.* (Treci dincoace să te văd.) Dms s.v.

Var.: **dínře** (Can² 386).

Et.: lat. **de *hince.**

dîntę vezi **dîntęa**.

dințilós, dințilósă, *pl.* **dințilós, dințilósi** *adj.* Cerna A/2029. Cu dinți mari, dințos; (despre știuletele de porumb) pipernicit, nedezvoltat.

Et.: din **dinț** + **-lós**.

dinúntu *adv.* Cap 110, 209 s.v. *núntu*; ALR II s.n., 5, h. 1498/012; Dms. Dinăuntru. *Cuávă nu vęay si scoátă ápu dinúntu [din bunár].* (Ciatură nu aveau ca să scoată apă dinăuntru [din fântână].) Cap² 119/7.

Et.: din **dî** + **núntu**.

dinzúr¹, dinzurári, dinzurái, dinzurát *vb.* I. *Tranz. și intrans.* Pap² 75; Can² 386; Cap 110 s.v. *dinzúr*; ALR II s.n., 6, h. 1719/012; ALR II s.n., 7, h. 1895/012; Cerna A/1884; Dms. **1.** A pune [pe cineva] să ocolească. *Cõn si ancurúnă tiniri!*, *la dinzură dinzur di buțęuă.* (Când se cunună tinerii, îi pun să ocolească butoiășul.) Can T² 102/9. **2.** A înconjura; a da ocol, a ocoli (de jur împrejur). *Li dinzură tõi vítili cu mel' ca să nu põtă ișõri vâmpiru din cutáru di mel'.* (Înconjoară toate vitele cu mei [= presară mei de jur-împrejurul vitelor] ca să nu poată ieși vampirul din coșarul cu mei.) Can T¹ 271/9; *Dócturu [...] dinzură căsa cu mel' ca s-nu iásă dălácu.* (Doctorul [...] presară mei în jurul casei ca să nu iasă dalacul.) Can T² 102/13; *Si dúsi án urmán, lă dinzuró și la ligó cu fúhá.* (Se duse la pădure, o ocoli de jur împrejur și o legă cu funia.) DP 28/18; *Íál cu cálu ancálár dinjurá dinjúr di múnti.* (El cu calul, călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15; *Tot cõámpu lă dinzurõám.* (Tot câmpul l-am înconjurat.) Dms s.v.; *Lă dinzură di trei or stéjãru.* (Ocolesc de trei ori parul [din armanul de treierat].) Can T² 105/21; *Áskéri!* *lă dinzuráră cátúnu.* (Soldații înconjură satul.) Dms s.v.

Var.: **dinjúr¹**.

Et.: vezi **dinzúr²**.

dinzúr² *adv.* Pap² 75; Can² 386; Can⁴ 230 s.v. *zur*; Cap 110; Dms. De jur împrejur. *[La zábún] dinzur ári gaítán róși dõy trei íri.* ([Zăbunul] are de jur împrejur două trei fire de găitane roșii.) Can T¹ 262/19.

Dinzúr ănzúr. De jur împrejur. *Dinzúr ănzúr [șcúrtu] aj vizít cu tel'.* ([Jiletca] e brodată de jur împrejur cu fir de argint.) Can T¹ 266/2; *Cása și plámnița dinzur ănzúr sa ngárditi cu zidur nálti di rõp.* (Casa și grajdul sunt îngrădite de jur împrejur cu ziduri înalte din pietre.) Can T² 262/7; *Am un cupiláš răsádít dinzur ănzúr tot cu rávól' și tot bučáști.* (Am un tânăr împodobit de jur împrejur numai cu revolvere și tot bubuie. [Ghicitoare: Roata morii].) Cap² 154/9–10. **Dinzur di loc. prep.** Pap² 75; Can² 386; Can⁴ 230 s.v. *zur*; Cap 110; Dms. În jurul. *La dúsi fičóru án únă gaură di sub pimínt, úndi ra și únă feátă cu mulț draț dinzur di ía.* (Îl duse pe băiat într-o gaură de sub pământ, unde era și o fată cu mulți drați în jurul ei.) Cap² 127/7; *Íál cu cálu, ancálár dinjurá dinjúr di múnti.* (El cu calul, călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15; *L'i vizú [lõmhúrlí] tõáti, dinzur di foc, cum raý dunáti.* (Văzu toți [balaurii] cum erau adunați, în jurul focului.) Cerna T; *Íárba, dinzur di ęa, ra únă pálmă.* (Iarba, în jurul ei, era de-o palmă.) Pap M² 145/26; *Dinzúr di căsă vęa gard.* (În jurul casei era gard.) Dms s.v.; *Dinzúr di cęsmă criscú íárbă náltă.* (În jurul fântânii crescuseră iarbă înaltă.) Cap² 75/27.

Var.: **dinjúr²**.

Et.: din **din** + **zur**.

dinzurári, pl. dinzurõr *s.f.* Pap² 75; Cap 110 s.v. *dinzúr*; Dms. Înconjurare, ocol. *La sfáca dinzurári zíti:* „ácu-í di

mulări [lat *di uócl̩*], *să-l' crépă țófil̩*. (La fiecare ocol zice: „dacă e de femeie [deocheat], să-i crape țâțele”). Pap M² 108/6.

Et.: vezi *dinzúr*¹.

dinzurát, dinzurátă, *pl. dinzurát, dinzuráti* *adj.* Cap 110 s.v. *dinzúr*; Dms. Înconjurat, încercuit. *Júnsiră ăn un loc dinzurát tot di cucărță nálti*. (Ajunseră într-un loc înconjurat numai de vârfuri înalte.) Cap² 115/5; *Lócu ra dinzurát di cumiț*. (Locul era încercuit de comitagii.) Dms s.v. *dinzúr*¹.

Et.: vezi *dinzúr*¹.

diqanculó vezi **diqancóla**.

diócl̩ vezi **dióclu**.

dióclu *s.n.* În expr. **leay dióclu** Pap² 127 s.v. *uóclu*; Can² 386; Cap 110; Dms. A (se) deochea; *Păn la un an mícu nu si pără scóati-n lúmi, díntru s-nu le diuóclu*. (Până la un an pruncul nu se prea scoate-n lume, ca să nu se deoache.) Pap M² 107/20; *Mícu, con ári lat diuócl̩, si știe că rușăști, árdi ca foc, izbáti ăn curón și vóami íli nafără la gunęști*. (Se știe că pruncul, când s-a deocheat, se înroșește, arde ca focul, respiră repede, vomează sau îl scoate afară.) Pap M² 107/28; *Țéla om lea diócl̩*. (Acel om deoache.) Dms s.v.

Var.: **diócl̩, diuóclu**.

Et.: din *d̩* + *óclu*.

dip¹ vezi **dib**.

dip² *adv.* Pap² 75; Can² 386; Cap 110; Dms. Numai; de tot. *Dip cõn [liúnca] ári lucrú și si dúți la vrínă casă, adétu ăi să-ú údá cu unęc ápu*. (Numai când [lăuza] are treabă și se duce la vreo casă, este obiceiul să o ude cu puțină apă.) Pap M² 123/28; *Jel ra dip sirumá*. (El era sărac de tot.) Dms s.v.; *Jel ra dip mult sirumá*. (El era de tot foarte sărac.) Cap² 54/25; *Nu lă junș că ra dip lă márđini*. (Nu l-am ajuns că era la margine de tot.) Dms s.v.

Et.: tc. **dip**.

dipárti *adv.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 110 s.v. *dipártéz*; Dms. Departe. *Dráclu lă gri lă ășkér: „turnát că n-ăi dipárti casa”*. (Dracul le zise oștenilor: „întoarceți-vă că e departe casa mea”). Cap² 111/7; *Jes toț fartáti l' cu gáida și la ndiréc dipárti*. (Jes toți fărtații cu cimpoiul și-l conduc [până] departe.) Can T² 123/24; *Că amnárá mai dipárti, flără un moș*. (Dacă merseră mai departe, întâlnește un bătrân.) Pap M¹ 18/15; *Ampirátu si zabucuró mult și ișó dõu zóli dipárti di-ú priștitó ilă-sa*. (Împăratul se bucură mult și ieși două zile departe [= cale de două zile] s-o îmtâmpine pe fiică-sa.) Pap M² 142/39; *Țéla uómu ăncă di dipárti a l'fési cu óclu la lisiță*. (Omul îi făcu cu ochiul [= îi făcu semn] vulpii încă de departe.) Cap² 40/9.

Din diparti. De departe, din depărtare. *Vizú din dipárti un cunác*. (Văzu, din depărtare, un palat.) MP 118/13.

Et.: lat. **de parte**.

dipártári, *pl. dipártór* *s.f.* Cap 110 s.v. *dipártéz*; Dms. Depărtare; distantă.

Et.: vezi *dipártéz*.

dipártéz, dipártári, dipártói, dipártát *vb.* I. *Refl.* Can² 387; Cap 110; Dms. A se îndepărta. *Tamám si dipártó unęc, la vicniră țéla*. (Abia se îndepărtă puțin, că îl strigară aceia.) Cap² 71/34; *Bába aú picni [fěata] ăn vârcă și si dipártó di uscát*. (Baba o împinse [pe față] în barcă și se îndepărtă de uscat.) DP 124/20; *Si dipártizóá di casă*. (S-a îndepărtat de casă. Dms s.v.; *Túnțxa lisița s-dipártó*. (Atunci vulpea se îndepărtă.) Cap² 123/23.

Var.: **dipártizés** (Can² 387; Cap 110 s.v.), **dipártizéz** (Dms).

Et.: de la *dipárti*.

dipártizári, *pl. dipártizór* *s.f.* Can² 387; Dms. Îndepărtare.

Et.: vezi *dipártizéz* (s.v. *dipártéz*).

dipărtizăt, dipărtizată, pl. dipărtizăt, dipărtizăti *adj.* Dms. Îndepărtat, aflat la distanță.

Et.: vezi **dipărtizéz** (s.v. **dipărtéz**).

dipărtizés vezi **dipărtéz**.

dipărtizéz vezi **dipărtéz**.

dipărtşós vezi **dispărtşós**.

dipinăt, dipinată, pl. dipinăt, dipinăti *adj.* Cap 110 s.v. **dăşpin**; Dms. (Despre fire) Depănat; strâns în scul, ghem sau pe mosor.

Et.: de la **dăşpin**.

dipinătură, pl. dipinătúr *s.f.* Can² 387; Dms. Depănătură.

Et.: din **dăşpin** + **-ătúră**.

dipirări, pl. dipirór *s.f.* Can² 387; Cap 110 s.v. **dăşpir**; AtaM 71/24; Dms. 1. Jumulire; smulgere. 2. Văicăreală.

Et.: vezi **dăşpir**.

dipirăt, dipirată, pl. dipirăt, dipirăti *adj.* Cap 107 s.v. **dăşpir**; Dms s.v. **dăşpir**. Jumulit. *Gălnă dipirată.* (Găină jumulită.) Cap 107 s.v. **dăşpir**; Dms s.v. **dăşpir**.

Et.: vezi **dăşpir**.

díplă, pl. dípli *s.f.* Dms. Pliu, cută. *Fúscă cu múlți dípli.* (Fustă cu multe cute.) Dms s.v.

Et.: gr. **δίπλα**.

dipóşa vezi **dipóşa**.

dipóşa *adv.* Pap¹ 42; Pap² 75. Apoi; târziu. *L'-viní criélu ma dipóşa.* (I-a venit mintea [la cap] mai târziu.) Pap¹ 42 s.v.

Var.: **dipóşa**.

Et.: din **dí** + **póşa**.

diprím, diprímă *num.ord.* Cap² 146/4. *Al dóili fiçór şi el şa fęsi cum fęsi diprímu.* (Al doilea băiat făcu şi el așa cum făcu primul.) Cap² 146/4.

Et.: din **dí** + **prím**.

dipriună *adv.* Can² 386; Cap 110, 235 s.v. **priună**; Dms. Împreună.

Dipriună cu. Împreună cu, odată cu. [*Ţerbu*] *inęă si dşarmă dipriună cu sór-sa.*

([Cerbul] venea să doarmă împreună cu soră-sa.) Cap² 105/25; *Cşn s-mi duc, dimpriună ęer cu táti.* (Când o să plec, vreau [să fiu] împreună cu tata.) Dms s.v.; *Ćúpcu aş lş fáméla şi, dimpriună cu lahę gupş, si dúsiră la sişirát.* (Ţiganul îşi luă familia şi, împreună cu ceilalți ęigani, se duseră la secerat.) Can T² 103/28; *Si dúsi la pópa şi dipriună [cu] zúya la trimęási cu yóili.* (Se duse la popă şi, odată [cu] ziua [= îndată ce se făcu ziua], îl trimise cu oile.) Cap² 34/14.

Var.: **dimpriună**.

Et.: lat. **de (in) per unam**.

dipsisés, dipsisíri, dipsisíř, dipsisít *vb.* IV. *Intranz.* Wild h. 227/2. A i se face sete.

Et.: gr. **διψό**.

dípu vezi **dúpu**.

dípún, dipúniri, dipúş, dipús *vb.* III. *Refl.* Cap 110; Dms. A se da jos, a coborí. *Nu mi dipún, ácu vreř, tálčá-mi.* (Nu mă dau jos, dacă vrei, omoară-mă.) Cap² 105/33; *Fęáta nu si dipunęá ángós.* (Fata nu se dădea jos.) Cap² 105/46; *Fęáta di stri tupólă [...] si cándisi şu si dipúsi.* (Fata din plop [...] se înduplecă şi coborí.) Cap² 106/2; *Fęátă, dipúni-ti di culó că cáşlu nu bęa apă.* (Fată, dă-te jos de acolo că nu bea calul apă.) Cap² 105/31; *Fęáta nu vręa si si dipúnă.* (Fata nu voia să coboare.) Cap² 105/36.

Et.: lat. **deponere**.

diputăt, pl. diputăt *s.m.* Cap 110; ALR II s.n., 3, h. 892/012. Deputat.

Et.: dr. **deputăt**.

diráptă vezi **diręápta**.

díră, pl. dír *s.f.* Pap² 75; Can² 387; Cap 111; Wild h. 175/5; Dms. Urmă, dără. *Mántręáşti díra di eş şu dumăkinlu dără únă dúpcă.* (Vede urma ariciului şi gospodarul făcu o groapă.) AtaM 365/10; *Si lără pri díră şi lá flără.* (Se luară după urmă şi îl găsiră.) Dms s.v.; *Zăgaru nu*

peárdi díra. (Ogarul nu pierde urma.) Dms s.v.; *Díră di divutină.* (Urmă de sălbăticiune.) Dms s.v. P. e x t. Laba piciorului. Wild h. 175/5.

♦ *A'l lō díra.* (I-a luat urma, i-a dat de urmă.) Cap² 176/1; *Nu da-n țga díră.* (L i t. Nu da în acea urmă. = Fii atent să nu spui prostii.) Pap M² 68/1.

Et.: mac. *díra*.

dirăptă s.f. Pap² 75; Can² 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; ALR II s.n., 3, h. 861/012; Wild h. 515/1, 2, 4, 6; Dms. Dreapta. *Doj lanț uámiñ la țănău, únu di la dreapta și lântu di la lexva.* (Alți doi oameni îl țineau, unul din dreapta și celălalt din stânga.) Cap² 99/9; *Antrără an cávgă și zăcățără la lăvă și la dirăptă.* (Intrară în luptă și începură [să dea] în stânga și în dreapta.) MP 28/9; *Ca antró, la lăvă, la dirăptă, an fuăc ial drubiăi cu calócca.* (Dacă intră, la stânga, la dreapta, în foc, el tăia în bucăți cu paloșul.) MP 68/6; *Mi țon la dreapta.* (Țin dreapta [= merg pe partea dreaptă.]) ALR II s.n., 3, h. 861/012.

♦ *Drépta vrină óară nu grișăști.* (Dreapta [= lucrul drept, dreptatea] nu greșește niciodată.) Pap M² 68/7.

Var.: **dirăptă** (Wild h. 515/4), **diréptă** (Wild h. 515/2), **dirépta** (Can² 387 s.v. *dirépt*), **dirăptă**, **dirăptă**, **drăptă**.

Et.: vezi *dirépt*¹.

diréc, pl. **diréț** și **dirăți** s.m. și n. Pap² 75; Can² 384; Cap 111; Cerna A/716; ALDM II, h. 646/1-7; Dms. 1. Stâlp. *Au ligără fuărtăma di dirăc.* (Legară funia de stâlp.) MP 108/8; *Sínu, an dvor, sáptă diréc li bágă [peánili].* (Fiule, să le îngropi [penele] sub stâlp, în curte.) Cap² 109/38; *Túnțea, cumnătă-sa, cări anșilăsi cum ári lucrú, au ligó mulăreă di cusíti, di un diréc.* (Atunci, cumnătă-sa, care înțelese cum stau lucrurile, legă nevasta de cosițe, de un

stâlp.) DP 173/4; *Am únă bășgărică, pri un diréc sta.* (Am o biserică, stă pe un stâlp. [Ghicitoare = Ciuperca].) Cap² 153/16; Pap M² 49/9; *Dirăți! sa di árburi.* (Stâlpii sunt de stejar.) Dms s.v. 2. Model de broderie. *Dócălla cu diréti.* (A(l) Dócăi, cu stâlpi). Pap M² 34/26.

♦ *Máscuru-ı dirécú la căsă.* (Bărbatul e stâlpul casei.) Cap² 188/13; Dms s.v.

Var.: **dirăc**.

Et.: tc. *dirék* (mac., bg. *dirék*).

dirép^{1,2} vezi *dirépt*^{2,3}.

dirépt¹, **dirăptă**, pl. **dirépt**, **dirăpti** adj. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 111; Wild h. 513/1, 5, 7; Dms. Drept. *S-la anviేశ diréptu pičór an jer.* (Să înfășori piciorul drept în fier.) Cap² 139/4; *Con ra stricurát bun [căsu], lă dizviám, lă tálám cu únă scóndură diréptă și-l lăiám și lă puném an prású!* (După ce era strecurat bine [cașul], îl dezveleam, îl tăiam cu o scândură dreaptă și îl luam și îl puneam în saramură.) AtaM 399/29; *Drúmu di Nónti ái dirépt.* (Drumul spre Nónti e drept.) Dms s.v.; *Dirăptă-ı véreă criștingăscă.* (Credința creștinească e dreaptă.) Dms s.v. F i g. Cinstit. *Om dirépt.* (Om cinstit.) Dms s.v.

♦ *Dirépt ca fúña-n tórbă.* (L i t. Drept ca funia în traistă. = Nedrept.) Pap M² 84/40.

Var.: **diréptu** (AtaM 47/27).

Et.: lat. *directus*.

dirépt² prep. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 111; ALR II s.n., 5, h. 1481/012; ALR II s.n., 6, h. 1589/012; Dms. 1. Înainte de. *Aț ra dirép Pașt.* (Era înainte de Paște.) Can T¹ 276/34; *Dúpă țe la ansurát-au toț, vinít-au loc, diríp Pașt, ca si dúcă la un mănăstír.* (După ce i-a însurat pe toți, a venit vremea, înainte de Paște, să se ducă la o mănăstire.) Cap² 102/40; *Țísta uom fáțgă și fáțgă și dăđă la fičóri! sirumăș lucrú dirép țor zóli.* (Omul ăsta făcea ce făcea și dădea de

pomană lucruri la copii înaintea unor astfel de zile.) DP 101/24; *Drep dimineța, vâmpirij cõn ud cã cõntã cãcõți, eĭ fug.* (Înainte de dimineată [= de a se face ziuă], când aud cocoșii cântând, vampirii fug.) Cerna T; *Drep fuzirẽ, fãta la dãrujãști și ĩa di cõtru ĩa toãti nãmurli cu cãti un dar.* (Înainte de plecare, fata le dăruiește și ea tuturor neamurilor din partea ei câte un dar.) Cerna T; *La dãrã tatõni! cãti unã colidã dirẽp colida.* (În ajun de colind, tații le fac câte o măciucă.) Can T¹ 268/1. **2.** După, după cum, în conformitate cu. *Gajdağõĵã dãrã la sfãca om, diríp ĵirút, cãti un nabët.* (Cimpoierul face o cântare pentru fiecare om, după cerință.) Can T² 118/21; *Prigãcili sa di mũlti turlij dirẽp cum aĵ řãsút.* (Șorțurile sunt de mai multe feluri, după cum e țesut.) Can T¹ 265/38; *Fiçõru tot řtiĵã, ãma dirẽp spũsu lu fãata, zĩřã:* „nu řtiu, nu pot sã nřilẽg”. (Bãiatul řtia totul, dar după spusa fetei [= după cum îi spusese fata], zicea: „nu řtiu, nu pot sã înțeleg”.) Pap M² 20/29; *Lõ Dõmnul řãrã, la dãřõ și uõmu dirẽp lica luĵ.* (Luã Domnul pãmânt, îl făcu pe om după chipul lui.) Pap M² 147/29. **3.** La, lângã. *Si dũsirã dirẽp mãrzingã di cãtũn.* (Se duserã la marginea satului.) Cap 111 s.v.; *Ca si dũsi diríp cãtũn, scũltã, cõĵni nõ-ãri si lãtrã, cãcõt nõ-ãri si zãcõntã.* (Când se duse [= ajunse] lângã sat, ascultã, câine nu e sã latre, cocoș nu e sã înceapã sã cãnte.) Cap² 143/15.

ãn dirẽpt. Înainte de. *ãn dirẽp Crãcũn dãrãm ribnic, cãri ãnãuntru vã uris cu pras, ãři dãrãm sãrlĩã.* (Înainte de Crãciun făceam plãcintã, care avea înãuntru orez cu praz, făceam sarailie.) AtaM 388/2.

♦ *Dirẽp cap și cãcũuã.* (L i t. Cum e capul și cãciula. = Cum e turcul și pistolul.) Can T² 110/27; *Criv sã řãdẽm, dirẽp sã zburõm.* (Sã stãm strãmb, sã vorbim drept.) Pap M² 67/2.

Var.: **dirẽp¹, diríp, drep¹.**

Et.: vezi **dirẽpt³.**

dirẽpt³ adv. Drept, de-a dreptul, chiar. *Mi duř dirẽpt la cunãc.* (M-am dus de-a dreptul la primãrie.) ALR II s.n., 5, h. 1481/012; *Drũmu dũři drẽat ãn vãli.* (Drumul duce drept în vale.) ALR II s.n., 6, h. 1589/012; *Iřõ gãspili și dirẽp la lu ampirãtu ilã.* (Apãru viespea și [se duse] drept la fata împãratului.) Cap² 28/44. *Nu řtiĵã cum si fãcã s-la mincũnã și a! zisi:* „mãĵ bini drep și-ř spun.” (Nu řtia cum sã fãcã sã-l pãcãleascã și-i zise: „mai bine sã-ři spun de-a dreptul”.) Cap² 135/16; *Antrãbã-mi și si-ř spun dirãřpt.* (Întreabã-mã și o sã-ři spun drept.) MP 186/10; *Li pridunõ uõĵli dirẽp la cãir, si nãmãncãrã uõĵli.* (Adunã oile [și le duse] drept la cãmp, și oile se sãturã.) Cap² 73/21; *Cõn lãfẽs, zãstãu, nu pot s-u lãfẽscã [vlãřescã] dirẽp cãcum trubãĵãști.* (Când vorbesc, se opresc, nu pot s-o vorbeascã [meglenoromãna] chiar cum trebuie.) AtaM 399/8; *Ácu leĵ an dirẽpt, sã zãbãvẽř, dinzũr mãĵ curõn sã-ř viũ.* (L i t. Dacã o iei de-a dreptul, o sã întãrzi, mai repede ajungi cu ocol. = Drumul cel mai scurt e drumul cunoscut.) Pap M² 68/2.

Var.: **dirẽp², dirĩãpt, drẽat, drep².**

Et.: lat. **directo.**

dirẽptã vezi **dirẽãpta.**

dirẽptõs vezi **diriptõs.**

dirẽptu vezi **dirẽpt¹.**

dirĩãc vezi **dirẽc.**

dirẽpta vezi **dirẽãpta.**

dirẽptu vezi **ãndrẽpt².**

dirĩãptã vezi **dirẽãpta.**

dirĩãptã vezi **dirẽãpta.**

dirĩãpt vezi **dirẽpt³.**

dirĩgẽ s.f. AtaM 297/29. Stare (proastã).

Et.: tc. **derece.**

diríp vezi **dirẽpt².**

diriptãti s.f. Can² 387; Cap 111 s.v. *dirẽpt*; Dms. **1.** Dreptate. *Ampirãtu vizũ*

că fiĉuăru ári diriptáti. (Împăratul văzu că băiatul are dreptate.) Cap² 124/30; *Cōjnili zisi*: „ș-a-ĭ, driptáti aĭ”. (Câinele zise: „așa e, ai dreptate”.) Cap² 40/3; *Șa, diriptáteța la scoáti uámu din mári*. (Așa, dreptatea îl scoate pe om din mare.) Cap² 124/32. 2. Adevăr. *Și túnțea birbjăru aĭ spúsi tuță diriptáteța și șa ampíratu la lăsó gíu*. (Și atunci bărbierul îi spuse tot adevărul și astfel împăratul îl lăsă în viață.) MP 200/14.

♦ *Diriptáteța ĭási că grásimeța pri ápu*. (Adevărul iese ca grăsimea la suprafața apei.) Cap² 176/2.

Var.: **dreptáti** (DP 26/25), **driptáti**.

Et.: din **dirept**¹ + **-(ă)táte**.

diriptós, diriptósă, pl. **diriptós, diriptósi** adj. Pap² 75; Can² 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; Dms. Drept, cinstit; cuvios, cucernic. *Țista uom áĭ mult direptós*. (Omul ăsta e foarte cinstit.) Cap 111 s.v. *dirépt*.

♦ *Crívu fáti, direptósu trázi*. (L i t. Strâmbul face, omul drept trage.) Pap M² 68/5.

Var.: **direptós**.

Et.: din **dirépt**¹ + **-ós**.

dírmi vezi **déłmi**.

dírsă, pl. **dírși** s.f. Cap 111; Dms. Învățătură. *Dírša ta si-ŭ țon mínti pănă si-ń púnă țără pri uóclĭ*. (Învățătura ta o s-o țin minte până o să-mi pună pământ pe ochi.) Cap² 211/18.

Et.: cf. tc. **ders**.

dirvîș, pl. **dirvîș** s.m. Dms. Călugăr; derviș.

Et.: tc. **dervîș** (mac., bg. **derviš**).

dirvîșnic, pl. **dirvîșniț** s.m. Cap 111; Dms. (La nuntă) Paharnic.

Et.: din **dirvîș** + **-níc**.

dis- Element de compunere cu sens privativ, care servește la formarea unor substantive și verbe.

Et.: lat **dis-**.

diságă, pl. **disóž, disăđ** s.f. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 111; Cerna A/1287; ALDM II, h. 1103/1-7. Desagă. *Disfó-ti, rúpi dóuă [lĭbiniți], li púni ân diságă și éłă*. (Dă-te jos, rupe doi [pepeni], pune-i în desagă și vino.) Cap² 151/4; *Ló cu ĭel dóu disóž di líri*. (Luă cu el două desagi cu bani.) Pap M² 163/20; *Că si dúsi cădóna, lăa doĭ [= dóuă] disóž, li ampló di pári, ápi a' fěáti și únă túrtă*. (Dacă plecă turcoaica, ia două desagi, le umplu cu bani și îi făcu și o turtă.) Cap² 82/23; *Víni un muăș, cu cálu ancălăr și cu duăuă disós pri cal*. (Vine un moș călare pe cal și cu două desagi pe cal.) MP 162/8; *Li ló disóžli, li púsi pri cal, l-ancălicó cálu și fuzí*. (Luă desagile, le puse pe cal, încălecă pe cal și plecă.) Cap² 82/40.

Et.: gr. **δισάκι**.

disámflu vezi **dizánflu**.

disbét vezi **dizbét**.

disbitári vezi **dizbitári**.

disbitát vezi **dizbitát**.

disbitătură vezi **dizbitătură**.

disc, pl. **díscur** s.n. Dms. Tavă rotundă din metal pe care se strâng, în biserică, bani de la credincioși. *Turîĭ un irmilóac ân disc*. (Am aruncat un bănuț în tavă.) Dms s.v.

Et.: gr. **δίσκος** (mac., bg. **disk**).

discálic, discálicári, discálicái, discálicát vb. I. *Intranz.* Can² 387; Cap 111; Dms. A descăleca. *Discálicái dípri cal*. (Am descălecat de pe cal.) Dms s.v.

Var.: **dăscálic** (Can² 387 s.v.; Cap 111 s.v.; Dms s.v.).

Et.: lat. **discaballicare**.

discálț, discálțári, discálțái, discálțát vb. I. *Tranz. și refl.* Can² 387; Cap 111, 15 s.v. *ancálț*; ALDM I, h. 346/1–7, h. 347/1–7; Cerna A/403; Dms. A (se) descălța.

♦ *La ncálță și la discálță*. (L i t. Îl încălță și-l descălță. = Îl întrece în deșteptăciune.) Cap 15 s.v. *ancálț*.

Et.: lat. **discalciare**.

discăpît vezi **duscăpît**.

discărc, **discărcări**, **discărcăi**, **discărcăt** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 105, 111; Dms. A (se) descărca. *Mulăreș, bucurășă, si dūsi si discărcă.* (Nevasta, bucuroasă, se duse să descarce.) Pap M² 141/8; *Gănășóru si discărcă ăń treșam, iu dărám mári cópă.* (Porumbul se descărca în tindă, unde făceam o grămadă mare.) AtaM 350/28; *Ca si dús-ău di li discarcăt-ău lucrili, la bătúřă bun bun săjbii!* și *la trimేశiră fără cal' napóji.* (După ce s-au dus și au descărcat lucrurile, i-au bătut bine, bine pe vechili și i-au trimis înapoi fără cai.) Can T¹ 275/17; *Di ca discăró cásă, vini si-ŭ țóárnă iapa la ŭom.* (După ce descărca acasă, veni să-i dea omului iapa înapoi.) DP 176/2; *Ăți cum amnáu, flără un grăncăr țe-ș discărcó și-ș durmíá, ářă măgáru aș păștă.* (Și cum mergeau, întâlnește un olar care și-a descărcat [lucrurile] și dormea, iar măgarul păștea.) Pap M² 162/13; *Țéla li turnără vítili și ei discărcără.* (Aceia le aduseră vitele înapoi și ei descărcară.) Cap² 52/3. F i g. A se elibera. *S-ti duŭnėș că s-ti discărț di picóť.* (Să te spovedești ca să te descarci [= să te eliberezi] de păcate.) Dms s.v.

Var.: **dăscărc** (Can² 387 s.v.; Cap 105; Dms).

Et.: lat. *discarricare*.

discăț, **discățări**, **discățái**, **discățát** *vb.* I. *Tranz.* A desprinde. *Ficúru dăscățó căpu lu Kísăgíia di la cal.* (Băiatul desprinde capul lui Kísăgíia de pe cal.) MP 14/23.

Var.: **dăscăț**.

Et.: din *dis-* + *caț*.

discăcătór, *pl.* **discăcătóri** *s.m.* Dms. Pieptene cu dinți rari. *Toŭ buf cu discăcătóru si Káptină.* (Părul tău se piaptăna cu pieptenele cu dinți rari.) Dms s.v.

Et.: din *discăcș* + *-ătór*; cf. și ar. *discăcătór*.

discăcșári vezi **discăcșóri**.

discăcșás vezi **discăcșós**.

discăcșóri, *pl.* **discăcșóri** *s.f.* Can² 385; Cap 111 s.v. *discăcșós*; Dms. Desprindere, luare din cui.

Var.: **dăscăcări** (Cap 111 s.v. *discăcșós*), **dăscăcșóri** (Can² 385), **discăcșári** (Dms).

Et.: vezi *discăcș*.

discăcșós, **discăcșóri**, **discăcșói**, **discăcșót** *vb.* IV. *Tranz.* Can² 385; Cap 105, 111; Dms. A desprinde, a lua din cui. *Că zădurmířă toť, si sculó, ău dăscăcșó tămbúra din zid.* (Când adormiță toți, se sculă, luă tamburina din cui, de pe zid.) DP 50/32; *Discăcșă-ŭ tórba.* (Ia traista din cui.) Dms s.v.

Var.: **dăscăcșós** (Can² 385; Cap 111 s.v.; Dms s.v.), **discăcșás** (Dms).

Et.: din *dis-* + *ăncăcșós*.

discălicári *s.f.* Can² 387; Dms. Descălecat.

Et.: vezi *discălic*.

discăntári, *pl.* **discăntóri** *s.f.* Pap² 75; Can² 387; Cap 112 s.v. *discănt*; Dms. Descântec.

Var.: **dăscăntári** (Can² 387 s.v.; Dms s.v.).

Et.: vezi *discănt*.

discăntát, **discăntátă**, *pl.* **discăntát**, **discăntátí** *adj.* Dms. Descântat; vrăjit, fermecat.

Et.: vezi *discănt*.

discăntátúřă, *pl.* **discăntátúr** *s.f.* Can² 387; Dms. Descântec.

Et.: din *discănt* + *-ătúřă*.

discărcăt, **discărcătă**, *pl.* **discărcăt**, **discărcătí** *adj.* Cap 111 s.v. *discărc*; Dms. Descărcat, fără povară. *Cal discărcăt.* (Cal fără povară.) Dms s.v.

Et.: vezi *discărc*.

discărcătúră, *pl. discărcătúr* *s.f.* Can² 387; Cap 111 *discărc*; Dms. Descărcare.

Var. : **dăscărcătúră** (Cap 105; Dms s.v.).

Et.: din *discărc* + *-ătúră*.

discléj, **disclejări**, **disclejăj**, **disclejăt** *vb.* I. *Tranz.* ALDM II, h. 621/7. A descuia.

Et.: lat. *disclavare*.

disclúč vezi **disclúč**.

disclíd vezi **dișclíd**.

disclít vezi **dișclíd**.

disclizătór vezi **dișclizătór**.

disclizătúră vezi **dișclizătúră**.

disclúč, **disclučări**, **disclučăj**, **disclučăt** *vb.* I. *Tranz.* ALDM II, h. 621/1–6; Dms. A descuia. *Lă disclučóá sindúku.* (A descuiat cufărul.) Dms s.v.; *Úșă-î discłučătă.* (Ușă e descuiată.) Dms s.v.

Var. : **dăscłúč** (ALDM II, h. 621/2),

dăscłúč (ALDM II, h. 621/3), **disclúč** (ALDM II, h. 621/6), **dișclúč** (ALDM II, h. 621/5).

Et.: din *dis-* + *ăncłúč*.

discóánt vezi **discónt**.

discóántic vezi **discóntic**.

discóápir vezi **discupirés**.

discópč, **discupčări**, **discupčăj**, **discupčăt** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Can² 387; Cap 77 s.v. *cópče*, 112; Dms. A descheia. *Discóápčă-ti lă cămęășă că-î cald.* (Descheie-te la cămașă că e cald.) Dms s.v. F i g. A se desprinde dintr-o încăierare. *Idváj si discupčără.* (De-abia s-au desprins din încăierare.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *ăncópč*.

discós, **discósiri**, **discusúj**, **discusút** *vb.* III. *Tranz.* Can² 387; Cap 78 s.v. *cos*, 112; Dms. A descoase. *Ău discusúj cămęășă.* (Am descusut cămașa.) Dms s.v. F i g. A trage de limbă. *Discóási-la să vez ři zíři.* (Trage-l de limbă să vezi ce zice.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *cos*.

discónt, **discántári**, **discántáj**, **discántăt** *vb.* I. *Intranz.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 112; Dms. A descânta. *An discónt la cap că mă doare tare.* (Îmi descânt la cap, că mă doare tare.) Can T¹ 281/21; Pap M¹ 24/39; Cap 59/8; *Ăř discántóá di lușutíjă.* (I-a descântat de boală.) Dms s.v. F i g. A bate la cap. *Dósta-ń discántáš.* (M-ai bătut la cap destul.) Dms s.v.

Var. : **discóánt** (Dms).

Et.: lat. *discantare*.

discóntic, *pl. discóntiři* *s.n.* Dms. Descântec. *Discóánticu aj di múlti turlíj.* (Descântecul e de multe feluri.) Dms s.v.; *Cu discóántiři lă feășiră bun.* (L-au făcut bine [= l-au vindecat] cu descântece.) Dms s.v.

Var. : **discóántic**.

Et.: de la *discónt*.

discręăștiri, *pl. discręăștir* *s.f.* Dms. Descręștere; scădere.

Et.: vezi *discrés(c)*.

Discréna *n.pr.* Pap M² 175/29; Cap 112. Nume de loc în *Cúpă*.

discrés(c), **discręăștiri**, **discriscúj**, **discriscút** *vb.* III. *Intranz.* Dms. A descresțe; a scădea. *Luțóálu discriscú.* (Aluatul a scăzut.) Dms s.v.; *Si feășiră maj minút, căcóán discriscúră.* (S-au făcut mai scunzi, de parcă au descrescut.) Dms s.v.; *Lúna lqa să discręășcă.* (Luna a început să descrescă.) Dms s.v.

Var. : **discrésce** (Dms).

Et.: din *dis-* + *cres(c)*.

discrésce vezi **discrés(c)**.

discúlț, **discúlță**, *pl. discúlț*, **discúlři** *adj.* Can² 387; Cap 105; Dms. Desculț. *Aș lq un lemn di lă zăřăpi prin póártă, pánă ři discúlř fuzi.* (Luă un băț și-l goni pe poartă, că fugi chiar și desculț.) Cap² 82/10; *Găzęăști prin spiń discúlř.* (Calcă desculț prin spini.) Dms s.v.

Var.: **dăscuľt** (Can² 387 s.v.; Cap 105 s.v.; Dms s.v.).

Et.: lat. ***disculcius**.

discupirés, discupiriri, discupirî,
discupirît vb. IV. *Tranz.* Can² 387; Cap 112; Dms. A dezveli, a descoperi. *Discupiră-la și las-la să doarmă.* (Dezvește-l și lasă-l să doarmă.) Dms s.v.; *Bcărca ău discupiri casa.* (Furtuna a descoperit casa.) Dms s.v.; *Nivjăsta la discupiri tiniru și, cu vidjărca, la cunuscă ca ra murt.* (Nevasta îl dezveli pe mire și, privindu-l, înțelese că era mort.) MP 204/13. F i g. A da de gol. *La discupiri.* (L-a dat de gol.) Cap 193/30.

Var.: **dăscupirés** (Can² 387 s.v.), **discoápir** (Cap 112).

Et.: lat. **disco(o)perire**.

discupirît, discupirîtă, pl. discupirît,
discupirîti adj. Dms. Dezvelit, neacoperit. *Un cup di gârnișor discupirît.* (O grămadă de porumb neacoperită.) Dms s.v.

Et.: vezi **discupirés**.

discupiritură, pl. discupiritur s.f.
Can² 387; Cap 112 s.v. *discoápir*; Dms. [De obicei, cu referire la acoperișul unei case.] Dezvelire.

Et.: din **discupirés** + **-itură**.

discusătură, pl. discusătur s.f. Can² 387; Cap 78 s.v. *cos*; Dms. Descusătură. *Ăl ți veadă cotu prin discusătură.* (Ți se vede cotul prin descusătură.) Dms s.v.

Var.: **dăscusătură** (Cap 78 s.v. *cos*; Dms s.v.).

Et.: din **discós** + **-ătură**.

disćinc vezi **dișting**.

disdár vezi **dizdár**.

disétcă s.f. AtaM 221/20. Nota zece.

Et.: mac., bg. **desetka**.

disfác, disfățiri, disfés, disfát vb. III. *Tranz. și refl.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 124 s.v. *fac*; Wild h. 403/3; ALDM II, h. 617/7; Dms. 1. A deschide. *Ćáġa [...] aų dúi la țar șu a'l gri lă țar:* „Disfă-u

mo, tu, sindúka”. (*Ćáġa* [...] o duse la împărat și îi zise împăratului: „Acum deschide-o, tu, lada.”) Cap² 113/38. 2. A (se) coborî, a (se) da jos, a (se) slobozi (jos). *La disfăți di pri cal tiniru.* (Îl dă jos de pe cal pe mire.) Can T² 120/2; *Io sã-ų disfác fęta.* (Eu o s-o dau jos pe fată.) Can T¹ 279/4; *Ca si n-u dăsfăt su-ų vjăt, si-ț dau fjăta.* (Dacă o să mi-o dai jos s-o văd, o să-ți dau fata.) MP 44/17; *Disfó-ti di còla, fętu, cã calu nu-n be ápu.* (Dă-te jos de acolo, fato, că nu-mi bea calul apă.) Pap M¹ 14/38. *Dăsfjăsi lângă lânti'l cumiț iun si amburáų.* (Coborî lângă ceilalți hoți, unde se luptau.) MP 224/27; *Mi dăsfjăș di pri căcuăt s-na dizmăróm.* (Am coborât de pe cocoș ca să ne odihnim.) MP 202/8; *Púsi argát sã-ų tálă tãpòla di sã-ų disfácă fęta.* (Puse slujitori să taie plopul ca s-o dea jos pe fată.) Can T¹ 278/37; *Aų ligáră fuártăma di dirjác și dăsfjăsără di disúpra pristi fuártămă.* (Legară funia de stâlp și coborâră de sus pe funie.) MP 108/8; *Fęta di pri tãpòlă, ca-ų vizú fęta ampirátuluĵ, si cãndisi și si disfési.* (Fata din plop, când o văzu pe fata împăratului, se înduplecă și se dădu jos.) Pap M¹ 16/13; *Únășjună si disfési di pri dęal și lăġă anjós s-la ubidęcă bóu.* (De îndată coborî de pe deal și alergă la vale să caute boul.) Pap M¹ 26/13; *La țęa gáųră vęa únă fúnă, di cu țęa fúnă si disfătęų anjós, ăn dijóasa lúmi.* (La gaura aceea era o sfoară și cu sfoara aceea se slobozeau jos, în lumea de dedesubt.) Pap M² 148/25; *Ligát-mi mini cu fuártăma s-mi dăsfác dijuăs.* (Legați-mă pe mine cu funia ca să cobor jos.) MP 16/26.

Var.: **dăsfác**.

Et.: lat. **disfacere**.

disfăș, disfășari, disfășaj, disfășat vb.
I. *Tranz.* Pap² 75; Can² 387; Cap 17 s.v. *anfăș*, 112; Dms. A desfășa. *La lę baba*

pîja, la disfășă și la spēă bun tot. (Ia baba pruncul, îl desfășă și îl spală bine peste tot.) Pap M² 119/36; *Lă disfășoă și lă prinfășoă.* (L-a desfășat și l-a înfășat la loc.) Dms s.v.

Et.: lat. *disfasciare*.

disfól, **disfulári**, **disfulái**, **disfulát** vb.

I. *Tranz.* Dms. A desfoia; a depănușa. *La disfulară căprili.* (L-au desfoiat caprele.)

Dms s.v.; *Un pič disfulát.* (Un știulete depănușat.) Dms s.v.

Et.: lat. **disfoliare*.

disfund, **disfundári**, **disfundái**, **disfundát** vb. I. *Tranz.* Can² 387; Cap 112, 132 s.v. *fund*. A desfunda; a destupa.

Et.: din *dis-* + *fund*.

disgárdés vezi **dizgárdés**.

disgárdít vezi **dizgárdít**.

disglét¹ vezi **dizglét¹**.

disglítát vezi **dizglítát**.

disgróp vezi **dizgróp**.

disgrupăcúni vezi **dizgrupăcúni**.

disgulés vezi **dizgulés**.

disgulít vezi **dizgulít**.

disgustés vezi **dizgustés**.

dislég vezi **dizlég**.

disligătúră vezi **dizligătúră**.

dislipés vezi **dizlipés**.

dislipítúră vezi **dizlipítúră**.

dismárit vezi **dizmárit**.

dismáritătă vezi **dizmáritătă**.

dismărós vezi **dizmărós**.

dismintés vezi **dizmintés**.

dismurțoás vezi **dizmurțoás**.

disnód vezi **diznód**.

disnudătúră vezi **diznudătúră**.

dispart vezi **dispărțós**.

dispartóri vezi **dispărțóri**.

dispărásce vezi **dispărós**.

dispărătúră, pl. **dispărătúr** s.f. Can² 388; Cap 112 s.v. *dispărós*; Dms.

Ruptură, sfășietură. *Vea ună dispărătúră cōtăja mări.* (Avea o sfășietură [uite] atât de mare.) Dms s.v.

Et.: din *dispărós* + *-ătúră*.

dispăróari vezi **dispăróri**.

dispăróás vezi **dispărós**.

dispăróri, pl. **dispărór** s.f. Can² 388; Dms. Sfășiere.

Var.: **dispăróari** (Dms).

Et.: vezi *dispărós*.

dispărós, **dispăróri**, **dispărói**, **dispărót** vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 112; Dms. 1. A sfășia; a împunge; a-și agăța pielea într-un vârful ascuțit. *Di țea el cățó să si fălăscă la toți [...] că pōati, nu sáldi s-li spáră vítli, áma pōati s-li dispărásce și s-li mánáncă.* (De aceea el începu să se fălăscă la toți [...] că poate, nu numai să sperie animalele, dar poate să le sfășie și să le mánânce.) Pap M¹ 18/5; *Áră lúpul, ca să si spúnă cá-í júni, si turí pri yom ca s-la dispărásce.* (Iar lupul, ca să arate că e viteaz, se aruncă pe om ca să-l sfășie.) Pap M¹ 18/21; *Mi dispărói di ună rámură.* (Mi s-a agățat pielea [= mi-am sfășiat pielea] într-o ramură.) Cap 112 s.v.; *Lă disparoă cu cōárnili.* (L-a împuns cu coarnele.) Dms s.v. 2. A descoase; a desprinde. Cap 112; Dms.

Var.: **dispărásce** (Pap¹ 43), **dispăróás**.

Et.: din *dis-* + *ampár*.

dispărțítúră, pl. **dispărțítúr** s.f. Dms.

1. Încăpere mică, separată de restul casei. *Vez să nu íjă án dispărțítúră.* (Vezi să nu fie în cămăruța alăturată.) Dms s.v.
2. Întretăiere de drumuri, răspântie. *Că júnsi la dispărțítúră, nu știjá cútru júndi.* (Când ajunse la răspântie, nu știa încotro [s-o ia].) Dms s.v.

Et.: din *dispărțós* + *-itúră*.

dispărțóari vezi **dispărțóri**.

dispărțoás vezi **dispărțós**.

dispărțoát vezi **dispărțót**.

dispărțóri, pl. **dispărțór** s.f. Can² 388; Dms. Despărțire. *Fětili cōntă cōntic*

di dispărțóri di lângă tătă. (Fetele cântă [un] cântec de despărțire de lângă tată.) Can T² 120/28; *Dispărțóreă nõastră árá s-îă mǎncóásă.* (Și despărțirea noastră o să fie grea.) AtaM 377/19.

Var.: **dăspărțóri** (Can² 388 s.v.), **dispărțóri**, **dispărțóari** (Dms).

Et.: vezi **dispărțóri**.

dispărțós, **dispărțóri**, **dispărțói**, **dispărțót** vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 112; Dms. A (se) despărți, a (se) separa; a divorța. *Am doi fraț; un munte la dispárti.* (Am doi frați; un munte îi desparte [Ghicioare: Ochii].) Cap² 162/11; *An prima zúyă Dómnu-ú daró vidéla și-ú dispărțó vidéla di antunéric.* (În prima zi Domnul a făcut lumina și a separat lumina de întuneric.) Pap M² 13/18; *Mi dispărțóáj di el.* (Am divorțat de el.) Dms s.v.

Var.: **dăspărțós** (Can² 388 s.v. *dispărțóri*), **dipărțós**, **dispărțoás** (Dms), **dispart** (Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388 s.v.).

Et.: lat. **dispartire**.

dispărțót, **dispărțótă**, pl. **dispărțót**, **dispărțóti** adj. Cerna A/632; 634; Dms. Divorțat.

Var.: **dispărțoát** (Dms).

Et.: vezi **dispărțós**.

dispeádic, **dispidicári**, **dispidicái**, **dispidicát** vb. I. *Tranz.* și *refl.* Dms. A scoate piedica de la picioarele unui animal. *Pișim s-lă ámpéadiț și nápcum s-lă dispéadiț.* (Mai întâi să-i pui piedică și apoi să i-o scoți.) Dms s.v.; *Măgáru síngur si dispidicóá.* (Măgarul și-a scos piedica singur.) Dms s.v.

Et.: din **dis-** + **ámpéadic**.

dispél, **dispilári**, **dispilái**, **dispilát** vb. I. *Tranz.* Wild h. 437/1, 2 (Despre rufe) A limpezi, a clăti.

Et.: din **dis-** + **spel**.

dispíc, **dispicári**, **dispicái**, **dispicát** vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388;

Cap 111, 112; Cerna A/1323; ALDM II, h. 1031/1-7, h. 1130/1-7; Dms. A despica; a spinteca; a deschide. *Cu cfin mai licșór si dispicá lémmu.* (Lemnul se despică mai ușor cu pană.) Cap² 72/20; *La lo sfirǎlu din gǎápu lu Dímci și zǎfáli la șáрпи; „aǐ”, zisi, „nápxǎǐ-ti, cá s-ti dǎspic”.* (Luă fluierul din buzunarul lui Dímci și începu să se laude la șarpe; „hai” zise, „întoarce-te, că o să te spintec”.) MP 204/20; *La scósi cuțótu, au dispicó [samuvila] și a’ fló țéla doǐ’ fraț ánúntu.* (Scoase cuțitul, o spintecă [pe zâna cea rea] și îi găsi înăuntru pe cei doi frați.) Cap² 48/42; *Ișó lúpu și iel a’ púsi picóru án rost și aǐ la dispicó róstu.* (Lupul ieși și el îi puse piciorul în gură și îi despică gura.) Cap² 139/7; *Mulárca lo sǎ-ú prindǎ fúrna șu lo cu únǎ balticǎ si dișkicǎ lǎmni.* (Nevasta se apucă să aprindă cuptorul și începu să despice lemne cu o secure mică.) Cap² 113/11; *Sǎgía júnđi pǎn di zinúclǐ și-ǐ dispicátǎ dinaínti.* (Sǎgía ajunge până la genunchi și e deschisă în față.) Can T¹ 265/30.

♦ *Lócu la dispicá di țápárga.* (L i t. Despică locul de [atâta] țipat. = Țipă cât îl ține gura.) Cap² 209/41; *Ari róstu dispicát ca gúrá di măgár.* (L i t. Are gura despicăta ca o gură de măgar. = Se spune despre cineva care vorbește foarte tare.) Cap² 219/18.

Var.: **dăspíc**, **dișkíc**.

Et.: lat. ***despicare**.

dispicătúrá, pl. **dispicătúr** s.f. Pap² 78; Can² 388; Cap 112 s.v. *dispic*; Dms. *Dispicătúrá. Cón tálláú lǎmni, vini la únǎ dispicătúrá și-l zisi [micu fičór la tóglǎv]: „pún-ț-u móna pǎn sǎ dau un cfin, nápcón io árá s-țǎ-ú scot!”* (Când tăiau lemne, ajunge la o despicătură și-i zise [băiatul cel mic balaurului]: „pune-ți mâna până o să dau un clin [= o să pun o

pană], apoi eu iar o să ți-o scot [mâna].”) Pap M² 148/15; *Āntru čătáli vęa únă dispicătúră ĵundi li vęaę scuns lírili*. (Între crăci era o despicătură unde ascunseseră banii.) Dms s.v.

Et.: din *dispíc* + *-ătúră*.

dispiducłéz, dispiducłári, dispiducłái, dispiducłát vb. I. *Tranz.* Dms. A despăduchea.

Et.: din *dis-* + *pidúcłu*.

displités, displitíri, displití, displitít vb. IV. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Cap 13 s.v. *amplités*, 113; Dms. 1. A despleti. *Āș li displití cusíțili*. (Și-a despletit cosițele.) Dms s.v. 2. A desface. *La displití gárdu*. (A desfăcut gardul.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *ămplités*.

displitít, displitítă, pl. displitít, displitíti adj. Dms. Despletit. *Displitítă că vrină čărăvină cęan si uruĵăști*. (Despletită ca o stafie când hoinărește.) Dms s.v.

Et.: vezi *displités*.

dispól, dispulári, dispulái, dispulát vb. I. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Dms. A (se) dezbrăca. *Si dispuló, aș li știrnú cămėșli ăń cőșu di męără și si culcó cőla*. (Se dezbrăcă, își așternu cămășile în coșul morii și se culcă acolo.) Cap² 78/7. F i g. A jefui. *Antrără fúri! și lă dispulără*. (Au intrat hoții și l-au jefuit.) Dms s.v.

Et.: lat. *despoliare*.

dispricálic vezi **dispriscálic**.

dispriminés, dispriminíri, dispriminí, dispriminít vb. IV. *Refl.* Pap¹ 43; Can² 388; Cap 113, 234 s.v. *priminés*; ALR II s.n., 4, h. 1151/012; Cerna A/405; ALDM I, h. 348/1–6, h. 349/1–6; Dms. A se dezbrăca. *Dispriminęă-ti di ta rúbă*. (Dezbracă-te de haina ta.) DP 81/26; *Și ĵa, pănă si dișclídă nõę porț, fuzí căsă, si dispriminí și șázú ără ĵundi ra*. (Și ea, până să deschidă [el]

nouă porți, se duse acasă, se dezbrăcă și se așeză iar unde era [= la locul ei].) Cap² 85/30.

Var.: **dăspriminés** (Cap 234 s.v. *priminés*).

Et.: din *dis-* + *priminés*.

dispriminíri, pl. dispriminír s.f. Cap 234 s.v. *priminés*; Dms. Dezbrăcare. *La dispriminíręa, vizú că [dęádu] vęa rőń ăń gręp*. (La dezbrăcare [= când îl dezbrăcă], văzu că [bătrânul] avea răni pe spate.) Cap² 60/21.

Et.: vezi *dispriminés*.

dispriscálic, dispriscálicári, dispriscálicái, dispriscálicát vb. I. *Tranz.* Can² 388; Dms. A sări înapoi (a trece) peste corpul cuiva. *Dispriscálică-la, s-nu pătęăș țivă*. (Sări înapoi peste el, să nu pățești ceva.) Dms s.v.; *Ācu la priscáliț un mic fičór, nu cręști. Ca să cręscă, trebuĵăști s-la dispriscáliț*. (Dacă treci peste un copil mic, nu crește. Ca să crească, trebuie să-l sari înapoi.) Can T¹ 269/9.

Var.: **dispricálic** (Can² 388).

Et.: din *dis-* + *priscálic*.

dispulupés, dispulupíri, dispulupí, dispulupít vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Cap 240 s.v. *pulupés*; Dms s.v. *pulupés*. A îndepărta, a urni din loc. *Ĵómu la dispulupí șárpili și, ăńcă niți nu ra ișót șárpili di sub rőpă, și lu zanvií di pičőári yómu*. (Omul îndepărtă șarpele și, nici nu ieșise încă de sub piatră, și șarpele îl încolăci din nou pe om de picioare.) Cap² 39/31.

Et.: din *dis-* + *pulupés*.

dispulát, dispulátă, pl. dispulát, dispuláti adj. Pap¹ 43; Pap² 76 s.v. *dispól!*; Cap 113 s.v. *dispól!*; Dms. Dezbrăcat. F i g. Lipsit de ceva; sărăcit. *Urmánu ăĵ dispulát*. (Pădurea e lipsită de frunze.) Dms s.v.

Et.: vezi *dispól!*

dispu^lăt^ură *s.f.* Dms. Goliciune. F i g. Sărăcie.

Et.: din **dispó^l** + - **ăt^ură**.

distórn, **disturnári**, **disturnái**, **disturnát** *vb.* I. *Tranz.* Cap 113, 296 s.v. *torn*; Dms. A răsturna; a răscoli. *Ăy disturnáš toată căsa.* (Ai răscolit toată casa.) Dms s.v.

♦ *Péru la disturnó.* (L i t. A răvășit [tot] părul. = 1. A făcut totul ca să reușească. 2. A căutat totul cu de-amănuntul.) Cap² 194/6; *Pimintu s-la distórn și nǝ-ári fajdá.* (L i t. Pământul să-l răstorni, și nu e cu folos. = Orice ai face, totul e în zadar.) Cap² 195/9.

Et.: din **dis-** + **torn**.

distrám, **distrámári**, **distrámái**, **distrámát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Cap 113; Cerna A/1285; Dms. A (se) destrăma. *Pǝnǝa si distrámǝ.* (Pânza s-a destrămat.) Dms s.v.

Et.: din **dis-** + **trámă**.

distúp, **distupári**, **distupái**, **distupát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Can² 388; Cap 113, 278 s.v. *stup*; Dms. A destupa; a (se) desfunda. *Cǝan lă distupáj șișu, ăș işǝá drácu.* (Când am destupat sticla, a ieșit dracul.) Dms s.v.; *Idváj lă distupǝám ġírizu; vrǝa s-nă nǝácă ápa.* (Abia am desfundat canalul; era să ne înece apa.) Dms s.v.; *A^l ři distupá búca.* (I s-a desfundat scocul [morii].) Cap² 114/25; *Búřli ray distupáři și vínu curá că din búcă.* (Butoaiele erau destupate și vinul curgea ca din scocul morii.) DP 87/13.

Et.: din **dis-** + **stup**

disturlúc *vezi dusturlúc.*

distás, **distásiri**, **distásúř**, **distásút** *vb.* I. *Tranz.* Dms. A descoase.

Et.: din **dis-** + **řas**.

distřng, **distřnđiri**, **distřns**, **distřns** *vb.* III. *Refl.* Can² 388; Cap 105; Dms. A se descinge. *Si distřnsi ři řa să măřáscă cu*

curáya. (Se descinse și începu să lovească cu cureaua.) Dms s.v.

Var.: **dăscřnc** (Cap 105), **dăscřng** (Can² 388 s.v.; Dms s.v.), **disčřnc** (Cap 105 s.v.).

Et.: lat. **discindere**.

disučǝás *vezi disučǝs.*

disučǝs, **disučǝři**, **disučǝř**, **disučǝt** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A dezvârți. *Disučá-la řista kádinu că si zăsučǝá.* (Dezvârte ața asta, că s-a răsucit.) Dms s.v.

Var.: **disučǝás** (Dms).

Et.: din **dis-** + **řučǝs**.

disumăřǝás *vezi dizmăřǝs.*

disumăřǝs *vezi dizmăřǝs.*

disúpra¹ *adj.* De deasupra, de afară, de la suprafață. *Vreř să vă duc ăn disúpra lúmi?* (Vreți să vă duc în lumea de la suprafață?) Pap M² 148/35; *řo s-ti duc ăn disúpra lúmi, ămă să ářliř doi řóřlur di bívu!* (Am să te duc în lumea de afară, dar să găsești două burdufuri de bivoli.) Pap M² 149/10.

Et.: *vezi disúpră.*

disúpra² *vezi disúpră.*

Disúpra-Halcúř *n.pr.* Pap M² 175/30. Nume de loc în *Cúpă*.

disúpră *adv.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Dms. Deasupra, la suprafață. *řuă, acmuă, si va scųăt disúpră.* (Eu, acum, o să vă scot la suprafață.) MP 18/5; *Con řa scųăsăřă disúpru, frăři ři cunuřřăy ca ray řeř.* (Când îi scoaseră deasupra [pământului], frații se cunoșteau că ei erau.) MP 14/27; *Fǝáta [...] si scųnsi ăn únă buřǝáyă ři-ř la púsi căpácu disúpră.* (Fata [...] se ascunse într-un butoiăș și-ș puse capacul deasupra.) DP 196/15; *Antrǝ sub mǝără ři di sub mǝără si púsi disúpru, řúndi ra čícă-sa.* (Intră sub moară și de sub moară se urcă deasupra, unde era unchiu-său.) Cap² 78/7; *Disúpră řeru, dijós pimintu.* (Deasupra cerul, jos pământul.) Dms s.v.;

Plăcă *disúpră*, *plăcă dijós*, *ăn méj luc răzint*. (Lepede deasupra, lepede dedesubt, la mijloc argint. [Ghicioare: Broasca țestoasă].) Cap² 156/17; *Am únă bábă cupirită cu únă scóndură dijós și di disúpra*. (Am o babă acoperită cu o scândură dedesubt și [cu una] deasupra. [Ghicioare: Broasca țestoasă].) Cap² 156/24.

Pri disúpră. Pe deasupra, peste; în plus. *Ancărcó túti párii, la púsi pri disúpra pisóc și trási drúmu*. (Încărcă toți banii, le puse deasupra [= puse peste ei] nisip și porni la drum.) Cap² 45/3; *Să-ț li mánanc toț púll!* și, *pri disúpră, și pri tîni*. (O să-ți mănânc toți puii și, în plus, și pe tine.) DP 52/30; *Ancă mánicat, fáți múmă-sa maj múlți pón gărńó, li únđi pri disúpru nári*. (Încă dis de dimineață mamă-sa face mai multe pâini de grâu, le unge pe deasupra [cu] miere). Pap M² 103/3. **Disúpră di loc. prep.** Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Dms. Deasupra. *Disúpra di urácu, jündi ará, ve un deal nalt*. (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M¹ 26/3; *Cón cătó disúpra di par aų vizú țea tambúră*. (Când se uită deasupra parului văzu tamburina.) Pap M² 144/23; *Cálu la lăsó disúpra di cătún*. (Calul îl lăsa deasupra satului.) Cap² 130/37; *Disúpru di uráç vea un múnti*. (Deasupra plugarului era un munte.) Cap² 83/4; *Málu șa stăté cásarcă, disúpră di jel*. (Avutul lui așa stătea, grămadă, deasupra lui.) Cerna T.

Var.: **disúpra², disúpru**.

Et.: lat. *de supra*.

disúpru vezi **disúpră**.

disutcăjés, disutcăiri, disutcăi, **disutcăit** vb. IV. *Tranz.* Cap 113, 320 s.v. *utcăjés*; Dms. A scotoci. *Disutcăjăști ca vrin nușcár*. (Scotocește ca un copoi.) Cap 320 s.v.

Et.: din *dis-* + *utcăjés*.

disvălés vezi **dizvălés**.

disvártés vezi **dizvártés**.

disvét^{1,2} vezi **dizvét^{1,2}**.

disvijés vezi **dizvijés**.

disvirín vezi **dizvirín**.

disvirinári vezi **dizvirinári**.

disviríni vezi **dizviríni**.

disvițári vezi **dizvițári**.

disvițát vezi **dizvițát**.

disvulusés vezi **dizvulusés**.

dișclíd, dișclídri, dișclís, dișclís vb.

III. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 111; Cerna A/679, 683, 2265; Wild h. 403/1–7; ALDM II, h. 617/1, 4–6, h. 1107/5; Dms. I. A (se) deschide. *Că si dúsiră la úșă, picăjă, nu si dișclídi*. (Când se duseră la ușă, împinge [= dă-i], nu se deschide.) Cap² 52/13; *Vrin ibanğjă axén ácu si pugudéști di vîni an óspiț la țe cásă, nu-! disclít*. (Dacă vreun străin se nimerește de vine în ospetie la acea casă, nu-i deschid.) Can T² 117/4; *Cu mójna ta s-la dișllz [sindúku]*. (Cu mâna ta o să-l deschizi [cuțărul].) Cap² 39/20; *Ca si vînă si a! discłldim*. (Când o să vină o să-i deschidem.) W 60/22; *Si-ț dișclíd, áma ácu-ń daĵ rúbili táli*. (O să-ți deschid, dar dacă-mi dai hainele tale.) Cap² 90/41; *Cón z-dăscłldă múnți!*, *tu s-ăș azór cu puăču*. (Când o să se deschidă munții, tu să fii pregătit cu ulciorul.) MP 26/6; *Cón aų dișłłsi cutíja, vizú goáli furlíh*. (Când deschise cutia, văzu numai bani de aur.) Cap² 39/1; *Aų dișłłsi unéç pórta, ámă cót aų cripó*. (Deschise puțin poarta, dar numai cât o întredeschise.) Cap² 33/28; *Dișłłsi úșă și aprăsní să fúgă*. (Deschise ușa și o luă la fugă.) Cap² 78/14; *Și vâmpíru, cón i dęđi un butírnic la úșă, úșă si dășclłsi*. (Și vampirul, când dădu un brânci la ușă, ușa se deschise.) Cerna T; *Álbă Máro, deșclłdi úșă la dęđo*. (Frumoasă Máro, deschide-i ușa moșului.) W 60/14; *Amán, bre, dișclłdi-ń*. (Vai de mine, bre, deschide-mi.) Cap² 90/40; *Cón să dașclłdă și lânta [úșă], op, un drăcșic*.

(Când s-o deschidă și cealaltă [ușă], hop, un drăcușor.) DP 53/37; *U cġimó múmă-sa să dișġdă și, únă că la dișġsi [sindúku], ișǒră di cǒla turlí-turlí di șǒrp.* (O chemă pe mamă-sa să deschidă și, îndată ce îl deschise [cufărul], ieșiră de acolo fel de fel de șerpi.) Cap² 39/22; *S-dăscġsiră múnti!*, *lo ápu și s-turnó.* (Munții se deschiseră, luă apă și se întoarse.) MP 26/7; *Să vină că să la las cutétu dișġs.* (Să vii că o să las cotețul deschis.) Cap² 40/20; *[Fanéla]-ġ albă, lungă până pri criúti, dișġġsă dinainti.* ([Flanela] e albă, lungă până la șale, deschisă în față.) Can T² 264/13; *Au flo pǒarta di raj dișġġsă.* (Găsi poarta raiului deschisă.) Cap² 23/27; *Dișġġzǒnda.* (Deschizând.) Pap¹ 43 s.v. 2. A lăzui, a curăța un teren. ALDM II, h. 1107/5.

Var.: **dășġfid**, **dășġlid** (ALDM II, h. 617/2, 3) **dășġfid**, **dășġfid**, **dășġfit** (Can² 388 s.v.), **dășġfid** (Cerna A/2265), **deșġfid**, **dișġfid**, **dișġfít**, **dișġlít** (ALDM II, h. 617/5,6), **dișġlít** (Can² 388 s.v.), **dișġfid**.

Et.: lat. **discludere**.

dișġfidiri *s.f.* Pap² 76; Can² 388; Cap 111 s.v. *dișġġd*; Dms. Deschidere; acțiunea de a deschide; deschis. *Détu picăsi te vru să spúnă ęa cu ancġdiręa și cu dișġġdiręa pinęercăġă.* (Bătrânul înțelese ce a vrut ea să spună cu închisul și deschisul ferestrei.) Pap M² 164/24.

Et.: vezi **dișġġd**.

dișġġis, **dișġġisă**, *pl.* **dișġġis**, **dișġġisi** *adj.* Dms. Deschis, neîncuiat; fără obstacole. *Drúmu cútru Cúpă áġ dișġġs.* (Drumul spre Cúpă e fără obstacole.) Dms s.v. F i g. Eliberat (din închisoare). *Di un mes di cǒan áġ dișġġs.* (De o lună de când e eliberat.) Dms s.v.

Et.: vezi **dișġġd**.

dișġlít vezi **dișġfid**.

dișġlitór, *pl.* **dișġlitór** *s.m.* Pap² 76; Cap 111; Dms. Rășchitor.

Et.: ar. **dișġġtór**.

dișġfizător, *pl.* **dișġfizător** *s.m.* Can² 388; Cap 111 s.v. *dișġġd*. Cheie.

Var.: **dișġfizător** (Can² 388 s.v.).

Et.: din **dișġġd** + - **ător**.

dișġfizătúră, *pl.* **dișġfizătúr** *s.f.* Can² 388; Cap 111 s.v. *dișġġd*; Dms. Deschizătură. *Ántroá prin dișġfizătúră și li lǒa găġġli.* (Intră prin deschizătură și luă găinile.) Dms s.v.

Et.: din **dișġġd** + - **ătúră**.

dișġfúġ vezi **dișġfúġ**.

dișġért vezi **dișġórt**¹.

dișġkíc vezi **dișġpíc**.

dișġfid vezi **dișġfid**.

dișġórt¹, **dișġártă**, *pl.* **dișġórt**, **dișġárti** *adj.* Can² 388; Cap 112; Wild h. 504/1–7; Dms. Gol, pustiu. *ġel, fiġíru, fǒlili niți dișġórt nu la puté purtári.* (El, sármanul, burduful nici gol nu-l putea duce.) Can T¹ 282/11; *Au siminó puápa lintęa și la lăšó sácu dășórt la mărđina di ágru.* (Popa semănă linte și lășă sacul gol la marginea ogorului.) MP 90/5; *Con antró an udáġă, ġġăġănu ra dășórt.* (Când intră în odaie, leagănu era gol.) MP 140/24; *Ca s-turnó cásă [...], u flo cása dășártă.* (Când se întoarse acasă [...], găsi casa pustie.) MP 140/27; *Úșă di la scuió áġ ancġġsă și drúmurli să dășárti.* (Ușa școlii e închisă și drumurile sunt pustii.) AtaM 378/4.

♦ *Dișġártă încă.* (L i t. Pâlnie goală. = Cap gol, cap sec.) Cap² 176/4; *Cu dișġórt tufęác nu si luvęăști.* (L i t. Nu se vânează cu pușca goală. = Nu te apuci de o treabă fără ca să fii pregătit.) Cap² 209/24.

Var.: **dășórt**, **deșórt** (Wild h. 504/2), **deșórt** (Wild h. 504/1), **dișġért** (Wild h. 504/3, 7).

Et.: lat. **desertus**.

dișórt², dișártári, dișártáj, dișártát
vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388;
 Cap 112 s.v. *dișórt¹*; Dms. A goli, a turna;
 a deșerta. *Ai dús-au [sáti!]* și *ca la*
dășártát-au sáti!, *sáldi furlinã*. (I-au adus
 [sacii] și când au deșertat sacii, numai
 aur.) Cap² 102/31; *Au lo tũárba și z-dúsi*
au dășártó an áznã. (Luã traista și se
 duse, o goli în hazna.) MP 252/16; *Lã*
dișártáj láptili din qálã ân cãldãri. (Am
 turnat laptele din oalã în cãldare.) Dms s.v.

♦ *Tu încã cõti ambãrã sã dișórt!*
 (L i t. Tu încã câte hambare o sã golești!
 = O sã mai treacã multã apã pe Dunãre.)
 Pap M² 62/1.

Var.: **dășárt, dășórt, dișárt**.

Et.: lat. **desertare*.

dișparasi (dișparasí) s. Can² 388;
 Cap 112; Dms. L i t. Bani pentru dinți.
 [= Platã, pretinsã de turcii care se ospãtau
 la țãranii creștini, pentru faptul cã și-au
 tocit dinții mãnãnd din bucatele
 acestora.] *Niști or, di ca si namãncãu an*
únã cãsã, [tũrcu] la fũgã a! ținreũ la sãibia
și dișparasí (pãri pri din). (Cãteodatã,
 dupã ce se sãturau de mãnãcare într-o casã,
 [turcii] la plecare îi cereau gospodarului și
 platã pentru dinți.) Can T¹ 275/28.

Et.: tc. *dișparasi*.

diștét¹, dișteátã, pl. diștét, dișteáti
adj. Pap² 76; Can² 388; Cap 113 s.v.
diștét. Deștept; inteligent.

Et.: lat. *de-excitus*.

diștét², diștétári, diștétáj, diștétát
vb. I. *Tranz. și refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can²
 388; Cap 113; ALR I, 2, h. 230/013; Dms.
 A (se) deștepta (din somn), a (se) trezi.
Mõmi dimniãță s-ti dăștétã an țin [an
cunãc]. (Mãine dimineață o sã te trezești
 în el [în palat].) MP 166/24; *Io din son mi*
diștétáj ca sã ved ți mi vicãieș, ca numeã
mãu ai „oh!” (Mã deșteptai din somn sã
 vãd de ce m-ai chemat, cã numele meu e
 „oh!”) Pap M¹ 20/9; *Ficũru si dăștító și*

șãzũ turțiiãștea. (Bãiatul se deșteptã și se
 așezã turcește.) MP 242/8; *Con s-iasã*
[șãrpili], s-mi diștétã. (Sã mã trezești când
 o sã iasã [șarpele].) Cap² 12/59; *Ca si*
vinã lámhã, io cu sam zãdurmit, tu s-mi
buñeș s-mi diștét io. (Când o sã vinã
 balaurul, dacã eu o sã fiu adormit, tu sã
 mã împungi ca sã mã trezesc.) Cap²
 65/13.

Var.: **diștétã**.

Et.: lat. *de-excitare*.

diștétã vezi **diștét²**.

diștitát, diștitátã, pl. diștitát, diștitáti
adj. Pap¹ 43; Pap² 76 s.v. *diștét*; Can² 388;
 Cap 113 s.v. *diștét*; Dms. 1. Deștept,
 inteligent. *Uom diștitát*. (Om deștept.)
 Pap¹ 43 s.v.; *Ficũru cunuscũ, ca ra mult*
dăștitát. (Bãiatul înțelese, cã era foarte
 inteligent.) MP 100/22. 2. Deșteptat,
 treaz. *Si pugudí diștitát fiçóru, si sculõ*
pristi nõpti și li scõsi lui rúbi di li púsi lu
pupadiã. (Se nimeri ca bãiatul sã fie
 treaz, se sculã noaptea, își scoase hainele
 lui și i le puse preotesei.) Cap² 35/14; *Con*
si ancũt puãrũli, sa dăștitáti [lõmũurli].
 (Când se închid porțile, [balaurii] sunt
 treji.) MP 164/17; *Di bãiã ai diștitát*.
 (E treaz cam demult.) Dms s.v.

Var.: **dăștitát, diștetát** (Pap² 76 s.v.).

Et.: vezi **diștét¹**.

diștitáčũni s.f. Cap 113 s.v. *diștét*;
 Dms. Inteligență.

Et.: din **diștét²** + **-áčũni**.

diștetát vezi **diștitát**.

diștilinã s.f. Pap M² 94/15; Cap 294;
 ALR II s.n., 3, h. 658/012; Wild h. 84/7;
 AtaM 285/33; ALDM II, h. 914/1–7;
 Dms. 1. Soi de iarbã de câmp
 asemãnãtoare trifoiului (cu patru foi).
 2. *Įarbã di tilinã*. Floare mult cãutată de
 albine; papanaș. *Tilinã di minútã*. (*Tilinã*
 mãruntã [= piticã].) ALR II s.n., 3, h.
 658/012.

Var.: **detelinã** (Wild h. 84/7), **tilinã**.

Et.: mac., bg. *detelina*.

díttru vezi **díntru**.

diține vezi **dițindea**.

dițindea *adv.* Pap¹ 42, 43; Pap² 74, 76; Can² 388; Cap 113; ALR II s.n., 6, h. 1725/012; AtaM 71/23; Dms. Dincolo; departe; pe partea cealaltă. *Maĭ dițindea, flø Dómnu un uráč țe lucrá ágru.* (Mai departe, Domnul întâlnește un plugar care lucra ogorul.) Pap M² 155/11; *Cóla dițindea.* (Acolo departe.) Dms s.v.; *Plóngu cá nu pot si trec dițindea di mári.* (Plâng că nu pot să trec dincolo de mare.) Cap² 63/12; *Tricú dițindea di Várdár.* (Trecu dincolo de Vardar.) MP 200/30; *Ca ancălicó pri țeă cutiĭă, la púsi și cóni' ăń núntru și tricú dițindea di mári.* (Când încălecă pe acea cutie, puse și câinii înăuntru și trecu dincolo de mare.) Cap² 63/16; *Țista mănăstiru fóst-au dițindea di únă váli cári ai grít-au „Válęa lu Kísăğ ĩă”.* (Mănăstirea asta era dincolo de un râu căruia îi zicea „Vălęa lu Kísăğĭia”). Cap² 102/42; *Lără drúmu, júnsără diține di Hóriă, la cantón.* (Porniră la drum, ajunseră dincolo de [comuna] Horia, la canton.) Cerna T; *Vizúră dĭndi di váli un foc.* (Văzură un foc dincolo de râu.) Cap² 109/3.

Dințea-dițindea. Nici mai încoace, nici mai încolo; nici una, nici două. *Că măĭni, bra-bíc, dințea-dițindea lă drac.* (Când lovi, nici una, nici două, drept în drac.) DP 60/30–31.

Folosit adjectival. An dițindea párti. De cealaltă parte. *Cøn a' dĕdi zort mári, tricú cálu cu ĩeríp an dițindea párti di zid.* (Când îi dădu pinteni, calul cu aripi trecu de cealaltă parte a zidului.) Pap M² 144/43; *Ca u laĭ prísti fúști, prísti fúști, tricúĭ dițindea párti di Várdár.* (Dacă o luai [= pornii] peste vrejuri, peste vrejuri, trecui de cealaltă parte a Vardarului.) MP 202/1.

Var.: **deține** (Pap¹ 42), **diinde** (Pap¹ 43; Pap² 74), **dĭndi**, **diține** (Can² 388), **diține**.

Et.: lat. *de ecce inde*.

diține vezi **dițindea**.

diu, *pl. diur* *s.n.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Cerna A/Supl; Dms. Răsuflare; respirație. *Púpca, ácu ti spúrcă, să-ț mirusĕcă diu.* (Dacă te spurcă pupăza, o să-ți miroasă răsuflarea.) Can T¹ 269/3; *A' mirusĕti diu.* (Îi miroase răsuflarea): Pap¹ 43 s.v.; *Ĕárna si cunșăști diu.* (Iarna se vede răsuflarea [= aburul care iese din gură].) Pap¹ 43 s.v.; *Nu putĕă să-ș la țónă diu.* (Nu putea să-și țină respirația.) Cap 113 s.v.

♦ *A' lă lęa diu.* (L i t. I-a luat răsuflarea. = L-a amuțit, i-a închis gura.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *dih*.

dișancóla *adv.* Cap 76 s.v. *cóla*, 110; Dms. De aici încolo. *Dișanculó ă si lĕută bășęarca.* (De aici încolo o să iasă biserica [= lumea din biserică].) Cap² 113/13; *Dișancóla, bra cuzúm, țęári s-lă strinđ cúru la sirbĭreă.* (De aici încolo, măi, dragă, trebuie să strângi curul la muncă [= să te pui pe muncă].) Dms s.v.; *Dișancóla vĭni ĩárna.* (De aici încolo vine iarna.) Dms s.v.

Var.: **dișanculó**, **dișanculó** (Dms s.v).

Et.: *di* + *ș* + *ncóla*.

dișanculó vezi **dișancóla**.

diuclăt, **diuclătă**, *pl. diuclăt, diuclăti* *adj.* Dms. Deocheat.

Et.: vezi **dióclu**.

dĭunăqară vezi **dínăqară**.

dĭunăqară vezi **dínăqară**.

diúóclu vezi **dióclu**.

diurĭă, *pl. diurĭ* *s.f.* Dms. Termen.

Vęa diurĭă trei zqáli. (Avea termen trei zile.) Dms s.v.

Et.: gr. *διopía*.

div, **divă**, *pl. div*, **divi** *adj.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; ALR II s.n., 3, h. 628/012, h. 630/012, h. 645/012, h. 684/012; Cerna A/Supl; ALDM II, h. 994/1-7, h. 1020/4-7, h. 1021/1, 4-7; Dms. Sălbatic. *Și căzú țela divu ȳom [...] ca vrină méccă.* (Și căzu omul cel sălbatic [...] ca o ursoaică.) Cap² 136/4; *Ra un ȳom dif ți mǎncá lúmi.* (Era un om sălbatic care mânca oameni.) MP 104/8; *Védi ȳopt ȳámiñ dif.* (Vede opt oameni sălbatici.) Cerna T; *Gǎrnișór dif* (Porumb sălbatic.) ALR II s.n., 3, h. 645/012; *Máță divă.* (Pisică sălbatică) Cerna A/Supl; *Ăn čair ári un porc dif.* (Pe câmp e un porc sălbatic.) Cap² 73/12; *Fičóru [...] căță puí și zǎrcós, porț div, ca si áibă di mǎncáręa.* (Băiatul [...] prindea păsări și căprioare, porci sălbatici, ca să aibă de mâncare.) DP 192/12; *Ăn prima zúȳă cățó un porc div.* (În prima zi prinse un porc sălbatic.) Pap M² 148/2; *Trǎndáfil dif.* (Măceș, trandafir sălbatic.) ALR II s.n., 3, h. 630/012; *Dú-ti sǎ li vicǎjęș lánti víti divi.* (Du-te să chemi celelalte animale sălbaticice.) W 72/13. P. e x t. Necivilizat, necuviincios. *Vórbă divă.* (Vorbă necuviincioasă.) ALR II s.n., 3, h. 628/012.

♦ *Div ca porc.* (Sălbatic precum un porc; necivilizat.) Pap M² 80/19;

Var.: dif.

Et.: mac., bg. *div*.

diváč, **diváčcă**, *pl. diváč*, **diváčki** *adj.* și *s.m.* și *f.* Cap 113 s.v. *div*; Dms. Sălbatic. F i g. Necivilizat.

Et.: din *div* + - *áč*.

divájés vezi **dǎvájés**.

divéč, *pl. divéč* *s.m.* Cap 113 s.v. *div*. Strigoi. *Ca divič.* (Ca un strigoi.) Cap² 176/6; *Įo s-mi fac dǎváč.* (Eu o să mă fac strigoi.) DP 143/23.

Var.: dǎváč, divič.

Et.: mac. *divéč*.

divič vezi **divéč**.

divitínă, *pl. divitín* *s.f.* Cerna A/1061. Claie alcătuită din nouă snopi.

Et.: mac. *devettina*.

divré, *pl. divréiur* *s.f.* Cap 107; Dms. Poteră. *Lǎ cățóá divréia.* (L-a prins potera.) Dms s.v.

Var.: devré (Cap 107).

Et.: tc. *devre*.

divotínă vezi **divutină**.

divutină, *pl. divutin* *s.f.* Pap² 76; Can² 388; Cap 113 s.v. *div*; Dms. Sălbătiune, animal sălbatic; fiară. *Lás-mi ęa, an țista urmán, s-mi mǎnǎncǎ vrinǎ divutinǎ.* (Lasă-mă aici, în pădurea asta, să mă mănânce un animal sălbatic.) Pap M² 142/2; *Dú-ti tu sǎ li vicǎjęș lántili divutin, că įo țer sǎ dar ručóc.* (Tu du-te să le chemi pe celelalte sălbătiuni, pentru că eu trebuie să pregătesc prânzul.) Can T² 284/23; *Ca si fiási nuǎpti, vinirǎ multǎ divutin.* (Când se făcu noapte, veniră multe sălbătiuni.) MP 118/10; *An șásęa zúȳă, Dómnu dar ó vítli tęáti și divotínili.* (În ziua a șasea, Domnul făcu toate animalele și sălbătiunile.) Pap M² 147/28; *Cǎ vinirǎ lántili divutin, știtǎrǎ, știtǎrǎ sǎ vinǎ ursóána.* (Dacă veniră celelalte animale sălbaticice, așteptară ce așteptară să vină ursoaica.) DP 49/1; *La tréjli úși ári sęrp și lánti multǎ divutin divi.* (La cea de a treia ușă sunt șerpi și multe alte fiare sălbaticice.) Cap² 139/2.

Var.: divotínă.

Et.: mac. *divotina*, bg. *divotina* (BER I, 383 s.v. *div*¹).

dixés, **dixiri**, **dixiǎ**, **dixit** vb. IV. *Intranz.* Cap 108; Dms. A-i conveni, a-i fi pe plac. *Pra nu dixęáști.* (Nu prea îi e pe plac.) Cap 108 s.v.; *Țíva nu-ñ dixęáști di lǎ un vǎcót.* (Nimic nu-mi convine de la o vreme.) Dms s.v.; *Įo ǎl'spuș, mă el nu dixi.* (I-am spus dar nu i-a convenit.) Dms s.v.

Var.: dicsés.

Et.: gr. *δέχομαι*.

dizámflu vezi **dizánflu**.

dizánflu(m), **dizánflári**, **dizánflái**, **dizánflát** vb. I. *Tranz.* și *refl.* Cap 17 s.v. *ánflu*, 114; Dms. A (se) dezumfla. *Gáida si dizánflóá.* (Cimpoiul s-a dezumflat.) Dms s.v.

Var.: **disámflu** (Cap 17 s.v. *ánflu*), **dizámflu** (Cap 114).

Et.: din *dis-* + *ánflu(m)*.

dizansár vezi **dizânșór**.

dizansór vezi **dizânșór**.

dizânșóár vezi **dizânșór**.

dizânșór, **dizânșárari**, **dizânșárái**, **dizânșárát** vb. I. *Tranz.* Can² 388; Cap 114; Dms. A deșira.

Var.: **dizansár** (Can² 388), **dizansór** (Cap 114), **dizânșóár** (Dms.)

Et.: din *dis-* + *ânșór*.

dizbét, **dizbitári**, **dizbitái**, **dizbitát** vb. I. *Refl.* Can² 388; Cap 114, 12 s.v. *ambét*; Dms. A se dezbăta. *Mult vşam biűút ma curcán mi disbitái.* (Băusem mult dar m-am dezbătat repede.) Dms s.v.

Var.: **disbét**.

Et.: din *dis-* + *ambét*.

dizbitári, pl. **dizbitór** s.f. Dms. Trezire din beție.

Var.: **disbitári** (Dms).

Et.: vezi **dizbét**.

dizbitát, **dizbitátă**, pl. **dizbitát**, **dizbitátí** adj. Dms. Trezit din beție.

Var.: **disbitát** (Dms).

Et.: vezi **dizbét**.

dizbitătúrá, pl. **dizbitătúr** s.f. Dms. Trezire din beție.

Var.: **disbitătúrá** (Dms).

Et.: vezi **dizbét** + **-ătúrá**.

dizdár, **dizdárari**, **dizdárái**, **dizdárát** vb. I. *Tranz.* Dms. A înlătura podoabele; a scoate hainele.

Var.: **disdár** (Dms).

Et.: din *dis-* + *dár²*.

dizgărdés, **dizgărdíri**, **dizgărdíj**, **dizgărdít** vb. IV. *Tranz.* Dms. A înlătura un gard. *Ăű disgărdíj gárdína.* (Am înlăturat gardul grădinii.) Dms s.v.

Var.: **disgărdés** (Dms).

Et.: din *dis-* + *ângărdés*.

dizgărdít, **dizgărdítă**, pl. **dizgărdítj**, **dizgărdítí** adj. AtaM 106/1; Dms. 1. Fără gard. *Flóa ágru disgărdít.* (Și-a găsit ogorul fără gard.) Dms s.v. 2. Neîngrijit. *Triűșă disgărdítă.* (Curte neîngrijită.) Dms s.v.

Var.: **disgărdít**, **dizgrádít** (AtaM 106/1).

Et.: vezi **dizgărdés**.

dizglét¹, **dizglítári**, **dizglítái**, **dizglítát** vb. I. *Refl.* Can² 389; Cap 114, 141 s.v. *gleť*; Dms. A se dezgheța. *Si disglíťóá ápa.* (Apa s-a dezghețat.) Dms s.v.; *S-mi zăncrés, bélki s-mi disgléť.* (Să mă încălzesc puțin la foc, poate mă dezgheț.) Dms s.v.

Var.: **disglét**.

Et.: lat. *disglaciare*.

dizglét², pl. **dizglétur** s.n. Can² 388. Dezgheț, topirea zăpezii.

Et.: der. regresiv de la **dizglítári** (s.v. **dizglét¹**).

dizglítát, **dizglítátă**, pl. **dizglítátj**, **dizglítátí** adj. Cap 114, 141 s.v. *gleť*; Dms. Dezghețat. Fig. Îndrăzneț. *Disglítát fičór ári cumșúia.* (Îndrăzneț băiat are vecinul.) Dms s.v.

Var.: **disglítát**.

Et.: vezi **dizglét¹**.

dizgól, **dizgulfri**, **dizgulíj**, **dizgulít** vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76. 1. A descoji. 2. A dezgoli.

Et.: din *dis-* + *gulés*; contaminare cu **dispól**.

dizgrádít vezi **dizgărdít**.

dizgróp, **dizgrupári**, **dizgrupáj**, **dizgrupát** vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 389; Cap 114, 145 s.v. *gróápă*;

Dms. A dezgropa, a deshuma. *Únășjună ampíratu puveli di-ŭ dizgrupără [mulărça]*. (De îndată împăratul porunci și o dezgropără [pe femeie].) Pap M² 147/8; *Disgrupăm únă áznă*. (Am dezgropat o comoară.) Dms s.v.; *La disgrupără pōpa di lă mănăstír*. (L-au deshumat pe preotul de la mănăstire.) Dms s.v.

Var.: **disgróp**.

Et.: din *dis-* + *ángróp*.

dizgrupăcúni, *pl. dizgrupăcúú s.f.*
Dms. Dezgropare.

Var.: **disgrupăcúni** (Dms).

Et.: din *dizgróp* + *-ăcúni*.

dizgulés, **dizgulíri**, **dizgulíj**, **dizgulít**
vb. IV. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 76; Can² 389; Cap 114; Dms. 1. A dezgoli. *Aș li disgulí pičǎrli*. (Și-a dezgolit picioarele.) Dms s.v. 2. A descoperi, a născoci.

Var.: **disgulés**.

Et.: din *dis-* + *gulés*.

dizgustés, **dizgustíri**, **dizgustíj**, **dizgustít**
vb. IV. *Refl.* Pap² 76. A se ospăta. *Di ca si disgustăscă [mumușu]*, [...] *vini mōașa căsă răslăbită*. (După ce o să se ospăteze [nașul], [...] vine bătrâna acasă liniștită.) Pap M² 121/3.

Var.: **disgustés**.

Et.: din *dis-* + *gustés*.

dizgulít, **dizgulítă**, *pl. dizgulítj*, **dizgulítí**
adj. Cap 114 s.v. *dizgulés*, Dms. Gol.

Var.: **disgulít** (Dms).

Et.: vezi *dizgulés*.

dizjúg vezi **dijúg**.

dizlăxés, **dizlăxíri**, **dizlăxíj**, **dizlăxít**
vb. IV. *Refl.* ALDM I, h. 348/7, h. 349/7. A se dezbrăca.

Et.: ar. *dizlăxésu*.

dizléc vezi **dislég**.

dizlég, **dizligári**, **dizligáj**, **dizligát**
vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 389; Cap 114, 168 s.v. *leg*; Dms. 1. A dezlega. *Oási nǎ-am, criél nǎ-am, áma toátă lúmęa-ŭ*

leg și-ŭ dizlég. (Oase n-am, minte n-am, dar toată lumea o leg și o dezleg. [Ghicitoare: Limba].) Pap M¹ 9/21; „*Dizlăgă-mi*”, *zisi lúpu*. („Dezleagă-mă”, zise lupul.) Cap² 68/7; *Ĵel a! li dizligó mǎmili [la dǎadu]*. (El îi dezlegă mâinile [bătrânului].) Cap² 33/53; *Ca vini prísti nǎpti, Ĵel la dǎzligó cálu*. (Când veni miezul nopții, el dezlegă calul.) Cap² 96/30; *La dizligó și lúpu ișǎ*. (Îl dezlegă și lupul ieși.) Cap² 68/9; *SăĴbiu, lágă curón, că mi dǎzligără*. (Stăpâne, aleargă repede, că m-au dezlegat.) MP 112/19; *Ĵuă s-mi duc la tát-tu si-l zic si vină s-ti dǎzliǎgǎ*. (Eu o să mă duc la tată-tu să-i spun să vină să te dezlege.) MP 64/2; *Z-dúsi s-la dǎsliǎgǎ cálu*. (Se duse să dezlege calul.) MP 112/17. 2. A dezlega [de farmece], a descânta. *Mǎntiza dimnęa, li lę mǎoșa surțǎili [...] și [...] li dislégǎ*. (A doua zi dimineța, moașa ia surcelele [...] și [...] le descântă.) Pap M² 105/25.

♦ *Ĵl Ĵi disligǎ limba*. (I s-a dezlegat limba. = A început să vorbească.) Dms s.v.

Var.: **dǎsliǎg**, **dǎzlég**, **dǎzliǎg**, **dizléc** (Can² 389), **dislég**.

Et.: lat. *disligare*.

dizligătúră, *pl. dizligătúr s.f.* Dms. (În superstiții) Dezlegare de blestem.

Var.: **disligătúră** (Dms).

Et.: din *dizlég* + *-ătúră*.

dizlipés, **dizlipíri**, **dizlipíj**, **dizlipít**
vb. IV. *Tranz.* Can² 389; Dms. A dezlipi. *Si dislipí púlu*. (S-a dezlipit timbrul.) Dms s.v.; *Idváj ăŭ dislipím péĴvița*. (Abia am dezlipit lipitoarea.) Dms s.v. F i g. A se îndepărta. *Dislipǎ-ti di țéla om*. (Îndepărtează-te de omul acela.) Dms s.v.

Var.: **dislipés**.

Et.: din *dis-* + *lipés*.

dizlipitúră, *pl. dizlipitúr s.f.* Dms. Lipitură de proastă calitate.

Var.: **dislipitúră** (Dms).

Et.: din *dizlipés* + *-itúră*.

dizmărit, dizmăritari, dizmărităi, dizmăritat vb. I. *Refl.* Dms. (Despre femei) A divorța. *Idvâi si mărită și si dismărită.* (Abia s-a măritat și a divorțat.) Dms s.v.

Var.: **dismărit.**

Et.: din *dis-* + *mărit.*

dizmăritată, pl. dizmărități adj. și s.f. Dms. Femeie divorțată. *Dismărităta ău lăa un ubdುವේ.* (Pe femeia divorțată a luat-o un văduv.) Dms s.v.

Var.: **dismăritată.**

Et.: vezi *dizmărit.*

dizmărōri s.f. Can² 389; Cap 314 s.v. *umărōs*; Dms. Odihnă.

Var.: **dăsmărōari** (Dms s.v.),

duzmărōri (Can² 389 s.v.).

Et.: vezi *dizmărōs.*

dizmărōs, dizmărōri, dizmărōi, dizmărōt vb. IV. *Refl.* Pap² 76; Can² 389; Cap 114, 314 s.v. *umărōs*; Dms. A se odihni. *Ca jūnsi la vāli, lă vizū cā șādīū, āz dāzmurāy.* (Când ajunse la râu, îi văzu că ședeau, se odihneau.) MP 108/20; *S-turnó cāsă, si dāzmuró, li lo cūășnițăli di mōnă și kīnsi prin sucăță.* (Se întoarse acasă, se odihni, luă coșulețele în mână și porni pe străzi.) MP 180/6; *Șázú unęac, si dāzmuró și nāpcum kīnsi si dúcă lāngă sóji' luī.* (Stătu puțin, se odihni și apoi porni să se ducă lângă tovarășii lui.) DP 157/29; *Mi dāșfăș di pri cācūăt, s-na dizmăróm.* (M-am dat jos de pe cocoș, să ne odihnim.) MP 202/9; *Ĭel șizū la cōrinu di tupóla ca să si dismărōscă unęc.* (El șezu la rădăcina plopului să se odihnească puțin.) Pap M² 166/30; *Tricú la vāli și șázú si z-dāsmurāscă.* (Trecu râul și șezu să se odihnească.) MP 110/24; *Șizú ān lant loc si să dāzmărāscă.* (Șezu în alt loc să se odihnească.) Cerna T; *Cum si dāzmurāy aș zīsi ūnu frāti cu mīntea:*

„aī s-la urbés frāti-ŋu”. (Cum se odihneau, unul dintre frați își zise în gând: „hai să-l orbesc pe frate-meu”.) DP 173/24.

Var.: **dăsmărōas** (Dms), **dăsmărōs** (Cap 314 s.v. *umărōs*), **dăsmurōs, dāzmărōs, dāzmurōs, dismărōs, disumărōas** (Dms s.v.), **duzmărōs** (Can² 389).

Et.: din *dis-* + *umărōs.*

dizmărōt, dizmărōtă, pl. dizmărōt, dizmărōti adj. Cap 314 s.v. *umărōs*; Dms. Odihnit. *Ca' dāzmărōt.* (Cai odihniți.) Cap 314 s.v. *umărōs.*

Var.: **dăsmărōat** (Dms s.v.), **dāzmărōt.**

Et.: vezi *dizmărōs.*

dizmintés, dizmintiri, dizminti, dizmintit vb. IV. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 389; Cap 114, 190 s.v. *mintés*; Dms. A descurca, a descâlci. *Dismintă-ŋ-la glēmu, ācu țer si-ț āmplités cārōapi.* (Dacă vrei să-ți împletesc ciorapi, descurcă-mi ghemul.) Dms s.v.

Var.: **desmintés** (Pap¹ 42; Pap² 74),

dismintés.

Et.: din *dis-* + *mintés.*

dizmurțōs, dizmurțōri, dizmurțōi, dizmurțōt vb. IV. *Refl.* Can² 389; Cap 20 s.v. *anmurtōs*, 114; Dms. A se dezmoți. *Ān ți dismurțōră piçōarli.* (Mi s-au dezmoțit picioarele.) Dms s.v.

Var.: **dismurțōas.**

Et.: din *dis-* + *ānmurtōs.*

diznod, diznodari, diznodai, diznodat vb. I. *Tranz.* Can² 389; Cap 114, 208 s.v. *nod*; Dms. A deznoda. *Lă disnodai siģīmu.* (Am deznodat sfoara.) Dms s.v.

Var.: **disnod.**

Et.: din *dis-* + *ānod.*

diznodătūră, pl. diznodătūr s.f. Dms. Nod desfăcut.

Var.: **disnudătúră** (Dms).

Et.: din *diznód* + *-ătúră*.

dizvălés, dizvăliri, dizvălîj, dizvălît vb. IV. *Tranz. și refl.* Cap 23 s.v. *anvălés*, 114; Dms. A (se) dezveli, a (se) descoperi. *Cálu zărămă cu ĉicôrli ŝu aŭ dizvălî.* (Calul începu să scurme cu picioarele și o dezveli.) Cap 23 s.v. *anvălés*; *Túrta nu ra cǎptă, di ŝi aŭ disvălîŝ?* (Turta nu era coaptă, de ce ai descoperit-o?) Dms s.v.; *Vintu aŭ disvălî cǎpa di páľă.* (Vântul a dezvelit șira de paie.) Dms s.v.; *Si disvălî ân son.* (S-a dezvelit în somn.) Dms s.v.

Var.: **disvălés.**

Et.: din *dis-* + *ănvălés.*

dizvărtés, dizvărtiri, dizvărtîj, dizvărtît vb. IV. *Tranz. și refl.* Can² 389; Cap 23 s.v. *anvărtés*, 114; Dms. A descolăci; a (se) deșuruba; a (se) roti în sens invers. *Aŭ dizvărtîj fúňa.* (Am descolăcit funia.) Dms s.v.; *Burgîja si ănvărtăŝti ŝi disvărtăŝti.* (Șurubul se înșurubează și se deșurubează.) Dms s.v.; *Ćárcu ľoa sǎ si disvărtăŝcă.* (Roata morii începu să se rotească în sens invers.) Dms s.v.

Var.: **disvărtés.**

Et.: din *dis-* + *ănvărtés.*

dizvés, dizvǎŝtiri, dizviscúj, dizviscút vb. III. *Tranz. și refl.* Cap 24 s.v. *anvés*, 114; Can² 389; Dms. A (se) dezbrăca.

Et.: din *dis-* + *ănvés.*

dizvét¹, dizvițári, dizvițáj, dizvițát vb. I. *Tranz. și refl.* Can² 389; Cap 24 s.v. *anvét*, 114; Dms. A (se) dezobișnui. *Mi disvițáj sǎ beaŭ vin.* (M-am dezobișnuit să beau vin.) Dms s.v. P. e x t. A uita. *Ŧi ănvîiáj ân un an, disvițáj ân únă sǎptămǎnă.* (Ce am învățat într-un an, am uitat într-o săptămână.) Dms s.v.

Var.: **disvét¹.**

Et.: din *dis-* + *ănvét.*

dizvét², pl. dizvétur s.n. Dms. Dezvăț.

♦ *Ćári ľă pirdú disvétu di s-ľă áflă el?* (Cine a pierdut dezvățul ca să-l găsească el?) Dms s.v.

Var.: **disvét².**

Et.: der. regresiv de la *dizvét¹.*

dizviĳés, dizviiri, dizviij, dizviit vb.

IV. *Tranz. și refl.* Cap 24 s.v. *anviĳés*, 114; Dms. 1. A (se) descolăci; a (se) desface. *Lisîta aľ zîsi la ŝárpî:* „*dizviĳá-ti di pri cǎrlîg*”. (Vulpea îi zise șarpelui: „descolățește-te de pe cârlig.”) Cap² 123/13; *Lă vizúĳ ŝárpîli cum si disviĳ ŝi cǎzú.* (Am văzut șarpele cum s-a descolăcit și a căzut.) Dms s.v.; *Lă disviĳ tot gľemu.* (A desfăcut tot ghemul.) Dms s.v.; *Aŭ disviĳ fúňa cǎ s-ľă ľǎgǎ.* (A descolăcit sfoara ca să-l lege.) Dms s.v. 2. A dezveli. *Prímîli treĳ pǎn di ŝîņĳi zǎli nu si dizviĳáŝti tri si ăncǎľǎŝcă groápa.* (În primele trei până la cinci zile nu se dezvelește, ca să se încălzească groapa.) AtaM 348/5; *Ćon ra stricurát bun [cǎŝu], ľă dizviĳám, ľă tǎľám cu únă scǎndurǎ dirǎptǎ ŝi-ľ ľăiám ŝi ľă punĳm ân prǎsúľ.* (Când [cașul] era strecurat bine, îl dezveleam, îl tăiam cu o scândură dreaptă și îl puneam în saramură.) AtaM 399/29.

Var.: **disviĳés.**

Et.: din *dis-* + *ănvĳés.*

dizvirín, dizvirínári, dizvirínáj, dizvirínát vb. I. *Tranz. și refl.* Cap 114, 328 s.v. *virín*; Dms. A-i trece supărarea. *Cum s-ľă disvirínǎm ŝista om?* (Cum să-l facem pe omul ăsta să-i treacă supărarea?) Dms s.v.

Var.: **disvirín.**

Et.: din *dis-* + *ănvirín.*

dizvirínári, pl. dizvirínǎr s.f. Dms. Reconciliere, împăcare. *Ănvirínáreĳa ári ŝi disvirínári.* (Supărarea are și [= e urmată de] reconciliere.) Dms s.v.

Var.: **disvirínári.**

Et.: vezi *dizvirín.*

dizviríni, pl. dizvirínur s.f. Cap 328 s.v. *virín*; Dms. Reconciliere. *Viríneĳa ári ŝi disviríni.* (Supărarea are și [= e urmată de] reconciliere.) Cap 328 s.v. *virín.*

Var.: **disviríni**.

Et.: der. regresiv de la *dizvirín*.

dizvițári, *pl. dizvițór* *s.f.* Dms. Dezvăț.

Var.: **disvițári** (Dms).

Et.: vezi *dizvét*¹.

dizvițát, **dizvițátă**, *pl. dizvițát*, **dizvițáti** *adj.* Dms. Dezobișnuit, care nu e obișnuit (cu ceva). *Bou dizvițát lă árári*. (Bou care nu e obișnuit cu aratul.) Dms s.v.

Var.: **disvițát**.

Et.: vezi *dizvét*¹.

dizvóm, **dizvómiri**, **dizvumú**, **dizvumút** *vb.* III. *Refl.* Cap 106; 114; Dms. A se destrăma, a se deșira. *Si dăzvómí pòánđa, ácu no-ú strinđ*. (Pânza se destramă dacă nu o strângi.) Cap 106 s.v.

Var.: **dăzvóm**.

Et.: din *dis-* + *vom*.

dizvulusés, **dizvulusíri**, **dizvumú**, **dizvumút** *vb.* IV. *Tranz.* și *intrans.* Dms. A anula; a fi lipsit de validitate. *Mi duș și lă spuș s-mi disvuluséască*. (M-am dus și le-am spus să-mi anuleze semnătura.) Dms s.v.; *Tăpíľi luđ rađ disvulusíti*. (Actele lui de proprietate erau lipsite de validitate.) Dms s.v.

Var.: **disvulusés**.

Et.: din *dis-* + *vulusés*.

dizvurđós vezi **dizvurđós**.

dizvurđós, **dizvurđóri**, **dizvurđói**, **dizvurđót** *vb.* IV. *Tranz.* și *refl.* Cerna A/1285; Dms. A (se) deșira, a (se) destrăma. *Si dizvurđóará mărđáľili*. (Mărgелеle s-au deșirat.) Dms s.v.; *Un gľem dizvurđóát*. (Un ghem deșirat.) Dms s.v.

Var.: **dizvurđós**.

Et.: din *dis-* + *urđós*.

dóágă *s.f.* Pap² 76; Dms. Cuvertură. *Liunca, díca să-l' cădă și pusľádicu, si anđinđi strins și si cúlcă an pucrón ılı dógă*. (Lăuza, ca să-i cadă și placenta, se încinge strâns și se culcă pe velință sau cuvertură.) Pap M² 117/18.

Et.: lat *dogă*.

dóápăr vezi **dupărós**.

dóári vezi **dóri**.

dóármă vezi **dórmă**.

dóármiccă, *pl. dóármiccki* *s.f.* Dms. Rămurică, crenguță.

Et.: din *dóármă* + *-iccă*.

dóau vezi **do**.

dóauă vezi **do**.

dóauăzát vezi **dóuzót**.

dóauăzót vezi **dóuzót**.

dóáuli vezi **dóuli**.

dócaz *s.n.* AtaM 287/28. Dovadă, probă; argument.

Et.: mac. *dokaz*.

Dócă *n.pr.* Pap² 76; Cap 114. Nume de femeie, Doca. *Dócăľă cu diréľ*. (A Docăi, cu stâlpi. = Model de broderie.) Pap M² 34/26; *Dócăľă rósi*. (A Docăi, roșie. = Model de broderie.) Pap M² 34/26; *Dócăľă vinită*. (A Docăi, albastră. = Model de broderie.) Pap M² 34/26.

dóctor vezi **dóctur**.

dóctur, *pl. dóctur* *s.m.* Can² 389; Cap 114; ALR I, 1, h. 108/012; ALDM I, h. 372/1; Wild h. 207/7. Medic.

Var.: **dóctor** (Can² 389).

Et.: mac., bg. *doktor*, dr. *doctor*.

dódă, *pl. dódi* *s.f.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 389; Cap 114; ALR I, 2, h. 164/012, 013; h. 200/013; Cerna A/477; Dms.

1. Soră mai mare; soră. *Mađ mícu [ľiľóór] aľ zisi*: „mámu, țxa dóda ári trei mđári; dú-ti di-l' țđári úna”. (Cel mai mic [băiat] îi zise: „mamă, sora mai mare are trei mere; du-te și-i cere unul”.) Cap² 88/36; *Áľdi táti și dóda mári ľágáđ dúpu găľiň s-li cáťă*. (Tata și sora mai mare alergau după găini să le prindă.) AtaM 359/26; *Mi duc si-ú ved dóda*. (Mă duc s-o văd pe sora mai mare.) Cerna T; *Dó-ń, dódo Máro, unéć túrtă*. (Dă-mi, soră Máru, puțină turtă.) W 60/1; *Dódu, ápu an ți be*. (Soră, mi-e sete.) Can T¹ 278/17; *Dúádu*,

nu ti zăbăvîcă! (Soro, să nu zăbovești!) Kats 64/19; *Ăń mi duș cu dóda lă or.* (M-am dus la horă cu sora mai mare.) Dms s.v. 2. Cumnată. *Duădu, ți gutuviăș ástaz?* (Ce gătești astăzi, cumnată?) Kats 65/9.

Var.: **duădă.**

Et.: bg. *doda.*

dódole s. Cap 114. Paparudă. *Oj dódole, míli búje [...], vaĵ, dódole, vaĵ, dódole.* (O, paparudă, dragă Doamne [...], vai, paparudă, vai, paparudă.) Cap 114 s.v.

Et.: mac., bg. *dodole.*

dóguvur s.n. AtaM 287/26. Contract.

Et.: mac., bg. *dogovor.*

doi, doĵ num.card. Pap² 76; Can² 389; Cap 114; Cerna A/1564; ALR II s.n., 6, h. 1784/012, 1785/012; Dms. Doi, două. *Únă uără raĵ doi fraĵ și raĵ picurár.* (Erau odată doi frați și erau ciobani.) Cap² 26/22; *Doĵ fur fěșiră laf ca să fūră bóil!* (Doi hoți se vorbiră să fure boii.) Pap M¹ 26/2; *Doĵ fićór si jucăĵ budăindurlęa.* (Doi copii se jucau alergând.) Dms s.v.; *Doĵ fraĵ, di ca sa rudíř, si cáťă.* (Doi frați se caută de când s-au născut. [Ghiculoare: Soarele și luna.] Pap M¹ 11/4; *Am un birbęăți, ántru doi múnťă si júnglă.* (Am un berbec, se înjunghie între doi munți. [Ghiculoare: Păduchele.] Cap² 159/11; *Diminětata cu pátru pićóari, la náđăť cu dőaĵ, sérta cu treĵ.* (Dimineța cu patru picioare, la amiază cu două, seara cu trei. [Ghiculoare: Omul.] Pap M¹ 10/22; *Că li anumiráj, dőĵ albini nu vęa.* (Când le-am numărat, două albine nu erau.) Cap² 29/32; *Să ámniș cu pampóru an sus, pri Vardár, dőĵ saáti și jumitáti.* (Vei merge cu vaporul în sus, pe Vardar, două ceasuri și jumătate.) Can T¹ 261/20; *Fóst-aĵ unăqará únă mulári cu dőáĵă fěti.* (Era odată o femeie cu două fete.) W 59/3; *Vem dőáĵă băseriř.* (Avem două biserici.) AtaM 390/8; *La gripí [zágáru] și, an*

dőĵ-treĵ rasćăcőari, la caťó lępuru. (Îi dădu drumul [ogarului] și, din doi-trei pași, prinse iepurele.) Pap M¹ 22/11; *Dúpu ți li árá [ágrili] dőĵ-treĵ or, li sęmină.* (După ce le ară [ogoarele] de două-trei ori, le seamănă.) Can T¹ 262/22.

La doi, la doĵ num. ord. Al doilea, a doua. ALR II s.n., 6, h. 1785/012. **Dar án dőĵ.** A (se) dubla, a (se) face cât doi. *Fićúru si daró an duĵ și nu pátú s-la nglítă lámná.* (Băiatul s-a făcut cât doi și balaurul nu putu să-l înghită.) MP 36/30.

◆ *An doi ať męzi.* (L i t. Îți merge pe din două. = Îți e frică, nu îndrăznești.) Pap M² 68/10; *Lutnicu án dőĵ* (L i t. Ceafa pe din două. = Să-ți rupi gâtul.) Pap M² 59/16.

Var.: **dőaĵ, dőáĵă, doĵ** (ALR II s.n., 6, h. 1784/012), **dőĵă** (Dms s.v.), **dőĵu** (Cerna A/1564), **dőĵă** (Cap 114; AtaM 222/25), **duĵ.**

Et.: lat. **doi, *doae.*

Doĵ Căstőń n.pr. Pap M² 175/31. Nume de loc în *Cúpă.*

Et.: din *doi* + *căstőń.*

dőĵi vezi **doiĵ.**

dőĵli, dőĵa num. ord. folosit adjectival. Can² 389 s.v. *doiĵ*, Cap 114 s.v. *doiĵ*, Cerna A/500, 501, 2013; Dms. (De-)al doilea, (de-)a doua. *Dőóĵa prășóri.* (A doua prașilă.) Cerna A/2013; *Di dőóĵli ver.* (Văr/veri de-al doilea.) Cerna A/500; *Di dőóĵli vęřă/vęři.* (Verișoară/verișoare de-a doua.) Cerna A/501. **Dőĵli, la** ~ num.ord. folosit adjectival ALR II s.n., 6, h. 1786/012; Dms. A doua. *Ĵel si ansuró la dőĵli or cu únă bábă.* (A doua oară el se însură cu o babă.) Cap² 38/7; *La dőĵli zőli Dómnu la daró țeru.* (A doua zi Domnul făcu cerul.) Pap M² 13/20; *La dőĵli zőli la trimęsi árá cőĵnili să-ř dúcă pőĵni án rost.* (A doua zi trimise din nou

câinele să-i aducă pâine în gură.) Cap² 34/18; *La dólji or.* (A doua oară.) ALR II s.n., 6, h. 1786/012; AtaM 223/27.

Var.: **dóáuli** (AtaM 223/5), **dólji**, **dólji**, **dólji**.

Et.: din *doi* + *li*; *dou* + *a*.

dólj, **dólji** *num. colect.* Can² 389 s.v. *doi*; Cap 114 s.v. *doi*; Dms. Amândoi, amândouă; ambii, ambele; cei doi, cele două. *El dólj si sculară di fuziră.* (Amândoi se sculară și fugiră.) Pap M¹ 14/15; *Doi' tól' i' sa loș.* (Amândoi fiii tăi sunt bolnavi.) Cap² 34/33; *Fuziră dólj fraț.* (Cei doi frați plecară.) Cap² 30/27; *K'nisiră dólj să si ducă să căță peșt.* (Plecară amândoi să se ducă să prindă pești.) Cap² 40/42; *E, mo na lom dólj, ai mo s-na dútım la táti ăń uáspiț.* (Ei, acum ne luarăm amândoi [= ne-am căsătorit], hai acum să ne ducem în vizită la tata.) DP 200/28; *Țirjău si amburăscă dólji.* (Cei doi trebuia[u] să se lupte.) MP 226/1; *Dólji raș anșurăț.* (Amândoi erau căsătoriți.) MP 12/2; *Mullărșea al voivóda si cățó si cătă cu țela zăbít al rápi și si flăjău din vácót dólj.* (Nevasta voievodului începu să se iubească cu ofițerul arapilor și cei doi erau împreună de mult timp.) DP 172/9; *Cum si fățım s-la tálčóm voivóda și s-na lom dólj?* (Cum să facem să-l omorâm pe voievod și să ne luăm [=să ne căsătorim] amândoi?) DP 172/11; *A' ligó și la fěță dólji zéști.* (Îi legă și fetei ambele degete.) Cap² 36/39.

Var.: **dólji** (AtaM 223/4), **dólj** (Can² 389 s.v. *doi*; AtaM 223/4), **dólji** (Can² 389 s.v. *doi*), **dólj**, **dólji** (Can² 389 s.v. *doi*), **dólji**.

Et.: din *doi* + *li*; *dou* + *li*.

dólj vezi **dólj**.

dólji vezi **dólj**.

dóljiță *s.f.* Can² 389; Cap 115; Dms. Oaie căreia i-a murit mielul.

Et.: mac. *dojnica*.

dóljșpărți vezi **dóljșprăți**.

dóljșpră vezi **dóljșprăți**.

dóljșprăingit, **dóljșprăingit** *num. card.* AtaM 222/15. Doisprezece, douăsprezece.

Et.: lat. **doi*, **doae* + *supra* + *viginti*.

dóljșprăți, **dóljșprăți** *num. card.* Can² 389; Cap 115 s.v. *doi*; ALR II s.n., 6, h. 1764/012, h. 1792/012; Cerna A/1573; Dms. Doisprezece, douăsprezece. *Vizú un foc pristi dóljșprăț di munț.* (Văzu un foc peste doisprezece munți.) Cap² 33/17; *La grițșca, până să crească, ăń dóljșprăți și mai mult tręi.* (Până să crească, la [limba] grecească, trece mai mult de doisprezece ani.) Pap M¹ 28/9; *Nu-ń mi strinzi di mónă să nu-ń la fronzi ninélu cu dóljșpreț di rap.* (Nu mă strânge de mână să nu-mi frângi inelul cu douăsprezece pietre.) Cap² 16/6; *Ăń am un ărburi cu dóljșprăți di vjđji.* (Am un copac cu douăsprezece ramuri. [Ghicioare: Anul].) Pap M¹ 11/14; *Un picurăr cu dóljșprăți di uođ.* (Un cioban cu douăsprezece oi.) Cap 115 s.v.

La dóljșprățiľ *num. ord.* Al doisprezecelea. ALR II s.n., 6, h. 1792/012.

Var.: **dóljșpărți** (Dms.), **dóljșpră** (AtaM 222/5), **dóljșprăț**, **dóljșpreți** (Can² 389 s.v.), **dóljșprăți** (Can² 389 s.v.), **dóljșprăț**, **dóljșprăți**, **dóljșpreț**, **dóljșpreți** (Can² 389 s.v.), **dóljșpărți** (Cerna A/1573), **dóljșpărți** (Cerna A/1573).

Et.: lat. **doi*, **doae* + *supra* + *decem*.

dóljșprăț vezi **dóljșprăți**.

dóljșpreți vezi **dóljșprăți**.

dókim *s. invar.* Dms. Semn, prevestire. *Ăj cu dókim.* (E cu semn. = E însemnat.) Dms s.v.; *Ăl ți fěási dókim.* (I s-a arătat semn.) Dms s.v.

Et.: gr. *δοκιμος*.

dól vezi **dólu**.

dólu *interj.* Cerna A/838; ALDM II, h. 739/2, 4, 5. Strigăt cu care boii înjuțați sunt îndemnați s-o ia spre stânga; hăis.

Var.: **dol** (ALDM II, h. 739/2, 4, 5).

Et.: mac., bg. **dolu**.

dófi vezi **doif**.

Dómca *n.pr.* Pap² 76; Cap 115.

1. Nume de femeie. 2. Nume de capră.

Dómfartă vezi **Dúmfert**.

Dómfert vezi **Dúmfert**.

Domn *s.m.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 115; Dms. 1. Dumnezeu, Domnul. *Lunđinėfi!* *sa și mult bisiricós, dintru țe, sərbătórlı și duminđli, bisérica nu la țóni di mulț ți vin să si rógă la Dómnı.* (Cei din *Lunđin* sunt și foarte bisericóși, de aceea, în zilele de sərbătóare și duminicile, biserica nu-i încape, de mulți ce vin să se roage la Dumnezeu.) Can T¹ 263/2; *Ca dusfârșós cu óili, trec si picurári!* *cári li gunés óili și la čăpnés și je!*, *ca să la veđlă Dómnı di nibunı!* (Când se termină cu oile, trec și ciobanii care mână oile și îi lovesc și pe ei, ca să-i păzească Domnul de strigoi.) Can T¹ 270/23; *Túcu să-n li făcă Dómnı țăsti čófi!* *ıo!*, *di si dar únă băčólă ıa, ăń drum.* (Numai de mi-ar face Domnul ciorile astea oi, ca să-mi fac o stână aici, la drum.) Cap² 97/29; *Bătú di un deđ moș, áma țela ra Dómnı; Dómnı a! zısi la țela ıómu:* „*ıındi ti du?*”. (Întâlni un moș bătrân, dar acela era Dumnezeu; Dumnezeu îi zise omului: „unde te duci?”) Cap² 24/8–9; *Țela deđıdu si dúsi prısti țela pómu [cári junđă până ăń țer] la Dómnı și a! zısi:* „*Dómnıli, Dómnıli, nu-n dai, béri, un cumát di póni?*” și *Dómnı a! zısi:* „*si-ț dau?*” și *Dómnı a! deđıdi.* (Bătrânul se duse pe acel pom [care ajungea până în cer] la Domnul și-i zise: „Doamne, Doamne, nu-mi dai, bre, e bucată de pâine?” și Domnul îi zise: „o să-ți dau”, și Domnul îi dădu.) Cap² 89/5–7; *La Dómnı s-na rugóm, soț cu curát buric.* (Frați cu inima curată, să ne

rugăm Domnului.) Pap M¹ 29/5; *Blăstimátă di lúmi și di Dıómnı, L'umnıța, cătilin, cătilin, ăș mçári.* (Blestemată de oameni și de Domnul, încet, încet, *L'umnıța* moare.) AtaM 378/2; *Si da Dıámnu si cas luăș, si putrizós pri vidăălă.* (Să dea Domnul să te îmbolnăvești, să putrezești de viu [= văzând cu ochii].) MP 76/4; *Cóti stęali la Dómnı, cóti țapi ăń pimint.* (Câte stele sunt la Dumnezeu, atâtea țepi în pământ. [Ghicitoare: Miriștea].) Cap² 160/28; *Nu-ı bun s-ti burvės ăń Dómnıluț lucrı.* (Nu e bine să te amesteci în lucrarea Domnului.) Cap² 102/37. 2. Domn, stăpân.

Drúmu Dómnıluț. Calea laptelui. Can² 389 s.v. **Scáńdu Dómnıluț.** L i t. Scaunul Domnului. Nume de plantă. Can² 389 s.v. **Bubálca lu Dómnı.** Nume de insectă; vaca Domnului. Pap M² 68/28.

◆ *ıel ș-ăı ıómu Dómnıluț.* (E omul lui Dumnezeu.) Pap M² 68/30; *ıel ăı bubálca lu Dómnı.* (L i t. El e vaca Domnului. = [Se spune despre un om] blând ca un miel.) Pap M² 68/28; *Nalt çot pónă la Dómnı.* (L i t. Înalt până la Dumnezeu. = Foarte înalt.) Pap M² 68/10; *Dómnı s-la ıártă!* (Să-l ierte Dumnezeu!) Pap M² 57/17; *Țe sa zică Dómnı!* (L i t. Ce va zice Domnul. = Cum o să vrea Dumnezeu!) Pap M² 57/18; *Dómnı di bun!* (Dumnezeu cu bine!) Pap M² 55/30; *Dómnı di bun, dușmán niți un!* (Dumnezeu cu bine, [și să n-ai] niciun dușman.) Pap M² 55/32; *Să da Dómnı!* (Să dea Dumnezeu!) Pap M² 55/8; *S-ti ıdă Dómnı!* (Să te audă Dumnezeu!) Pap M² 55/9; *Nu-ı di Dómnı să ıă!* (L i t. Nu e de la Dumnezeu să fie! = N-a fost să fie!) Pap M² 68/21; *Çon va Dómnı sa ti clămă, tot nu jútă.* (L i t. Când vrea Dumnezeu să te cheme [la el], nimic nu ajută. = Moartea nu poate fi ocolită.) Pap M² 57/20; *Dómnı júnglă, je! mánăncă.*

(L i t. Domnul taie, ei mănâncă. = Morții cu morții, viii cu viii.) Pap M² 68/34; *Mări-î Dómnú*. (L i t. Mare e Domnul. = Mare e mila lui Dumnezeu.) Pap M² 68/15; *Vrednic ăî Dómnú!* (L i t. Domnul e vrednic. = Mare e [puterea lui] Dumnezeu!) Pap M² 68/15; *Gíu-î Dómnú*. (Lit. Dumnezeu e viu. = Domnul e cu noi!) Pap M² 68/17; *U vrút-ay Dómnú di míni*. (L i t. A vrut-o Domnul de la mine. = [Se spune când moare cineva] Așa a vrut Dumnezeu.) Pap M² 68/19; *Ca cõn la cãțó Dómnú di boáșă*. (L i t. Ca și când l-a apucat pe Dumnezeu de boașe. = L-a prins pe Dumnezeu de picior. Se spune despre cineva care crede ca nu e nimeni ca el.) Cap² 178/24; *Cõn va Dómnú, nu ti ntrẽbã lu cruî fiçór ieș*. (L i t. Când vrea Domnul, nu ești întrebat al cui copil ești. = Moartea nu alege.) Pap M² 68/43; *Di la róstu toș și la urẽçla lu Dómnú!* (L i t. De la gura ta la urechea Domnului. = Să te audă Dumnezeu!) Pap M² 55/13; *Țe vîni di la Dómnú cãbũldi im*. (L i t. Ce vine de la Domnul este primit. = Tot ce vine de la Domnul este bine venit [=și binele și răul].) Cap² 176/11; *Cõn la vez drácu, túntã ti nclîñ la Dómnú*. (Te închini la Dumnezeu când îl vezi pe dracul.) Cap² 176/40; *Țe deãdi Dómnú di si-n læ drácu?* (L i t. Ce mi-a dat Dumnezeu, ca să-mi ia dracul? = Nimic.) Cap² 176/16; *Si fẽási ca Dómnú si vęágla*. (L i t. S-a făcut astfel încât [trebuie] să[-l] păzească Dumnezeu = Dumnezeu să-l aibă în pază.) Cap² 176/13; *Ăî picãti di Dómnú, cã ieș cõta șãtãit*. (L i t. E păcat de Dumnezeu, căci ești [om] umblat. = Se spune despre oameni care n-au învățat nimic de la viață.) Cap² 206/14; *Vrinã çãrã, cõn ra Dómnú pri pimînt*. (L i t. Odată demult, când Dumnezeu era pe pământ. = Cu foarte mult timp în urmă.) Pap M² 68/27; *Dómnú di bun, rãkîja-n rost sã pun*. (L i t. Domnul [numai] de

bine, să-mi pun rachiul în gură. = [Urare glumeață, la un pahar] Să-mi fie de bine!) Pap M² 55/35; *Di Dómnú s-ãfli!* (L i t. Să aflî [pedeapsa] de la Dumnezeu! = Să te pedepsească Dumnezeu.) Pap M² 59/31.

Var.: **duãmn**; **duómn**.

Et.: lat. **dom(i)nus**.

don vezi **dun**.

dor¹, *pl. dórur s.n.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 114 s.v. *dõari*; Dms. Durere. *E, çícũ, ři řu-î duãru?* (Ei, unchiașule, care ři-e durerea?) MP 150/2; *Ăî prãcuró gnóũ ři-l tricú dóru*. (Făcu să-i curgă puroiul ři-i trecu durerea.) DP 166/35.

Am dor. A-l durea. *Am un mări dor*. (Mă doare rău.) Cap 114 s.v. *dõari*; Dms s.v.; *Tátu ři múma si fẽásirã tot di sõnzi pãnã s-la trẽcã spini!*, *ãma ie! nu cãtãu cã veș dor, túcu řirẽau s-la jũngã fiçóri!* (Tatăl ři mama se umplurã de tot de sânge pãnã să treacã de mărãcini, dar nu le pãsa cã-i doare, voiau doar să-i ajungã pe copii.) Pap M¹ 14/21.

Var.: **duãr**.

Et.: lat. **dolus**.

dor², **durári**, **durãî**, **durát vb.** I. *Tranz.* Cap 115; Dms. A tăia lemne. *Delmi cã řa, sã-ř li dau ři alãturile cu cãri dor scõndur*. (Dacă așa stau lucrurile, o să-ř dau ři uneltele cu care tai scãnduri.) DP 92/2; *Ca si dũsi Dẽfu ři ay pucãțó curiã, ia, un uõm cõpõla dõarã*. (Când se duse Dẽfu ři se uitã la pãdure, iatã, acolo un om taie lemne.) Cap² 97/10; *Aș lo dõuã baltî ři si dũsi ãn la Dẽfu curiã ca si dõarã*. (Își luã douã securi ři se duse în pãdurea lui Dẽfu ca să taie lemne.) Cap² 97/8; *Lo si duãrã mãccãț árbur di scũãtã scõndur*. (Începu să taie copaci mari ca să scoatã scãnduri.) MP 114/20. F i g. A lovi (pe cineva), a bate. *Ăři cu lóstu cã-l durã, cã-l durã, áři cã-l fẽási ni gíu, ni mórtu*. (Și dacã-i trase cu bãta, dacã-l lovi, îl lãsã nici viu nici mort.) Cap² 114/44.

Var.: **duăr**.

Et.: lat. *dolare*.

dor³, **durğări**, **durúj**, **durút** vb. II. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 391; Cap 114; ALR II, 1, h. 58/012; ALR I s.n., 1, h. 139/012, 013, h. 141/012; ALR II s.n., 5, h. 1366/012; ALR II s.n., 6, h. 1691/012; h. 1815/012; Cerna A/359; ALDM I, h. 302/1-7, h. 303/1-7; Dms. A durea. *Mi dğári burícu.* (Mă doare inima.) Pap¹ 43 s.v. *dor*; *Bába-ŭ dğári burícu.* (Pe babă o doare inima.) Pap M² 45/7; *Ţi faţ, lisíţu? Şa an discónt la cap că mult mi dğri.* (Ce faci, vulpeo? Îmi descânt așa la cap, că mult mă doare.) Can T¹ 281/22; *Laj di cásă şi un păcróv cu únă pėrniţă, că mi dor ŷásili di zăţğári.* (Am luat de acasă și o velință cu o pernă, că mă dor oasele cât am zăcut.) Cap² 114/21; *Dómnu, túntę, la duré dínţi!* (Pe Domnul, atunci, îl dureau dinții.) Cap² 30/41; *Snága a! ra amplină di roń şi la duríęá primúlt.* (Trupul îi era plin de răni și îl durea foarte tare.) MP 198/9; *Mi duári mult căpu.* (Mă doare rău capul.) MP 62/7; *Cucurícu, rícu; bába-ŭ dğári burícu.* (Cucurigu, rigu; pe babă o doare inima.) Pap M² 45/4; *An discónt la cap că mult mi dğri.* (Îmi descânt la cap că mă doare rău.) Can T¹ 281/22; *Mi dğári la ínimă.* (Mă doare inima.) ALR II, 1, h. 58/012; *Si-ţ spun di tot ŷi mi dğári.* (O să-ți spun despre tot ce mă doare.) ALR II s.n., 6, h. 1691/012; *Mi duári, las [s-]mi duáră!* (Mă doare, lasă să mă doară!) ALR I s.n., 1, h. 139/012, 013.

Et.: lat. *dolere*.

dorm, **durmíri**, **durmíj**, **durmít** vb. I. *Intranz.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 391; Cap 115; ALR I, 1, h. 75/012, 013; Cerna A/407; ALDM I, h. 350-354/1-7, h. 356-362/1-7; Dms. A dormi. *Aj să dăróm băcádárníc, că mo dğrmi Lúdi.* (Hai să

facem mămăligă, că acum *Lúdi* doarme.) Cap² 31/44; *Şi jel rápóásă sérata şi dğármí nğáptęa.* (Și el se odihnește seara, și noaptea doarme.) W 77/7; *Căn jel dórmu, jo ás lă máncu.* (Când ei dorm, eu o să-i mănânc.) Cap² 112/15; *La ŷista ánu, cári si vină, fără pári să dğármă.* (La hanul ăsta, cine o să vină, o să doarmă fără bani.) Cap² 33/40; *Ra an méjlucu di nğápti şi cícă-sa aş durmęá.* (Era la miezul nopții și unchiu-său dormea.) Cap² 78/5; *Aŷ fláră ŷę nibunílă că durmę an tręm.* (Găsiră stafia că dormea în tinda casei.) Cap² 37/43; *Ah, ŷę greŷ son durníj!* (Ah, ce somn greu am dormit!) Cap² 93/18; *Bun son durníş că raj únă míllă di mućcót.* (Bun somn ai dormit că erai [făcut] o mie de bucăți.) Cap² 93/19; *Clóŷi durmím únă sğără şi nápta vini un pampúr.* (Acolo am dormit o seară și apoi a venit un tren.) AtaM 360/18; *Si culcáră lángă mári, durmíră.* (S-au culcat lângă mare, au dormit.) Cap² 72/27; *Si dúsi la doj! fraţ, li scurni şi la zisi: „dosta durmiţ!”* (Se duse la cei doi frați, îi trezi și la zise: „Ați dormit destul!”) Cap² 33/36; *Dórńă, dórńă, stăpán; míni va si mi fúrá Ćáğă.* (Dormi, dormi, stăpâne; pe mine o să mă fure Ćáğă.) Cap² 112/44; *Si fęási nğáptęa şi, díntru că ra frig, nu putęáŷu si áflă lŷăc ca s-dğármă.* (Se făcu noapte și, pentru că era frig, nu puteau găsi loc să doarmă.) Cap² 123/32; *Tu să treţ să dorm an ŷę udáŷă.* (Tu să mergi să dormi în acea cameră.) Can T¹ 282/40; *Vręa si dorm.* (Aș dormi.) ALDM I, h. 358/1-7; *Vręa si am durmítă.* (Aș fi dormit.) ALDM I, h. 359/1-7; *Cu durmírí.* (Dormind.) ALDM I, h. 362/1, 2, 4, 5; *Durnğáŷíkí.* (Dormind.) ALDM I, h. 362/7.

Ān ŷi dğrmi. (A-i fi somn.) Can² 391 s.v., ALR I, 1, h. 75/013.

♦ *Nu-ń dormi di tını.* (L i t. Nu dorm de tine [= din cauza ta]. = Nu-mi pasă de tine.) Can² 391 s.v.; *Dormi ca dúpri țǎlantă lúmi.* (L i t. Doarme ca de pe lumea cealaltă. = Doarme dus.) Pap M² 164/3.

Var.: **dųǎrm** (ALDM I, h. 358/3), **dųorm** (ALDM I, h. 350/2–6, h. 356/5, 6, h. 358/6).

Et.: lat. *dormire*.

dósta *adv.* Pap² 77; Can² 389; Cap 116; ALR II s.n., 5, h. 1372/012, h. 1452/012; Dms. Destul (de). *Fuǐ di ȳa, neǎgra-ćúmă, nu-ț fúră dósta nõu i!, túcu mo vinís și míni s-mi lǎǎ?* (Fugi de aici, ciună-neagră, nu-ți fură destul nouă fii, că acum veniș să mă iei și pe mine?) Cap² 101/2; *Spúni-ń unųără, dósta mi șǎngǎviș.* (Spune-mi odată, destul m-ai dus cu vorba.) Cap² 206/4; *Si dúsi la doǐ! fraț, fi scurni și la zisi: „dósta durmí!”* (Se duse la cei doi frați, îi trezi și la zise: „Ați dormit destul!”) Cap² 33/36; *E, de; e, de! ti uzóm. Dósta víki.* (Ei, de; ei de! te-am ascultat. Destul [= ajunge]!) Pap M² 66/17; *Dųǎsta mi mǎncós!* (Destul m-ai chinuit!) MP 44/20; *Tricú vǎcót și fićóri si fǎsiră dósta mǎccáti.* (Trecu timp și copiii se făcură destul de mari.) DP 191/32; *Dósta lǎtrás!* (L i t. Ai lătrat destul. = Ai bârfit destul.) Pap M² 66/14; *Taț, dósta dǎngǎriș!* (Taci, ai trăncănit destul!) Pap M² 66/5; *Dósta aț la scusés!* (L i t. Destul ți i-ai scos. = Destul ți-ai rânjit dinții!) Cap² 202/34.

Dósta... túcu. Nu numai ... dar și. *Cõn discǎrcǎră, dósta ca cujúoc nu vę, túcu și péști!* (Când descărcară, nu numai că nu era cojoc[ul], dar și peștii [nu erau].) Pap M¹ 24/8; *Dústa ți i cus, túcu și kųás.* (Nu numai că e scund, dar e și spân.) MP 182/20; *Dústa ți i cus, kųás, túcu și númeța áju i Mușá.* (Nu numai că e scund,

spân, dar și numele îi e *Mușá*.) MP 182/21.

Var.: **dųǎsta, dústa.**

Et.: mac., bg. *dosta*.

dóǳă vezi **doǐ.**

dóǳli vezi **dóǳli.**

dóǳpǎrți vezi **dóǳpǎrți.**

doǳ vezi **doǐ.**

dóǳu vezi **doǐ.**

dóǳzǎț vezi **dóǳzǎț.**

dóǳuzǎț vezi **dóǳzǎț.**

dóǳzǎț vezi **dóǳzǎț.**

dóǳzǎț vezi **dóǳzǎț.**

dóǳzǎț vezi **dóǳzǎț.**

dóǳzǎț vezi **dóǳzǎț.**

dóǳzǎț vezi **dóǳzǎț.**

dóvnic, pl. dówniț *s.m.* Cap 116; Dms.

Duhovnic. *Ca si dúsi la dównicu aǐ spúsi: „cóta ȳamiń și cóta am tǎlćót”, ára dównicu aǐ zisi: „eǐ, jo nu pot s-ti lert”.* (Când se duse la duhovnic, îi spuse: „atâția și atâția oameni am omorât”, iar duhovnicul îi zise: „ei, eu nu pot să te iert”.) Cap² 99/17–18; *Dúvnicu ǎ! zisi că picǎfli fáti sa mǎccáti.* (Duhovnicul îi zise că păcatele pe care le-a făcut sunt mari.) Dms s.v.

Var.: **duóvnic.**

Et.: mac., bg. *duhovnik*.

dóǳpǎr vezi **dupǎrós.**

dóǳvolă *s.f.* AtaM 287/27. Permis, autorizație.

Var.: **duzvolă** (AtaM 287/27).

Et.: mac. *dozvola*.

doǐ! vezi **doǐ!**

dóǳpǎr vezi **dupǎrós.**

dóǳpur vezi **dupǎrós.**

Dóрма Pópǎlǎ *n.pr.* Cap 116 s.v. *dórmă*; Dms. s.v. *dǎrmă*. Nume de loc în *Nónti*.

Et.: **dórmă + pópǎ.**

dórmă, pl. dórmi și dórmur *s.f.* Can² 389; Cap 116; Wild h. 42/3, h. 46/6;

ALDM II, h. 660/1–3, 5–7, h. 1115/7; Dms. Ramură uscată; vreasc. *Ți mi pōartă clōfi cān ari drāmi ȳă si ardu?* (De ce mă duce acolo când aici sunt vreascuri să ard?) AtaM 349/9; *Lo s-tālă liāmni, dȳārmī, di s-pună sup căzān.* (Începu să taie lemne, vreascuri, ca să pună sub cazan.) MP 112/3; *Ūnă ȳară și un vācōt ra un Kālți din dȳārmī.* (Odată de demult, era unul, Kālți din vreascuri.) MP 30/1. Pl. Tufă, arbust. Wild h. 46/6.

Var.: **dārmă** (ALDM II, h. 660/3, 5), **doārmă** (Dms.), **drāmă**, **drómă** (Wild h. 42/3), **dȳārmă**.

Et.: bg. *dārma*.

dōṽă vezi **doj**.

dōṽăspreți vezi **dōisprăți**.

dōṽsprăt vezi **dōisprăți**.

dōṽsprăți vezi **dōisprăți**.

dōṽspreț vezi **dōisprăți**.

Doṽ urēcĭ *n.pr.* Pap M² 175/32. Nume de munte în *Cōnțco*.

Et.: din *doṽ* + *urēcĭ*.

dōṽăzōț vezi **dōṽzōț**.

dōṽăț vezi **dōṽzōț**.

dōṽzōț *num. card.* Can² 389; Cap 115 s.v. *doj*; ALR II s.n., 6, h. 1767/012; Cerna A/1581; Dms. Douăzeci. *Tȳăț tīniri! di dȳăuzōț di ań s-dunără ăń un loc.* (Toți tinerii de douăzeci de ani s-au adunat la un loc.) Cap² 120/15; *Sfāca vęa dōṽzōăț di ań.* (Fiecare avea douăzeci de ani.) Dms s.v. *Doṽzōțli*. (Al douăzecilea.) Can² 389 s.v.

Var.: **dōṽăzăț** (AtaM 222/13), **dōṽăzōț** (AtaM 222/13), **dōṽăț** (Can² 389 s.v.), **dōṽzōăț**, **dōṽzōț** (ALR II s.n., 6, h. 1767/012), **dōṽzōț**, **dōṽzōț** (Cerna A/1581), **dōṽăzōț** (AtaM 222/13), **dōṽăț** (Cap 115 s.v. *doj*), **dȳăzōț** (MP 22/9).

Et.: din *doṽ* + *zōț* (pl. de la *zăți*).

drac, *pl. draț* *s.m.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 116; Dms. Drac. *Drācu dęădi maj mŭlți pāri di toț.* (Dracul dădu mai mulți bani decât toți.) Pap M¹ 22/21; *Drācu la dŭsi fičōru an ūnă gaură di sup pimint.* (Dracul îl duse pe băiat într-o gaură de sub pământ.) Pap M¹ 20/18; *Drācu cripā di ja! că țista nu ănjurā.* (Dracul crăpa de necaz că ăsta nu înjura.) DP 71/1; *Fičōru si fęăsi ūnă căpră vrănă și drācu ūnă mŭsă.* (Feciorul se făcu [= se transformă în] o capră neagră, iar dracul într-una cu pete albe.) Cap² 128/3; *Țęa fęătă, ăń țeă lęică, vęa cāri știță cōți mi! di draț.* (Fata avea în tigva aceea cine știe câte mii de draci.) Cap² 79/34; *Pōjā toț drāți! si dunără, aṽ dęădiră ȳāja lă un picurăr.* (Apoi toți dracii se adunară și dădură oaia unui cioban.) Cap² 111/8; *Un ȳom nęgru, cu cōārni și cōădă, drac ca toț drāți!* (Un om negru, cu coarne și coadă, drac ca toți dracii.) Pap M¹ 20/7; *Ăń tīni raṽ toț drāți!* (În tine erau [= zăceau] toți dracii.) Cap² 41/39. F i g. Persoană isteată, șmecheră, nebunatică. *Țŭntęa, țęla micu, maj drac, zisi.* (Atunci, cel mic, mai șmecher, zise.) Cap² 119/7; *Māri drac jęș.* (Ești foarte isteț.) Cap² 177/1; *Draț ómiń raṽ frēnđi!* (Francezii erau oameni isteți.) Can T¹ 276/16; *Dŭ-ti, bra, vez ți fāți țęla drac di fičōr.* (Du-te, bre, vezi ce face dracul ăla de copil [= copilul ăla nebunatic].) Cap² 102/5.

Aṽ drățĭăj măjcă. Mama dracilor, talpa iadului. Cap 116 s.v. **Lŭcru drăcului**. Lucru necurat, lucrul dracului. Pap² 77 s.v.

♦ *La drācu a! darăș bășerică.* (L i t. Ai făcut biserică pentru dracul. = Ai făcut bine unui om rău.) Can T² 112/15; *Drācu cręăpă.* (Crapă [și] dracul [de frig].) Cap² 177/2; *A! antró drācu-n buric.* (L i t. I-a

intrat dracul în inimă. = A intrat dracul în el.) Cap² 177/4; *Ca drăcu după popă si țon.* (L i t. Se țin ca dracul după popă. = Sunt prieteni nedespărțiți.) Cap² 176/42; *Con la vez drăcu, tînțea ti ncln la Dómnu.* (Te închini la Domnul când dai de dracul.) Cap² 176/45; *Țe draț ári si jgácă uáti.* (L i t. Ce draci o să joace aici. = Se va întâmpla o mare nenorocire.) Cap² 176/49; *Țe deádi Dómnu di si-n lăa drăcu?* (L i t. Ce dădu Domnul ca să-mi ia dracul? = Nu am nimic de valoare.) Cap² 176/21; *Țista únă sută di draț ári án jel; cót ái, tot drăț-áí.* (L i t. Ásta are în el o sută de draci; cât e, e numai draci. = Se spune despre cineva care tace și face.) Cap² 176/25; *Án cántáț áí drăcu.* (În cei învățați sălășluiește dracul.) Cap² 176/28; *La lō-n párti drăcu.* (L i t. Dracul l-a luat în parte. = Se spune despre cineva care a luat-o pe un drum greșit.) Cap² 176/31; *Țe drac din vále-í.* (L i t. Ce drac din râu e. = Se spune despre o persoană abilă.) Cap² 176/43; *Drăcu ni árá, ni sápă.* (Dracul nici nu ară, nici nu sapă. = Se spune despre cineva care nu face vreo treabă, ocupându-se cu intrigii.) Cap² 176/36; *Drăcu cásă nu dáră.* (Dracul nu face casă = De la un om rău nu te poți aștepta la ceva bun.) Cap² 176/35; *Di drăcu să áfli!* (O să dai de dracul!) Pap M² 61/10; *Drăcu s-ti lăa!* (Să te ia dracul!) Dms s.v. *Exprimări tabu* referitoare la *drac*: **Țéla** cu un picór. (Cel cu un picior.) Pap¹ 43 s.v.; **Țéla**, *să-l p[îșe] bábili picóru.* (Acela, de i-ar pișa babele piciorul.) Pap¹ 43 s.v.; **Țéla** cu únu. (Ála cu unul [= un picior].) Cap² 176/5; **Țe||** di sub mǎră. (Ála de sub moară.) Cap² 176/35.

Et.: lat. *draco*.

drag(ă) *adj.* Folosit substantivat în expr. *Că di drag(ă) loc. adv.* Cap 116. De mai mare dragul. *Sfăca yom ári cōti un*

trăctér, cōti dōay iftukín, [...] cu cási búni [...], că di drágă. (Fiecare om are câte un tractor, câte două mașini [...], cu case bune [...], de mai mare dragul.) AtaM 390/12; „*E, cōn án am jo lánti dōrmi ya, di árdiri, supțuóor, că di drag uscáti, nu vin jo cōla si-n perd vácōtu.*” („Ei, când am eu aici, la supțioară, alte vreascuri, pentru ars, uscate de mai mare dragul, nu vin eu acolo, să-mi pierd timpul.) Cerna T; „*E, cōn si-n stay jo ya, si-n cur că di drag ápu tot lánjós, nu vin jo s-mi mănčós jo cōla.*” („Ei, când eu stau aici și-mi curge apă de mai mare dragul la vale, nu vin acolo să mă trudes.) Cerna T; *Țe-í, că di drágă.* (L i t. Ce este, de mai mare dragul. = Se spune despre oamenii buni la inimă.) Cap² 177/6.

Et.: mac., bg. *drag, drago*.

Drágni *n.pr.* Pap M² 175/24; Can² 389; Cap 116. Nume de loc în *Lúnđín*.

dram, *pl. drámur s.n.* Dms. Cantitate mică; dram. *Un dram di căsmét nu vuí.* (N-am avut un dram de noroc.) Dms s.v.; *Un dram di criél dósta-ț ra.* (Îți era de ajuns un dram de minte.) Dms s.v.; *Isápu ra că ámpărțárga să íjă rávnică, níți un dram s-nu tréacă la lántu.* (Socoteala era ca împărțeala să fie dreaptă, niciun dram să nu treacă la celălalt.) DP 79/9.

Et.: mac., bg. *dram* (gr. *δράμι*).

drăclóac vezi **drăclóe**.

drăclóe, *pl. drăclóți s.n.* Can² 389; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcie, drăcovenie. *Cōn nu ra cōta nvițátă lúme, máí bun trițg ca nu știíá drăclóți.* (Când nu erau atât de învățați, oamenii trăiau mai bine, că nu știau drăcovenii.) Can T¹ 276/19; *Tōáti drăclóáțili li știíá.* (Știe toate drăciile.) Dms s.v.

Var.: **drăclóac**.

Et.: din *drac* + *-lóc*.

drăcșic, *pl. drăcșit s.m.* Dms. Drăcușor. *Cən să dașcldă și lanta [ușă], op, un drăcșic.* (Când s-o deschidă și cealaltă [ușă], hop, un drăcușor.) DP 53/37; *Drăți! veaŭ lăsát drăcșic să-ŭ veágľă căsa.* (Dracii lăsaseră un drăcușor să păzească casa.) Dms s.v.

Et.: din *drac* + *-ĉic*.

drăcureăști *adv.* Dms. Drăcește. *Ţeástă ũără ti purtáš drăcurești.* (De data asta te-ai purtat drăcește.) Dms s.v.

Var.: **drăcuréști**.

Et.: din *drac(ur)* + *-ăști*.

drăcurés(c), **drăcurească**, *pl. drăcuréșt adj.* Can² 382; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcesc.

Var.: **drăcurésc** (Dms).

Et.: din *drac(ur)* + *-es(c)*.

drăcurésc vezi **drăcurés**.

drăcuréști vezi **drăcureăști**.

drăcuriță vezi **drăcuriță**.

drăcuriță, *pl. drăcuriț s.f.* Can² 389; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcie.

Var.: **drăcuriță**. (Dms).

Et.: din *drac(ur)* + *-iță*.

drăcusés, **drăcusíri**, **drăcusíj**, **drăcusít** *vb.* IV. *Intranz. și refl.* Dms. A drăcui; a da dracului; a se duce dracului. *Túcu drăcuséști.* (Mereu drăcuie.) Dms s.v.; *Drăcuseá-ti di ũa!* (Du-te dracului de aici.) Dms s.v.

Var.: **ăndrăcusés** (Dms s.v.).

Et.: der. de la *drac*.

drăcúț, *pl. drăcúț s.m.* Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcușor.

Et.: din *drac* + *-úț*.

drăfulát vezi **trăculát**.

Drăgășcă *n.pr.* Pap M² 175/26; Cap 116. Nume de loc în *Báruvița*.

drăhmíje, *pl. drăhmíj s.f.* Kats 76/26. *Drahmă. Aň dġđđi sáldęa zġęi drăhmíj.* (Mi-a dat numai zece drahme.) Kats 76/26.

Et.: gr. *δραχμή*.

drăjájă vezi **dărjájă**.

drăjduávnic vezi **drujdóvnic**.

drăjeáŭă vezi **dărjájă**.

drăkíță, *pl. drăkíți s.f.* Cap 116 s.v. *drac*, Dms. Drăcoaică.

Et.: din *drac* + *-iță*.

drămă vezi **dórmă**.

drămălés, **drămăliri**, **drămălíj**, **drămălít** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A tăvăli pe jos; (despre câini) a mușca. *Cŕăjnilí ũista négru la drămălí fičóru.* (Câinele ăsta negru l-a tăvălit pe jos pe băiat.) Dms s.v.; *Un ġup drămălít di cățáŭa lu Fărin.* (Un țigan mușcat de cățeaua lui Fărin.) Dms s.v.

Et. nec.

drămbălés, **drămbăliri**, **drămbălíj**, **drămbălít** *vb.* IV. *Tranz. și refl.* Cap 118; Dms. A (se) legăna; (despre căruță) a hurduca. *Nu mi drămbălęă că-ń ĩi ľęa criélu.* (Nu mă legăna că amețesc.) Dms s.v.

Var.: **drumburés** (Cap 118).

Et.: der. de la o formă neatestată, **drămbălă* 'leagăn, scrânciob' < bg. *drămbalo*.

drămón, *pl. drămónă s.m.* Pap² 77; Cap 116; Cerna A/1427; Dms. Ciur cu găuri mari; dărmon.

Var.: **dărmon** (Dms).

Et.: gr. *δρμονί* (mac. *drmon*, bg. *dărmon*).

drămiğănă vezi **dămiğănă**.

drămuńisés, **drămuńisíri**, **drămuńisíj**, **drămuńisít** *vb.* IV. *Tranz.* Cap 116 s.v. *drămón*; Dms. A cerne, a trece prin ciur.

♦ *Ăĵ ĩrnút și drămuńisít.* (E trecut prin ciur și prin dărmon.) Cap² 177/8.

Et.: der. de la **drămón**.

drăndupca vezi **dríndupca**.

drăńđél, *pl. drăńđeáli s.n.* Can² 389; Cap 116; Dms. Așchie.

Et.: de la *drămă* (s.v. *dórmă*) + *-uț* + *-él*.

drăńgărés vezi **dăńgărés**.

drăngărği vezi **dăngărğiă**.

drăpăc, **drăpăcă**, *pl.* **drăpăc**, **drăpăcki** *adj.* și *s.m.* și *f.* Cap 116–117 s.v. *drăpés*. Păduchios; om care se scarpină tot timpul. P. e x t. Hrăpăreț, apucător. *Să fuz di ómu drăpăc*. (Să fugi [= să te ferești] de omul hrăpăreț.) Dms s.v. F i g. Zeflemitor. *Ŭom drăpăc*. (Om zeflemitor.) Cap² 177/10.

Et.: cf. *drăpés* și mac. *drapač*.

drăpălós, **drăpălósă**, *pl.* **drăpălós**, **drăpălósi** *adj.* Dms. Zdrențáros.

Et.: din *drăpés* + *-lós*.

drăpés, **drăpíri**, **drăpij**, **drăpít** *vb.* IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 116; ALR II, 2, h. 362/012, h. 427/012; ALDM I, h. 222/5; Dms. **1.** A (se) scarpina. *E, țesta sêřă ři mi drăpém mult!* (Ei! ce mă mai scarpinam astă seară!) Cap² 43/37; *Mi drăpés ăn cap*. (Mă scarpin în cap.) Dms s.v. **2.** A smulge; a jumuli. *A' drăpés péřnili*. (Îi jumelesc penele.) Cap 116 s.v.; *Aj junglô găřlna, aj drăpířă cu sŭăcră-sa ři u púsara di si řărbă*. (Tăiară găina, o jumuliră cu soacră-sa și o puseră să fiarbă.) MP 146/28; *Ăn lă drăpířă tot péru din cap*. (Mi-au smuls tot părul din cap.) Dms s.v.; *L'-u drăpni pçăřina din mçăń*. (I-a smuls pâinea din mâini.) Dms s.v.; *Ă' lă drăpni din cap řesu lu říru*. (Îi smulse hoțului fesul din cap.) DP 64/4; *Ŭ-lă drăpnířă řesu ři-lă deđădiră la únu an loc di páră*. (Mi-au smuls fesul și l-au dat unuia în loc de bani.) DP 64/8. **3.** P. e x t. **a.** A se sfășia. *Că vizuíj cum si drăpneău, fuzíj*. (Dacă am văzut cum se sfășiau, am plecat.) Dms s.v. **b.** A năpârli. *Ŭóili z-drăpés, lóna cădi di pri içăli*. (Oile năpârlesc, cade lâna de pe ele.) ALR II, 2, h. 427/012.

Var.: **dărpés** (Dms s.v.), **drăpnés**.

Et.: mac. *drapa*, *drapne*, bg. *drapam*.

drăpnés vezi **drăpés**.

drătăv vezi **dărtăv**.

drătliŭ vezi **dărtăv**.

drătliŭ vezi **dărtăv**.

drătés, **drătésă**, *pl.* **drătésť** *adj.* Can² 390; Cap 116 s.v. *drac*; 117; Dms. Drăcesc.

Var.: **drătésć** (Can² 390; Dms).

Et.: din *drac* (*pl. drať*) + *-ésć*.

drătésć vezi **drătés**.

dręapta vezi **diręapta**.

dręat vezi **dirępt**³.

Dręana *n.pr.* Cap 117. Nume de persoană. *Nu mi ličă, mámu míla, an lu Dręana grămçz*. (Nu-mi stătea bine, mamă dragă, în căsnicia cu *Dręana*.) Cap² 17/32.

dręăzgă, *pl.* **dręăži** *s.f.* Pap² 77; Can² 390; Cap 117; Dms. Pădure (tânără); tufiș. *Tăłăj lęămni din dręăzgă*. (Am tăiat lemne din pădure.) Dms s.v.

Var.: **dręăžă** (Pap² 77).

Et.: bg. *dręzga*.

dren vezi **drin**.

drep^{1,2} vezi **dirępt**^{2,3}.

dreptăti vezi **diriptăti**.

dręžă vezi **dręăzgă**.

drim *s.*, în **Pri drim** *loc. adv.* Pap¹ 43; Pap² 77; Dms. Pe lună plină. *Să kinisím pri drim*. (Să pormim pe lună plină.) Pap¹ 43 s.v.; Pap² 77 s.v.; Dms s.v.

Et.: bg. dial. *drim*.

drin, *pl.* **drin** *s.m.* Cap 117; Dms. Nume de arbust; corn. *Ťéla űómu lç să řópă*: „*sădra căcă drin, sădra căcă drin*”. (Omul începu să řipe: „căcă numai cornul, căcă numai cornul”.) Cap² 49/20.

Var.: **dren** (Dms s.v.).

Et.: bg. *drjan*.

dríndupca *adv.* Cap 117; Dms. Hai-hui.

Var.: **drăndupca** (Dms s.v.).

Et.: onomatopee.

driptăti vezi **diriptăti**.

drislív, **drislívă**, *pl.* **drislív**, **drislívi** Cap 117; ALDM II, h. 1021/2-3; Dms. (Despre prun) care face prune mici, galbene. *Prun řăclív*. (Corcoduș). Dms s.v.

Var.: **dărsлів** (ALDM II, h. 1021/3), **đrăclív**, **đrătlív** (ALDM II, h. 1021/1, 2).

Et.: mac., bg. *diva sliva*.

drișteală, *pl. driștef* *s.f.* Cap 117; Dms. Dârstă, vâltoare.

Var.: **drușteală** (Cap 118; Dms s.v.).

Et.: bg. dial. *drăstilo* (BER I 439, s.v. *drăstja*)

drob, *pl. dróbur* și *dróbură s.n.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 117; ALR I, 1, h. 45/012, h. 46/012; ALR II s.n., 4, h. 1122/012, h. 1123/012; Cerna A/291, 321; Wild h. 178/2-4, 6; h. 181/1-6; ALDM I, h. 234/1-7, h. 264/1-7; Dms. 1. Ficat. *Ca cățără si plôngă țéla fiçóri!*, *lă la dădi la únu di je! căpu și la lântu dróbu [di gǎlnǎ]*. (Dacă începură copiii să plângă, le dădu la unul capul și la celălalt ficatul [găinii].) Pap M² 140/7; *Lă rǎslán a! dădi úsili [...], la furnigă a! dădi dróburli*. (Leului îi dădu oasele [...], furnicii îi dădu ficatii.) Cap² 87/29; *Cári si-n mǎncă căpu, si știǎ tot, ára cári si-n la mǎncă dróbu și jlǎntréțu, si făcă mult mári și anvítat uom*. (Cel care o să-mi mǎnânce capul, o să știe totul, iar cel care o să-mi mǎnânce ficatul și pipota, o să se făcă om foarte important și învățat.) DP 187/6; *Ná-ț-la fiștǎ dróbu și țǎstǎ póința di sicǎrǎ s-uú mǎnțu*. (Na-ți ficatul ăsta și pâinea asta de secarǎ s-o mǎnânci.) DP 199/34. 2. (La animale) Plămân. *Drob alb* sau *alb drob*. Plămân. ALR I, 1, h. 45/012, 013; ALR II s.n., 4, h. 1122/012; Cerna A/291.

Drob négru sau **négru drob**. Ficat. ALR I, 1, h. 46/012; ALR II s.n., 4, h. 1123/012; Cerna A/321; Wild h. 181/1, 4.

♦ *Tátu dróbu ș-la da di fǎmçǎlǎ*. (L i t. Tatăl își dă ficatul pentru copii. = Tatăl își rupe bucățica de la gură pentru copii.) Cap² 178/34; *L'-u ars dróbu*. (L i t. Îi este ars ficatul. = Se spune despre cineva foarte trist.) Cap² 219/1; *An ǎrsi dróbu*.

(L i t. Mi-a ars ficatul. = Mi-a făcut mult rău.) Can T² 111/13; *Nu-n ǎrsi dróbu di el*. (L i t. Nu mi-a ars ficatul după el. = N-am murit de dorul lui.) Cap² 219/1.

Var.: **drop** (ALDM I, h. 264/7), **drob** (Wild h. 181/4), **drųǎp** (ALDM I, h. 264/3), **drųob** (ALDM I, h. 264/4-6), **drųop** (ALDM I, h. 264/2), **drub** (Wild h. 181/6).

Et.: mac., bg. *drob*.

Drobicǎ *n.pr.* Cap 117. Nume de loc în *Nónti*.

drogumán *s.m.* Cap 117; Dms. Cuvânt neînțeles dintr-un joc de copii. *Dróguman çilibíja rusulița tǎmbeg*. Cap 156 s.v. *ililiga*.

Var.: **dróguman**.

Et.: gr. *δραγομάνοϛ*.

dróguman vezi **drogumán**.

drómă vezi **dórmă**.

drop vezi **drob**.

drob vezi **drob**.

drong, *pl. dróngur s.n.* Cerna A/2238; Dms. Drug.

Var.: **drúngă** (*s.f.* Cerna A/2238).

Et.: cf. bg. *drǎg*.

drųǎp vezi **drob**.

drub vezi **drob**.

drubác¹, *pl. drubát s.m.* Cap 117 s.v. *drubés*. Cel care taie, mărunțește.

Et.: din **drob** + **-ác**.

drubác², *pl. drubáți s.n.* Can² 390; Cap 117; ALR II s.n., 2, h. 586/012; ALR II s.n., 3, h. 633/012; Dms. Desiș; tufiș. *Ăntrăș ǎn drubác, cu mǎncós jeș*. ([Dacă] ai intrat în desiș, cu greu [mai] ieși.) Dms s.v.

Et.: bg. dial. *drobak* (BER I 429, s.v. *drob¹*).

drubés, **drubíri**, **drubíi**, **drubít vb.** IV. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390, 391; Cap 117; Dms. A tăia mărunț, a face bucăți, a mărunți. *Táti sǎ-n mi tǎlcǎscǎ, máma sǎ-n mi zǎplôngǎ, bébi sǎ-n-mi*

drubęscă. (Tata o să mă omoare, mama o să mă plângă, fratele mai mare o să mă facă bucăți.) Cap² 16/6; *La țe simința al' drubęn frunđă di țărniț că sălătă*. (La sămânța aceea [de viermi de mătase] îi tăiam mărunț frunză de dud, ca pe salată.) AtaM 400/19; *Dărám și culéj, áră slánina oy drubęm án un căzán, áři-ų dărám tuc*. (Făceam și cărnați, iar slánina o tăiam mărunț într-un cazan și o făceam untură.) AtaM 383/29; *Ja drubjă cu calócca*. (Îi tăia cu paloșul.) MP 66/24; *Aų drubí ursónă*. (Făcu ursoaica bucăți.) Can T¹ 284/30; *Că drubí dų cǎldór [di cărni], áři nu putúră să li mánăncă*. (Dacă tăie mărunț două găleți [de carne], nu putură să le mánănce.) Cap² 48/9; *Cu bǎltiđi că la zámancără, dų și áră dų, zisiră*: „Ia drubím, pústu”. (Dacă-l pǎliră cu securile, dă-i și iar dă-i, ziseră: „Ia făcurăm bucăți, nenorocitul.”) DP 28/1; *La lără [fúru], la drubíră cu bǎltiđa și la púsiră án sac*. (Îl luară [pe hoț], îl tăiară cu securea și-l puseră în sac.) Cerna T; *Dizlęgă-mi di únă mónă si es si drubés lęámni, că tu nu poț*. (Dezleagă-mi o mână ca să ies, să tai lemne, că tu nu poți.) Cap² 96/43; *Țęștă sęră, ađ să la drubím cu bǎltiđi*. (Seara asta, hai să-l tăiem cu securile.) Cap² 140/33; *Cárņa ra drubítă sítnu, sítnu*. (Carnea era tăiată mărunț, mărunț.) AtaM 372/16; *Áři-ų le mǎșă pǎlla drubítă, aų púni dínjúr di kúncă, al' dă un foc și-ų árđi tǎtă*. (Moașă ia pǎiele făcute bucățele, le pune în jurul lăuzei, le dă foc și le arde de tot.) Pap M² 120/6.

♦ *Tu áncă drubít srăcăjęș*. (L i t. Tu încă mánănci [dumicat] mărunțit. = Se spune despre cineva care, deși nu mai e copil, nu s-a maturizat.) Pap M² 69/13; cu aceeași semnificație: *Drubít mánăncă*. Cap² 179/24; *Cum să-ț drubés, șa să-ț mánănt*. (L i t. Cum o să-ți dumici

[măncarea], așa o să mánănci. = Cum îți așterni, așa o să dormi.) Pap M² 75/19.

Var.: **drubés** (Can² 391; Dms s.v.).

Et.: mac. **drobi**, bg. **drobja**.

drubítúră, pl. **drubítúr** s.f. Cap 117 s.v. *drubés*; Dms. Bucățică, fărâmă.

Et.: din **drubés** + **-ítúră**.

drufulát vezi **durfulát**.

drugálă, pl. **drugáli** s.f. Dms s.v. *drugáli*. Picior subțire, slab. *Că luđ drugáli subțór nǎ-ári lant*. (Nu există altul cu picioare subțiri ca ale lui.) Dms s.v. *drugáli*; *Di rușóni mări, cu gǎali drugáli*. (De mare rușine, cu picioarele goale.) Dms s.v. *drugáli*.

Et.: bg. dial. **dǎrgel**, **drǎgol** (BER I 434, s.v. *drǎg*, BER I 459, s.v. *dǎrgam*).

drugă, pl. **drúzi** s.f. Pap² 77; Cap 117; ALR II s.n., 2, h. 441/012; Dms. 1. Bețișor, țepușă. “*Țáva* [= țeava] se astupă sau se destupă cu ajutorul unui țepuș înfășurat în bumbac sau în și numit *drugă*”. Pap² 28/15. 2. Fus gros.

Et.: bg. **drǎga** (BER I 434, s.v. *drǎg*).

drugumađie vezi **dugrămăđiđă**.

drujdóvnic vezi **dujdóvnic**.

drujdeálă s.v. Pap² 77; Can² 390; Cap 117; Dms. Fructe (legume) zdrobite; terci, chisăliță. *Pitliđánili drujdeálă si făcă [...]* án tórbă. (Roșiile o să se facă terci [...] în traistă.) Cap 117 s.v. P. e x t. Țândări. *Si fęși drujdeálă*. (S-a făcut țândări.) Can² 390 s.v.

♦ *La dǎrără drujdeálă*. (L-am făcut terci [= L-au bătut zob].) Pap M² 69/15.

Et.: cf. bg. dial. **droždi** (BER I 430, s.v. *drožde*).

drujdélnic vezi **drujdóvnic**.

drujdeđă vezi **drujdeálă**.

drujdévnic vezi **drujdóvnic**.

drujdóvnic, pl. **drujdóvniț** s.m. Pap² 78; Can² 392; Cap 118, 119; Cerna A/1377; ALDM II, h. 1177/1–4, 6, 7; Dms. Salamandră. *Ți eș ca vrin drujdełnic?* (De ce ești [îmbrăcat] în

culori atât de pestrițe?) Cap 118 s.v.; *Că vrin drujdóvnic*. (Ca o salamandră. = Se spune despre cineva îmbrăcat multicolor.) Dms s.v.

Var.: **drăjduávnic** (ALDM II, h. 1177/3), **drujdélnic**, **drujdévnice** (ALDM II, h. 1177/4), **dujdóvnic** (Dms s.v.), **dujduóvnic** (ALDM II, h. 1177/2, 6).

Et.: mac. *doždovnik*, bg. *dăždovnik*.

drujeáúă vezi **dărjájă**.

drum, pl. **drúmur** s.n. Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 118; ALR II s.n., 3, h. 802/012, h. 810/012; ALR II s.n., 6, h. 1583/012; Wild h. 440/1-6; Dms. Drum. *Pustăni an drum*. (Pe drum obosi.) W 72/5; *Lisîta si fêsi ca moártă și si tînsi an méjlucu di drum*. (Vulpea se prefăcu ca moartă și se întinse în mijlocul drumului.) Pap M¹ 24/3; *An drum, că si umarórá, șizúrá pri únă roápă*. (Pe drum, când obosiră, se așezară pe o piatră.) Pap M¹ 20/5; *Picuráru a I zisi [la drac]: „drum ve di tricúș”*. (Ciobanul îi zice [dracului]: „exista drum dacă ai trecut”) Cap² 27/7; *Júnsiră la únă răscarniță și vea trei drúmur*. (Ajunseră la o răspântie care avea trei drumuri.) DP 188/33; *Úșa di la scuîó ái ânclisă și drúmurli să dășarti*. (Ușa școlii e închisă și drumurile sunt pustii.) AtaM 378/4; *Néșu cupiréști și cupiritúri și drúmurili*. (Zăpada acoperă și acoperișurile și drumurile.) W 78/10; *Lă nujbă pópa-n drum*. (Îl întâlni pe popă în drum.) Can T¹ 268/27; *Duduléț la scáldă toț ómini! și lă áflă prin drum*. (Paparuda îi scaldă pe toți oamenii ce-i întâlnește pe drum.) Can T¹ 269/35; *Frénđil! [...] dădeú múlți pári la argáti! și la sirbéu la drum*. (Francezii [...] dădeau mulți bani argaților ce-i slujeau pe drum.) Can T¹ 276/7; *An am un dăđ, pri júndi tréți, drum dáră*. (Am un bătrân, pe unde trece face drum. [Ghicitoare: Melcul].) Can T¹ 273/13.

Drúmu Dómnului. Constelația Calea Laptelui. Can² 390 s.v.; Cap 118 s.v.; Dms s.v. **Drúmu Mumúșului**. Constelația Calea Laptelui. Pap² 77 s.v.; Can² 390 s.v.; Cap 118 s.v.; Dms s.v.

Lău drúmu. [Lit. Iau drumul. = Apuc drumul, pornesc la drum.] *Fêta cu fićóru [...] láră drúmu să fúgă*. (Fata cu băiatul o apucară la drum să plece.) Can T² 278/3-4. **Ámnum drúmu**. A merge pe drum. *Úná lisîță, cum amná drúmu, vizú că viné un piștár*. (O vulpe, cum mergea pe drum, văzu că venea un pescar.) Pap M² 24/2; *Amnám drúmu, ved un yom, ará cu doș albini*. (Mergeam pe drum, văd un om, ara cu două albine.) Cap² 29/36; *Cum amná drumu, dăđi pri un cucót cu un bilic di gălín lângă jel*. (Cum mergea pe drum, întâlni un cocoș cu un cârd de găini lângă el.) Pap M² 160/16; *Și jel, di júndi amná, amná drúmu, bătú pri un cup di furníz*. (Și el, de unde mergea, mergea, pe drum, întâlni un mușuroi de furnici.) Cap² 27/ 40; *Amnó muláre drúmu dúpu moárti*. (Merse femeia pe drum după moarte.) Cap² 23/8. **Bat drúmu**. A bate drumul. *Șa la bătújí drúmu*. (Și așa am bătut drumul [degeaba].) Pap M² 69/17; *Cot la bătú drúmu*. (Cât a bătut drumul. [= În zadar].) Pap M² 69/17. **Ķinisés drúmu**. A porni la drum. *Ay lo [albina] și Ķinisiră drúmu; aș amnárá, amnárá și rămási albina năpóji*. (O luă [pe albină] și porniră la drum; merseră ce merseră și albina rămase în urmă.) Pap M² 137/12. **Daș drúmu**. A da drumul; a permite intrarea. *Grădináru nu s-ti lásă [si ântriș], di țea tu si-l dáj lírili țéști și șa ári si-ț da drúmu*. (Grădinarul n-o să te lase [să intri], de aceea tu o să-i dai banii ăștia și așa o să-ți dea drumul [să intri].) Pap M² 163/39. **Rămón prin drúmur**. A rămâne pe drumuri. *Rămási prin drúmur*. (L i t. A rămas pe drumuri. = A rămas fără nici un ajutor.) Cap²

177/29. **Trag drúmu.** A pleca, a-și vedea de drum. *Tráđi drúmu.* (Vezi-ți de drum.) Cap² 176/16; *Trázi-ț drúmu.* (Vezi-ți de drum.) Dms s.v. **Ăń ved di drum.** A-și vedea de drum. *Ēa túńța ă' túri [la fičór], an čardác, únă córpă ligátă și-ș vizú di drum.* (Atunci ea îi aruncă [băiatului], în balcon, o batistă legată și-și văzu de drum.) Pap M² 162/31. **Ăń cádi drum.** A-i ieși în drum. Pap M² 69/19.

♦ *Úrdinęa drúmurli ři sa dișčřsi.* (L i t. Pretutindenii drumurile îi sunt deschise. = [Se spune despre oameni influenți care] au toate ușile deschise.) Cap² 177/23; *Ūom pri drúmu Dómnului.* (L i t. Om pe calea Domnului. = Om cu credință în Dumnezeu.) Cap² 177/26; *Ţe drum ađ căát, lucrurile táli nu cad pri uscát.* (L i t. [Pe] ce drum ai apucat, lucrurile tale nu cad pe uscat. = Ţi se va întoarce răul pe care l-ai făcut.) Cap² 177/20; *Oa-đ drúmu!* (L i t. Aici e drumul. = Pe-aici ți-e drumul! Ia-ți talpășita!) Pap M² 69/16.

Drúmu, pl. drúmurli art., folosit adverbial. Pap² 77 s.v. *drum*; Can² 390 s.v. *drum*; Cap 118 s.v. *drum*. În timp ce mergi pe drum; (mergând, umblând) pe drum. *Nu vizúș, bra milu, vrin ŷom cu vrină pőarcă drúmu?* (N-ai văzut, măi dragă, în timp ce mergeai pe drum, un om cu o scroafă?) Cap 118 s.v. *drum*; *Ĵe' tállără cőtiva smărėț și li vličáŷ drúmu.* (Ei tăiară câțiva jnepeni și îi târau mergând pe drum.) Cap² 37/39; *La Săm Ĝorș si duc fėtřli și fičóri! [...] pri la vřnur și la gárdřhur, anțápă șúmă și cöntă drúmurli.* (De Sfântul Gheorghe se duc fetele și băieții [...] pe la vii și grădini, fac buchete din frunze și cântă mergând pe drum.) Can T² 116/3; *Izmikáru řo să mánancă drúmu și mănčó, mănčó.* (Slujitorul începu să mănânce mergând pe drum, și mănă, mănă.) Cap² 27/39; *Drúmu, fičóru pustáni și tát-su lá lăšó pri*

un pom. (Pe drum, copilul obosi și tată-su îl lășă într-un pom.) DP 48/22; *Si tácă și s-nu vřivřscă drúmu cu nřmiń.* (Să tacă și să nu vorbească cu nimeni pe drum.) Pap M² 108/22; *Křinisřř; drúmu-drúmu, z-dúsira la mărđřna di Vărdăr.* (Porniră; tot mergând pe drum, pe drum, ajunseră la malul Vardarului.) MP 230/31; Et.:

Et.: mac., bg. **drum.**

drumác, pl. drumáři s.n. Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 118 s.v. *drum*; Cerna A/1616; Wild h. 442/1, 2, 4–6; Dms. Cărare; drumeag. *Si duc an un loc řundi ári vřun drumác mai ŷřgún di trėřře óřli.* (Se duc într-un loc unde e vreo cărare mai potrivită pentru trecutul oilor.) Can T¹ 270/13; *Scurńi un řėpuri și luváču řșó la drumác și zăgáru, únășřună, la căřó řėpurli.* (Trezi [= stărni] un iepure și vânătorul ieși în cărare, iar ogarul imediat prinse iepurele.) Cap² 50/12; *Ca řunsi la un drumác, řřni pėru di răslán, pėru si řėși răslán.* (Când ajunse la un drumeag, atinse părul de leu, părul se făcu leu.) Cap² 88/18.

Ĵeăŷ drumáču. A urma o cărare. *Ĵa řřsta drumáču și dú-ti la mőáră.* (Ia [= urmează] cărarea asta și du-te la moară.) Cerna T.

Var.: **drumát** (Wild h. 442/1).

Et.: din **drum** + **-ác.**

drumán vezi **dumán.**

drumát vezi **drumác.**

drumătóř, pl. drumătóři s.m. Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 118 s.v. *drum*; ALR II s.n., 6, h. 1583/012; Dms. Călător; drumet. „Ţi mi ver, făřtáři?”; „Nu ti vođ řo řini” zisi drumătóřu. („De ce mă vrei, făřtate?”; „Nu te vreau pe tine” zise călătorul.) Pap M¹ 20/8; *Ţřála řómu ra rămás nŷăřtea an urmán, drumăřăř ra.* (Acel om rămăsese noaptea în pădure, era drumet.) MP 132/22; *Ĵřă sam un axřăn, un drumăřăř.* (Eu sunt un străin, un călător.) MP 168/9; *Nėŷa [...] řimńęřti*

óckl'lu drumutóru. (Zăpada [...] îi ia ochii drumețului.) W 78/12; *Z-dúsi la cunácu țǎála ți i vița spus yómu țǎála, drumătuǎru.* (Se duse la palatul acela pe care i-l arătase acel om, călătorul.) MP 136/5; *Ăi l-a spus drúmu la un drumătór.* (I-a arătat drumul unui drumeț.) ALR II s.n., 6, h. 1583/012.

Var.: **drumătuǎr,** **drumutór,** **drumutuǎr.**

Et.: din *drum* + *-ătór*.

drumătuǎr vezi **drumătór.**

drumburés vezi **drămbălés.**

Drúmu di Čópri *n.pr.* Pap M² 176/1. Nume de drum în *Lúnđin* care pornește din mahalaua *Čópri*.

Et.: din *drum* + *di* + *Čópri*.

Drúmu di Lésa *n.pr.* Pap M² 175/41; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care duce de la *Lúnđin* la localitatea *Lésa*.

Et.: din *drum* + *di* + *Lésa*.

Drúmu di Nónti *n.pr.* Pap M² 176/3; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care duce de la *Lúnđin* la localitatea *Nónti*.

Et.: din *drum* + *di* + *Nónti*.

Drúmu di Úmă *n.pr.* Pap M² 176/6; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care marchează hotarul între *Úmă* și *Baróvița*.

Et.: din *drum* + *di* + *Úmă*.

Drúmu di Urtie *n.pr.* Cap 118; Dms. s.v. *drum*. Nume de loc.

Et.: din *drum* + *di* + *Urtie*.

Drúmu di Vínur *n.pr.* Pap M² 175/39; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume al drumului care duce la viile din *Lúnđin*.

Et.: din *drum* + *di* + *Vínur*.

Drúmu Mări *n.pr.* Pap M² 175/36; Can² 390 s.v. *drum*; Cap 118 s.v. *drum*; Dms s.v. *drum*. Nume de drum în *Lúnđin* [= Via Egnatia]. *Țista cătún aĭ an un cômčúc pri ĵúndi tręți Drúmu Mări. Drúmu Mărli aĭ lęgă Givgília cu Meglínu.* (Satul ăsta e pe un câmp pe unde trece Drumul Mare. Drumul cel Mare leagă Ghevghelia de Meglen.) Can T¹ 261/23.

Et.: din *drum* + *mări*.

Drúmu Turțesc *n.pr.* Pap M² 176/9; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum în *Óșiń*.

Et.: din *drum* + *turțesc*.

drumutór vezi **drumătór.**

drumutuǎr vezi **drumătór.**

drúngă vezi **drong.**

drųob vezi **drob.**

drųop vezi **drob.**

druștegălă vezi **driștegălă.**

drústvo *s.m.* AtaM 287/29, 30. Companie, societate.

Var.: **drústv** (AtaM 287/29).

Et.: mac. *društvo*.

drústv vezi **drústvo.**